

انٹرمیڈیٹ دے مجوزہ نصاب دے مطابق امدادی کتاب شارٹ کورس

آسان سرایتگی

11

ناشر:
انجمن ترقی پاکستانی زبانیں، لودھراں

اشاعتی ادارہ: فریڈ فورم
جعفری ٹاؤن، گلی نمبر 12، بہاول پور

سودھن ہار:

وارث ملک
ڈاکٹر خالد اقبال

انٹرمیڈیٹ دے مجوزہ نصاب دے مطابق امدادی کتاب، شارٹ کورس

آسان سرانسیکی 11

وارث ملک
خالداقبال

☆ امدادی کتاب، آسان سرانسیکی، یارھویں کلاس کیچتے:
سوڈھن ہار ..... وارث ملک، خالداقبال
کمپوزنگ ..... غیور بخاری
تاریخ اشاعت ..... دسمبر 2018ء
مُل .....
☆ کتاب ملن دے پتے:
۱۔ عوامی بنگ سنٹر، لودھراں
۲۔ میاں اینڈ سنز، بنگ سیلرز، بہاول پور
۳۔ سٹوڈنٹ فوٹو اسٹیٹ، نزدالیں ای کالج، بہاول پور
۴۔ جھوک پبلشرز، دولت گیٹ ملتان

☆ کتاب منگواون کیچتے تلے ڈتے ہوئے نمبر اُن تے رابطہ کیچتا ونچے:
0300-7814305, 0300-7307750

☆ نوٹ:
ایں کتاب کول پوری توجہ نال تیار کیچتا گیا ہے۔ لیکن غلطیاں دا امکان تھی سبھدا
ہے۔ اغلاط دی نشاندھی اتے مفید مشورے کیچتے اسٹاڈے نال ضرور رابطہ کیچتا ونچے، تاں جو
کتاب کول مزید بہتر بنا یا ونچے۔

انجمن ترقی پاکستانی زبانیں، لودھراں
2018ء

ناواں (انتساب)

سرائیکی وسیب دے اول رہبر دے ناں جیندا ناں
ملک محمد اقبال چنڑ
(سابق ایم پی اے، صوبائی وزیر)
ھے۔ جنیں 2011ء وچ پہلی واری 35 سرائیکی لیکچرارز
بھرتی کراوٹ وچ سیاسی اتے کلیدی کردار ادا کیتا۔

اللہ سبیں کہیں پئے سیاسی راہنما کوں وی ایہ توفیق بخشے اتے سرائیکی زبان
سندھی وانگوں نصاب سازی دالازی حصہ بٹ ونجے۔

یونٹ نمبر 1..... مضامین:

اس یونٹ وچ تئساں مختلف مضمون نگاراں دا تعارف اتے انھاں دے مضامین دا مطالعہ کریسو۔ ایہ مضامین مختلف موضوعات دا احاطہ کریندے ہن۔ انھاں وچ سماجی، تہذیبی، ادبی اتے نظریاتی مضامین شامل ہن۔ علاوہ ازیں اس یونٹ وچ مشکل الفاظ دے معانی، اسباق دے خلاصے، سیاق و سباق اتے کجھ اقتباسات دی تشریح وی شامل ہے۔

یونٹ دے مقاصد:

- اس یونٹ دے مقاصد ایہ ہن:
- ۱۔ سٹوڈنٹس اپنے سبق دے مفہوم کوں سمجھ سگھن۔
  - ۲۔ سٹوڈنٹس سرانیکلی پڑھ اتے لکھ سگھن۔
  - ۳۔ سٹوڈنٹس اپنے امتحانی سوالات کوں آسانی نال تیار کر سگھن۔

امتحانی سوالات:

- اس حصے وچوں خاص طور تے ترائے قسم دے سوالات ڈتے ویندے ہن:
- ۱۔ پنج معروضی سوالات 5 نمبر
  - ۲۔ ہک سبق دا خلاصہ تے لکھاری دا ناں لکھو 10 نمبر
  - ۳۔ ہک پیرا گراف (اقتباس) دی تشریح، سیاق و سباق، سبق دا عنوان اتے لکھاری دا ناں لکھو 15 نمبر

نوٹ:

سیاق و سباق ڈوہیں عربی زبان دے الفاظ ہن ادبی تقاضے دے مطابق انھاں کیجئے آگڑ پچھڑ یا اگاڑی پچھاڑی دے الفاظ نہ ورتیے وچن۔ اجمالی طور تے پورے مضمون دا ہک سیاق و سباق کافی ہوندا ہے۔ کیوں جو ایندا مقصد پیرا گراف وچ ربط پیدا کرکڑ ہوندا ہے۔ اس یونٹ وچ ہر سبق وچوں صرف ہک اقتباس دی تشریح اتے سیاق و سباق ڈتا گیا ہے۔ اس نمونے دے مطابق پئے پیرا گراف اقتباس دی تشریح اتے سیاق و سباق لکھیا وچ سگھدا ہے۔

۱۔ پروفیسر دلشاد کلا نچوی

(۱۹۱۵ء تا ۱۹۹۷ء)

پروفیسر دلشاد کلا نچوی دا اصل ناں عطا محمد ہے۔ انھاں دا آبائی علاقہ موضع کلا نچ والا، ضلع بہاول پور ہے۔ اس نسبت نال انھاں دا ادبی ناں دلشاد کلا نچوی ہے۔ اوہ اکناکس دے پروفیسر ہن، لیکن انھاں کون سرائیکی زبان تے ادب نال وی بے حد محبت ہئی۔ سرائیکی زبان دی ترقی وچ انھاں دا وڈا حصہ ہے۔ انھاں کئی سرائیکی کتاباں تخلیق کر کے خود شائع کروایاں ہن۔ اس طرح انھاں دے معتد مضامین وی شائع تھیندے رہے ہن۔ سرائیکی املاء دی اصلاح اتے صحت لفظی کیتے، انھاں دا کم وڈی اہمیت دا حامل ہے۔ ”مائی خدیجہ نال حضور دا نکاح“ ہک اتجھا مضمون ہے جیڑھا انھاں دی کتاب ”جڈاں رسول کریمؐ ننگر ہن“ وچوں منتخب کیتا گیا ہے۔

۲۔ مائی خدیجہ نال رسول کریمؐ دا نکاح:

مائی خدیجہ دا پئے عتیق بن عائد مخزومی (حیندے وچوں ہک دھی ہند بنت عتیق جمی ہئی) فوت تھی گئے تاں اس مائی ابوہالہ بن نباش تمیمی نال نکاح کیتا۔ جنیں وچوں ہندہ بنت ابوہالہ جمی، مائی خدیجہ اچن ۲۰، ۲۱ سالوں دی ہئی جو ابوہالہ وی فوت تھی گئے ایہ شخص بہوں امیر ہا۔ مویا تاں ڈھیر سا رامال چھوڑ مویا۔ ایہا وجہ ہئی جو مائی خدیجہ کون کہیں شے دی تھوڑ نہ نہ ہئی۔ بلکہ کہیں حدتیں دنیا کنوں پیزار تھی گئی ہئی۔ باقی عمران بیوہ رہ تے گزارن دا ارادہ کیتا ہو یا ہنس تے اکثر وقت خانہ کعبہ وچ گزاریندی ہئی۔ مائی خدیجہ امیر وی ہئی تے نیک وی، سوہٹی وی ہئی تے شریف وی، ایہ توڑیں جو جاہلیت دے گندے زمانے تے عرب دے خراب ماحول وچ وی لوک اونکوں ”طاہرہ“ یعنی نیک پاک مائی سڈیندے ہن۔

جیڑھے ویلھے آپٹے نوکر میسرہ دے منہ حضور کریمؐ دی نیکی، شرافت، ایمان داری تے شرم و حیاء دیاں گاہیں سٹیاں تاں ایندے دل وچ کلہے راہن دی بجائے حضور کریمؐ نال نکاح کرن دا خیال تھیا تے بعض روایتاں دے مطابق مائی خدیجہ آپٹی ہک سنگلتاٹی نفیسہ کون حضور کریمؐ کول بھیجا جو انھاں دی مرضی معلوم کرے۔ نفیسہ حضور کریمؐ کنوں آتے چکھیا جو: ”توں شادی کیوں نہوی کریندا؟“ آپ فرمایونے: ”میڈے کول کیا رکھیے جو گئی میڈے نال شادی کر لیسے“ نفیسہ آکھیا توں خرچ خیال دا فکر نہ کر، تیڈی شادی تاں اتجھی جاہ تے تھی سگدی ہے، جتھاں شرافت وی ہے، مال وی ہے، پاکبازی وی ہے تے خوبصورتی وی۔“ توں بس ایہ ڈس جو تیکوں اعتراض تاں کوئی نہیں؟“ حضور کریمؐ چکھیا جو او کوٹن ہے؟ نفیسہ آکھیا جو ”او مائی خدیجہ طاہرہ ہے۔“ فرمایونے میڈی شادی اوندے نال کیوں تھی سگدی ہے، او کتھاں تے میں کتھاں، نفیسہ آکھیا ”ایہ میڈے ذمے لکھیا توں ہاں کر چھوڑ۔“ حضور جواب ڈتا ”جے ایہ گالھ ہے تاں میں راضی ہاں۔“

بعض آہدن حضور کریمؐ دا چاچا ابوطالب وی چاہندا ہا، بحر حال ملک شام دے تجارتی سفرتوں واپس آون تے ہک ڈومہینیاں وچ آپ دا نکاح پڑھیج گیا، تاں ابوطالب بہوں خوش تھیا، آکھن جو نکاح دا خطبہ وی انھاں ای پڑھیا ہا۔ مائی خدیجہ دا حق مہر ویہ اٹھ مقرر کیتے گئے ہن۔ بعض آکھن جو چار پنچ سو طلائی درہم حق مہر دھی گئی ہئی۔ نکاح دے ویلھے بی بی خدیجہ دی عمر چالیسی (۴۰) سال دی ہئی تے حضور کریمؐ پنجوی (۲۵) سال دے ہن۔ نکاح دے بعد بی بی خدیجہ دا آکھن اتے حضور داراہن سہن تے اٹھن بہن خود بی بی خدیجہ دے گھر تھیوٹ پے گیا تے آپ نے اگلے پندرہاں سالوں تیں بہوں چپ چاپ تے آرام دے ڈینھ گزارینے۔

بی بی خدیجہ حضور کریمؐ دی ذال ای نہ ہئی آپ دی سگلی دی لگدی ہئی۔ کیوں جو

ایہ قصی بن کلاب دی پڑپوتری ہی تے قصی بن کلاب عرب دے ہک پُرانے قبیلے اتے حضور کریم دے وڈکیاں وچوں ہن۔ بی بی خدیجہ دی حضور کریم نال ہوں محبت تے دل منگدی ہی۔ اوہر قسم دے ڈکھ سکھ وچ آپ دی ہمدرد تے نمگسار رہی۔ حضور کریم وی بی بی خدیجہ دی دل جوئی کریندے ہن۔ آپ دی محبت دا ثبوت ایہ وی ہے جو اُنھاں دے جیندے تیں حضور کریم ہی شادی اصلوں نہ کیتی۔ آپ جیہاں وی گئی ہوسی جوانی دے پنجوی (۲۵) سال ایں ہکا پڈھڑی ذال نال گزار ڈتے تے ہی کہیں ذال دا خیال نہ کیتا۔ جڈاں بی بی خدیجہ وفات پاتی تاں اوندی عمر پینٹھ (۶۵) سال ہی تے حضور کریم پنجاہ (۵۰) سال دے تھی چلے ہن۔

۳۔ مُشکل الفاظ دے معنی:

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
ہجسی	پیدا تھئی	طلائی درہم	سونے دے سکے
مویا	فوت ہويا	سکئی	رشتہ دار
تھوڑ	قلت، کمی	دل جوئی	حوصلہ افزائی
سنتاٹی	سہیلی	جھیا	جیسا
خرچ خبال	اخراجات	ہکا	واحد
شام	ہک مُلک		

۴۔ خلاصہ:

ایہ مضمون پروفیسر دانشاد کلا نجوی نے لکھیا ہے اتے ایندے وچ رسول کریم

حضرت محمد ﷺ دے نکاح مبارک دا ذکر کیتا گیا ہے۔ مضمون نگار نے لکھیا ہے جو، رسول کریم دا پہلا نکاح بی بی خدیجہ نال تھیا ہا۔ اوہ مکے شریف دی ہک نیک اتے مالدار خاتون ہی اوکوں اپٹے نوکر دے ذریعے پتا چلیا ہا جو، رسول کریم اپنی شرافت اتے اخلاق دے حوالے نال ہک عظیم شخصیت ہن۔ اُنھاں اپنی ہک سہیلی نفیسہ دے ذریعے رسول کریم نال نکاح کر ڈی گا لھ ٹوری تاں آپ نے حیرت دا اظہار کیتا جو میڈے کول تاں اتنا دولت کئے نہیں، جیندے نال میں مکے دی ہک امیر عورت نال شادی کر سگھاں۔ نفیسہ نے رسول کریم کول تسلی ڈتی جو، تئساں اخراجات دی فکر نہ کرو، بس اپنی رضا مندی ڈساؤ۔ ایہ گالہیں سُن کے آپ نے بی بی خدیجہ نال نکاح کر گھدا۔ ایں ویلھے رسول کریم دی عمر پنجوی (۲۵) سال اتے بی بی خدیجہ دی عمر چالیس (۴۰) سال ہی۔ ہُن نبی کریم دی قیام گاہ مائی خدیجہ دا گھر ہا۔ اوہ رسول کریم نال بہوں محبت کریندے ہن اتے رسول پاک وی اُنھاں کول بہوں عزت ڈیندے ہن۔ بی بی سینٹ نے پنجوی (۲۵) سال دا عرصہ اپنے محبوب خاوند نال گزاریا۔ اُنھاں ہر ڈکھ سکھ وچ حضور پاک ﷺ دا پورا پورا ساتھ ڈتا۔ بی بی خدیجہ نے اپنی ساری دولت وی رسول کریم دے قدماں وچ رکھ ڈتی۔ پینٹھ (۶۵) سال دی عمر وچ بی بی سینٹ دا وصال تھیا ہا۔ اوں ویلھے رسول کریم دی عمر پنجاہ (۵۰) سال ہی۔

۵۔ سیاق و سباق اتے تشریح:

تلے ڈتے گئے پیرے دی سیاق و سباق دے حوالے نال تشریح کرو سبق دا عنوان اتے لکھاری دا ناں وی ڈساؤ۔

پیرا گراف:

بی بی خدیجہ حضور کریمؐ دی ذال ہی نہ ہی، آپ دی سگلی وی لگدی ہے۔ کیوں جو ایہ قصی بن کلاب دی پڑپوتری ہی تے قصی بن کلاب عرب دے ہک پڑاٹے قبیلے اتے حضور کریمؐ دے وڈکیاں وچوں ہن۔ بی بی خدیجہؓ دی حضور کریمؐ نال بہوں محبت تے دل منگٹی ہی۔ اوہ ہر قسم دے ڈکھ سکھ اچ آپ دی ہمدرد تے غم گسار رہی۔

سبق دا عنوان : مائی خدیجہ نال رسول کریمؐ دا نکاح
لکھاری دانان : پروفیسر دلشاد کلانچوی

سیاق و سباق:

ایہ اقتباس پروفیسر دلشاد کلانچوی دے مذکورہ بالا مضمون وچوں گھدا گیا ہے۔ ایندے وچ مصنف نے حضور کریمؐ اتے بی بی خدیجہؓ دے نکاح دا ذکر کیتا ہے۔ بی بی خدیجہؓ کے دی ہک مالدار خاتون ہی۔ اوندا پہلا خاوند فوت تھی چکا ہا، اُنھاں کوں حضور پاکؐ دی شرافت اتے ایمان داری دا علم تھی تاں اُنھاں اپنی ہک سہیلی نفیسہ دے ذریعے شادی دا پیغام بھیجا، بعد ازاں اُنھاں دا نکاح رسول کریمؐ نال تھی گیا۔

تشریح:

اس اقتباس وچ پروفیسر دلشاد کلانچوی نے رسول کریمؐ اتے بی بی خدیجہؓ دے رشتے کوں تاریخی اعتبار نال بیان کریندے ہوئے لکھیا ہے جو، اوہ صرف حضور پاکؐ دی بیوی ہی نہ ہی، بلکہ آپ دی قریبی رشتہ دار وی ہی۔ ایہ سنگ تے رشتہ اس

طرح قائم تھیندا ہے۔ کیوں جو رسول کریمؐ دے بزرگاں وچوں قصی بن کلاب ہک اتجھا شخص ہاجیرہا بی بی خدیجہؓ داوی پڑنانا لگدا ہا۔ اس طرح خاندانی طور تے حضور پاکؐ اتے بی بی سہیلہؓ دی رشتہ داری ظاہر تھیندی ہے۔ بی بی خدیجہؓ رسول کریمؐ نال بہوں محبت کریندے ہن اتے حضور پاکؐ وی اُنھاں کوں بہوں عزت ڈیندے ہن۔ اس محبت کوں اس طرح وی ڈٹھا وچ سکھدا ہے جو رسول کریمؐ نے شادی دے بعد بی بی خدیجہؓ دے گھر وچ قیام فرمایا اتے بی بی سہیلہؓ نے اپنی ساری دولت حضور پاکؐ دے قدماں وچ رکھ ڈتی۔ ایندے علاوہ اُنھاں ہر ڈکھ سکھ وچ رسول کریمؐ دا پورا پورا ساتھ ڈتا۔ حضور پاکؐ نے پنجوی (۲۵) سال دا عرصہ بی بی خدیجہؓ نال گزاریا اتے اُنھاں دی زندگی وچ ہی کئی شادی وی نہ کیتی۔ بی بی خدیجہؓ دی وفات دے بعد رسول کریمؐ اکثر اُنھاں کوں محبت بھرے انداز وچ یاد کریندے رہ ویندے ہن۔

۱۔ ڈاکٹر جاوید چانڈیو

(۱۹۶۴ء، تاحال)

ڈاکٹر جاوید چانڈیو سرائیکی ادب دے مہاند رے دانشور ہن۔ انھاں دا آبائی علاقہ صادق آباد، رحیم یار خان ہے۔ اسلامیہ یونیورسٹی بہاول پور وچ ۱۹۸۹ء کنوں شعبہ سرائیکی قائم تھیا تاں انھاں ایں شعبے دی پہلی کلاس وچ داخلہ گھداتے بعد وچ اتھاں لیکچرار تعینات تھی گئے۔ ہن اوہ ایں شعبے دے چیئرمین ہن۔ ڈاکٹر جاوید چانڈیو نے کئی اہم کتاباں تخلیق کیتیاں ہن۔ انھاں دے کئی مضامین وی مختلف رسالے اتے جرائد وچ شائع تھیندے رہیے ہن۔ ”شاہ لطیف“ انھاں دا ہک اتجھا مضمون ہے، جیڑھاسہ ماہی ”سرائیکی“ بہاول پور دے شمارہ اکتوبر ۲۰۰۲ء وچ شائع تھیا ہا۔

۲۔ شاہ لطیف:

بڈ نہ ساہ کہیں دھیر، دل درماندی دوسب ہن
پاڳئے ہن پریت دی، زور آور زنجیر
جی جُشہ جاگیر، ملک تھئے ہن ہوت دی

(ترجمہ)

شاہ لطیف بھٹائی (۱۶۹۰ء-۱۷۵۲ء) سرائیکی شاعر علی حیدر ملتانی دے زمانے وچ ہن۔ جیویں امراؤ القیس نال عربیاں کوں، شکسپیر نال انگریزیں کوں، فردوسی نال ایرانیں کوں تے خواجہ فرید نال سرائیکیں کوں پیار ہے، اونویں ہی سندھیں کوں شاہ لطیف نال عشق ہے۔ شاہ لطیف دی شاعری تلویں سندھ وادی دے

لوکیں دی روز ڈیہاڑی دی حیاتی اتے اوندے خواہیں نال سنگریل ہے۔ ترانے کتاباں انھیں دی حیاتی وچ نال رہندیاں ہن۔ جھاں وچوں انھاں دی ہمہ اوستی فکر دے ڈیوے ہلدے ہن۔ انھاں دی حیاتی بارے لکھن والے ایں ڳالھ تے متفق ہن جو قرآن شریف، مثنوی مولانا روم اتے شاہ عبدالکریم ہلوی والے دار سالہ سفر تے حضر وچ اپٹے نال رکھیندے ہن۔ شاہ لطیف دے زمانے دے سندھ وچ تصوف دے سہروردی، قادری تے نقشبندی سلسلے عوام تے اثرات رکھیندے ہن۔ لطیف دے نانکے بہاء الدین زکریا ملتان دے فقیر تے پاندھی ہن۔ شاہ لطیف دی زبان اتے علاقہ سندھ دریا دا پاند ہے۔ ایں جغرافیائی خطے کوں لاڑیا ڈکھن سندھ وی اکھیندن، جیندے سرے یا اُٹھے وچ سرائیکی زبان دا علاقہ ریاست بہاول پور تے اوندے اڳوں ملتان کنیں دیرہ اسماعیل خان تیں درگھریل ہے۔ شاہ لطیف گرنار، کچھ، کاٹھیاواڑ تے بلوچستان دے علاوہ بیکانیر، جیسلمیر، تھرتے برہان دے پندھ کیتے۔ اوہ اپٹے شاہ کریم دے مزار کیتے ریاست بہاول پور وچوں تھیندے ہوئے ملتانوں کاشی دیاں سلھاں گھنٹ آئے۔ ایں راہ وچ اوں پہڑیں تے پندھ وی کیتا۔ ایں ڳالھ دے امکان موجود ہن جو شاہ لطیف غوث دے پاندھیں نال وی ملتان دا پندھ کیتا ہوئی۔ اوندی شاعری وچ ملتان دے حوالے وی ملدن۔

ایہ سارے پندھ ”شاہ جور سالو“ وچ ونج کراہیں اوندے اپٹے وطن دے قصے ہن ویندن۔ ایہ کردار جتھوں دے وی ہوں انھیں وچوں سندھ دی خوشبو آمدی ہے۔

سائیسیم سدائیں کریں مٹی سندھ سکار
دوست توں دلدار، عالم سب آباد کریں

ترجمہ: میڈاسائیں سندھ سدا ساوی سنکھی رکھیں، میڈا دوست توں ای دلداریں
تے سارے عالم کوں آباد کریں۔

اوہ حقیقت تیں چکنی کیے عشق دی واٹ ویندے، پندھ کریندے، ویندے
کریندے تے ہک وسدی حیاتی دے منظر وی اپنی شاعری دے کینوس تے چتر
کھڑیندن۔ کڈاہیں ماروی، کڈاہیں سسی، کڈاہیں سوہٹی، کڈاہیں موٹل۔ اپٹے تے
اپٹے نال وسدیں دیسیں دیاں لوک کہاٹیاں، قصے اوہ اپٹے لوکیں کوں سٹویندار یہا۔
سندھ دا ایہ باکمال شاعر حیاتی دے آخری ڈاہ سال بھٹ تے پٹھار یہا، سماع تے
وجد دیاں محفلاں رچیندار یہا، سماع دی کیفیت وچ وصال کیٹس۔

نہ اتھاں نہ اتھ ایں باری بار دی گالھ
کئے نہیں پُچھا مال، حال پُچھدے ہوت کوں

ترجمہ:

سماع دیں محفلیں وچ سرائیکی کلام وی گویندا ہئی۔ سندھ وچ سماع دی
روایت تے سہروردی سلسلے دے بہوں اثرات ہن تے ملتان وچوں بہاؤ الدین
زکریا ملتانی اتے بابا فرید دے کلام کوں سواوی بہوں گچھ لطیف دے کئیں پیا۔ ایں
موضوع تے ڈاکٹر نبی بخش بلوچ تے آغا سلیم بہوں سوہٹا کم کیتے۔ ”شاہ جور سالو“ دی
زبان تے وی سرائیکی لسانی اثرات ہن۔ اساڈے کیتے ایہ سارے اثرات اوندی
اپنی ذات دی جھاتی سانگے ہن۔ ایہا آپ جھاتی ہی معرفت ہے۔

پاٹی اُتوں جھوپڑے مورکھ تریہ مرن
چکن ساہوں وکھڑے گولن تاں نہ لہن
دم نہ سُنجاٹن، دھانہاں کرن مُٹھڑیں وانگ

ترجمہ:

سُر سسی وچ سسی دے سارے پندھ تے گول دا سفر اوندے اپٹے اندر دا

سو جھلا ہے:

سوئی چاتے ای نال، سوئی گولیں سسی
رُلن نال نہ کہیں لدھا، محبوبیں دا حال
اپٹے آپ اچ بھال، تاں توں سوہٹے کوں کہیں

ترجمہ:

شاہ لطیف بارے پہلی تفصیلی کتاب "Shah Abdul Latif of Bhit"
دے مستشرق لکھاری ای ٹی سورلے ہک ہی کتاب وچ شاہ کوں دنیا دا عظیم
ترین شاعر لکھیے۔ پہلی کتاب وچ اوہ لکھدے: ”ایہ شاعر صوفی مت دے ہک فطری
شاعر دی تخلیق ہے۔ اوندے بتیں تے وائیں دی شاعرانہ شان ایڈی ہے جیڈی فلسفے
تے مذہب دی گہرائی، جیکوں ایں رستے نشا برکیتا گئے..... سندھ وچ اوندی شاعری
کوں ایڈی عالمگیر تے عوامی مقبولیت ملیل ہے جیڑھی بندے دے اندروں سچیں
جذبیں کوں چھوہن وچ سچھل تھیندی ہے۔“ لطیف دی شاعری وچ اوندے وطن
تے اوندے لوکیں دی روح دا اوٹراں صاف نظر دا ہے۔ اوندی سچائی تے جذبہ اوندی
شاعری دی اوروح ہے جیڑھی سٹنٹن والے کوں وی لطیف کرڈیندی ہے۔

سبھٹاں پیریں پچار، سبھے ہوت حضور
ملک سبھوئی منظور، کونہہ تے کونہیں کیتلے

ترجمہ:

چھتے ولاں نہ ما، ولن کنیں اگے مراں

شالاڈیواں ساہ، رلدیں پندھ پیریں دے
ترجمہ:

ڈاڈھے نال جو سنگ تھیا، مُلکیں پیا نل
کہیں پانھن، کیں سنویں، کہا ایندرا مل
پیریں تر یڑیا پھل، نہ تاں سندھ وچ سکدی نال کیتے

ترجمہ:

اوندی شاعری وچوں کائنات دی پیار بھری تصور نظر دی ہے۔ فراق وچوں
لنگھدی ہوئی کائنات دامرکز انسان دی دل ہے جیڑھی تخلیقات دامرکز ہے۔ ایہ اوہ
جلوہ گاہ ہے جیڑھی جتنی صاف Sublime تے لطیف ہوسی، اتنا ای رب سوہنے
دے جلوے ڈیکھسی۔ ایہ پڑاڈ واصل وچ تیڈے الاون دا ولد اھے۔ اصل تاں سپڈ
ہے۔ ایہ تاں ای گڈ ہن پر، سُنن وچ ڈو تھی گن۔

پڑاڈ و سو سپڈوائی جو لھین
ہنا اگھیں گڈ بڈھن میں پہ تھیا

ترجمہ:

سورلے اپنی کتاب دے انتساب وچ لکھدے جو:

مالک دے دُشال دروازے کوں کھولن کیتے جیڑھا گھن ویندے، اللہ
دے اسرار ڈ و تیڈیں نمائیں تے عجز بھریں سُریریں وچ نہ رومی دی شدت ہے۔

نہ جامی دی روحانیت وچ و لپھی موسیقی دی گردان
نہ ہی حافظ وانگوں وڈے لفظیں دے چال ہن
پر، ول وی، انھیں وچ عجب سچ بھرل ہے

لطیف دی شاعری دے ایں اعجاز دا سوب سندھ دے لوکیں نال ہمہ اوستی
فکر کوں عملی سطح تے جی کراہیں ڈ کھاوٹ ہی تے ایں عمل وچ، اُتھوں دی حیاتی نال
وسدی سندھی زبان، اوندی سنگتاٹی ہی۔ ابھو صوفیانہ تحریکیں دا عمومی مزاج ہتی جو
تلوچڑ زبانیں دے ذریعے ای لوکیں دی جسمانی تے روحانی دنیا وچ داخل تھیوٹ ممکن
ہے۔ ”شاہ جور سالو“ سندھ تے اوندے پاڑے وسدیں قومیں تے زبانیں دارزمیہ
ہے جیندے ہیر و تلویں وادی سندھ دے عام لوک ہن۔ جتھاں سنبل وریجان دی
جاہ تے ڈتھ تے ساگ، پھوگ تے لائے حیاتی وچ معنویت تے حُسن بھریندن
۔ وطن دی خاک دی خوشبو اوندے کیتے کستوری دی خوشبو کنوں ودھ من موہتی ہے۔

مارنی، عمر دی قید وچ اپٹے وطن دے ساگی کوں اکھیندن اے جو: اے
پاندھی شالا سکھی ہوویں! شالا پیریں تے دز (وطن دی خاک) چڑھیل ہووی! مارنی
کیتے کوئی قبریں بھریا سنیہا آندا ہووی؟ میں اوھے آتھ (چرخا کتن دی جاہ) اتے
اپٹے ساڑیہ (وطن) کیتے سکدی ہاں۔ میکوں اپٹے وطن دی خاک کستوری کنے ودھ
مُشک بوھے۔

۳۔ مُشکل الفاظ دے معانی:

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
بڈ	بڈیاں / حیاتی	امراؤ القیس	قدیم عربی شاعر
دھیر	ہوا	شیکسپیر	انگریزی ادیب

سنگ	تعلق	بیتیں	بیت دی جمع، اشعار
ہل	شہرت	ملیل	ملی ہوئی
پڑاؤ و	بازگشت	پریں دے	محبوب دے
سپھل	سودمند	پُدھٹ میں	تجھٹ میں
ڈتھ	ساگ، پھوگ	پر	دی، بھی
لاٹے	جنگلی پودا	سڈ	آواز
من موٹنی	پسندیدہ	ھنا	ایہ، اتھاں
چڑھیل	چڑھی ہوئی	اکھیں	پہلے کنوں
قریں	قرب دی جمع، محبت پیار	بھریل	بھریا ہويا
سنتاٹی	سہیلی	سنھا	پیغام، سندیا
تلوچڑ	مقامی	پاڑے وسدے	ہمسائے
رزمیہ	جنگلی ترانہ	سُنبل وریجان	خوبصورت پھل

۴۔ خلاصہ:

ایہ مضمون ڈاکٹر جاوید چانڈیو نے لکھیا ہے اتے شاہ لطیف دی شاعرانہ فکر وچ گندھیا ہويا ہے۔ شاہ لطیف اگرچہ سندھی زبان دے شاعر ہن لیکن انھاں دے کلام وچ سرائیکی شاعری دے نمونے وی ملدے ہن۔ اوہ ہک درویشانہ اتے سیرانی مزاج رکھیندے ہن۔ انھاں دی مجلسی زندگی وچ محفل سماع اتے موسیقی کون مرکزیت حاصل ہئی۔ انھاں دیاں محفلاں وچ سندھی شاعری دے نال نال سرائیکی

درماندی	پریشان	فردوسی	قدیم عربی شاعر
دن	بغیر	سنگریل	بھی ہوئی
پریت	پیار، محبت	ہمہ اوستی فکر	صوفیانہ تحریک
زور آور	طاقت ور	حضر	قیام
جشہ	جسم	پاندھی	راہی
ملک	ملکیت	دگھریل	پھیلا ہوا
سائیم	میڈاسائیں	کاشی دیاں سلھاں	نیلیاں ملتانیاں سلھاں
سندھ مُسکار	سندھ کون آبادتے شاد رکھ	وینٹ	نوحہ، فریاد
بھٹ	ٹبہ	گڈ	یکجا، ساتھ
واٹ	راہ، رستہ	سماع	محفلِ قوالی
لسانی اثرات	زبان دے اثرات	وجد	عرفانی کیفیت
ذات دی جھاتی	باطن دی پہچان	اولڑاں	عکس
مورکھ	بے عقل	سبھٹاں	تمام سب
ساہوں	ساہ کنوں	سبھے	سارے
وتجھڑے	قریب	سبھلوئی	سارا
دھانہاں	فریاداں	کونہہ	ذبح کرٹ
مٹھڑیں وانگ	مظلومیں دی طرح	کیتیلے	کتنے
صوفی مت	صوفیانہ مزاج	وائیں	وائی دی جمع نظماں

شاعراں دا کلام وی گایا وینداھا۔

جنوبی سندھ وچ حضرت غوث بہاء الدین زکریا ملتانی دے گوڑھے اثرات ہن۔ انھاں پاندھیاں وچ شاہ لطیف دے نانکے وی شامل ہن، شاہ لطیف دی شاعری وچ ملتان دے جیڑھے حوالے ملدے ہن، انھاں کنوں گویڑ کیتا وینداھے جو، اوہ وی غوث دے پاندھیاں رلے ملتان آمدے ہوسن، مضمون نگار نے لکھیاھے جو، شاہ لطیف پڑیاں دے ذریعے ملتان آئے ہن اتے اپٹے ڈاڈے دے مزار دے کیے کاشی دیاں ملتانی سلھاں گھن گئے ہن۔

شاہ لطیف دی شخصیت اتے فن دے حوالے نال پہلی کتاب ہک انگریز لکھاری ایچ۔ ٹی سورلے نے لکھی ہئی۔ ”وائی“ شاہ لطیف دے کلام دی ہک نویکلی صنف ہے، اینوں اسماں صنف ”کافی“ دی ہک قسم وی آکھ سگھدے ہئیں۔ ڈو جھے صوفی شاعراں وانگوں شاہ لطیف دی شاعری دا مرکزی موضوع عشق ہے۔ ایہ عشق کتھائیں سسی، اتے سوٹھی دے قصے وچوں جھاتی پینداھے اتے کتھائیں مول، ماروی تے ہیر، رانجھے دی علامتی کہانی بن کے ابھر داھے۔ شاہ لطیف دی شاعری اعلیٰ درجے دی شاعری ہے۔ ایندے وچ صوفیانہ مضامین دے علاوہ اپٹے دیس دی محبت اتے پیار دارس بھریا ہوياھے۔ شاہ لطیف نے اپٹے دیس دے فطری تناظر کوں ہک مصور وانگوں پینٹ کیتاھے۔ انھاں دے کلام وچ موسیقیت اتے سُر داوی راج ہے۔ ایس طرح سندھ وچ شاہ لطیف دی شاعری کوں عوامی مقبولیت حاصل ہے۔

۵۔ سیاق و سباق اتے تشریح:

تلے ڈتے ہوئے نثری پیرے دی سیاق و سباق دے حوالے نال تشریح کرو

سبق دا عنوان اتے لکھاری داناں وی لکھو:

پیرا گراف:

شاہ عبداللطیف بھٹائی سرائیکی شاعر علی حید ملتانی دے ہم عصر ہن۔ جیویں امر او القیس نال عربیں کوں، شیکسپیر نال انگریزیں کوں، فردوسی نال ایرانیں کوں تے خواجہ فرید نال سرائیکیں کوں پیارھے اوں ای سندھیں کوں شاہ لطیف نال عشق ہے۔ شاہ دی شاعری تلوں سندھ وادی دے لوکیں دی روز ڈیہاڑ دی حیاتی اتے اوندے خواہیں نال سنگریل ہے۔

سبق داناں : شاہ لطیف

لکھاری داناں : ڈاکٹر جاوید چانڈیو

سیاق و سباق:

ایہ پیرا گراف داقتباس، ڈاکٹر جاوید چانڈیو دے مضمون ”شاہ لطیف“ وچوں گھدا گیاھے۔ ایندے وچ لکھاری نے شاہ لطیف دی شاعری اتے شخصیت کوں ہک نویکلی اسلوب نال بیان کیتاھے۔ شاہ لطیف سندھی زبان دے عظیم شاعر ہن۔ انھاں اپٹے دیس دے فطری مناظر اتے سماجی حیات کوں ہک مصور وانگوں پیش کیتاھے۔ شاہ دی شاعری ہک اتکھی بازگشت ہے، جیڑھی ”وائی“ دی صورت وچ ابھر دی ہے اتے ول ہک کوک بن کے پورے جہان کوں متاثر کریندی ہے۔ سندھی اشعار دے نال نال انھاں دے کلام وچ سرائیکی شاعری دے نمونے وی ملدے ہن۔

تشریح:

ایں اقتباس وچ مصنف نے لکھیاھے جو سندھی زبان دے عظیم صوفی شاعر

۱۔ مختیار علی شاہ

(۱۹۷۸ء - تاحال)

سید مختیار علی شاہ دا تعلق خیر پور ٹامیوالی (ضلع بہاول پور) دے نواحی علاقے نال ہے۔ اوہ ۲۰۰۰ء وچ گورنمنٹ ایمرسن کالج ملتان وچ بطور لیکچرار (سرائیکی) تعینات تھے ہن۔ انھاں کول ایہ اعزاز وی حاصل ہے جو، اوکالج دی سطح اُتے سرائیکی زبان و ادب دے پہلے لیکچرار ہن۔ سرائیکی خطے دی تاریخ، سیاست، ادب اتے کلچر دے حوالے نال انھاں دا گورٹھا (گہرا) مطالعہ ہے۔ خواجہ نور محمد مہاروی سرائیکی وسیب وچ صوفیانہ تحریک دے عظیم راہنما ہن۔ مختیار علی شاہ نے اپنے مضمون وچ انھاں دی شخصیت کول نویکلے اسلوب نال بیان کیتا ہے۔

۲۔ خواجہ نور محمد مہاروی:

سرائیکی وسیب اولیاء کرام دی محبوب دھرتی ہے۔ برصغیر پاکستان و ہند وچ اسلام تے تصوف دا سوجھلا جتھاں جتھاں وی پُچا اوندے موہری تے مہاڑی بچھ سرائیکی وسیب وچ ہا۔ اللہ سوئے ایہ ماں وی ایں وسیب کول ڈتا جو برصغیر وچ پہلے ولی اللہ دا ظہور وی اتھاؤں تھیا۔ ایہ کنکن پور تحصیل پورے والادے حاجی بابا شیر المعروف حضرت دیوان چاولی مشائخ (وفات ۱۳۱ھ) ہن۔ جیڑھے ذات دے ڈھڈی راجپوت ہن۔ ایہ باہروں نہ آئے ہن بھل ایں دھرتی وچ جے جائے، اتھائیں اپٹا فیضان کھنڈا اتے اتھائیں جہان فانی کنوں پردہ فرما گئے۔ اوں ڈینھ کنوں لاپتہ تیں اتھاں اولیاء کرام آندے ریہے، اپنے انوار فیضان کھڈیندے تے ول ایں دھرتی دی بُلکل ولھیٹ تے سمہے پگئے۔

شاہ لطیف بھٹائی، سرائیکی زبان دے معروف شاعر علی حیدر ملتانی دے ہم عصر ہن۔ یعنی اٹھارویں صدی عیسوی دی پہلی آدھل کول اساں شاہ لطیف اتے علی حیدر ملتانی دا عہد آکھ سگھدے ہئیں۔ کلاسیکی سندھی شاعری وچ شاہ لطیف اُچا مقام رکھیندے ہن۔ انھاں کول سندھی زبان اتے ثقافت دا اہم نمائندہ وی آکھیا ویندا ہے۔ سندھی عوام اوندے نال ایویں محبت رکھیندی ہے جیویں عرباں کول امرؤ القیس نال، انگریزاں کول شیکسپیر نال، فارسی پولٹ والیاں کول فردوسی نال اتے سرائیکی عوام کول خواجہ فرید نال پیار ہے۔

شاہ لطیف دی شاعری وادی سندھ دے جنوبی علاقے دے روزمرہ دی ترجمان ہے۔ انھاں دی شاعری عام لوکاں دی خوشی اتے مونجھ دا استعارہ ہے۔ ایندے وچ لوکاں دے فن دا خزانہ اتے خواب وی موجود ہن۔ انھاں دے کلام دا کافی حصہ اپنے دیس دے جغرافیائی حالات دا عکس ہے۔ ایں تناظر وچ ہک سندھی ادیب علی نواز وفائی نے ٹھیک آکھیا ہے، جو: ”لطیف سندھ ہے اتے سندھ لطیف ہے“، یعنی شاہ لطیف دی شاعری وچ سندھ دی زبان، کلچر اتے پورالینڈ اسکیپ ڈٹھا ونج سگھدا ہے۔ دراصل شاہ لطیف پریت دا ہک اتجھا پھل ہے جیندی خوشبو پورے سندھ وچ کھنڈ گئی ہے۔ ایں حقیقت کول انھاں اپنے ہک مصرعے وچ ایں طرح بیان کیتے:

پریں تریڑیا پھل نہتاں سندھ وچ سکدی ناں کیتے

ولی اللہ جیندے جی ہک خوشبودار بج والی کار ہوندے جیڑھا آپدے زمانے کوں اپٹے روحانی فیضان نال معطر کریندے تے فوت تھی کراہیں دھرتی وچ پرتج ویندے اتے ول ہک وٹ کلی نسر دے تے اُسردے، ولا صدی بہ صدی ڈھیر دگر دا تے گھانا تھیند اراہندے، چھپے صدیاں تیں پیڑھی در پیڑھی لوک اوں گھاٹے وٹ دی چھاں تلے ہاہندے راہندن۔ اپٹے ڈکھ سکھ انھاں دی چھاں تلے منیندن، اپٹے کماں کاراں کیپتے انھاں کوں سُریندن، متاں منیندن تے پوکھے چیندن۔ صوفیاء کرام دے ایہو جھے لکھاں گھاٹے وٹ مزاراں، درگا ہواں تے مقبراں دی شکل وچ وسیب دے ہر شہر، قصبہ، گوٹھ تے وستی وچ اُسریے ہوئے ہن۔

برصغیر وچ اسلام کھنڈا وٹ کیپتے تصوف دے سبھے سلسلیاں اپٹا اپٹا حصہ رالایا، ایندے وچ سلسلہ جنیدیہ، اویسیہ، سہروردیہ، قادریہ، چشتیہ تے نقشبندیہ اتم ہن۔ اتھاں جنیدیہ دے حضرت سید علی بن عثمان ہجویری، سلسلہ چشتیہ دے حضرت معین الدین چشتی اجمیری، سلسلہ سہروردیہ دے حضرت بہاء الدین زکریا ملتانی، سلسلہ قادریہ دے حضرت سید محمد غوث حللی اچوی تے سلسلہ نقشبندیہ دے حضرت مجدد الف ثانی موہری تے مہاڑی بزرگ ہن۔ جھاں دے دم قدم نال اسلام تے تصوف پورے برصغیر وچ کھنڈیا تے ایھے ساڈے اصل پیرو ہن۔

سراٹکی وسیب وچ سلسلہ چشتیہ دا فیضان کھنڈا وٹ وچ ترائے اکابرین بہوں اتم ہن۔ ایہ بزرگان دین حضرت معین الدین چشتی اجمیری، حضرت بابا فرید الدین مسعود گنج شکر المعروف بابا فرید اتے قبلہ عالم حضرت نور محمد مہاروی ہن۔ جھاں پاکستان و ہند وچ لکھاں لوکاں کوں مسلمان کیتا تے کروڑاں کوں تصوف تے سلوک دا سبق پڑھا وٹ کیپتے اپٹا مرید کیتا۔

سراٹکی وسیب وچ بابا فرید کوں بعد حضرت نور محمد مہاروی سیں دا فیضان عام تھیا۔ آپ مادرزاد ولی ہن۔ نور محمد مہاروی سیں جمن کوں پہلاں آپ دے ولی اللہ ہو وٹ دیاں بشارتاں ملن لگ پیاں ہن۔ ہک ڈینھ حضرت فتح دریا شیخ واہٹی آپ دے گھر کولہوں لنگھے تے فرمایا جو: ”میکوں اتھوں ہک ولی اللہ دی خوشبو آندی ہے جیڑھا عنقریب ایں گھر وچ جھسی۔“ اولیاء کرام دیاں بشارتاں موجب حضرت نور محمد مہاروی سیں ۱۴ رمضان المبارک ۱۱۴۳ھ بمطابق ۱۷۳۹ء کوں وستی چوٹالہ وچ راجپوت کھل گھراٹے وچ چھے۔ آپ دے والد داناں ”مہندوال“ ہا۔ آپ دے ماء پیاں داناں ”بہل“ رکھیا۔ ایہو ”بہل“ جڈاں حضرت فخر الدین فخر جہان دہلوی دے مرید تھے تاں انھاں آپ دے قلب وچ محمدی نور گھت تے آپ داناں نور محمد رکھ ڈتا۔ آپ دے جمن تے ریاست بہاول پور دے بٹن دا زمانہ تقریباً ۱۱۴۰ھ بمطابق ۱۷۳۷ء وچ نواب صادق محمد خان اول ریاست بہاول پور دا پڑ پدھا، تے اوندے ترائے سال بعد آپ دی پیدائش تھی۔

حضرت نور محمد مہاروی دے پلپٹن وچ ای آپ دے والد چوٹالہ کوں لڈ کراہیں وستی مہار آٹکا کیتا۔ آپ دے فیضان چشت دی وجہ توں وستی مہار چشتیاں شریف وچ بدل گئی۔ آپ پنج سال دی عمر وچ حافظ مسعود صاحب کنول قرآن پاک حفظ کر گھدا۔ ایندے بعد تعلیم غرضوں آپ موضع بڈیراں، موضع بہلاٹھ، ڈیرہ غازی خان، لاہور تے دلی تیں پنہ کیتا۔ لاہور وچ آپ دے ذات بھرا حضرت محکم الدین سیرانی (کھل) آپ دے ہم کتب ہن۔ ڈوہائیں کول پیسے ہن تے نہ رہن دا بندوبست۔ محنت مزدوری کرتے تنگی ترسٹی نال پڑھائی جاری رکھی و دے ہن جو کہیں مشورہ ڈتا جو دلی وڈا شہر ہے اتھاں علم دے نال نال رزق وی امانی دا ہے۔ حضرت

محکم الدین سیرانی تے آپ دلی بچے۔ اُنھاں غازی علیم الدین دے مدرسہ وچ داخل تھے، جیرہا اوں زمانے داسب کنوں وڈا تے مشہور مدرسہ ہا۔

رزق دی تنگی حالی وی اونویں دی اونویں ہئی۔ آپ دے ہم مکتب حضرت محمد صالح بھیرہ شریف والے آپ کوں مشورہ ڈتا جو حضرت فخر جہاں دہلوی وڈی اُچی شان والے بزرگ ہن، اُنھاں دے لکھاں مرید تے کئی خلیفے ہن، شہنشاہ ہندوستان بہادر شاہ ظفر وی اُنھاں دامریدھے، اُنھاں دے درتوں کوئی وی خالی نہیں ویندا۔ آپ ڈردے ڈردے حضرت فخر جہاں دے حضور پیش تھے۔ مرشد کامل کوں آپ دی آمد تے قلبی حالت دا پہلے کنوں پتا لگ گیا ہا۔ اُنھاں باہروں نکل تے نور محمد مہاروی کوں ست بسم اللہ آکھی تے ہاں نال لاتے ایہ فارسی شعر پڑھیا:

ما برائے وصل کردن آدمیم
نے برائے فصل کردن آدمیم

ترجمہ: میں توڑن والا تان نہیں بلکہ جوڑن والا ہاں۔

حضرت فخر جہاں آپ کوں وڈی خوشی تے چاہواں نال اچٹی مریدی وچ گھدا۔ آپ ۱۱۶۵ھ وچ حضرت فخر جہاں دے دست بیعت تھے۔ آپ کوں بیعت کرن توں بعد حضرت فخر جہاں فرمایا: ”ہُنّ میکوں کہیں پئے کوں بیعت کرن دی لوڑ کئے نہیں۔“ خلافت عطا کریندے ہوئیں حضرت فخر جہاں آپ کوں ”قبلہ عالم“ دا خطاب ڈتاتے فرمایونے جو: ”ہُنّ میڈی جاہ تے قبلہ عالم بیعت کریسن۔“ مرشد سبیں دی خاص نظر کرم تے نوازشاں کنوں کچھ مرید آپ کوں سڑن لگ پئے۔ ہک دفعہ ہک مرید حضرت فخر جہاں کوں آپ بارے آکھیا: ”حضور ایہ کھرل ذات دا جوان ہے ایں ذات دا ہک جوان مرزاناں داوی ہا جنیں اچٹی ذات دی ہک بیگنہ کوں اپٹے

عشق دے جال وی پھسایا ہئی جنیں کارن کھراں وچ بہوں خون خرابا تھیا ہئی۔“ آپ مُسک پئے تے فرمایونے: ”مرزا کھرل تاں ہک تربیت کوں اپٹے عشق دے جال وچ پھسایا اپٹا بیٹا ہئی، تَساں ڈکھاھے ہک ڈینھ ایہو کھرل لکھاں لوکاں کوں اپٹے عشق دے جال وچ پھسسی تے اپٹا بیٹسی۔“ اُنھاں دی ایہ پیشین گوئی سچی تھئی تے قبلہ عالم لکھاں لوکاں کوں مسلمان کیتا تے اپٹا مرید بیٹا۔ حضرت فخر جہاں دے بہوں سارے خلیفے ہن پر آپ اُنھاں ساریاں وچوں حضرت قبلہ عالم نال سبھ کنوں ڈھیر پیار کریندے ہن۔ تہوں اُنھاں کوں ای اپٹا جاننشین بیٹا۔

ہک ڈینھ حضرت فخر جہاں آپ کوں فرمایونے: ”میاں نور محمد خدادی مخلوق کوں تہاڈے نال بہوں کم پوسن تَساں ہمیش اپٹے قدماں تے پکے رہواھے تے نواب بہاول پور نال چنگا سا نگا رکھاھے، تاں جو خلق خدادے کم نہ رکن۔“ ایں نصیحت دا ایہ اثر تھیا جو نواب بہاول پور نال آپ دے تعلقات ہمیش چنگے ریھے تے ریاست بہاول پور دے سبھ نواب وی ہمیش آپ اتے آپ دے پشت در پشت خلفاء دے عقیدت مند ریھے تے ریاست بہاول پور وچ دین تے سیاست دے گانڈھے سانگے دی انوکھری مثال قائم تھئی، جیندے اثرات ڈجھیاں ریاستاں تے وی پئے اتے اووی دین تے بزرگان دین دی چھتر چھاں تلے آون لگ پیاں۔

حضرت نور محمد مہاروی چھوی (۲۶) سال تیں اپٹے مرشد دی خدمت وچ حاضر ریھے۔ حضرت فخر جہاں ۲۷ جمادی الثانی ۱۱۹۹ھ کوں وفات پاتی، جیندے بعد آپ مستقل رہائش کیتے مہار شریف آگئے تے اتھائیں رُشد و ہدایت تے سلوک و تصوف داکم شروع کر ڈتاتے لکھاں لوکاں کوں فیض یاب کیتا۔ آپ بابا فرید نال عقیدت سانگے ہر جمعے پاک پوٹن وُچ تے اُنھاں دے مزار تے حاضری ڈیندے ہن

اتے اتھائیں نماز جمعہ ادا کریندے ہن۔

قبلہ عالم افغانستان، بلوچستان، خیبر پختونخواہ، سندھ، ریاست ملتان اتے ریاست بہاول پور وچ سلسلہ چشتیہ داخل ہدھا۔ ملتان کول اپنے محبوب خلیفہ حضرت جمال اللہ ملتانی دی عملداری وچ ڈتا، جھال حضرت بہاء الدین زکریا دے مزار تے حضرت خواجہ خدا بخش خیر پوری کول سلسلہ چشتیہ وچ بیعت کرتے اتھال سلسلہ چشتیہ دا منڈھ ہدھا۔ پیر پٹھاں حضرت سلیمان تونسوی کول ڈیرہ غازی خان تے پہاڑی علاقیاں دی عملداری ڈتی، انھال افغانستان تیں لکھال لوکاں دی روحانی تربیت کیتی۔ چاچڑاں شریف وچ حضرت خواجہ غلام فرید دے پڑاڈا حضرت محمد عاقل سین کول، حاجی پور وچ حضرت نور محمد نارووالہ کول تے خیر پور ٹامیوالی دی وتی چیلے واہن وچ خواجہ میاں غلام حسن بھٹی کول خلیفہ بٹا تے بیعت کرک دی موکل ڈتی۔ انھال سھے خلفاء سرائیکی وسیب کول روحانی رنگ لاڈتا۔ قبلہ عالم دے نانویں ہک ٹہر وچ انھال دے عظیم خلفاء کرام دے فیضان بارے ایہ بندہ ہوں مشہورھے:

وچ ملتان جمال ڈکھایو
کوٹ مٹھن دے نون رنگ لایو
حاجی پور وچ نور وسایو
تخت سلیمان سنگھڑ پایو

انھال کنول انج قاری عزیز اللہ، قاری صبغت اللہ، نواب لطف اللہ خان، مخدوم نوبہار اچوی، شیخ جمال چشتی فیروز پوری، مولوی تاج محمود اتے حافظ عظمت میرٹ شاہ آپ دے مشہور خلیفے ہن۔

حضرت قبلہ عالم تے انھال دے پیر بھراواں، خلیفیاں اتے مریداں دے

سرائیکی وسیب دی تہذیبی حیاتی اُتے ڈ وصدیاں تیں اثرات ریھے۔ انھال ہارہویں اتے تیرہویں صدی ہجری دے لوکیں کول روحانی، سیاسی، عسکری، سماجی، معاشی معاشرتی، علمی اتے ادبی شعور ڈتا۔ ایہ اجتماعی شعور ہک تحریک بن تے ساڈے سامنے آیا جیں ہر عام خاص بندے دی تہذیبی حیاتی بدل تے رکھ ڈتی۔ ایس شعوری تحریک داخل قبلہ عالم ہدھا تے ایندا انت خواجہ غلام فرید (۱۸۴۵ء - ۱۹۰۱ء) تے تھیا۔ فقہ، فلسفہ، تصوف تے صوفیانہ شاعری دی اٹ بگٹت کتاباں آپ دے خلیفیاں، پوترے اتے پڑ پوترے خلیفیاں لکھیاں۔ خصوصاً سرائیکی کلاسیکل شاعری دے ڈھیر مہاندرے صوفی شاعر قبلہ عالم نال وابستہ ہن۔ جھال وچ علی حیدر ملتانی آپ دے پیر بھراہن۔ مولوی لطف علی بہاول پوری، مولوی عبدالحکیم اچوی اتے حافظ جمال اللہ ملتانی آپ دے خلفاء ہن۔ مولوی غلام حسن شہید، قاضی عبید اللہ ملتانی، فقیر محمد عارف آپ دے پوترے مرید ہن اتے حضرت خواجہ غلام فرید آپ دے پڑ پوترے خلیفہ ہن۔ سرائیکی کلاسیکل شاعری دے ڈ وچھے دور جیکوں زریں عہد وی آکھیا ویندے وچ بے شمار صوفی شاعر نشا بر تھئے تے انھال ساریاں تے روحانی چھال صرف ہک ولی اللہ حضرت قبلہ عالم نور محمد مہاروی سین دی ہی۔ آپ دا وصال تریٹھ سال دی عمر وچ ۳ ذوالحجہ ۱۲۰۵ھ بمطابق ۱۷۹۰ء کول تھیا۔ آپ دا مزار چشتیاں شریف ضلع بہاول نگر وچ ڈھائی صدیاں توں روح دے تریہاں کیتے چھتر جھال بٹا کھڑے۔

ساڈا دوست دلیس دا، نور محمد خواجہ

ڈھولا یار چہیدا، نور محمد خواجہ

(خواجہ فرید.... کافی نمبر ۹)

۳۔ مشکل الفاظ دے معانی:

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
سو جھلا	روشنی	نشاہر	واضح، معروف
چُچا	پہنچا	تنگدستی	غربت
موہری تے مہاڑی	ابتدائی تے پہلا	رزق امانی دا	رزق دی فراوانی
ماٹ	ناز، اعزاز	نینگر	بالغ لڑکی
پردہ فرما گے	وصال تھی گیا	مُسک پئے	مُسکرائے
بُگل	پلو دا ہک خاص انداز	تریمت	عورت
معطر کرڻ	خوشبو ڈیوڻ	پیشین گوئی	قبل از وقت خبر
پُرتج ویندے ہن	دفن تھی ویندے ہن	جان نشین	نائب
واٹ کلی	درخت وانگول	خلقِ خدا	مخلوقِ خدا
نسر دے تے اُسردے	پھلدے تے پھلدے	پشت در پشت	نسل در نسل
عقیدت مند	محبت کرڻ والے	پوکھے چیندن	منٹاں ڈیندن
گانڈھے سانگے	تعلقات	اُسریے ہوئے	تعمیر شدہ
انو کھڑی	وکھری، نرالی	گُوٹھ	وستی، گاؤں
چھتر چھاں	چھتری تلے چھاں تلے	فیضان	رحمت، برکت
مادر ذات ولی	پیدائشی ولی	رُشد و ہدایت	ہدایت اتے بھلائی
بشارتاں	خوشی دیاں خبراں	سلوک و تصوف	صوفیانہ مسلک

قلب وچ	دل وچ	فیض یاب کیتا	راہنمائی کیتی
پڑ پدھا	بُیا درکھی	تھل پدھا	بُیا مضبوط کیتی
لڈ کراہیں	ہجرت کر کے	موکل ڈُتی	اجازت ڈُتی
ٹکاٹھ کیتا	قیام کیتا	ٹھر	عقیدت بھریا گیت
تعلیم غرضوں	تعلیم دی خاطر		

۴۔ خلاصہ:

ایہ مضمون مختیار علی شاہ نے لکھیا ہے اتے ایندے وچ خواجہ نور محمد مہاروی دی سیرت بیان کیتی گئی ہے۔ اگرچہ سرائیکی وسیب وچ صوفیانہ روایت دی بُیاد حضرت بابا شیر دیوان (تخصیل پورے والا) نے ڈوجھی صدی ہجری وچ رکھ ڈتی ہئی، لیکن بعد وچ اتھاں صوفیانہ مسلک دے کئی سلسلے وی کم کریندے رہیے ہن۔ خواجہ نور محمد مہاروی سلسلہ چشتیہ دے اہم بزرگ ہن۔ آپ ۱۷۳۹ء وچ پیدا تھے ہن اتے انھاں دا آبائی علاقہ وستی چوٹالہ ضلع بہاول نگر ہے۔ انھاں دا ابتدائی ناں ”بہیل“ ہا، لیکن جئیں وقت آپ حضرت فخر جہاں دہلوی دے مرید تھے تاں انھاں آپ دانان نور محمد رکھیا۔ بعد وچ آپ نور محمد دے ناں نال ہی مشہور تھے ہن۔ ایس ناں دے علاوہ مرشد نے آپ کوں قبلہ عالم دا خطاب وی دان کیتا ہا۔ قبلہ عالم خواجہ نور محمد مہاروی دے تاریخی حالات دا جائزہ گھداونچے تاں مضمون نگار نے لکھیا ہے جو، آپ دے والد وستی چٹالہ کنوں ہجرت کرتے وستی مہاراں (تخصیل چشتیاں) وچ آگئے ہن۔ ایس گالھوں آپ دے ناں نال مہاروی وی لکھیا ویندا ہے۔ خواجہ نور محمد مہاروی نے

ابتدائی تعلیم اپنے علاقے وچوں حاصل کیتی ہئی اتے اعلیٰ تعلیم حاصل کرن کیتے دلی (انڈیا) چلیے گئے ہن۔ اُنھاں آپ غازی علیم الدین دے مدرسے وچ پڑھدے ریپے اتے بعد وچ صوفیانہ مسلک اختیار کر کے حضرت فخر جہاں دہلوی داقرب حاصل کر گھدا۔ ایں دوران بعض سڑیل لوکاں نے حضرت فخر جہاں کوں شکایت کیتی جو ایہ اوہ جوان ہے، جیندا خاندان مرزا اتے صاحبہ دے عشق دی وجہ کنوں بدنام ہے۔ لہذا اینکوں اچٹی صحبت کنوں دُور رکھیا ونجے۔ آپ دے مرشد نے اچھے لوکاں دی بدگوئی کوں نظر انداز کر ڈتا اتے مُسکراتے فرمایا جو، ایہ اوہ جوان ہے، جیندے کنوں لکھاں لوک فیض یاب تھیں۔

آپ اپنے مرشد دے پیارے خلیفہ ہن اتے ۲۶ سال تک اپنے مرشد دی خدمت وچ مصروف ریپے۔ حضرت فخر جہاں دی وفات دے بعد آپ دلی کنوں وستی مہاراں تشریف گھن آئے اتے اُنھاں اپنا تعلیمی تے تبلیغی سلسلہ جاری رکھیا۔ بابا فرید (پاکپتن) دے بعد آپ ڈوجھے اہم بزرگ ہن، جہاں سرانیکسی وسیب وچ چشتیہ مسلک دے پرچار کیتے مرکزی کردار ادا کیتا۔ خواجہ نور محمد مہاروی ہک تحریکی شخصیت ہن۔ اُنھاں دی وفات دے بعد صوفیانہ مسلک دی تحریک آپ دے شاگرداں اتے خلیفیاں دے ذریعے اگاں تڑدی رہی ہے۔ آپ دے مشہور خلیفیاں وچ حافظ جمال اللہ ملتانی، خواجہ سلیمان تونسوی اتے خواجہ محمد عاقل کوریچ شامل ہن۔ قبلہ عالم خواجہ نور محمد مہاروی دے تبلیغی سمل سرانیکسی وسیب دے علاوہ ڈوجھیں علاقیاں وچ وی اپنے اثرات رکھیندا ہے۔ آپ دا وصال ۱۷۹۰ء وچ تھیا ہا اتے مزار مبارک مہاراں شریف تحصیل چشتیاں وچ ہے۔

۵۔ سیاق و سباق اتے تشریح:
پیرا گراف:

ولی اللہ جیندے جی ہک خوشبودار بیچ والی کار ہوندے، جیڑھا آپ دے زمانے کوں اپنے روحانی فیضان نال معطر کریندے تے فوت تھی کراہیں دھرتی وچ پُرتج ویندے۔ اتے ول ہک ونڈ وانگوں نسر دے تے اُسردے۔ و لاصدی بہ صدی ڈھیر گھانا تھیندا راہندے۔ کچھ صدیاں تیں پیڑھی در پیڑھی لوک اوں گھائے ونڈ دی چھاں تلے ہا ہندے راہندن۔ اپنے ڈکھ سکھ اُنھاں دی چھاں تلے منیندن اتے کماں کاراں کیتے اُنھاں کوں سُریندن۔

سبق دا عنوان : خواجہ نور محمد مہاروی
لکھاری دانان : مختیار علی شاہ
سیاق و سباق:

سرانیکسی وسیب ہک اچھا خطہ ہے، جتھاں اولیاء کرام کثرت نال آمدے ریپے ہن۔ اُنھاں بزرگاں نے اسلامی تعلیمات کوں عام کرن وچ مرکزی کردار ادا کیتا ہے۔ ایں طرح خواجہ نور محمد مہاروی نے وی اچٹی صوفیانہ فکر دے ذریعے لکھاں لوکاں کوں فیض یاب کیتا۔ اوہ اپنے عہد دی ہک تاریخ ساز ہستی ہن۔ اُنھاں دی تعلیمات اتے تحریک دادا اڑہ کافی وسیع ہے۔
تشریح:

ایں اقتباس وچ لکھاری نے بیان کیتا ہے جو، اللہ دے ولی اچٹی حیاتی وچ ہک خوشبودار بیچ وانگوں ہوندے ہن۔ اُنھاں دے روحانی فیض نال خلق خدا کوں

۱۔ ڈاکٹر مقبول حسن گیلانی

(۱۹۶۲ء-تاحال)

ڈاکٹر مقبول حسن گیلانی موضع شیخ پور شجر تحصیل شجاع آباد وچ پیدا تھئے ہن۔ اگرچہ اوہ اسلامیات دے پروفیسر ہن، لیکن انھاں کوں سرانیکسی زبان تے ادب نال وی عشق ہے۔ انھاں دا پی ایچ ڈی دا مقالہ وی قرآن دے سرانیکسی تراجم دے حوالے نال لکھیا گیا ہے۔ علاوہ ازیں انھاں سرانیکسی وچ کتاباں وی لکھیاں ہن۔ ”نواب مظفر خان شہید“ ڈاکٹر مقبول حسن گیلانی دا ہک اہم مضمون ہے، جیہدے وچ ایس خطے دی ہک اہم سیاسی شخصیت دا کردار سامنے آدا ہے۔

۲۔ نواب مظفر خان شہید:

نواب مظفر خان شہید سلطنت ملتان دا حکمران ہی انھاں دا تعلق پٹھاناں دے معروف قبیلے سدوزئی دی ٹینگڑی جان خیل نال ہی۔ سدوزئی قبیلہ درافیاں یعنی ابدالیاں دی لڑی ہے۔ نواب مظفر خان ۱۸۱۸ء وچ رنجیت سنگھ نال لڑدے ہوئیں اپنے پنج پتراں تے ہک دھی سمیت ملتان دی حفاظت کریندے ہوئیں جان دی بازی ہار گیا۔ نواب مظفر خان دے وڈے وڈے پترے افغانستان کنوں ملتان آن آباد تھئے۔ سدوزئی قبیلے دا بانی اسد اللہ خان ہی، جیکوں سدہ خان میرافغان آہدے ہن۔ سدو خان ملک صالح دے پتر ہن جیڑھے وڈے سردار ہن۔ انھاں دے بعد سدو خان سردار بیٹے تے اتھاواں سدوزئی دی لڑی وجود وچ آئی۔ نواب مظفر خان دا تعلق سدو خان دی چھیویں پشت نال ہے۔ سدو خان دے پوترے شاہ حسین خان تے اللہ داد خان ملتان وچ آباد آن تھئے اتے رنگ پور ضلع مظفر گڑھ وچ اچھی جاگیر سنبھال

سو جھلا (روشنی) ملدا ہے۔ جڈاں جو انھاں دے مزارات دی مثال ایویں ہے، جیویں زمین اُتے سایہ دار درخت ہوں۔ لوک انھاں درختاں دی چھاں تلے سکھ دا ساہ گھنڈے ہن۔ انھاں نال اپنے ڈکھ سکھ ساخجے کریندے ہن اتے انھاں دے طفیل اپنے کماں کاراں وچ برکت دی امید رکھیندے ہن۔

دراصل ایس اقتباس وچ مصنف نے بزرگان دین اتے عوام دے درمیان روحانی رشتے کون نویکلے انداز نال بیان کیتا ہے۔ تاریخی اعتبار نال ڈٹھا ونچے تاں سرانیکسی وسیب اُتے اولیاء کرام نے اپنے اٹھ مٹ نقوش مرتب کیتے ہن۔ چنانچہ اساڈی سماجی زندگی اُتے انھاں دی تبلیغ دے گہرے اثرات نظر آندے ہن۔ سرانیکسی وسیب وچ پیر بخش اتے پیراں ڈتہ جھئے ناں وی انھاں بزرگاں نال سچی عقیدت دیاں علامتاں ہن۔

گھدی۔ اللہ داد خان دا پتر عابد خان نواب مظفر خان دا ڈاڈا اڈا ہا۔ عابد خان ملتانی پٹھاں داسر کردہ وڈیرا ہاتے ملتان وچ اصلی طور تے سدوزئی پٹھاں دانماندہ ہا، جیکوں حکومت تسلیم کیتا۔ ۱۷۲۶ء وچ عبدالصمد خان ملتان دا گورنر بٹیا تاں نواب عابد خان اوند اوڈا مشیر ہا۔ عبدالصمد خان دے بعد لاہور دا گورنر زکریا خان بٹیا تاں اوں عابد خان کوں ملتان اچ اپٹا نائب گورنر بٹیا ڈتا۔ بعد وچ نواب شجاع خان جیرھے نواب مظفر خان دے والد ہن، اُنھاں کوں نواب زاہد خان دے بعد ملتان وچ پٹھاں اپٹا سردار بٹیا۔ ایں شہر کوں نواب شجاع خان ترقی ترقی تے اوہ آپ دی ملتان کوں شجاع آباد منتقل تھی گئے۔ ۱۷۴۹ء وچ نواب شجاع خان فوت تھیا، اوند مقبرہ شجاع آباد وچ اچ وی موجود ہے۔ نواب مظفر خان احمد شاہ درانی دے زمانے وچ ۱۷۴۷ء وچ ملتان وچ چھے۔ اوں زمانے ملتان دا گورنر نواب محمد علی خان خوگانی ہا۔ احمد شاہ درانی ملتان اچ شیش محل وچ جمیا ہا۔ جیندی ہم جاہ اچ وی ملتان وچ ابدالی روڈ تے موجود ہے۔ ایہ شیش محل نواب شاکر خان کوں نواب زاہد خان دی طرفوں ملیا، جیرھے نواب شجاع خان دا بھرا ہا۔ نواب مظفر خان ہوں محل اچ جمیا جیندے وچ احمد شاہ درانی جمیا ہا۔ موجودہ ملتان انسٹیٹیوٹ آف کارڈیالوجی ایں جاتے بٹی ہے۔

نواب شجاع خان کوں علم نال وڈی محبت ہئی۔ گھر دا ماحول وی تعلیمی ہئی۔ اُنھاں خود وی اُپٹے پتر کوں علم دی دولت نال مالا مال کیتا۔ ایں طرح اوہ اُپٹے والد دے شاگرد ہن۔ کجھ عرصہ مولانا محمد موسیٰ صدیقی توں تعلیم حاصل کیتی، ول جڈاں نواب شجاع خان نے ملتان چھوڑ کے شجاع آباد رہائش رکھی تاں نواب مظفر خان اُنھاں وی دینی تعلیم شجاع آباد دے قاضی خاندان دے بزرگاں توں حاصل کیتی۔ ول باطنی علوم تے تصوف دا علم حضرت جمال اللہ ملتانی توں حاصل کیتا۔

نواب مظفر خان نے تیر اندازی دافن، جنگ جوئی، سپاہ گری تے شمشیر زنی دی تربیت وی حاصل کیتی۔ بارہاں تیرہاں سال دی عمر وچ نواب شجاع خان نے آپ کوں مظفر گڑھ دے علاقے دا حکمران بٹیا۔ ۱۹۷۵ء وچ نواب مظفر خان دی قیادت وچ ہک وفد کابل گیا اوں ویلے اُنھاں دی عمر ستارہاں اٹھارہاں سال ہئی، تاں اُنھاں اچٹی قابلیت دی وجہ نال تیور شاہ درانی دے دربار وچ خاصی عزت حاصل کیتی تے اُنھاں کوں شاہی دربار تے کابل دی سیاسی حالت نال واقفیت حاصل تھئی۔

نواب مظفر خان اُپٹے والد دی زیر نگرانی مظفر گڑھ دی حکمرانی دا تجربہ حاصل کرڻ دے بعد شجاع آباد دا انتظام وی سنبھالیا۔ ملتان دے محاصرے دے دوران نواب شہید نے اچٹی بہادری دے کمالات نال سکھاں کوں ملتان نہ وڑڻ ڈتاتے ول جڈاں سکھاں شجاع آباد دا محاصرہ کیتا تاں نواب شہید نے سکھاں دے مورچیاں تے حملہ کر کے اُنھاں کوں وڈا نقصان پچھایا۔ رنجیت سنگھ ملتان دی فتح دے خواب ڈہدا وداھا اوہ نواب مظفر خان دی طاقت جانچٹا چاہندا ہا۔ اوہ ہک وڈی فوج نال ۱۸۰۲ء وچ ملتان آیا پر، نواب مظفر خان دی طاقت تے ہوشیاری کوں ڈکھ کے ایہ سمجھ گھدا جو نواب مظفر خان کوں صرف طاقت نال شکست ڈیون اوکھا کم ہے۔ ۱۸۰۷ء وچ رنجیت سنگھ نے ملتان تے پہلا حملہ کیتا۔ نواب شہید کوں پہلے ای ایں حملے دا علم ہئی۔ نواب مظفر خان اتے اُنھاں دے بہادر پتر اں سکھاں دی فوج دے مورچے تباہ کر ڈتے ملتان دی حفاظت کرڻ والی فوج دی بہادری ڈکھ کے رنجیت سنگھ کوں ملتان فتح کرڻ دی کوئی امید نہ رہی۔

نواب مظفر خان دی ایہ خواہش ہئی جو اوہ قاضی، غازی، حاجی تے شہید

سڈ بجن۔ قاضی تے غازی تاں اوہ سٹ پگئے ہن۔ رنجیت سنگھ کول شکست ڈیوٹ دے بعد حج کیتا۔ ۱۸۱۰ء وچ رنجیت سنگھ ملتان تے ڈوجھا حملہ کیتا تاں نواب مظفر خان نے خود مورچہ سنبھالیا تے فوج دی ہمت ودھ گئی، سکھاں دا ایہ حملہ وی ناکام تھیا۔ ملتان تے سکھاں کئی حملے کیتے۔ ۱۸۱۸ء وچ آخری حملہ تھیا۔ سکھاں مطالبہ کیتا جو ڈھائی لکھ روپے تے پنج گھوڑے رنجیت سنگھ کول ڈتے وچن، ملتان شہر تے قلعہ سکھاں دے حوالے کر ڈتا ونچے تے نواب شجاع آباد چلیا ونچے۔ نواب مظفر خان نے ایہ گالھ نہ منی۔

سکھاں عید گاہ تے حضوری باغ والے پاسوں ملتان دے قلعے دا گھیراؤ کیتا۔ شہر دی فصیل تے توپاں نال گولے وسائے گئے، فصیل ڈوں جائیں توں تڑت گئی۔ نواب مظفر خان کول صرف ڈو ہزار جوان ہن جیڑھے قلعے دی حفاظت واسطے بہوں تھوڑے ہن۔ نواب شہید نے وڈی بہادری نال شہر کول بچایا تے سکھاں کول فصیل دے رستے نہ آوٹ ڈتا۔ سکھاں نے فصیل دے تلوں سُرنگ کڈھ تے فصیل تروڑ ڈتی تے عام خاص باغ دے سامنے ملتان شہر تے حملہ کر ڈتا۔ نواب مظفر خان گلیاں وچوں لڑدا ہویا قلعہ وچ آ گیا۔ قلعہ تے گولہ باری کیتی گئی۔ سکھاں نے قلعہ تے کئی حملے کیتے لیکن ہر دفعہ ناکامی تھئی۔ ہک مہینہ گزر گیا پر نواب مظفر خان ہتھیار نہ سٹے نہ کئی شرط من تے شہر اپٹے ہتھ نال ڈتا۔ سکھاں دے ۱۸۰۰ء آدمی ماریے گئے، پر اُنھاں کول اپٹی تعداد دانہ نہ ہئی۔

رنجیت سنگھ اپٹی فوج وچ اضافہ کریندا رہیا، پر مظفر خان دی بہادری تے تقویٰ وچ کوئی کمی نہ آئی۔ سکھاں کول بہوں توپاں ہن۔ اتنی وڈی گولہ باری نال حال وی قلعہ مضبوط ہئی۔ نواب مظفر خان دے تھوڑے جھے جاٹار بہادری نال مقابلہ

کریندے پئے ہن۔ سکھ ایہ چاہندے ہن جو گالھ مہار نال قلعہ ہتھ آونچے۔ پر، نواب مظفر خان کلہا ڈٹیا ہویا ہئی۔ ہر کوئی حیران ہئی، کئی لوکاں کول رشوت تے انعام دے ذریعے قلعہ توں فرار کرایا گیا تے نواب مظفر خان نال صرف ترائے چار سو جانبا زہرہ پگئے۔ کئی ڈینھاں تیں صلح دی کوشش تھیدی رہ گئی۔ صلح دی ناکامی دے بعد قلعہ تے وڈے حملے دی تیاری شروع تھی گئی۔ سینکڑاں توپاں دے منہ کھول ڈتے گئے۔ زمین تے آسمان دھوں نال کالے تھی گئے۔ ڈو (۰۲) جون ۱۸۱۸ء ملتان دے لوکاں واسطے قیامت دا ڈینھہ ہئی۔ سکھاں نے قلعہ تے بہوں وڈا حملہ کر ڈتا۔ سکھ قلعہ دیاں دیواراں تے چڑھ گئے نواب مظفر خان تے اوندے پتر اں بہادری نال مقابلہ کیتا تے شہادت دا رتبہ حاصل کیتا۔ لوک آہن جو نواب مظفر خان دی شہادت ٹیپو سلطان دی شہادت کنوں وڈا رتبہ رکھیندی ہے۔ ایس واسطے جو نواب مظفر خان دے دل وچ شہید تھیوٹ دی ہمیشہ خواہش ہئی۔

نواب مظفر خان بہوں خدا ترس، ایمان دار، دین دار، انصاف کرن والا تے شریعت دا پابند حکمران ہئی۔ مولوی لطف علی نے نواب شہید دی حیاتی وچ اوندے بارے آکھیا ہئی:

وچ ملتان، مظفر خان، واہ، نیک نواب سٹیوے
نور بھریا تیور معظم، شاہ منظور سٹیوے
اُس عادل سلطان اُتے صدر رحمت سدا اکھیوے
رہن سدا ملتان اندر پرنور محمدی ڈیوے

(ڈوجھایا پہلے مصرعے دے قافیہ تے غور کرو؟؟؟)

۳۔ مُشکل الفاظ دے معانی:

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
سلطنت	حکومت	ٹیٹگری	شاخ
جم جا	جائے پیدائش	باطنی علوم	پوشیدہ علوم
سپاہ گری	فوجی مہارت	شمشیر زنی	تلوار چلاوٹ
پہلے ای	پہلے ہی	فصیل	دیوار
غازی	مجاہد	نشہ ہئی	غور و ہئی

۴۔ خلاصہ:

ایہ مضمون ڈاکٹر مقبول حسن گیلانی نے لکھیا ہے اتے ایندے وچ ملتان دے ہک سیاسی لیڈر دے حالات بیان کیتے گئے ہن۔ ایں لیڈر داناں نواب مظفر خان ہا اتے ایندے تعلق افغانی پٹھاں دی ہک شاخ ”سدوزئی“ نال ہا۔ ایہ خاندان گجھ صدیاں پہلے ملتان وچ آباد تھی گیا ہا اتے سرانیکئی تہذیب تے ثقافت دا حصہ بن گیا ہا۔ ایں خاندان نے اٹھارویں صدی عیسوی وچ سرانیکئی وسیب دی سیاسی تاریخ وچ اہم کردار ادا کیتا ہے۔ ایں عہد وچ ریاست لاہور، ریاست ملتان اتے ریاست بہاول پور اپٹا الگ الگ سیاسی جغرافیہ رکھیندیاں ہن۔

نواب مظفر ۱۷۷۵ء وچ نواب شجاع خان دے گھر پیدا تھیا ہا۔ اوندی جائے پیدائش ملتان وچ ابدالی روڈ اتے موجود ہے۔ نواب مظفر خان نے ابتدائی تعلیم اپنے والد کنوں حاصل کیتی ہئی اتے بعد وچ مولانا موسیٰ صدیقی تے حافظ جمال

اللہ ملتان کنوں وی مروجہ تعلیم حاصل کیتی۔ علاوہ ازیں جنگی مہارتاں اتے حکمرانی دافن انھاں کوں وراثت وچ ملیا ہا۔ نواب شجاع خان دی وفات دے بعد، اوہ ریاست ملتان دے آخری نواب مقرر تھئے ہن۔ انھاں دے نواب آف بہاول پور نال اچھے مراسم ہن، لیکن ریاست لاہور دے سکھ اکثر ملتان اتے حملے کریندے رہ ویندے ہن۔ نواب مظفر خان نے سکھاں دے کئی حملے ناکام بنائے ہن۔ انھاں نال آخری ٹاکر ۲ جون ۱۸۱۸ء کوں تھیا ہا اتے ایں حملے وچ نواب مظفر خاں اپنے پنج پُتر اتے ہک دھی سمیت شہید تھی گئے ہن۔

اوہ ملتان کوں اپٹا وطن سمجھدے ہن اتے اپنے ملک اتوں جان قربان کرٹ کیتے ہر وقت تیار رہندے ہن۔ سکھاں نے اپنے آخری حملے وچ ایہ مطالبہ ظاہر کیتا ہا جو، اگر نواب صاحب ۵ گھوڑے اتے ڈھائی لکھ روپے جرمانہ ڈے کے خود شجاع آباد چلیے وئجن، تاں انھاں کوں جان دی امان مل سکھدی ہے۔ ایں مشکل گھڑی وچ نواب مظفر خان نے دشمن دی ہک شرط وی قبول نہ کیتی، بلکہ اوہ خود تلوار چاتے میدان جنگ وچ آگئے۔ قلعہ ملتان اتے ایہ ہڈھڑا نواب سکھاں دا مقابلہ کرینداریہا اتے سر جھکاؤں دی بجائے اپنے وطن اتوں سر قربان کر ڈتا۔ اوہ ہک بہادر علم پرور اتے درویش حکمران ہا۔ اوندی آخری آرام گاہ قلعہ ملتان اتے حضرت بہاء الدین زکریا دے مزار نال ہے۔

۵۔ سیاق و سباق اتے تشریح:

پیرا گراف:

سکھاں عید گاہ تے حضوری باغ والے پاسوں ملتان دے قلعے دا گھیراؤ

کہتا۔ شہر دی فصیل تے توپاں نال گولے وسائے گئے۔ فصیل ڈو جائیں توں تڑت گئی۔ نواب مظفر خان کول صرف ڈو ہزار جوان ہن، جیڑھے قلعے دی حفاظت واسطے بہوں تھوڑے ہن نواب مظفر خان وڈی بہادری نال شہر کول بچایا تے سکھاں کول فصیل دے رستے نہ آوٹ ڈتا۔ سکھاں فصیل دے تلوں سُرنگ کڈھ کے فصیل تروڑ ڈتی تے عام خاص باغ دے سامنے ملتان شہر تے حملہ کر ڈتا۔ نواب مظفر خان گلپان وچ لڑدا ہویا قلعہ وچ آیا۔

سبق دا عنوان : نواب مظفر خان شہید
 لکھاری دانان : ڈاکٹر مقبول حسن گیلانی
 سیاق و سباق :

ایہ پیرا گراف مذکورہ بالا سبق وچوں گھدا گیا ہے ایندے وچ نواب مظفر خان دے سیاسی کردار اتے شہادت دا تذکرہ ملدا ہے۔ نواب مظفر خان سرائیکی وسیب دی قدیم ریاست ملتان دے آخری نواب ہن۔ انھاں دا تعلق پٹھانوں دی ہک شاخ سدوزئی نال ہا۔ ایہ خاندان کافی عرصہ پہلے افغانستان کنوں ہجرت کر کے ملتان وچ آباد تھی گیا ہا اتے سرائیکی سماج دا حصہ بن گیا ہا۔ ایس علاقے دی حکمرانی نواب مظفر خان کول وراثت وچ ملی ہئی، کیوں جو، ایس کنوں پہلے اونداد والد نواب شجاع خان وی ملتان دا حاکم رہ چکا ہا۔ اوں عہد وچ ریاست لاہور دے سکھاں نے ملتان اُتے کئی حملے کیے، لیکن نواب شجاع خان اتے نواب مظفر خان سکھاں دا مقابلہ کریندے رہیے۔ انت ۲ جون ۱۸۱۸ء کول سکھاں دے آخری حملے وچ نواب مظفر خان شہید تھی گیا۔ اوہ ہک نیک اتے علم پرور حکمران ہا۔

تشریح:

ایس اقتباس وچ لکھاری نے ملتان اُتے سکھاں دے آخری حملے کول بیان کریندے ہوئے لکھیا ہے جو ایس دفعہ سکھاں نے کئی سازشاں اتے ڈھیر ساری فوج دے نال ملتان شہر اُتے چڑھائی کر ڈتی ہئی۔ انھاں شمال والے پاسوں، عیدگاہ اتے حضوری باغ دے نال اپٹے مورچے بٹا کے قلعے دا محاصرہ کر گھدا ہا۔ نواب مظفر خان دے کچھ فوجی آفیسر غداری کر کے دشمن نال مل چکے ہن اتے قلعے دی حفاظت کیتے صرف ڈو ہزار فوجی باقی بچ گئے ہن۔

اگرچہ دشمن نے قلعے دی بجائے شہر آبادی کول نشانہ بٹایا اتے گولہ باری کر کے شہر دی دیوار کول ڈو مقامات اُتے تروٹ ڈتا لیکن ایندے باوجود ملتان دی جواناں نے لاہوری سکھاں کول شہر دے اندر ہرگز داخل نہ تھیوٹ ڈتا۔ بعد وچ سکھ فوج نے ہک پئے پاسوں سُرنگ کڈھ کے دیوار کول نقصان پہنچایا اتے شہر وچ داخل تھی گئی۔ پڈھڑا نواب مظفر خان شہر دیاں گلپان وچ دشمن دا مقابلہ کریندا ہویا قلعے اُتے پہنچا۔ ایس جنگ وچ نواب مظفر خان، اوندے پنج پُتراں اتے ہک دھی نے شہادت دا رتبہ حاصل کیتا اتے سکھاں نے ریاست ملتان اُتے مکمل قبضہ کر گھدا۔

۱۔ ڈاکٹر سجاد حیدر پرویز

(۱۹۶۲ء - تاحال)

ڈاکٹر سجاد حیدر پرویز دا آبائی علاقہ دراہمہ، ضلع ڈیرہ غازی خان ہے، لیکن ہُن ا وہ مظفر گڑھ شہر وچ رہندے ہن۔ اپنی جاب (طہ ل) دے حوالے نال، اوہ اردو ادب دے پروفیسر ہن لیکن اُنھاں سرائیکی ادب وچ وی اپنی نویکلی شناخت بٹائی ہے۔ اُنھاں دا شمار اکتھے لکھاریاں وچ تھیندا ہے جھاں سرائیکی زبان دی ترقی کیے اہم کتاباں لکھیاں ہن۔ اُنھاں دے کئی مضامین وی مختلف اخباراں اتے ادبی رسالے وچ شائع تھی چکے ہن۔ ”فورٹ منرو“ ہک اکتھا مضمون ہے جیندے وچ ڈاکٹر سجاد حیدر پرویز نے سرائیکی وسیب دے ہک اہم تاریخی مقام اُتے سوجھلا (روشنی) پاتا ہے۔ اُنھاں دا اسلوب سادہ اتے عام فہم ہے۔

۲۔ فورٹ منرو:

فورٹ منرو ہندوستان دی ہک صحت مند جاہ داناں وی ہے، جینداناں وی انگریز کمشنر مسٹر منرو دے ناں تے ہی ہے۔ جتھاں قائد اعظم وی ہک ڈواری پگئے ہن۔ پر ایہ لکھت اسڈے ملخ (ملک) پاکستان دے سرائیکی پولٹن والے علاقے دے صحت افزا پہاڑی مقام بارے ہے۔ فورٹ منرو ڈیرہ غازی خان توں ویہہ میل پچادھ وچ پہاڑی سلسلے ”کوہ مشمول علاقہ“ (۱) شروع تھی ویندے، جیندے انتظام دی نگرانی پولیٹیکل اسٹنٹ کریندے۔

فورٹ منرو دا پڑاٹھاناں اناری مول ہے۔ ایہ بلوچی لفظ ہن۔ ”اناری“ انار کول اہدن۔ جیڑھے جو ”مول“ پہاڑ دی گول چوٹی کول آہدن۔ فورٹ منرو، تمسن

لغاری وی سڈیا ویندے۔ ۱۸۸۰ء وچ ضلع ڈیرہ غازی خان لیہ، ڈویشن دا حصہ ہا، کمشنر مسٹر منرو نے اکتھوں دے موسم تے علاقے دے خاص جغرافیے کول سامٹے رکھ تے اینکوں ڈویشن دے ہنالے دا ہیڈ کوارٹر بٹا ڈتاتے پہلی واری ڈیرہ توں اکتھوں توٹی سرٹک بٹوائی گئی، جیڑھی ہُن بلوچستان توٹی ویندی ہے۔ ایں جاہ کول سوہٹا بٹا وٹ تے ترقی ڈیوٹ سائنگے ہوں کم کیتا۔ فورٹ، گنجی پہاڑی دے سامٹے بٹایا گیا۔ جیکوں سنھتاتے سکیٹ دی ہک قسم نے کجیا ہویا ہے۔ انگریزاں دے دور دے عمارتاں وچ پنچایت دی طرز دے جرگہ سٹم کیے ہک سوہٹا جرگہ ہال، کمشنر ہاؤس، ڈپٹی کمشنر ہاؤس، پولیٹیکل اسٹنٹ ہاؤس، تحصیلدار ہاؤس دے علاوہ ڈپٹی کمشنر ہاؤس دے نال ڈو کنلاں دا ہک قدیم عیسائی قبرستان وی موجود ہے۔ ڈپٹی کمشنر ہاؤس دے وڈے دروازے تے منرو ہاؤس لکھیا ہوئے اتے پولیٹیکل اسٹنٹ ہاؤس تے رابرٹ سنڈیمین (۲) دی تختی لگی ہوئی ہے۔

فورٹ منرو دا موسم ہنالے وچ ہوں من بھاندا ہوندے۔ ایں گالھوں اینکوں سرائیکی علاقے دا ”مری“ وی آکھیا ویندے۔ جیڑھے ویلے ڈیرہ شہر دا درجہ حرارت ۱۲۰ فارن ہائیٹ ہوندے تاں اکتھاں ۹۰ توں گھٹ ہوندے۔ ایں ویلے اکتھاں اضلاع لیٹ مظفر گڑھ، راجن پور دے ریٹ ہاؤساں توں علاوہ مختلف محکمیاں، لوکل گورنمنٹ، پبلک ہیلتھ، جنگلات، اریگیشن، ہائی وے وغیرہ دے ریٹ ہاؤس، قدیم لائبریری، سول ہسپتال، مقامی تمنداراں دے مکانات تے محکمہ ہاؤسنگ دی ۳۲۹ پلاٹاں دی ہاؤسنگ کالونی وی بٹ چکی ہے۔ کمشنر ہاؤس دے نال ہک ڈاھ فٹا کتبہ وی لکھیا ہوئے، جنیں تے اکتھوں دی اچائی ۶۴۷۰ فٹ درج ہے (۳)، کتبے تے ۱۹۵۰ء وچ حکومت پنجاب نال الحاق دے معاہدے تے دستخط کرٹن والے ۹

تمنداراں (مزاری، لغاری، دریشک، گورچاٹی، بزدار، قیصرائی، سوری لنڈ، ٹبی لنڈاں دے ناں ہن۔ تمن کھوسہ ڈاہواں تمن ہے پر، اول ویلے حکومت برطانیہ دی تحویل وچ ہا۔) ضلعی انتظامی علاقے وچ بالال دا ہک پارک وی ہے، جینداناں سمٹ پارک ہے۔ اتھاں حضرت دارو پیر تے حضرت ماٹا پیر دے مزار وی موجود ہن۔ ٹور ازم کارپوریشن پنجاب نے ۱۶ کنال تے ہک کروڑ روپے لاتے ہک ہوٹل وی بٹوائے۔ کارپوریشن ڈو سیاحتی پروگرام ترتیب ڈتن پہلا شام توں سویل توٹی ”شٹل ٹور“ تے ڈوجھارات ٹکن دے کیتے ”پیکچ ٹور“ ہے۔

ڈیکھن لائق جائیں وچ ابتدائی ڈیمس جھیل ہے (۴) جینں توٹی چکن سا نکلے گھٹو گھٹ سو پوڑیاں لاہوٹیاں پوندن۔ ایہ جھیل چارے پاسوں اُچے وٹاں دی گھاٹی چھاں وچ تقریباً ۴۸ کنال تے واقع ہے۔ ایندے نال ٹور ازم ہوٹل ۱۶ کنال تے بٹایا گئے۔ فوجی ریست ہاؤس وی ۱۶ کنال دا ہے۔ باغچے آبی ساڈھے چھی کنال تے، محکمہ زراعت دی نرسری تقریباً ڈاھ کنال تے، جیر ہلے جو تریموں ڈیم ساڈھے ستتر ہیہ کنالاں تے واقع ہے۔

فورٹ منرو دے جرگہ ہالی دی روایت نے آزادی توں بعد ”بشن فورٹ منرو“ دی شکل اختیار کیتی۔ ایندے وچ علاقائی محفل موسیقی، علاقائی رقص، نشانہ بازی، پہاڑی زناوریں دی نمائش، تے پئے تفریحیجاں شامل ہوندیاں ہن۔

فورٹ منرو توں ترائے میل تے ”کھر“ ناں دی آبادی ہے۔ پراٹاناں ”کھر“ ہے۔ بلوچی وچ ایندا مطلب کھڈی تے وٹیا کھیس ہے، جیر ہلے ویلے مری بلوچ اتھوں بلوچستان دوو چن لگے تاں شہوائی لغاریاں نال سودا کیتا جو کھر ژاسا کوں ڈے ڈیووتے ایہ پکا علاقہ ٹساں گھن گھنو۔

فورٹ منرو کوں اللہ سین ہوں زیادہ قدرتی سٹہپ ڈتے۔ تریموں آبشار اللہ سین دا ہک انمول تے حیران کر ڈیوٹ والا شہکار ہے، جتھاں آسمان کوں بگل لیندے پہاڑی چٹاناں توں ٹھڈا نچ پائی، نکلے نکلے پھینگاں دی شکل وچ ڈینھ رات ڈھاندے۔ اتھاں ہک پتھر دا ڈاڈا تے سوہٹا پیالا لا تھا ہوئے، پھینگاں اوندے وچ آ تے ڈھاندن۔ ایہ سوہٹا تے دل چھیکواں منظر ڈیکھن والا ہے۔ ایہ پیالہ ہک بزرگ صوفی علی محمد لغاری دے چلہ کنٹن ویلے پتھر کوں گھرتے بٹایا تے اتھاں رکھیا گیا ہا۔ ایکوں ”علو پیالہ“ سڈیا ویندے۔ تریموں توں تلے تھوڑا ہک سوہٹا جھرنا ہے جتھاں رود کوہی دا پائی ہوں تیزی نال لنگھدے تے تفریح داسماں بٹدے۔

اتھوں دے پہاڑیں وچ رت پیوٹے زناور چیتے، ناہر، گدڑ وغیرہ وی پاتے ویندن۔ اتھوں دے کھابے وچ کاک، لاندی، سچی، شامل ہن۔ ”کاک“ تیار کرکٹ سا نکلے گول گیند دے سائز دے پتھر تے ملیا ہو یا اٹالا تے بکھدے انگاریاں تے رکھ ڈتا ویندے، اندر لی تے باہر لی تاپش نال کاک تیار تھیندے تے اونکوں پتھر توں انج کرتے ساوی یا کھیر والی چاہ نال سُر کیا یا بھاجی نال کھادا ویندے۔ ”لاندی“ سیالے وچ دُبنے یا بکرے دے سالم ماس دے اندر لے شہیں کڈھ تے وچ لوٹ مرچاں لا تے ڈھپ وچ سُکایا ویندے، سِکے گوشت کوں سبزی نال پکاتے کھادا ویندے۔ ”سچی“ پہاڑیں دی مرغوب غزا رہی ہے۔ ایہ وی دُبنے یا بکرے دے ماس لوٹ لاتے لوہے دی سلاخ تے پوڑ ٹنگ ڈ ویندے۔ تلوں انگاریاں دی تاپش نال تیار تھیندے۔ تلوں انگاریاں دی تاپش نال تیار تھیندے۔ گوشت کوں چنگی طرح تاپش ڈیوٹ سا نکلے سلاخ کوں پھریند ارہ ونچیندے۔

مگدی ایہ جو اساڈے ملخ (ملک) دے جاتے سُجھاتے شاعر سید مصطفیٰ

زیدی جڈاں اتھاں پوٹیکل اسٹنٹ ہن، اُنھاں اچٹی ہک غزل لکھی، جیندا ایہ شعر فورٹ منرو واسطے ہے:

انہیں پتھروں پہ چل کر اگر آسکو توں آؤ
میرے گھر کے راستے میں کوئی کہکشاں نہیں ہے

۳۔ مشکل الفاظ دے معنی:

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
فورٹ	قلعہ	پنچائیت	عوامی فیصلہ
منرو	ہک انگریز آفسرداناں	جرگہ	سردار دافیصلہ
من بھاندا	دلچسپ	صحت افزا	صحت بخش
کتبہ	پتھردی تختی	تھمن	سردار
سمٹ	ہک انگریز آفیسر	ہنالا	موسم گرما
ڈیمس	ہک انگریز آفیسر	توٹی	تک، تلک
وٹا/وٹاں	درخت	گھٹوگھٹ	کم از کم
دل چھیکواں	دلکش	پوڑیاں	سیڑھیاں
جھرنا	آبشار	گھاٹی چھاں	گھنسا یا
رودکوہی	پہاڑی نالہ	علاقائی رقص	سرائیکی چھمر
رت پیوٹے	خول خوار	زناور	جانور
کھاجے	کھاٹے	تفریحاں	تفریحی دی جمع

بکھدے	روشن	سٹہپ	حُسن، خوبصورتی
اندرلی	اندرونی	انمول	قیمتی
پاہرلی	بیرونی	شاہکار	عظیم کارنامہ
تاپش	حرارت	آسمان کول بگل	آسمان نال ملیے بلند پہاڑ
ساوی	سبز	شہیں	شے دی جمع
ٹھنڈا بچ	پہوں ٹھنڈا	مرغوب	پسندیدہ
پھینگاں	قطرے	دُنبہ	بھڈ ورا، لیللا
ماس	گوشت		

۴۔ خلاصہ:

فورٹ منرو سرائیکی وسیب دا ہک صحت افزا مقام ہے۔ خاص طور تے گرمیاں دے موسم وچ اتھاں مری وانگوں ٹھنڈک ہوندی ہے۔ ایہ مقام ڈیرہ غازی خان کنوں ۲۰ میل (تقریباً ۲۵ کلومیٹر) پرے، مغرب والے پاسے ہے اتے کوہ سلیمان دے پہاڑی سلسلے نال جُویا ہویا ہے۔ فورٹ منرو دا پُراٹھاناں ”اناری مول“ ہے۔ ایں مقام کول ہک انگریز آفیسر مسٹر منرو نے آباد کروایا ہا، ایں گالھوں اینداناں فورٹ منرو رکھیا گیا ہے۔ دراصل ۱۸۸۰ء وچ مسٹر منرو لیو ڈویرن دا کمشنر مقرر تھیا۔ اوں پہلی واری ڈیرہ غازی خان کنوں فورٹ منرو تک ہک سڑک بٹوائی تھی اتے ایں مقام کول اپٹے ڈویرن دا ہیڈ کوارٹر بٹایا ہا۔ اصل وچ ایہ ہک اُچی پہاڑی اُتے مشتمل

ہے۔ اتے ا تھاں سرکاری طور تے کئی دفاتر بٹائے گئے ہن۔ جہاں وچ کمشنر ہاؤس، ڈپٹی کمشنر ہاؤس، محکمہ جنگلات اتے ہائی وے وغیرہ دے ریسٹ ہاؤس وی شامل ہن۔ علاوہ ازیں ا تھاں لائبریری، سول ہسپتال، چلڈرن پارک، اتے تمن داراں دے ریسٹ ہاؤس وی تعمیر کیتے گئے ہن۔ ا تھاں سرکاری طور تے ٹورازم ہوٹل، فوجی ریسٹ ہاؤس اتے سنتری (۳۷) کنال دا ہک چھوٹا ڈیم وی موجود ہے۔

قدرت نے فورٹ منرو دے مقام کوں بہوں سوہٹا بٹایا ہے۔ ا تھاں تریہوں آبشار فطرت دا حسین منظر پیش کریندی ہے۔ ایندے علاوہ ڈیمس جھیل اتے ایندے نال نال اُچے اُچے درخت بہوں سوہٹے لگدے ہن۔ ایس مقام اُتے ”بشن فورٹ منرو“ دے موقع تے محفل موسیقی، سرائیکی جھمر، نشانہ بازی، اتے جانوری دی نمائش ڈٹھی وچ سگھدی ہے۔

ایس علاقے دی وکھری اتے چٹ پٹی سوغات وچ کاک، لاندی اتے سبھی شامل ہے۔ کاک اصل وچ گندم دے اٹے کوں گول پتھر اُتے چپکا کے پکایا ویندا ہے اتے لاندی، پکرے یا دُبنے دا اوہ گوشت ہے، جیکوں دُھپ تے سُکاسکا کے استعمال کیتا ویندا ہے۔ بہر حال، فورٹ منرو دے مقام کوں زیادہ کنوں زیادہ ترقی ڈیوٹ دی لوڑ ہے، تاں جو دُور دراز دے سیاح ا تھاں آون اتے ایس علاقے دی شان وچ اضافہ تھی ونجے۔

۵۔ سیاق و سباق اتے تشریح:

پیرا گراف:

فورٹ منرو کوں اللہ سائیں بہوں زیادہ قدرتی حُسن ڈتے۔ تریہوں آبشار

اللہ سائیں دا ہک انمول تے حیران کر ڈیوٹ والا شہکار ہے، جتھاں آسمان کوں بگل لیندے پہاڑی چٹاناں توں ٹھڈا تخی پاٹی نکلیاں نکلیاں پھینگاں دی شکل وچ ڈٹیندے رات ڈھاندے۔ ا تھاں ہک پتھر دا سوہٹا تے وڈا پیالہ لاتھا ہویا ہے، پھینگاں ایندے وچ ڈھاندن۔ ایہ سوہٹا تے دل چھیکواں منظر ڈیکھن والا ہے۔

سبق دا عنوان : فورٹ منرو
لکھاری دانان : ڈاکٹر سجاد حیدر پرویز
سیاق و سباق:

فورٹ منرو سرائیکی وسیب دا ہک ٹھنڈا اتے خوشگوار مقام ہے۔ ایہ ڈیرہ غازی خان کنوں مغرب والے پاسے ہک پہاڑی اُتے واقع ہے۔ ایس جگہ دا پُراناں ”اناری مول“ ہے، لیکن انگریزاں دے عہد وچ اینکوں فورٹ منرو دانان ڈتا گیا۔ دراصل اوں عہد دے کمشنر مسٹر منرو ایندی ترقی کیتے اہم کردار ادا کیتا ہا۔ ا تھاں تریہوں آبشار، ڈیمس جھیل اتے اُچے اُچے درخت قدرت دا حسین منظر پیش کریندے ہن۔

تشریح:

ایس اقتباس وچ مضمون نگار نے بیان کیتا ہے جو فورٹ منرو قدرتی طور تے ہک خوبصورت مقام ہے۔ دراصل اینکوں ہک اتکھی پہاڑی اُتے بٹایا گیا ہے، جتھاں فطرت دے کئی حسین اتے انوکھے مناظر ڈٹھے وچ سگھدے ہن۔ ایس مقام اُتے تریہوں آبشار قدرت دا ہک اتکھا شہکار ہے، جیڑھا ہر ڈیکھن والے کوں حیران کر ڈیندا ہے۔ ایہ آبشار آسمان نال ملیاں ہویاں پہاڑی چٹاناں وچوں نکلدی

پتی ہے اتے ایندا پاٹی ہوں ٹھنڈا ہوندے ایندے وچوں نکلن والے چھوٹے
 چھوٹے قطرے ڈینھ رات ڈھاندے پئے ہن اتے ہک وڈے پتھر دے پیالے
 وچ جمع تھیندے پئے ہن۔ ایں پیالے کول ”علوفقیر دا پیالہ“ وی آکھیا ویندا ہے۔
 آبشار دا ایہ دلکش منظر، جتھاں فورٹ منر دے حُسن وچ اضافہ کریندے ہے، اُتھاں
 سیاحیں کول وی اپنی طرف چھکیندا ہے۔ بہر حال فورٹ منر و قدرت دا ہک انمول
 تحفہ ہے اتے ایں مقام کول مزید سوہٹا بٹا وں دی ضرورت ہے۔ تاں جو ہر کول
 اوں والے سیاح ایندے نو یکلے رنگ ڈیکھ تے نہ صرف محظوظ تھیوں، بلکہ ایندے
 حُسن کول ڈیکھن کیتے ول ول آندے رہن۔

(ایہ حصہ پروف دے بعد کتاب دے آخری صفحے لکھیا ویسے)

حواشی:

۱۔ ۱۸۸۰ء وچ انگریزاں دے بلوچستان تے قبضے ویلے ایکوں غیر مشمول
 علاقہ قرار ڈے تے مرکز دے ماتحت کر ڈتا گیا ہا۔ اول ویلھے لیڈ ڈویژن دا کمشنر مسٹر
 منرو ہا۔

۲۔ سر رابرٹ سنڈیمین (۱۸۳۶ء-۱۸۹۲ء) جیندی قبر لسبیلہ وچ ہے۔ ۱۸۶۶ء
 وچ ۳۰ سال دی عمر وچ فوج دا لیفٹیننٹ ہا۔ بعد وچ کیپٹن تے میجر دے عہدہ تے
 ترقی کیتی اتے ”سر“ دا خطاب وی ملیا۔ غیر معمولی ذہین بندہ ہا، دمان دے بلوچاں
 تے پٹھاناں دی دوستی تے اعتماد جیٹس۔ مارچ ۱۸۷۰ء وچ پندرہاں، ویہہ ڈینھ
 ”کوہ سلیمان“ دے اندروں علاقے وچ بغیر انگریزی فوجی دستے دے دورہ کیتس۔
 بلوچ اوکوں سنین صاحب (سنڈیمین صاحب) آہدے ہن۔

۳۔ کمشنر ہاؤس دے کچھو گنجی پہاڑی بہاول پور دے نواب خاندان دی ملکیت
 ہے۔ جے ایں گنجی پہاڑی دی پیمائش کرتے شامل کیتی ونجے تاں ایہ اُچائی بیگنی فٹ
 ودھ ویسی۔

۴۔ ڈیمس لیک (جھیل) ہک انگریز مسٹر لانگ ورتھ ڈیمز دے ناں تے ہے۔
 اوہ ڈیرہ غازی خان تے پئے بلوچ علاقیاں وچ ۱۸۷۵ء توں ۱۸۹۶ء دے دوران
 ڈپٹی کمشنر وغیرہ تعینات ریہا۔ اوندی کتاب ”پاپولر پوئیٹری آف بلوچز“ مطبوعہ
 ۱۹۰۷ء وچ ہک سرانیکسی وار سر رابرٹ سنڈیمین بارے وی شامل ہے۔

۱۔ پروفیسر شوکت مغل

(۱۹۴۷ء-تاحال)

پروفیسر شوکت مغل دا تعلق ملتان شہر نال ہے۔ اگرچہ اوہ اپنی پیشہ وارانہ زندگی وچ اردو ادب دے پروفیسر ریپے ہن، لیکن ہن اُنھاں دی پہچان ہک سرانیکسی دانشور ادیب اتے مصنف دے طور تے سامنے آندی ہے۔ پروفیسر شوکت مغل نے سرانیکسی تشخص کیتے اہم کردار ادا کیتا ہے۔ اُنھاں دی ادبی تخلیقات دا جائزہ گھداونچے تاں، سرانیکسی قاعدہ کنوں گھن کے سرانیکسی ڈکشنری تک کئی اہم کتاباں ملدیاں ہن۔ ڈوجھے لفظیں وچ ایس آکھیا ونچے جو، پروفیسر شوکت مغل ہک اچھی تحریک دانان ہے، جیڑھی سرانیکسی زبان دے تحریری سمل وچ نت نویں اضافے کریندی پئی ہے۔

”سسی پنوں“ ہک اتجھا مضمون ہے، جیندے وچ پروفیسر شوکت مغل نے اپنے وسیب دے ہک اہم عشقیہ قصے کوں بیان کیتا ہے۔

۲۔ سسی پنوں:

سرانیکسی وسیب دی ایہ داستان کل پاک ہند وچ بلی ہوئی ہے۔ صوفی شاعراں، ادیبان تے لکھاریاں داستان دے کرداراں اتے سسی تے پنوں کوں اپٹیاں لکھتاں دا موضوع بٹائے۔ ایہ داستان ایس خطے دے وسیٹکاں دے مشترکہ تہذیبی عناصر کوں نشا بر کریندی ہے۔ جتھاں ایس داستان دا ذکر سرانیکسی، سندھی اتے بلوچی زبانان وچ ملدے اُنھاں ایندا ذکر پنجابی، کچھی تے راجستھانی زبانان دے ادب وچ وی موجود ہے۔ ایندے علاوہ ایہ داستان فارسی، ہندی، اُردو تے انگریزی زبانان وچ وی نظر آندی ہے۔

سسی پنوں اصل وچ ڈوچا ہن والے دلاں دا قصہ ہے، جیڑھے اچ کنوں کئی سوورھیاں پہلے سندھ وادی وچ رہندے ہن۔ اوں زمانے اتھاں راجہ دلورائے دی حکومت ہئی۔ دلورائے دی راجدھانی دے ٹھہرہ اچ وی جام پور ضلع راجن پور دے نیڑے موجود ہن۔ یارھویں صدی عیسوی دی کالھ ہے جو دلورائے دی حکومت وچ بھٹے واہن ہک پڑائی وستی ہئی۔ اچ وی ایہ علاقہ رحیم یار خان کنوں قطب والے پاسے ڈاھ میل اُتے موجود ہے۔ واہن دا مطلب ہے جاہ ٹکاٹھ اتے بھٹے واہن دا مطلب ہے بھٹیاں دا جاہ ٹکاٹھ۔ ایہ وستی دریادی کندھی اُتے ہئی۔ اتھاں سندھ دریا دیاں ڈوشاخاں آکے رلدیاں ہن۔ ایس وستی وچ سسی جمی۔ سسی دے ہم چاء دی وجہ کنوں بھٹے واہن بہوں مشہور تھی گئے۔ ایہ وی آکھیا ویندے جو ملا مبارک دے دانشور پتر ابوالفضل تے فیضی، جیڑھے عظیم مغل بادشاہ اکبر اعظم دے دربار دے ہیرے ہن، بھٹے واہن دے جموڑ ہن۔ بھٹے واہن وچ اچ وی ہک قدیم تاریخی عمارت موجود ہے جیکوں لوک سسی دی ماڑی آہدن۔

بھٹے واہن دے ایس شہر وچ ہک باہمن تھائی راہندا ہا جیڑھا ہوں امیر کبیر بندہ ہا۔ اوہ راجے دا وزیر ہا۔ باہمن تھائی دے گھر ہک دھی جمی جیڑھی چندر وانگ سوٹھی ہئی اوندا ناں سسی رکھیا گیا۔ ہندی زبان وچ سسی تے سسر چندر کوں آہدن۔ ایس لحاظ نال سسی دا مطلب ہے ”چندر وانگ“ دستور موجب بالڑی دی جنم پتری کڈھائی گئی۔ رملیاں تے جوتھیاں ڈسیا جو سسی ہک مسلمان بلوچ دے عشق دی گاری وچ پھس ویسی۔ خاندان کوں نکوئی دادانگ لیسی جیندی ہل سارے جہان وچ تھیسی۔

تھائی رملیاں دی کالھ سُن کے بھک تھی گیا اتے اوں اپٹے خاندان کوں

اگوال دی ذلت کنوں بچاؤں دامتھ مٹھیا۔ اوں گھاڑ وکنوں ہک رنکیل صندوق گھڑایا، جیندے وچ اوں سسی دی شادی دی عمرتیں دے خرچے کیتے دھن دولت بھری، سسی کوں وچالے سایا اتے چیتڑی پہلی کوں منگل والی رات صندوق کوں سندھ دریا وچ ٹھیل ڈتا۔ ایہ صندوق بھٹے واہن کنوں دریا دی وک کن ویندا ہویا ان چاٹی منزل دا راہی تھی گیا۔

پہلے ڈینھ دی قسمت چٹھڑی جمدیں ویلے امڑی مٹھڑی
ڈٹرا ڈکھ دا ڈاٹ لڑھیں برہوں بحر وچ

(خواجہ فرید)

بھٹے واہن وچ جیڑھے ہندور ہندن، اُنھاں وچوں گجھ آپ کوں سسی دے خاندان وچوں منیندن۔ اچ وی اوہ اپٹی کہیں نہ کہیں دھی داناں سسی رکھیندن اتے اپٹی نسبت سسی نال جڑویندن۔

اوں زمانے سہوٹ وچ ہک دھوبی رہندا ہا، جینداناں اتا ہا۔ اوہ ہک امیر کبیر آدمی تے چڑھوئیاں دی برادری دا سر کڈھواں بندہ ہا۔ اوں دے کول دھن دولت تے روپے پادی کئی تھوڑ نہ ہئی۔ ہا! تھوڑ ہئی تاں ہک ہال دی، جنیں کنوں قدرت اونکوں محروم رکھیا ہا۔ اتا دھوبی بھٹے واہن کنوں میلاں پرے ہک ڈینھ دریا دی کندھی اتے کپڑے دھوندا کھڑا ہا۔ اوں پرے کنوں کئی وڈی بھاری شے دریا وچ آندی ڈٹھی۔ پہلے تاں اوہ اونکوں کوئی وڈی دریائی بلا سمجھیا، پر، نیڑے آوٹ اتے اونکوں اندازہ تھیا جو ایہ ہک صندوق ہے۔ اوں پاٹی وچ وڈے کے صندوق کوں آپ کن ٹھیل گھدا، ول اوہ صندوق کوں کھیل تے دریا دی منٹ اتے گھن گیا۔ صندوق کوں کھولیس تاں اوندیاں اکھیں پٹج گیاں۔ صندوق اچ ہک چندرسنویں بالڑی سستی پئی

ہئی۔ اوں دے آسوں پاسوں ہیرے جواہرات تے اشرفیاں دے ڈھیر لگے پئے ہن۔ رب دی ایہ ڈتات ڈکھ کے اوں اپٹیاں انگلیں منہ وچ پاگھدیاں۔ اوں ایں سوکھڑی کوں اپٹیاں دعائیں تے سکاں دارب ولوں انعام جاتا۔

اتے چڑھوئے سسی کوں پالیا، گجھ عرصہ بعد اتا بھنجھور شہر کن لڈا کر گیا، جیڑھا سہوٹ دے لے والے پاسوں دریا دی کندھی اتے ہک آباد شہر ہا۔ ایہ شہر ڈاہویں صدی عیسوی وچ بھنجھور رائے ناں دے ہک حاکم دی راجدھانی ہئی۔ اچ ایہ شہر دھرتی اتے موجود کئے نہیں، پر، آکھیا ویندے جو ضلع ٹھٹھہ دی تحصیل گھارو دے ڈکھن والے پاسے ہک سڑک ویندی ہے جیڑھی اُجوئیل بھنجھور اتے وچ کے مک ویندی ہے۔

بھنجھور وچ کے سسی دے پیو اتے سسی کیتے باغ بگوچے بٹوئے، جہاں وچ عیش ماٹ کے سسی اپٹی جوانی وچ قدم رکھیا۔ ہن اوں دے کیتے رباڑاں آوٹ لگ گیاں پر سسی کئی ساک قبول نہ کیتا۔

ہک رات سسی خواب وچ پنوں کوں ڈٹھا جیڑھا اوں دے من وچ لہہ گیا اتے اوہ ڈینھاں راتیں اوندی تاگھ وچ رہن لگ گئی۔

بلوچستان دے علاقے مکران وچ ہک علاقہ کچھ ہے، کچھ دے حاکم آری جام دا ہک پتر پنوں ہا، آری جام دا تعلق بلوچاں دے ہوت قبیلے نال ہا۔ ایں قبیلے دی حکومت ریاست مکران وچ ہک ویلے قائم رہی ہے اتے بلوچستان دا سارا سمندری علاقہ ایں قبیلے دے ہتھ وچ رہ گئے۔

کچھ دے لوک بھنجھور آندے ہن، سسی اُنھاں کوں اپٹے من دے شہزادے دا نک نقشہ ڈسیا تاں اُنھاں پنوں کوں پچھاں گھدا تے وچ کے اونکوں سسی دے شہر

بھنبھور کن گھل ڈتا۔ پنوں کوں ڈکھ کے سسی وس پئی اتے اوندے نال شادی کر گھدی۔

شادی دے بعد پنوں بھنبھور وچ رہ پیا۔ بھرا اوکوں گلیندیں بھنبھور پچ گئے، پر، پنوں انھاں دے نال وچن توں انکاری تھی گیا۔ اوں ویلے تاں اوہ ول گئے، پر، گجھ مُد بعد ولا مزمان (مہمان) بن کے آگئے۔ سسی مہماناں دی بہوں اس تس تے خاطر داری کیتی۔ بھرا پنوں کوں نشے وچ ہٹ کر کے اوکوں اٹھاں تے چیندے کچھ ڈو ٹر نکھتے۔ سسی جاگی تاں جاں گئی جو بازی ہتھوں نکل گئی ہے۔ اوہ پنوں کوں گولٹن کیتے کھے بر کچ ڈو ٹر پئی۔

سُتریں ہوت سدھاٹے
گئے کر ہوں قطار بر ڈو
نہیں ہک تل ترس جتن میں
تھی پاندھی کچ شہر ڈو

(خواجه فرید: کافی نمبر ۱۲۰)

سسی کوں سمجھایا گیا جو کچ دے رستے سُخ بر ہن، پاٹی کوئی نہیں، راہ اُتے بندہ ہے نہ بندے دی ذات، روہ، روہی دے پندہ ہن، تھل بر ہے، بوز بلائیں ہن، پر، سسی شودی کھی، نماٹی انڈ ڈٹھے پندہ دی پاندھی تھی چل ٹری، اتے ریت دے پٹے، ریگستان جھگیندی ٹردی رہی۔ اخیر سک، بگھ، تر یہہ تے مونجھ منجھاری دے ہتھوں بے وسی تھی کے پیوٹی دے دَرے دے پروں سنگھ دی سیم وچ مرستی۔ ہک آجڑی اونکوں قبر وچ دفنا چھوڑیا۔ سسی دی قبر داپندہ، اوندے جاہ نکاٹے بھنبھور کنوں کئی میل بٹدے۔ ساڈے شاعران مُلک ملہیر دا جیڑھا استعارہ اپنی شاعری وچ ورتے اواصل وچ ہک پہاڑی نہیں داناں ہے۔ جیکوں مونجھاں ماری سسی اپٹے محبوب دی گول وچ پار کیتاھا۔

آکھیا ویندے جو اُنٹے پنوں داننہ پٹیجا تاں اوہ سسی دی گول وچ پچھاں دو ولیا اتے اوں جاتے پچ گیا جتھاں ہک آجڑی مُزاور (مجاور) بن کے قبر دے اُتے پٹھاھا۔ مزاور ڈسیا جو ہک تر میت پُوں! پُوں! آہدی ایں بر وچ بکھی تے تر یہی مر سٹی ہی۔ جیندی ایہ قبر ہے۔ پُوں ایہ سُن کے بے طور اتھی گیا، اوں عشق دی تان وچ سسی کوں ہکلاں ماریاں اتے بھوئیں تے پچھاڑاں کھاوٹ پئے گیا۔ پنوں دے درد وچ بھوئیں دا کلیجہ پھٹ گیا، سسی دی قبر گھلی تے پنوں اوندے وچ لہہ گیا۔
ڈو دلاں دے عشق تے محبت دی ایہ داستان رہندی دنیا تیں باقی رہی۔

۳۔ مشکل الفاظ دے معانی:

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
داستان	کہانی	ورھیاں	سال
لہی ہوئی	مشہور	راجدھانی	حکمرانی
وسٹیرکاں	لوکاں	ٹھیرھ	کھنڈر
نشاہر	واضح	نیڑے	نزدیک
کچھی	علاقائی زبان	قطب پاسے	شمالی سمت
چاہٹ	محبت کرٹ	دریادی کندھی	دریادا کنارہ
جی	پیدا تھی	سہوٹ	سندھ دا شہر
جم چاہ	جائے پیدائش	تھوڑ	قلت، کمی
اکبر اعظم	مغل بادشاہ	میلاں پرے	پہوں پرے

معانی	الفاظ	معانی	الفاظ
پاٹی دی سیڑھ	وہک	ویران	سُخ بر
نامعلوم	اٹ چاٹی	خون خوار جانور	بوز بلائیں
روانہ تھی گیا	راہی تھی گیا	بے چاری	شودی
چرواہا	آجڑی	تنہا، عاجز	نماٹی
ادھر	اُنٹے	آوازاں	ہکلاں
پاگل	بے طور	دھرتی، زمین	بھوسیں
عشق دی آواز	عشق دی تان	لیٹریاں، دھاڑاں	چچھاڑاں
		اُتر گیا	لہہ گیا

۴۔ خلاصہ:

پروفیسر شوکت مغل نے ”سسی پنوں“ دی داستان بیان کریندے ہوئے لکھیا ہے جو سسی ہک ہندو گھرانے وچ پیدا تھئی ہئی۔ ہک روایت دے مطابق اوہ ۱۸ویں صدی عیسوی دے نال تعلق رکھیندی ہے۔ اتے اوندا آبائی علاقہ بھٹہ واہنٹ ضلع رحیم یار خان ہے۔ ایہ ہک قدیم قصبہ ہے، جتھاں قدیم عمارتاں اتے سسی دی ماڑی دے آثار موجود ہن۔

سسی پیدا تھئی تاں، جو گیاں اتے نجومیاں نے پیشین گوئی کیتی جو، ایہ لڑکی ہک مسلمان نال شادی کر لیسی۔ ایہ گالھ سُن کے سسی دا والد پریشان تھی گیا اتے اوں اپنے دھرم کوں بچاؤن دی خاطر اپنی دھی کوں قربان کرکے داسوچ گھدا۔ اوں اپنی

معانی	الفاظ	معانی	الفاظ
چھک گھدا	ٹھیل گھدا	پیدا تھئے	جموڑ
نعمت، انعام	ڈات	پکا مکان	ماڑی
تحفہ	سوکھڑی	برہمن	پاہمنٹ
محبتاں	سکاں	سسی دا والد	تھاٹی
جنوب مغربی سمت	لمے پاسے	دولت مند	امیر کبیر
جنوب	ڈکھن	قسمت دی فال	جنم پتری
ویران	اُجڑیل	نجومیاں	رلمیاں
رشتے دیاں آوازاں	اُپاڑاں	جو گیاں	جوتھیاں
شہرت	نہل	پھندا، چال	گاڑی
پریشان	بُجھک	رشتہ	ساک
مستقبل	اگوال	پہچان	چچھاٹ
خیال پیدا تھیا	متھ متھیا	متاثر تھئی	وِس پئی
پہڑی، ٹاؤن والا ستری	گھاڑو	تلاش کریندیں	پُگیندیں
کجھ مدت بعد	کجھ مُد بعد	پہنچ گئے	پنچ گئے
تواضع، خاطر داری	اَس تَس	رنگین	رنگیل
درمیان	وچالے	تیار کروایا	گھرایا
روانہ کیتا	ٹھیل ڈتا	بے ہوش کر کے	پُٹ کر کے

دھی کوں سونے، چاندی دے زیورات پواتے لکڑی دے ہک صندوق وچ بند کیتا اتے دریا سندھ دیاں موجاں دے حوالے کر ڈتا۔ ایہ صندوق لڑھدا لڑھدا شہر بھنجور دے قریب پہنچا اتے ہک دھوبی دے ہتھ آ گیا۔ ایہ دھوبی قدرتی طور تے لاولدھا۔ اوں سسی کوں اچٹی دھی بٹا گھدا اتے سسی شہر بھنجور وچ پل کے جوان تھی گئی۔ ہنٹ ایندے واسطے کئی رشتے آوٹ پئے گئے، لیکن اوہ اپنے خواب وچ پنوں دی تصویر ڈیکھ چکی ہئی۔ ایں گا لہوں اوں کہیں پئے رشتے کوں قبول نہ کیتا۔

پنوں کچھ مکران داشنرادہ ہا۔ اوکوں سسی دے حُسن دی دھوم دھام دا پتہ چلیا تاں، اوہ شہر بھنجور وچ آیا اتے سسی نال شادی کر کے سسی دے گھر وچ رہن لگ گیا۔ اوندے خاندان کوں ایں گالھ دا ہوں افسوس ہا جو، اوہ اچٹی زال کوں گھن کے اپنے علاقے وچ واپس کیوں نہیں آیا۔ اوندے بھراواں دی کوشش دے باوجود، پنوں شہر بھنجور کوں چھوڑن کیتے ہرگز راضی نہ تھیا۔ ایندے بعد، اوندے بھراواں نے ہک سازش دے ذریعے پنوں کوں نشے دی حالت وچ اغوا کیتا اتے کچھ مکران والے پاسے نس گئے۔ اڈوں سویل نال سسی کوں پتالگا، تاں اوہ اٹھاں دے پیراں دے نشان ڈیکھ کے کچھ مکران والے پاسے روانہ تھی پئی۔ اگرچہ اوکھی اتے بے سہارا ہئی، لیکن اوں کہیں مشکل دی پرواہ نہ کیتی۔ اوں زمانے وچ بھنجور کنوں کچھ دا پندھ ہوں اوکھا ہا۔ رستے وچ کئی خونخوار جانوراں، پہاڑاں اتے جنگلات دا خوف ہا۔ لیکن سسی عشق دی واٹ ویندی پئی ہئی اتے ہر خوف کنوں بے فکر ہئی۔

بہر حال کچھ دا پندھ کریندے کریندے سسی دا جسم لاغر تھی چکا ہا اتے اوہ بگھ تے تس کنوں رستے وچ ہی مر گئی ہئی۔ اینکوں لاوارث سمجھ کے ہک پکر وال نے ایندی قبر بٹائی ہئی۔

اڈوں کچھ دی قید وچوں آزاد تھیوٹ دے بعد پنوں خان سسی دی قبر اتے پہنچا تاں، اوہ ایہ صدمہ برداشت نہ کر سگھیا اتے سسی دی محبت وچ رو رو کے مر گیا۔ تاریخی طور تے ایہ ڈوہیں کردار اسٹاڈے سماج وچ محبت دا استعارہ بن گئے ہن اتے سرانیکی سمیت کئی زبانیں دی شاعری وچ ورتیے ویندے ہن۔

۵۔ سیاق و سباق اتے تشریح:

پیرا گراف:

سسی کوں سمجھایا گیا جو، کچھ دے رستے سنج برہن، پاٹی کوئی نہیں۔ راہ اتے بندہ ہے نہ بندے دی ذات روہ، روہی دے پندھ ہن تھل برہے۔ بوز بلائیں ہن۔ پر، سسی شادی کھئی، نمائی انڈٹھے پندھ دی پاندھی تھی چل ٹری اتے ریت دے پٹے، ریگستان جھگیندی ٹردی رہی۔

سبق دا عنوان : سسی پنوں
لکھاری دانان : پروفیسر شوکت مغل
سیاق و سباق:

سسی پنوں دا عشق ہک اتجھی کہانی ہے، جیرھی پورے برصغیر وچ مشہور ہے۔ سسی، بھٹے واہنٹ ضلع رحیم یار خان وچ پیدا تھی، لیکن قسمت اوکوں قدیم شہر بھنجور وچ گھن گئی ہئی۔ ایں شہر وچ اوہ ہک دھوبی دے گھر پل کے جوان تھی اتے اوندی شادی پنوں خان نال تھی ہئی۔ اوہ کچھ مکران داشنرادہ ہا، لیکن شادی کر کے اوہ شہر بھنجور وچ ہی رہائش پذیر ہا۔ اوندے بھراواں اوکوں واپس کچھ آوٹ دی تاکید کیتی،

۱۔ ڈاکٹر حمید الفت ملغانی

(۱۹۵۹ء-تاحال)

ڈاکٹر حمید الفت ملغانی سرانیکی ادب دے پی ایچ ڈی سکالر ہن۔ انھاں دا آبائی علاقہ تونسہ شریف ہے۔ لیکن ہُن انھاں دی رہائش گاہ لیہ شہر وچ ہے۔ انھاں دی ساری پیشہ ورانہ زندگی کتاباں دے نال گزری ہے، کیوں جو اوہ لائبریرین دے طور تے سرکاری خدمات سرانجام ڈیندے ریہے ہن۔ سرانیکی زبان دی محبت انھاں دی گھٹی وچ شامل ہے۔ انھاں ڈاکٹر طاہر تونسوی نال مل کے، سرانیکی ادبی بورڈ دی طرفوں کئی کتاباں شائع کیتیاں ہن۔ ایندے علاوہ انھاں خود وی کئی کتاباں اتے مضامین تخلیق کیتے ہن۔

”دماں“ ہک ایجھا مضمون ہے جیندے وچ ڈاکٹر حمید الفت ملغانی نے ایس خطے دے جغرافیہ اتے کچھ دی عکس بندی کیتی ہے۔ اوہ خود وی ہک دمانی بلوچ ہے، ایس کارن اوندے تحریری سمل وچ دماں دا پورا نقشہ نظر آندا ہے۔

۲۔ دماں:

سرانیکی وسیب وچ روہی، تھل تے دماں انج انج قدرتی خطے دے طور تے سُنجاتے ویندن۔ روہی تے تھل وچ ریت دے پٹے اَن گھٹ ہن تاں دماں دا وسیب پہاڑ تے دریا دے درمیان ہووَن پاروں نویکلی سُنچاں رکھیندے۔ دماں دے پچھادی پاسوں کوہ سلیمان دا پہاڑی سلسلہ تے پوادی پاسوں سندھ دریا و ہندے۔ کوہ سلیمان دے دامن وچ موجود ہووَن دی وجہ توں ایس علاقے کوں دماں دانان ڈُتا ویندے۔ ایس ویلے ایس خطے وچ راجن پور، ڈیرہ غازی خان، ڈیرہ اسماعیل خان تے

لیکن پنوں خان شہر بھنہور کوں چھوڑن کیتے ہرگز راضی نہ تھیا۔ اوندے بھراواں مکاری کر کے نشہ دی حالت وچ پنوں کوں اغوا کیتا اتے کچھ مکران والے پاسے نس گئے۔ بعد وچ سسی کوں پتا چلیا تاں کہیں مشکل دی پرواہ کیتے بغیر اوہ کچھ مکران والے پاسے ٹُر پئی اتے رستے وچ ہی مر گئی۔

تشریح:

ایس اقتباس وچ لکھاری نے لکھیا ہے جو سسی کوں پنوں دے بھراواں دی مکاری دا پتا چلتا تاں، اوہ ہوں پریشان تھئی اتے کچھ دے سفر دا ارادہ کر گھدا۔ اگرچہ او کوں سمجھایا گیا ہا جو، کچھ دا پندہ ہوں اوکھا ہے۔ پورا رستہ ویران اتے غیر آباد ہے دور دور تک پاٹی دا کوئی نشان کئے نہیں۔ پتھر یلا اتے ریتلا علاقہ ہے۔ جنگل اتے پہاڑ ہن۔ کئی مقامات اُتے خونخوار جانور بلائیں ہن، لیکن ایس خوف دے باوجود سسی اَن ڈُٹھے پندہ دور واند تھی پئی اتے گلھی عورت ذات ریگستان دا پندہ کریندی رہ گئی۔ اوہ پتھراں اُتے ٹُر دی رہ گئی اتے جنگل دیاں بلائیں نال لڑ دی رہ گئی۔ اوہ اہٹی منزل تک پہنچن چاہندی ہئی، لیکن مشکلات دا مقابلہ کریندی ہوئی راہ وچ ہی مر گئی۔

ٹانک دے ضلع شامل ہیں۔

دماں ہک زرعی خطہ ہے۔ اتھاں رڑھ واہی دا اہم ذریعہ پہاڑ توں آوٹ والا پاٹی ہوندے جینکوں مقامی طور تے ”نیں“ آکھیا ویندے۔ ایہ نیں اوں ویلے آبادی دا سچوک کریندی ہے جنیں ویلے ایندی ککھ کیتی ونجے تے ایندے کیتے خاص رستے بٹائے وُجَن۔ نخیں تاں ایہا نیں آبادی دی بجائے بربادی دا کم کریندی ہے۔ ایں نیں دا خاص موسم ساوٹ تے بدرادے مہینے ہوندن جڈاں پہاڑیں تے مینہ وسدے تے ایہو مینہہ نیں داسوب (سبب) بٹدے۔

دماں وچ بلوچ قبیلے سب توں زیادہ آبادی ہن۔ ہک روایت موجب لنگاہ خاندان نال گاٹھار کھٹن والے ملتان دے حکمران مکران تے سیوستان دے بلوچاں کوں مراعات ڈے کے دماں دے خطے وچ آباد کیتا، کیوں جو کوہ سلیمان دی نیں دے رستے تے پہاڑی درے دشمن دے حملے کیتے خطرناک ہن۔ ایہ جنگجو قبیلے آوٹ دے بعد ایں پاسوں حملے دا خطرہ ہمیش ٹل گیا۔ انھیں بلوچیں وچوں پہاڑ دے اُتے دیرے لاوٹ والیں دی زبان ہُن وی بلوچی ہے تے دماں دے میدانی علاقے وچ آکے وٹن والے بلوچ سرائیکی پولیندن۔ دماں وچ آوٹ دے بعد بلوچیں ڈیرہ غازی خان، ڈیرہ فتح محمد خان تے ڈیرہ اسماعیل خان دے ناویں نال نویں شہر آباد کیتے۔ جیڑھے ڈیرہ جات دے طور تے مشہور تھئے۔ ایہ تریہے شہر سندھ دریا دی کندھی تے ہووٹ پاروں کئی واری بھڑ تھئے۔ ڈیرہ غازی خان تے ڈیرہ اسماعیل خان تاں نویں سروں نویں جاہ تے آباد تھی گئے بھل ڈیرہ فتح محمد خان نویں جاہ تے آباد نہ تھیوٹ پاروں ہُن ڈیرہ غازی خان تے ڈیرہ اسماعیل خان دے درمیان وچ ہک وستی ”فتح خان“ دے طور تے موجود ہے۔

انگریزیں دے دور وچ اوں ویلے دے ضلع ڈیرہ غازی خان دے بلوچ

سرداریں کوں اپٹا بٹا وٹن کیتے تمَن داری نظام قائم کیتا گیا۔ تمَن دالفظ ترکی زبان دا ہے جیندے لفظی معنی ڈی ہزار دے ہن، یعنی تمَن توں مراد اتجھا گروہ جیندے وچ ڈی ہزار اسلحہ بند مرد ہووے۔ ایں طرحاں ہر قبیلے دے سردار کوں تمَن دار بٹا کے مجسٹریٹی اختیار، مالی فائدے، جاگیراں تے اعزازی سنداں ڈے کے اپٹا وفادار بٹا گھدا گیا۔ بلوچ اکثریت دی آبادی کوں تمَن مزاری، تمَن دریشنگ، تمَن گورچاٹی، تمَن لغاری، تمَن کھوسہ، تمَن لنڈ، تمَن قیصرٹی، تمَن بزدار تے تمَن کھترٹی وچ وٹڈ ڈتا گیا۔ روایت ہے جو ایں موقعے انگریز راج دی مخالفت دی وجہ کوں تنکاٹی قبیلے دے تمَن دار دا فیصلہ نہ تھی سکیا، تہوں ایہ قبیلہ تمَن داری نظام دا حصہ نہ بٹیا۔

دماں دا اوہ علاقہ جیڑھاروہ دی کچھ وچ موجود ہے اوکوں ”ہنی“ دے ناں نال سُنچا تا ویندے۔ ہنی دا وسبہ کوہ سلیمان دے نال نال ٹر دے تے ایندا پیٹا پندھراں ویہہ کلومیٹر توں ودھ نہ ہوسی۔ ہنی دی نشانی ایہ ہے جو اتھاں پرے پرے تیں ریت دے پٹے ڈسدن، بھل ایہ ریت تھل یا روہی دی ریت توں وکھری ہے، کیوں جو ایں ریت وچ پتھر لوڑھے۔ ہنی وچ ریت دے پٹے کوں ”ریخ“ آکھیا ویندے۔ اتھوں دے لوک بارش دی سک سانجھی راہندن۔ بارش دے پاٹی کوں کٹھا کرتے ٹوہے بٹائے ویندن۔ ایں ٹوہے کوں اتھاں ”کھاٹ“ داناں ڈتا ویندے۔ ہنی وچ پاٹی گھٹ ہووٹ دی وجہ توں وڈے درخت نہ ہووٹ دے برابر ہن تے ہر پاسے لائے دے پوٹے نظر آندن۔ جیویں کہیں سیاٹے آکھیا ہا: ”جھتاں درخت نہ ہووے جو انہہ وی درخت ہوندے۔“

ہنی دے بعد سندھ دریا دے پیٹے تیں دماں دا میدانی علاقہ ایہو ای دماں

داسب توں اہم حصہ ہے، تہوں چھوٹے وڈے شہر اتھائیں وسائے گن۔ مدتیں تیں اتھاں گریہہ داراج ریہے۔ پینگھاں پاکھنن والی گریہہ داروڑ کرٹن کیتے ڈو نہراں کڈھیاں گیاں۔ تونہہ بیراج توں کڈھی گئی ”ڈی جی خان کینال“ تے چشمہ بیراج توں نکلن والی ”چشمہ رائٹ کینال“ دمان دے گجھ نہ گجھ میدانی علاقے کوں وسوں کریندین۔ پشاور توں کراچی تیں سندھ دریا دے نال نال ٹرن والی انڈس ہائی وے دمان دے میدانی علاقے وچوں لنگھدی ہے۔ دمان دے لوکیں کیتے انڈس ہائی وے کہیں موڑ وے توں گھٹ کئے نہیں۔

میدانی علاقے دے بعد ”بیٹ“ داخلہ ہے۔ توڑے جو ایہ خطہ سندھ دریا دے پیٹے وچ شامل ہے، تاں وی ایندا گاٹھ دمان دے میدانی علاقے وچ وسن والے لوکاں نال گنڈھیا رہندے۔ جیڑھے موسم وچ دریا تار ہوندے تاں اتھاں چودھار پائی ڈسدے۔ جڈاں دریالٹھا ہوندے تاں اس وسبے وچ رونقاں ہوندین تس توں ترٹھے میدانی علاقے دے لوک بیٹ کوں وسوں کریندن۔ ایہ لوک اٹھی رہائش کیتے سالھیں بٹا گھنن تے مال مویشی کیتے واڑے تے بھاٹے بٹائے ویندن۔ مٹی دا گھہکار، مچھی داشکار تے مری دی سرتال بیٹ دیاں خاص نشانیاں ہن۔

دمان وچ نیں دے پائی نال جوار، پاجھری، اسوں، سرمی تے چنے دی فصل تیار تھیندی ہے۔ بھوئیں ڈھیر چنگلی ہووے تے پائی وی ڈھیر ملیا ہووے تاں کنگ وی رہائی وچ سگدی ہے۔ نہری علاقے وچ کنگ، کپاہ، واڑ، تے گنا (کما د) وھاوٹ دو خصوصی توجہ ڈتی ویندی ہے۔ بیٹ دے علاقے وچ روایتی فصلاں دے نال نال مٹر تے مورھی دی فصل دا کوئی متبادل کئے نہیں۔ دریا اسماعیل خان دے علاقے کلاچی

دی کچری دامٹھاس پورے وسب وچ منیا ویندے۔

دمان وچ زیادہ تر تراوہ درخت پاتے ویندن، جھاں کوں پائی دی گھٹ توں گھٹ لوڑ ہوندی ہے۔ انھیں خود رو درختاں وچوں گجھ تے پھل وی لگدن، جیویں جو پیر دے وٹ تے لکٹن والے پیر، چال تے تھیوٹ والے پیلھوں، کری نہہ دے ڈیلھے، لسوڑا تے گوندی دے پھل تے کجھی تے تھیوٹ والی پنڈ خاص طور تے مشہور ہن۔ کجھ علاقیاں وچ کجھی ہوں زیادہ تھیندی ہے۔ انھیں علاقیاں وچ ڈھکی دے مقام تے تھیوٹ والی پنڈ اتنی پسند کیتی ویندی ہے جو پرے پرے تیں تھے چٹھے ویندن۔

دمان دے اکثر علاقیاں وچ بھوئیں پٹھ پائی ہوں جھکا ہے، تہوں اتھوں دے لوک ذاتی طور تے پیوٹ دے پائی دے پائی دا انتظام نہیں کر سگدے۔ گجھ مد پہلے تیں کھوہ کھوٹوائے ویندے ہن ایہ کھوہ سلھیں نال کپے پیٹے ہوئے ہوندے ہن۔ ہر کھوہ دا پائی ترائے حصیاں وچ ونڈن سگدھا۔ گھڑے بھرٹ کیتے کھاڈا ہوندا ہا، مال پلاوٹ سانگے باہری پاسے کھیل بٹائی ویندی ہئی تے ہک حصہ دھاوٹ دھوٹ کیتے انج ہوندا ہا۔ اچو کے دور وچ وستی وستی سرکاری طور تے پائپ لائن نال پائی پچاوٹ دا نظام تھیندا ویندے۔

دمان کوں صنعت والے پاسے توں پاسے کرٹن دی پوری پوری کوشش کیتی گئی ہے۔ ونچ ناوچ ہک سیمینٹ فیکٹری ہے جیڑھی پتھر دی فراوانی تے چسپم دے معدنی ذخیرے دی وجہ توں اس وسب کوں ڈھتی ہے۔ چسپم دے علاوہ یورینیم جھی قیمتی معدنیات دمان دی سوکھڑی توں گھٹ کئے نہیں۔ ڈھوڈک گیس تے تیل نکلن نال ڈھوڈک دے وسبے کوں چار چندر لگ بگن، جیڑھے علاقے وچ لوک چٹے ڈینھ

کوں آندے ہوئے ڈردے ہن، ہن اُتھاں رات وی ڈینھ دا منظر پیش کریندی ہے۔

ڈیرہ اسماعیل خان تے چام پور وچ تھیون والا کاٹھی داکم آپٹے آپ دوچھک گھندے۔ نقش نگار نال بٹیا ہويا کاٹھی داسامان آپٹے مُلک دے علاوہ باہر دے مُلکیں وی پٹھیا ویندے۔ ایہ سامان بٹاؤن کیتے علاقے دے وٹ لٹھا (کھپگل) تے پیردی کاٹھی ڈھیرورتی ویندی ہے۔ تونسہ وچ بٹائی وُجُن والی کاٹھی دی کنگھی داسٹہپ وی کہیں توں گجھائے نہیں۔

سرائیکی تہذیب دے حوالے نال ڈیرہ اسماعیل خان دے علاقے وچ موجود قلعہ ”بلوٹ“ تے ”رحمان ڈھیری“ دے آثار قدامت دا پتا ڈیندن۔ راجہ بل دا بٹایا ہويا قلعہ (بل اوٹ) لگ بھگ اڈھائی ہزار سال پُرانا ہے تے رحمان ڈھیری دے آثار ہک مختا اندازے دے مطابق چار ہزار سال توں وی پُرانے ڈسائے ویندن۔ ضلع ڈیرہ غازی خان وچ ”فورٹ منرو“ تے ضلع راجن پور وچ ”ماڑی“ کوں سرائیکی وسیب دے صحت افزا، تہذیبی تے ثقافتی مقامات آکھیا وُج سگدے۔

پیر پٹھاں خواجہ سلیمان تونسوی تے خواجہ غلام فرید دے دربار دمان دے خطے وچ موجود ہن، جتھاں ہر سال عرس تھیندن، ایہ عرس اسلامی مہینے دے مطابق ہوندن۔ انھیں موقعیں تے عقیدت مند وڈے وڈے پندھ کر کے حاضری ڈیون آندن۔ سخی سرور، پیر عادل، شاہ صدر دین، تے دین پناہ (ڈیرہ دین پناہ پچا دھی) دے درباریں تے ہر سال چیتہ و سناخ وچ میلے لگدن۔ اوں تاں ہر میلے دی اجٹی جس ہے۔ بھل سخی سرور دا میلہ سب توں وڈا میلہ ہوندے تے کئی ہفتے جاری رہ ویندے۔ سخی سرور دے مجاور چیتہ تے و سناخ دے ہر نمیس کوں کٹھے تھی کے آندن۔

کٹھے تھی کے آون والے انھیں مجاوریں کوں ”سنگ“ آکھیا ویندے۔ سخی سرور دے سنگ دمان دے علاوہ وی پرے پرے توں آندن، جنھیں وچ دھونکل داسنگ، جھنگ مگھیاٹہ داسنگ، ہار داسنگ، تے کبیر والا داسنگ خاص طور تے مشہور ہن۔ مختلف علاقیں توں آون والے سنگ راہ وچ جتھان جتھاں کٹھے تھیندن اُتھاں وی میلے لگ ویندن۔

دمان وچ پگ کوں آن دا نشان تے بوچھن کوں عزت دی علامت سمجھیا ویندے۔ مرد کیتے چٹا ولس پسند کیتا ویندے۔ درگھا چولا یا ہاریں والا گرتا ڈھ بر دا منجھلا یعنی ڈیڈھا ڈھیر ولس والی ستھن، مایا لگا طرے دار پنکا، مونڈھے تے چادریا لنگی تے پیریں طے دار جتی یا کھسہ پاؤن دی روایت مدتیں توں جاری ہے۔ تریمت دے چٹے برقعے دار وراج اہ تیں موجود ہے تے کپڑیں وچوں پُتی، چولی، گرتی، گھگھراتے سیپ کڈھے ہوئے گرتے روایتی ولس وچ شامل ہن۔ پیریں طے دار جتی تے والیں وچ پونکڑاں ریت دا حصہ سمجھیا ویندے۔ گاہٹے گٹے وچوں پگل دا کٹمالہ، ہسی یا حمیل، متھے تے بیناں یا جھومر، نک تے نتھ یا کنڈا، کن وچ چیلکاں یا والیاں، انگل دی چھاپ یا چھلا، ہتھیں کنکٹن تے پیریں لچھے پاؤن دا سلسلہ وسیب دے ڈوجھے علاقیں وانگوں دمان وچ وی تڑدا پئے۔ نک تے کن دے زیور نہ پاؤن کوں بر اشگون پگٹیا ویندے۔

نویں دور دیں نویں کھپڈیں دے نال نال دمان وچ روایتی کھپڈاں وی موجود ہن۔ بلا وں کھپڈ وچ آلی (لال) بھنوالی، چیمکل، کولکا چھپا کی، لگ چھپ، چھلے پوچ، ٹٹی قطار، ماما جمال خان، کانگاماری، ڈاں ڈاں، گیٹی ڈاں، تے دھیو دھی خاص طور تے مشہور ہن۔ دودا، ملھن، کوڈی کوڈی، گسٹی، سلھ چاؤن، پوری چاؤن

تے وٹے چاؤں دے مقابلے نو جو انیں دی زور ازمانی کوں ظاہر کریندن۔

۳۔ مشکل الفاظ دے معانی:

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
دماں	دامن کنوں منسوب	نیں	پہاڑی ندی
اٹ گھٹ	بے شمار	بجوک	سبب، وسیلہ
وسبہ	وسیب، آبادی	کلھ کیتی ونجے	خبر رکھی ونجے
پچادی	مغربی سمت	جنگجو	لڑاکے
رڑھ واہی	کھیتی باڑی	پاروں	واروں، طرفوں
نویں سروں	ازسرنو	ساکھیں	چھپر دے گھروندے
بھل	جبکہ	مٹی	لسی داوڈ ابرتن
اسلحہ بند	اسلحہ بردار	گھپکار	سُرلی آواز
ونڈ	تقسیم	مُری	بانسری
تہوں	ایں وجہ کنوں	بھونیں	زمین
روہ	پہاڑ	مورھی	دال مسری
کچھ	بغل	کچری	
پیٹا	چوڑائی	پنڈ	کھجی دا پھل
ودھ	زیادہ	پٹھن	پھچھن

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
راوڑ	میکس (Mix)	جھکا	گہرا
ٹپے	ٹیلے	مُد	مُدت
سک	محبت	کھیل	کھالا
سناہی رکھن	محفوظ رکھن	پاسے کرڻ	نظر انداز کرڻ
گھٹ	تھوڑا	ڈھئی	عطا ہوئی
لاٹے	پودے دی قسم	سوکھڑی	تحفہ
چوانہہ	کنڈا پودا	کاٹھی	لکڑی
گُریہہ	تس، پاٹی دی قلت، قحط	واڻ	درخت
ٹولھا	درخت دی قسم	پینگھاں پاگھنڻ	دیرے لاڈ پوڻ
ورتی	استعمال کیتی	گجھا	غیر واضح
تروڑ کرڻ	ختم کرڻ	پندھ	سفر
وسوں	آبادی	پگ	پگڑی، پنگا
لنگھدی ہے	گُردی ہے	آن	عزت، شان
بیٹ	دریائی علاقہ	بوچھن	دوپٹہ
تس توں ترٹھے	تریبہ دے ماریے	چٹا ویس	سفید لباس
درگھاچولا	کھلی قمیض	نتھ	نتھلی
ہاریں والا ڈھ ڈھ بر	کڈھائی والا 1/1/2 حصہ	کنڈا	نک دا کوکا

ڈیرہ اسماعیل خان اتے ٹانک دے اضلاع شامل ہن۔

اس علاقے وچ زیادہ تر بلوچ آباد ہن۔ انھاں دی آباد کاری پندرھویں صدی عیسوی وچ ملتان دے لنگاہ حکمراناں نے شروع کیتی ہئی۔

سطح زمین دے لحاظ نال دمان دے خطے کوں ترائے حصیں وچ تقسیم کیتا گیا ہے۔ اس طرح اوہ علاقہ جیڑھا پہاڑیں دے نزدیک ہے، اوکوں ’ہنی‘ دا علاقہ آکھیا ویندا ہے۔ ایندی چوڑائی پندرھراں کنوں ویہہ کلومیٹر دے لگ بھگ ہے۔ اس علاقے دے لوک، روہی دے لوکاں وانگوں بارش دا پائٹی استعمال کریندے ہن۔

ہنی دے بعد دمان دا ڈوجھا علاقہ میدانی علاقہ ہے، اس علاقے دے گجھ حصے کوں ڈی جی کینال اتے چشمہ رائٹ کینال دا پائٹی سیراب کریندا ہے۔ میدانی علاقہ دمان دا ہک اہم علاقہ ہے، کیوں جو، سارے چھوٹے وڈے شہر اس علاقے وچ آباد کیتے گئے ہن۔ اتے پشاور کنوں کراچی وچن والی انڈس ہائی وے وی اس علاقے وچوں گزردی پئی ہے۔

میدانی علاقے دے بعد داڑتجھا حصہ دریائے سندھ دے ہیٹ دا علاقہ ہے ایہ دراصل اوہ علاقہ ہے، جتھاں ہر سال دریائے سندھ دا پائٹی پہنچدا ہے۔

دمان دا خطہ معدنیات دی دولت نال وی مالا مال ہے۔ اتھاں جپسم، یورنیم، تیل اتے گیس دے ذخیرے ملدے ہن۔ اس علاقے وچ ڈھوڈک گیس بلائٹ اتے ڈی جی سیمنٹ فیکٹری وی کم کریندی پئی ہے۔ اس علاقے دے قدیم تاریخی آثار وچ رحمان ڈھیری، ہرنڈ اتے دلورائے دا ٹھیرہ ڈھاونچ سگھدا ہے۔ علاوہ ازیں اس علاقے وچ ماڑی اتے فورٹ منرو، ڈواکھے مقامات ہن جیڑھے ’مری‘ وانگوں ٹھنڈے اتے خوشگوار ہن۔ دمان دا کلچر دراصل سرانیکسی و سبب دی ہک

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
چیلکاں	چھوٹیاں والیاں (بایاں)	مایا لگا	کلف لگا
چھاپ	انگوٹھی	طرے دار پٹکا	چوٹی دار عمامہ
پیراں دلچھے	پازیب	تریمت	خاتون، عورت
برائشگون	نخوست	چُنئی	چُنری
آلی بھنوالی	لال بھنوالی (چکر کھانا)	سیپ	کڈھائی، کڑھائی
پونکڑاں	پونیاں	چیرکل	کڑی دی بٹائی ہوئی کھیڈ، گھوڑی
ریت	رسم رواج	گاپٹے گٹے	زیورات
کوکھ چھپاکی	ہک قسم دا کھیڈ	گل دا کھملا	گل دی مالا
زورازمائی	طاقت دا مظاہرہ	ہسی	زیوردی قسم
بیناں یا جھمر	بندیا		

۴۔ خلاصہ:

سرانیکسی و سبب وچ روہ، روہی، تھل اتے دامان اتجھے علاقے ہن، جیڑھے جغرافیائی اعتبار نال اپنی الگ الگ سُچاٹ رکھیندے ہن۔ دمان دراصل کوہ سلیمان دے دامن دا اوہ علاقہ ہے، جیڑھا دریائے سندھ دے ہیٹ نال ملیا ہویا ہے۔ ڈوجھے لفظیں وچ اس آکھوں جو، ایہ علاقہ کوہ سلیمان دے پہاڑیں اتے دریائے سندھ دے درمیان وچ واقع ہے۔ اس علاقے وچ راجن پور، ڈیرہ غازی خان،

علامت ہے۔ چنانچہ اٹھوں دی تہذیب اتے ثقافت وچ، پٹکا، لنگی، طلے داربجی، کڈھائی والے چولے، کنکن، نتھ، مندری، والیاں، کٹھالے اتے سرانیکی جھمکے نمایاں طور تے نظر آندے ہن۔ جڈاں جو سرانیکی لوک کھپڈاں وی دمان دے علاقے وچ ہر جاڈ ٹھیاں وچ سگھدیاں ہن۔

بیٹ دا علاقہ اتے میدانی علاقہ زراعت نال جڑیا ہو یا ہے۔ علاوہ ازیں دمان دے علاقے وچ معدنیات دے ذخیرے وی ملدے ہن۔ دمان اچٹی تہذیب اتے ثقافت دے حوالے نال سرانیکی وسیب دی ہک نویکلی علامت سمجھاویندا ہے۔

تشریح:

ایں پیرا گراف وچ دمان دے اول علاقے دا ذکر ملدا ہے جیکوں عام طور تے میدانی علاقہ آکھیا ویندا ہے، ایں علاقے وچ زراعت دا اہم ذریعہ اوہ ندی نالے ہن، جیرہے پہاڑاں کنوں پاٹی گھن کے آندے ہن اتے دمان دے لوک ایں پاٹی کوں اچٹی زمین وچ جمع کر کے کاشت کاری کریندے ہن۔ پہاڑیاں کنوں آوٹ والی ندی کوں مقامی طور تے ”نیں“ آکھیا ویندا ہے۔ ایہیں خاص طور تے اوں ویلے کار آمد ثابت تھیدی ہے، جیرہے ویلے ایندے پاٹی دی آمد دی خبر رکھی ونجے اتے کاشت کاری کیتے پاٹی دے رستے بٹائے وچن۔ ایندے برعکس ایہا نہیں بربادی دا سبب وی بن ویندی ہے۔ کیوں جو بعض اوقات ایندیا پاٹی فصلاں اتے وستیاں کوں تباہ کر ڈیندا ہے، ایہا وجہ ہے جو، دمان دے لوک نیں دی ہر وقت خبر رکھیندے ہن اتے ایندے نقصان کنوں بچٹی دی کوشش کریندے ہن۔

۵۔ سیاق و سباق اتے تشریح:

پیرا گراف:

دمان ہک زرعی خطہ ہے اتھاں رڑھ واہی دا اہم ذریعہ پہاڑتوں آوٹ والا پاٹی ہوندا ہے، جیکوں مقامی طور تے ”نیں“ آکھیا ویندے۔ ایہیں اوں ویلے آبادی دا شجوک کریندی ہے، جنیں ویلے ایندی کلھ کیتی ونجے تے ایندے خاص رستے بٹائے وچن۔ نہیں تاں ایہا نہیں آبادی دی بجائے بربادی دا کم کریندی ہے۔

سبق دا عنوان : دمان

لکھاری دا نام : ڈاکٹر حمید الفت ملغائی

سیاق و سباق:

ایہ پیرا گراف مذکورہ بالا سبق ”دمان“ وچوں گھدا گیا ہے اتے دمان ہک اچھا مضمون ہے، جیندے وچ ہک خاص علاقے دے تہذیبی پس منظر کوں بیان کیتا گیا ہے۔ ایہ علاقہ کوہ سلیمان اتے دریائے سندھ دے درمیان واقع ہے۔ جغرافیائی طور تے ایں علاقے دے ترائے اہم حصے یعنی ہنی دا علاقہ، بیٹ دا علاقہ اتے میدانی علاقہ۔ ہنی دا علاقہ پہاڑیاں دے نال نال پتھرلی ریت نال اٹیا ہو یا ہے، جڈاں جو

۱۔ طاہر غنی

(۱۹۳۰ء تا ۱۹۷۹ء)

طاہر غنی دا اصل ناں حاجی محمد طاہر ہا۔ اوہ کبیر والا، ضلع خانیوال وچ پیدا تھئے ہن اتے پیشے دے لحاظ نال سکول ٹیچر ہن۔ ملتان وچ ریڈیو اسٹیشن قائم تھیا، تاں اُنھاں ۱۹۷۶ء وچ ریڈیو اُتے لوک قصے سٹاؤن دا آغاز کیتا ہا۔ اوں زمانے وچ ریڈیو سٹیشن دار و اج عام ہا اتے لوک وڈے شوق نال ریڈیو سٹڈے ہن۔ اوہ سرائیکی زبان دے اُبھڑی لہجے وچ قصہ پیش کر بندے ہن اتے اُنھاں دا انداز ہوں پیارا ہوندا ہا۔ طاہر غنی دے قصیاں دا مجموعہ ”ہک ہا بادشاہ“ دے ناں نال شائع تھی چکا ہے۔ ایہ کتاب سرائیکی لوک ادب دا قیمتی اثاثہ ہے۔ اگرچہ طاہر غنی دیاں لکھتاں دی مقدار تھوڑی ہے، لیکن اوہ اپٹے لوک قصے دے نال امر تھی گیا ہے۔

”ہک ہا بادشاہ“ ہک اتجھا قصہ ہے جیڑھا طاہر غنی دے مذکورہ بالا مجموعے وچوں منتخب کیتا گیا ہے۔ ایس قصے وچ ہک بادشاہ دے ڈوپٹراں دے مقدر اتے قسمت دا احوال درج ہے۔

۲۔ ہک ہا بادشاہ:

ہک ہا بادشاہ! بادشاہ آپ اللہ ہے، اوہ ہی ٹوٹے زمین دا بادشاہ، بادشاہ دی ہک ذال ہی جیندے وچوں اوندے ڈوپال ہن، چن شہزادہ تے بخت بیدار۔
شہزادے اچ وڈے ہوندے، کل وڈے ہوندے، جوان تھی گئے۔ سارا ہٹر خوش پیاسدا ہا۔ قضا دا پر جو وجیا، ملکہ اللہ دے حاضر تھی گئی۔ اوندے مرٹ دے بعد گھر دا نقشہ بدل گیا۔ بادشاہ وزیراں کول بُلایا تے آکھن لگا:

”جڈاں دی گھر دی سینٹ ٹری اے بُخیاں ختم تھی گیاں ہن۔ ویڑھا کھاؤن آندا ہم، ہُن میکوں ڈساؤ میں کیہ کراں؟“
وزیر حضوری عرض کیتی: ”بادشاہ سلامت! شہزادے جوان ہن اُنھاں کول پرناؤ، نوہاں گھر آسن، آبادی تھسی تے بُخیاں ول آسن۔“
ہک پئے وزیر نے ہتھ جوڑتے عرض کیتی:

”عالم پناہ! اُس اڈی کیڑھی عمر اے؟ ابھوسٹھ بیٹھ سال۔ ایس عمر وچ وچ تے تاں بندہ جوان تھیندا ہے۔ چنگی خوراک تے نالے نشی ہووے تاں بندہ بھلا بڈھا ہوندا اے؟ میڈی منو، تاں اچٹی ڈوجھی شادی چا کرو۔“
بادشاہ کول وزیر دی گالھ عقل لگی۔ گھر وساؤن کیتے ڈوجھی شادی چا کیتس، نویں ملکہ گھر وچ آئی، سکون تے چین ختم تھی گیا، ملکہ شہزادیاں کول ڈیڈھی گئی ہٹر گئی۔ مترتی جوہی، شہزادیاں کیتے تہرتاہ ڈٹس، ہر ویلے لڑائی، روز دا کرکار، رت دا فساد، بادشاہ اچٹی جاہ تے تنگ تے شہزادے اچٹی جاہ پریشان۔ بادشاہ کول آکھے:

”ہکے میں رہساں یا ول تیڈے شہزادے۔“

بادشاہ کول پُتر اں نال پیار ہا، پر، مترتی تاں ہی رت دی بگھی۔ بادشاہ مجبور تے پریشان۔ پچھلے پہرے دی شادی ہس، زال دا آکھاوی نہ ٹال سگدا ہا۔ مجبور تھی تے شہزادیاں کول ڈیس نکالی دا فیصلہ چا کیتس۔ دانا سچ آکھ گئے ہن: ”ماء مترتی تاں پیو قضاں۔“

اوہ چنگا زمانہ ہا۔ جڈاں پیو پُتر اں کول گھروں کڈھٹا ہووے ہا تاں اُنھاں دی جتی دا پولا پُٹھا چا کرن ہا۔ پُتر پیو دے اشارے کول سمجھ وچن ہا۔ بادشاہ نے جوان پُتر اں کول منہ نال آکھن دی بجائے رات کول اُنھاں دیاں جُتیاں

موندھیاں چا کیتیاں، شہزادے دانا ہن، پیو دے اشارے کوں سمجھ گئے تے اگلے
 ڈینھ پیو کوں وداع کریندے، یار پیلیاں کوں ملدے، ماء دی قبر دا چھیکڑی سلام
 کریندے ٹر پئے۔ وگدے ویندے ہک جنگل بیابان وچ پہنتے، اُتوں رات لہہ پئی،
 رات کالی تے ڈ راکلی، بگھیاڑاں، ہلیاں، گدڑاں دے چیرکاٹ، ڈیڈوں، بگوہاں،
 ساہنے تے نانگاں دے شُکاٹ، بود بلائیں دے خوف کنوں نازاں دے پلے
 شہزادے بہوں ڈردے، صلاح کیتو نے، بھاہ چاہا لوں، چاٹن توں جنگل دیاں بلائیں
 نیڑے نہ آسن، تے رات دا جھٹ اوکھے سوکھے لنگھ ویسی، نالے حفاظت کیتے ہک بھرا
 سسے تے ڈو جھا پہرہ ڈیوے۔ پہلوں بخت بیدار سم گیا تے چن شہزادے نے پہرہ
 ڈتا۔ ادھر رات کوں چن شہزادے بخت بیدار کوں اٹھایا تے آکھیں: ”سچاک تھی، ہُن
 پہرے دی تیڈی واری ہے۔“ ہوشیار رہیں میں سدا پیا ہاں۔

بخت بیدار پہرہ ڈیوٹ لگ گیا، بھاہ وسم گئی، پریشان تھیا، اڈے اڈے
 ڈیدھا ہے متاں کڈا ہن بھاہ نظر آوے۔ اوکوں دُور سو جھلا نظر آندا ہے، ڈیکھ تے بھج
 و گیا۔ شہزادہ جیویں جیویں اگاں ودھدا ہے، سو جھلا اوں اوں دُور تھیندا ویندا ہے،
 پر، شہزادہ بے خبری وچ بھجدا رہندا ہے۔ بھجدا یاں بھجدا یاں کچھلی رات شہزادہ بھاہ
 دے کول اپڑ ویندا ہے، ڈیدھا ہے تاں کیا ڈیدھا ہے جو ہک بہوں وڈا محل ہے،
 اوندے صدر دروازے تے لوہے دا ہک وڈا جنڈرا ہے، حویلی دے باہر بھاہ بھڑکدی
 پئی ہے، اللہ دی مخلوق وٹلی ہے، شہزادہ لوکاں کولہوں پچھدا ہے: ”ایں ویلے ایہ مخلوق
 تے ایہ اگ خیر ہے، ایہ کیاراز ہے؟“

ہک بندے نے ڈسایا: ”ایں نگری دابادشاہ اوتر امر گیا ہے، رواج دے
 مطابق نویں بادشاہ کیتے جنڈرا پیا جھپیندا ہے، جنڈرا جیندی جھولی وچ آپوسی اوہ بادشاہ

ہن ویسی۔“

شہزادے کوں اگ وسر گئی تے قسمت دا تماشا ڈیکھن کھلو گیا۔ مخلوق خدا
 دی وچوں واری واری نال ہر کوئی پلو جھلیندا آندا ہے، بندے مک ویندن، پر، جنڈرا
 اتھائیں دا اتھائیں کھلا ہے۔ ہر کوئی وسر ہور ہے، ہُن کیا تھیںسی؟
 چھیکڑ وچ بخت بیدار لوکاں کوں آہدا ہے: ”یار! میں پردیسی کوں وی پلو
 جھلن دی اجازت ڈیوے۔“

اُنھاں وچوں وڈیرے آکھیا: ”پردیسی توں وی قسمت آزما گھن، تہیڈے
 دل وچ وی حسرت نہ رہے، ہر کہیں دا اپنا مقسوم تے مقدر ہوندا ہے۔“

آہدن بیدار بخت پلو اڈا ایا، بخت یاوری کیتی، جنڈرا جھن جھن کریندا پلو وچ
 آپیا، ول کیا ہا؟ نفاہے وچ گئے ڈھولاں دی کڑکٹ پئے گئی، اُلچی تے مخی مبارک
 ڈیوٹ کیتے نکل آئی، لوکاں وچ ہوئے ہوئے مچ گئی جو ہک پردیسی جنڈرا جھپ گھدا
 ہے۔ بیدار بخت کوں شان شوکت نال محل دا قاضی پیشوائی کیتے آندا ہے تے سنہری
 تاج اوندے سر تے رکھ ڈیندا ہے۔

ہُن تَساں چن شہزادے دی سٹو، بھاہ وسم گئی، بھراستے نوں چھوڑ گیا، اگ
 چاؤن گیا، بادشاہ ہن پٹھا۔ چن شہزادہ گھوک سٹا پیا ہے، ہک کالا بشیر ناگ آندا ہے
 تے شہزادے کوں ڈنگ لیندا ہے۔ اتفاق نال اوں ویلے سپودھیاں دی ہک گڑی
 اتھوں لنگھدی ہے بے ہوشی تے غشی دی حالت وچ چن کوں ڈیکھ تے ہک سپودھن
 دے دل وچ رحم آندا ہے، پئے کوں آہدی ہے: ”کرماں والیا! ایں غریب دا علاج کر
 متاں بچ پووے۔“ سپودھا آہدے: ”اوتری! پتا نہیں کون ہے؟ کتھوں دا ہے؟
 اساڈا ایندے نال کیا واسطہ؟“

سپودھن آہدی ہے: ”آدم زاداتاں ہے، آدمی سمجھ تے ایند اوارو چا کر۔“
 سپودھا کوڑتج تے آہدا ہے: ”ڈینھ پیا چڑھدا ہے، پندھ پیا کاٹا ہوندا
 ہے، مُشکی دا ڈنگیا تاں پاٹی نہیں منگدا، علاج فضول ہے۔“
 سپودھن ضد چا کیتی تے آکھن لگی: ”علاج کریسوں تاں نال جُلساں،
 نہیں تاں پٹھی ہاں۔“

آخر سپودھا شہزادے دے علاج تے مجبور تھی گیا۔ اُنھاں ڈنگ والی جاہ
 تے مٹکا رکھیا، مٹکا زہر نال پھل گیا، بوٹی سنگھائیو نیں، دوائی لھوائیو نیں، ماندری
 منتر رکھیا۔ جڈاں ہتھ پیر جھپو نیں تاں شہزادے اکھ بھالی، سپودھے تے سپودھن خوش
 تھے، گجھ چرتوں بعد شہزادہ اُٹھی پٹھا۔

سپودھے آکھیا: ”بہن خیر ہے، خدادے فضل نال بیچ گیا ہیں، قسمت چنگی
 ہائیا، اُٹھی تے کند وکھا۔“

سپودھے راہ گھنڈے ٹر ویندن، شہزادہ ترکل تے ہتھ رکھ تے ہولوں ہولوں
 اُٹھدا ہے تے آپ ریتا ٹر پوندا ہے۔ ٹردیاں ٹردیاں بھرا دی نگری وچ پہنچدا ہے۔
 شہزادہ اوں نگری دی بندرگاہ تے سامان لہاؤں چڑھاؤں داکم شروع کر ڈیندا ہے۔ پتا
 نس جو ایں نگری دا بادشاہ بخت بیدار ہے۔

”واہ مولا سیڈے رنگ، ماء چٹیندی ست پترتے بھاگ نہ ڈیندی ونڈ۔“
 شہزادہ پاپیسہ وٹلا کرتے سمندر دی کندھی تے مزدوراں دی وتی وچ اچٹی
 جھگی چا بیٹندا ہے۔ ہک مزدور دی دھی چکوری نال شادی کر گھندا ہے۔ بے شک
 شہزادہ ہوں سوہٹا ہا، پر، چکوری کول وی رب ہوں حُسن ڈتا ہا۔ ڈوہاں دانجوگ
 چنگا بن گیا، چن تے چکوری دی جوڑی مشہور تھی گئی، اُنھاں دے پیار محبت تے حُسن

دی گالھ وی اُبھے لے کھنڈ گئی۔

چن شہزادہ جڈاں سارا ڈینھ محنت مشقت توں تھکا ترنا جھگی وچ ونچے ہا،
 چکوری دی ہک مُسکا ہٹ توں اوندے ڈکھ، غم تے تکلیفاں دُور تھی وُجن ہاتے اوکوں
 اُنچ محسوس تھیوے ہا جیویں اوکوں شاہی مل گئی ہے۔

اوں زمانے وچ سوداگر سفر وچ ذال تے اپٹے ہال نال رکھیندے بہن تے
 جڈاں سوداگراں دے پڑے کندھی لکین ہا تاں ماٹیں سودگراں دیاں ذالیں تے
 بالاں کیتے گجرے تے سہرے گھن آون ہا۔ ہک ڈینھ جہاز کندھی لگا، مالن سوداگر
 کیتے ہار کھن تے گئی، سوداگر دی ذال اصلوں بد شکل تے کوچھی ہی، مالن ہار ڈے
 تے ہار نکلی تے سوداگر مل پُوس، آکھن لگی: ”ذال جھلی پٹھا ایں؟ ذال ہے تاں
 گودی دے مزدور مزدور چن شہزادے دی چکوری ہے، جیندے حُسن دیاں دُھاں
 چو کوٹ ہن۔“

مالن دی گالھ سُن تے سوداگر دے دل وچ چکوری کول ڈیکھن داشوق
 پیدا تھیا، مالن کول آکھن لگا: ”چکوری میکوں ڈکھا، تیکوں انعام ڈیساں۔“
 جیڑھے ویلے سوداگر چکوری کول ڈکھا تاں ڈڈھ وچ پیڑ پئے گُئیں، آکھن
 لگا: ”چکوری نال شادی نہ کراں تاں جیوٹ کوڑھے، پر، جے تیں چن شہزادہ جیندا ہے
 شادی نہیں تھی سگدی، ہووے تاں پہلوں چن داسر گالاں۔“

نوکر کول سکھالیں تے سازش نال چن کول سمندر وچ دھکا چا ڈوائس،
 چکوری کول پتہ لگا، بہوں رُنی، رورو تے منہ سر سجا گھدس پر، کیا بیٹدا ہا، رودھوتے
 چپ کر گئی۔

سوداگر مکار ہا، چکوری نوں پرچاؤں کیتے تے ول ہمدردی دے بہانے

اوندے گھر دے پھیرے پاؤن لگ گیا۔ امداد ڈٹس، آندا ویندار یہا، کجھ ڈینھاں توں بعد شادی دا پیغام پچس، پر، اوں صاف انکار کر ڈتا۔ چکوری دے پیو ماں کوں مجبور کیتس، اُنھاں دھی کوں سمجھایا، مشکل نال چکوری نے ایں شرط تے شادی دا وعدہ کیتا، جو ہک سال تیں چن شہزادے دی راہ بھلیساں، اوہ جیندا اول نہ آیا تاں شادی کر گھنساں۔ سوداگر سال دی شرط تے وی خوش تے نہال، اونوں یقیناں ہا جو چن ہمیشہ کیتے مگروں لہہ گیا ہے، سال ہے گزرویسی۔

ہن چن شہزادے دی سٹو، چڈاں اونوں سمندر وچ سٹیونیں خدادی قدرت نال اوہ ہک سیڑھ وچ پئے گیا تے لڑھ لڑھ اور نکل گیا۔ اتفاق نال ہک جہاز پیا آندا ہا، کپتان نے چن کوں جہاز تے چڑھالیا تے وطن گھن گیا۔ چن شہزادے نے اُنھاں دی بندرگاہ تے محنت مزدوری شروع کر ڈتی۔ ہر ویلے چکوری کوں یاد کرتے رووے، آندے ویندے جہازاں کوں حسرت نال ڈیکھے، جیڑھا جہاز کندھی لگے پکھے: ”کتھاں ونچٹا ہے؟“

ایں انتظار وچ بارھاں مہینے لکھ گئے۔ ہک ڈینھ ہک جہاز کندھی آگیا، چن بچ تے گیا، کپتان کول پکھیس: ”کتھاں ونچٹاں ہے؟“ کپتان اوں بندرگاہ دانان گھدا جتھاں چکوری رہندی ہئی، سُن تے بہوں خوش تھیا۔ کپتان دی منت کیتس تے کپتان نے جہاز تے شہزادے کوں چڑھا گھدا۔ جہاز کندھی لگا، شہزادہ جہاز توں لہہ تے سدھاوستی پہنتا، اُنھاں ویندا ہے جو چکوری تے سوداگر دی شادی دیاں تیاریاں شروع ہن۔ ڈیکھ تے بہوں پریشان تھیا تے ہک جاہ تے پہہ گیا۔ اُنھاں منادی پئی تھیدی ہئی جو چکوری دی شادی دی خوشی وچ اچ رات قے کہاٹیاں سٹاؤن دا مقابلہ ہوسی۔ جتنے پکھے بدھن آون تے قصہ سٹاون، جیندا قصہ خوش آسی، اوہ انعام پیسی۔

بادشاہ بخت بیدار نے وی اعلان سٹیا تے چن شہزادے نے وی۔ رات تھئی قے سٹن تے سٹاؤن و لے جمع تھی گئے، بادشاہ بخت بیدار وی ویس وٹا تے آپٹھا۔ واری واری ہر کوئی قصہ سٹیندا آندا ہے۔ بخت بیدار دی واری آئی اوں اپنی گزری و ہائی دا قصہ سٹایا۔ چھیکڑ وچ چن شہزادہ قصہ سٹیندا ہے، چکوری چن کوں تھڈ یوں سٹجاں گھندی ہے۔

جس ویلے چن شہزادہ جنگل بھاہ تے بھرا داحال کریندا ہے تاں بخت بیدار بھرا کوں سٹجاں گھندا ہے، اٹھی تے بھرا کوں گل لیندا ہے، خوشی توں چن آہدا ہے: ”بھرا جانی دے سرتے دی ہتھ رکھ چا، چکوری تیڈی بھرا جانی ہے۔“

بخت بیدار تاڑی مریندا ہے سپاہی حاضر تھیندا ہے، بادشاہ سوداگر کوں گرفتار کرن دا حکم ڈیندا ہے۔ بخت بیدار بھرا جانی کوں محل وچ گھن ویندا ہے، ادھ راج بھرادے حوالے کر ڈیندا ہے، اوں اُنھاں خوش پئے و سدن تے اسان اُنھاں خوش پئے ہئیں و سدے۔

۳۔ مشکل الفاظ دے معانی:

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
ٹہر	خاندان	چانٹ	سوجھلا، روشنی
ملکہ	بادشاہ دی بیگم	پہرہ ڈیوٹ	حفاظت کرن
اللہ دے حاضر	وفات پا گیا	پہلوں	پہلے
سائینٹ	مالکہ، گھر والی	سُچا ک تھیوٹ	جا بگٹ

معنی	الفاظ	معنی	الفاظ
پیارے پلے	نازاں دے پلے	شُو شُو دی آواز	شُکاٹ
بھاگاں والیا	کرماں والیا	خاند	پئے
آدمی، بندہ	آدم زاد	عارضی گھر	جھگی
غصے نال	کوڑ تیج تے	مشرق، مغرب	اُبھے لے
کالانا نگ	مُشکی	تھکا ہارا	تھکا تڑٹا
خاص موتی	مٹکا	تاجر	سوداگر
بھر گیا (پھول جانا)	پھل گیا	بحری جہاز	پیرا
منستر پڑھن والا	ماندری	کنارے لکھن	کنڈھی لکھن
پاٹی سٹیا، بھگویا	جھپوئیں	ہارو تچن والی	مالن
گجھ دیر	گجھ چر	بد صورت	کو جھی
روانہ ہو جا	کنڈو کھا	چرچے	دُھماں
چیلھ، کمر	ترکل	ہر جگہ، ہر پاسے	چو بگوٹھ
آہستہ آہستہ	ہولوں ہولوں	درد	پیرٹ
خود بخود	آپ ریتا	زندگی فضول ہے	جیون کوڑھے
علاقہ یا چھوٹی ریاست	نگری	سرختم کراں	سِرگالاں
گجھ پیسے جمع کرتے	پاپیسہ وٹلہ کرتے	انتظار کرسیاں	راہ بھلیساں
بزرگ	پٹکے پدھ	پاٹی دی لہر	سیڑھ

معانی	الفاظ	معانی	الفاظ
روشنی	سوجھلا	وڈا وزیر	وزیرِ حضور
وڈا دروازہ	صدر دروازہ	آباد کرن	وساواٹ
تالا	جنڈرا	ظلم	قہر
گھردی چار دیواری	حویلی	تپاؤٹس	تاہ ڈٹس
روز دی شکایت	روز کرکار	گھر نہیں بھاندا	کھاوٹ آندے ویڑھا
خون، لہو	رَت	لا ولد	اوترا
کچھلی عمر، پڈھیا	کچھلا پھر	بھل گئی	وسر گئی
ملک بدری	ڈیس نکالی	کھڑ گیا	کھلو گیا
عقل مند	دانا	پریشان	وسر ہور
ساتھی	پیلی	ارمان	حسرت
آخری	چھیکڑی	وفائیتی	یاوری کیتی
ویران	بیابان	دُور دراز دی عوام	اُلخی تے ملخی
رات تھی گئی	رات لہہ پئی	حیرت دا اظہار کیتا گیا	ہوئے ہوئے مچ گئی
پہنچے	پہنٹے	کچ کیتا	جھپ گھدا
استقبال	پیشوائی	ناہر، بھیڑیا	بگھیاڑ
گہری نندر	گھوک ستا	چیکن دی آواز	چیکاٹ
جو بگیاں دا گروہ	سپودھیاں دی کڑی	جنگلی بلائیں	بود بلائیں

گیا۔؟؟؟ کہاٹی وچ اورات دا بجاہ چاؤن بچ پئے)

اُتھاں وچ کے اوہ کیا ڈیکھداھے جو ”گجھ لوک جمع ہن اتے واری واری شاہی محل دے وڈے جندرے (تالا) کوں جھپندے کھڑے ہن۔ بخت بیدار نے ایہ ماجرا چکھیا تاں، معلوم تھیا جو، ایس نگری دابا دشاہ لا ولدھا اتے اُتھوں دے رواج مطابق ایہ جندر اچیدی جھولی وچ ڈھہہ پوسی، اوہ شخص بادشاہ بٹا یا ویسی۔

ایس موقع تے بخت بیدار نے اجازت منگ کے جھولی اڈی تاں اوہ جندر ا اوندی جھولی وچ ڈھہہ پیا اتے اوکوں شاہی تاج پوا کے بادشاہ بٹا ڈتا گیا۔ ایس خوشی وچ اوہ اپٹے بھرا کوں بھل گیا اتے اچٹی نویں نگری وچ آباد تے شادھی گیا۔ اڈے جنگل وچ چن شہزادے کوں ڈنگ مار گیاھا اُتھوں قدرتی طور تے جو گیاں دی ہک ٹولی گزری تاں ہک جوگن کوں ایس شہزادے اُتے ترس آ گیا۔ اتے اوندی جان بچ گئی۔ ہن چن شہزادہ جنگل وچوں نکل کے، ہک بندرگاہ اُتے پہنچا اتے اُتھاں محنت مزدوری شروع کر ڈتی۔ اگرچہ ایہ بندرگاہ وی بخت بیدار دی نگری وچ ہی۔ لیکن اوہ ڈوہیں بھرا ہک ڈو جھے کنوں لاعلم ہن۔

بہر حال گجھ عرصے دے بعد چن شہزادے نے ہک مزدور دی لڑکی نال شادی کر گھدی، جیندا ناں چکوری ہا۔ چکوری کوں اللہ تعالیٰ نے بہوں حُسن ڈتا ہا، گجھ عرصے بعد ہک امیر تاجر چکوری دے حُسن کوں ڈکھ تے دیوانہ تھی گیا۔ اوں ہک سازش دے ذریعے چن شہزادے کوں سمندر وچ دھکا ڈیوا ڈتا۔ چن شہزادہ لڑھدا لڑھدا قدرتی طور تے ہک بحری جہاز دے قریب وچ پہنچا ایس جہاز دے کپتان نے اوندی جان بچائی اتے اوکوں اپٹے نال غیر ملک گھن گیا۔ ہک سال دے بعد چن شہزادہ واپس آیا تاں اوں ویلے سودا گراتے چکوری دی شادی دی تقریب تھیندی پئی

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
ولیس وٹاؤن	روپ وٹاؤن (بھیس بدل کر)	گُزری وِہاٹی	گُزرے حالات
تھڈ یوں	ابتداء وچ	سُجھاؤ	بیان کرڻ
بُگل لاؤن	پیار کرڻ (گلے ملنا)	ادھراج	ادھ شاہی نصف حکومت

۴۔ خلاصہ:

ایہ لوک قصہ طاہر غنی لکھیاھے اتے ایندے وچ ہک بادشاہ دے ڈو پُتراں دا قصہ بیان کیتا گیاھے۔ ایہ قصہ ایس طرح شروع تھینداھے جو، ہک بادشاہ دے ڈو پُتر ہن۔ انھاں وچوں ہک داناں بخت بیدار ہاتے ہن داناں چن شہزادہ ہا۔ انھاں دی ماء فوت تھی گئی، تاں بادشاہ نے اپٹے وزیراں دے مشورے نال ڈو جھی شادی کر گھدی۔ نویں ملکہ گھر وچ آئی تاں اوں بادشاہ دے پُتراں کوں بالکل قبول نہ کیتا۔ روز دی لڑائی کنوں تنگ تھی کے بادشاہ نے اپٹے پُتراں کوں مُلک بدر کر ڈتا۔ شہزادے اچٹی ماء دی قبر دا آخری سلام کرتے روانہ تھی گئے اتے انھاں کوں ہک رات جنگل وچ گزارٹی پئے گئی۔ ایس جنگل وچ پہلے وڈا بھرا، یعنی بخت بیدار سمھ گیا اتے چن شہزادے نے پہرہ شروع کر ڈتا۔ ادھی رات کوں بخت بیدار سُچاک تھیا اتے چن شہزادے دے سمھن دی واری شروع تھی گئی۔ (سویل دے ٹائم بخت بیدار اپٹے بھرا کوں جنگل وچ چھوڑ کے گجھ دُور ہک شہر وچوں کھانا گھن کیتے روانہ تھی

ہتی۔

سیاق و سباق:

ایہ اقتباس طاہر غنی دے مذکورہ بالا قصے وچوں گھدا گیا ہے، ایندے وچ ہک بادشاہ دے ڈوں پتراں دا حال بیان کیتا گیا ہے۔ ایہ شہزادے یتیم تھی ویندے ہن اتے انھاں دی مترائی ماہ انھاں کوں گھروں کڈھ چھوڑیندی ہے۔ اوہ اپٹے والد دی گمری وچوں نکل کے ہک جنگل وچ داخل تھیندے ہن۔ ایں جنگل وچ رات گزارن دے بعد اوہ کھڑ ویندے ہن۔ وڈا شہزادہ ہک غیر علاقے وچ پہنچ کے اُتھوں دا بادشاہ بن ویندا ہے۔ اتے چھوٹا شہزادہ ہک بندرگاہ اُتے محنت مزدوری کریندا ہے۔ ایہ چھوٹا شہزادہ کجھ مصیبتیں وچوں نکل کے آخر کار اپٹے وڈے بھرا تک پہنچ ویندا ہے۔ اتے اوند ا بھرا اونکوں اپٹی حکومت دا ادھ حصہ وڈا دیندا ہے۔ ایں طرح ایہ قصہ مکمل تھی ویندا ہے۔

اگرچہ چکوری کوں سوداگر دی سازش دا کوئی علم کئے نہ ہا، لیکن اوہ جن دی محبت وچ کہیں نال شادی وی نہ کرٹا چاہندی ہتی۔ سوداگر نے چکوری دے والدین کوں مجبور کیتا ہا اتے اوہ اپٹے جن شہزادے دا ہک سال تک انتظار کرن دے بعد ایہ قدم چینی پئی ہتی۔ ایں موقع تے اہ رات قصے سٹاؤن دا مقابلہ تھیندا اپیا ہا۔ ایں مقابلے وچ بخت بیدار وی ولس وٹا کے آیا ہو یا ہا اتے جن شہزادہ وی پہنچ چکا ہا۔ جن شہزادے نے اپٹی گزری حیاتی دا قصہ سٹایا تاں بخت بیدار اپٹے بھرا کوں سُنچاں گھدا۔ ایں موقع تے سوداگر کوں گرفتار کیتا گیا، جڈاں جوچن اتے چکوری کوں بخت بیدار اپٹے نال گھن گیا اتے ادھی حکومت اپٹے بھرا دے حوالے کر ڈتی۔

۵۔ سیاق و سباق اتے تشریح:

پیرا گراف:

آخر سپودھے شہزادے دے علاج تے مجبور تھی گئے۔ اُنھاں ڈنگ والی جاہ تے مٹکار رکھیا۔ مٹکار زہر نال پھل گیا۔ بوٹی سنگھایونیں، دوائی کھوایونیں، ماندری منتر رکھیا، جڈاں ہتھ پیر جھوپونیں، تاں شہزادے اکھ بھالی۔ سپودھے تے سپودھن خوش تھی گئے۔ کجھ دیر توں بعد شہزادہ اُٹھی پٹھا۔ سپودھے آکھیا ہن خیرھے، خدادے فضل نال بچ گیا ہنیں۔ قسمت چنگی ہتی، اُٹھی تے کند وکھا۔

تشریح:

ایں اقتباس وچ لکھاری نے ڈسایا ہے جو جس وقت جن شہزادے کوں بخت بیدار سمھا کے کہیں شہر وچوں (کھاٹا گھنن چلیا گیا تاں)، پچھوں جن شہزادے کوں کالے مُشکی نے ڈنگ مار کے بے ہوش کر ڈتا ہا۔ قدرتی طور تے اُتھوں جو گیاں دی ہک ٹولی گزری ایں ٹولی وچوں ہک جوہ گن کوں ترس آ گیا، اول اپٹے جو گیاں کوں درخواست کیتی جو، ایں جوان دا علاج کیتا ونچے تاں جو ایندی جان بچ ونچے۔ جو گیاں نال مٹول کرن دی کوشش کیتی، لیکن جوہ گن نے ضد کیتی اتے اوہ جن شہزادے دے علاج کیتے مجبور تھی گئے۔ اُنھاں ڈنگ والی جاتے اپٹا ہک اتجھا مٹکا رکھیا، جنیں ساری زہر کوں چوس گھدا۔ ول اُنھاں اپٹی ہک خاص بوٹی سنگھائی، دوائی

سبق دانان : ہک ہا بادشاہ
لکھاری دانان : طاہر غنی

۱۔ ڈاکٹر اسلم عزیز ڈرانی

(۱۹۴۹ء-تاحال)

ڈاکٹر اسلم عزیز ڈرانی دا اصل ناں محمد اسلم حیات ہے۔ اُنھاں دا آبائی علاقہ جام پور ضلع راجن پور ہے۔ لیکن ہُن اوہ ملتان شہر وچ رہائش پذیر ہن۔ اوسرکاری طور تے اُردو ادب دے استاد ریہے ہن، اتے اپٹے وسیب دے مختلف کالجوں وچ پڑھیندے ریہے ہن۔ اُردو ادب دے نال نال، اُنھاں سرانیکی ادب وچ وی اچٹی ہک وکھری سُنجان بٹائی ہے۔ اُنھاں دے متعدد مضامین مختلف اخباراں اتے رسالیاں وچ شائع تھی چکے ہن۔ سرانیکی کتاباں وچ اُنھاں دا ہک افسانوی مجموعہ ”بجھ داسنیہا“ اتے ہیا سرانیکی ناولاں دا تنقیدی ویورا ”سرانیکی ناول نگاری“ دے ناں نال شائع تھی چکا ہے۔

”پاڑاں“ ہک اتجھا افسانہ ہے، جیڑھا اُنھاں دی مذکورہ بالا کتاب ”بجھ داسنیہا“ وچوں گھدا گیا ہے۔ ایں افسانے وچ اپٹے مُلک اتے وسیب نال محبت دا سبق ملدا ہے۔

۲۔ پاڑاں (Roots):

میں رُل گیا ہم۔

میکوں کہیں شے دا پتہ نہ ہا۔ ایجو یا دھئی کوئی شے پگلیںدا وداں، یا کیا پگلیںدا

وداں؟

ایہ یاد نہ ہا۔

بس ایویں وداں ہندا ہم۔

کھوائی اتے ماندری نے منتر دے ذریعے دم کیتا۔ ایندے بعد اوہ چن شہزادے دے ہتھ پیروی مسلیے، تاں اوندی اکھ کھل گئی۔ اوں ہولے ہولے آرام محسوس کیتا اتے اوندی طبیعت اچھی تھیوٹ پئے گئی۔ جوگی تے جوگی خوش تھی گئے۔ اُنھاں اللہ تعالیٰ دا شکر ادا کیتا اتے کجھ دیر بعد چن شہزادہ اُٹھی پٹھا۔ ہُن جوگیوں کوں یقین تھی گیا ہا جو ایندی جان بچ گئی ہے۔ اُنھاں شہزادے کوں تسلی ڈتی جو تیڈے اُتے اللہ تعالیٰ دا فضل تھی گیا ہے۔ تیڈی قسمت چنگی ہئی ہُن اُٹھی کے اچٹی منزل والے پاسے روانہ تھی وئج۔ چن شہزادہ اُتھوں ہولے ہولے قدم چیندا ہویا ٹر گیا۔

رُداودار ہندا ہم۔

بس تے چڑھ با ہواں ہا، وگیں وچ وڑ ونجاں ہا، ٹرین تے سوار تھی ونجاں
ہا، جتھاں ایہ سواریاں گھدی و نجن ہا، لگا ویندا ہم۔

لوک میں کنوں پچھدے ہن جو توں کوٹ نہیں؟
میں کھل پوواں ہا۔

بھراجی ابھوتاتاں میں تہاڈے کو لوں پچھن چاہنداں، میں کوٹ ہاں؟

میکوں کتھ دی تلاش ہے؟

میں کیا گلید اوداں؟

اوہ میڈی گالھ سُن کے مُسک پوون ہا۔

کھل پوون ہا۔

پر میکوں کوئی نہ ڈ سیندا ہا میں کیا گلید اوداں، میں کوٹ ہاں، میکوں تاں

کوئی ولدانہ ڈیندا ہا۔

میں سستی وستی، نگری نگری، شہر شہر ودار ہواں ہا۔

میڈا حافظہ!

میڈا اپٹا آپ کپڈے گئے؟ کنیں کھس گھدے؟

میڈا خیال ہے میڈا حافظہ اوں ٹھیکیدار کھس گھدے جنیں سکول دی عمارت

بٹاؤں ویلے صرف اپٹے بارے سوچے تے گھٹیا توں گھٹیا میٹر بل استعمال کیتا۔ چھی

مہینے بعد سکول داکرہ ڈھے پیاتے چار ہال مر گئے۔

شاید، میڈا حافظہ اوں وطن فروش کھس گھدے جیڑھا و ہندے، کھلدے،

ہسدے تے ٹا ہلدے بازار وچ بم لکاتے رکھ ڈیندے تے دھماکہ تھیندے تے کئی

بے گناہ شہری موت دی نندرسم ویندن۔

شاید، میڈا حافظہ اوں دوا فروش کھس گھدے جیڑھا اپٹا کھیسہ بھرٹ کیتے
گزری ہوئی تاریخ دیاں دوائیں (Expired) سٹن دی بجائے ضرورت مندیں
کوں وچ چھڑیندے۔

شاید، میڈا حافظہ اوں راہنما کھس گھدے جیندے قلم دی نوک اوہ اکھر
پنے تے نھیں لکھدی جیندی قوم کوں ضرورت ہے۔

شاید، میڈا حافظہ زہر فروش کھس گھدے جیڑھا نویں نسل دیں رگیں وچ
موت، نشے دی شکل وچ لہیندا پئے۔

شاید، میڈا حافظہ اوں طالب علم کھس گھدے جیندے تھ وچ کتاب دی
بجائے کلاشنکوف ہے۔

شاید، میڈا حافظہ اوں شہری کھس گھدے جیڑھا پٹے بے شہری بھرا دا گاٹا
لہاؤں کیتے تملیا کھڑے۔

میں کیا کیا ڈساؤاں؟

میں کیندے کیندے اُتے الزام ڈیواں؟

کہیں ویلے لگدے میں پت جھڑدے موسم وچ تازہ گلاب دے پھلاں
دی تلاش وچ ہاں۔

کہیں ویلے لگدے جو میں کمراں وچ موتیے دی خوشبو گلید اوداں۔ کہیں

ویلے لگدے جو میں ریت دے ٹپیاں تے ساول وداڈ ہداں۔ ول دماغ وچ کجھ

تھیوٹ پو ویندے۔

چیزاں گڈ تھی ویندن، رل مل ویندن، تے میں بہوں پریشان تھی وینداں،

چیتا چٹ تھی ویندے۔

اچ میڈے اندر یادیں دامیلہ لگا پے۔

اوہ ڈھاڑاوی ہا میکوں کوئی ملکی شے نہ بھاندی ہئی۔

کیڑا غیر ملکی،

خوشبو غیر ملکی،

بجٹی غیر ملکی،

کتاب غیر ملکی،

سوچ غیر ملکی،

زبان غیر ملکی۔

ملکی شے اُتے تک نہ پوندی ہئی۔

غیر ملکی ملازمت پگھلیند او داہم، دل آہا ہا پگھل و نجن تے اڈ رو نجاں۔

ایں دھرتی دی تاں کوئی شے چنگی نہ لگدی ہئی۔

نہ مٹی،

نہ پھل،

نہ بوٹے،

نہ پائی،

تے ول اچا تک ہک سبب بن گیا۔

تے میں ملک توں باہر لگا گیم۔

اتھاں ہک وڈی فرم وچ میکوں بہوں چنگی نوکری مل گئی۔

میڈے دفتر وچ اوہ کم کریندی ہئی۔

اوندیاں نیلیاں نیلیاں اکھیں، تے بے ساختہ کھلن دا انداز میکوں ڈاڈھے

چنگے لگدے ہن۔

ہک دفعہ میں اوکوں کینے ٹیریا وچ لُنج دی دعوت ڈتی۔

اوں قبول کر گھدی۔

لُنج تے اوہ کھلدی رہی، الیندی رہی، تے میڈے دل وچ اکھیں دے

رستے لہندی رہی۔

ایویں ملاقاتاں ودھدیاں رہیاں۔

لُنج، ڈنر، پارک، سینما، تھیٹر، اوپیرا، میوزک، کنسرٹ، آرٹ ایگزیشن،

لائبریری، میوزم، گم نام سپاہیاں دی یادگار، کلب، ڈانس، ساحل سمندر، ہتھ وچ ہتھ پا

کے ہر جاہ تے ودے رہوں ہا۔ کافی پیوں ہا، ڈانس کروں ہا۔ کھلوں ہسوں ہا۔

گالھیں کروں ہا، ادب، آرٹ، کلچر، سیاست، تاریخ، فلم، موسیقی، دنیا دے

ہر موضوع تے۔

میں اوندے پچھوں ہر شے بھل گیا ہم

وطن!

بچن!

دوست!

ماء پو!

بھین بھرا!

ہر کوئی وسر گیا ہا۔ میکوں یاد نہ ہا وطن توں آئیں میکوں کتنا عرصہ تھی گئے۔

اوں ڈھاڑے ڈنر دے بعد اسماں کافی پیندے پٹھے ہاسے، ساحل سمندر دی

ٹھڈی ہوا ساڈے وجود کول ٹکرا کے لنگھدی پئی ہئی، موسم بہوں خوبصورت ہا۔

میں مارگریٹ کول شادی دی پیشکش کیتی۔

اوہ کھل پئی۔

میکول لگیا جیویں چاندی دے گھنگھر و وجدے پے ہوون یا فضا وچ جل

ترنگ و جٹ پئے گئے ہوون۔

اوں میڈی پروپوزل قبول کر گھدی۔

میں کھیسے وچوں ہیرے دی مندری کڈھ کے اوندے سنگ مرمر وانگوں

چٹے ہتھ وچ پواڈتی۔

اگلے مہینے ساڈی شادی تھی گئی۔

میکول ایویں جیویں کائنات دی ہر شے میڈی جھول وچ آ گئی ہے۔

پتانہ لگا ہک سال لنگھ گیا۔

اساں ہک دھی دے امی ابو بن گئے، پر اساڈے وچکارا جنبیت دی غیر

محسوس کندھ اُسر گئی۔

میں اپنی دھی داناں عانتہ رکھن چاہندا ہم۔

شاید میڈے اندر دی مشرقیت میکول مجبور پئی کر بندی ہئی۔

مارگریٹ اونداناں کیتھرائن رکھن چاہندی ہئی۔

کوئی فیصلہ نہ تھی سگیا۔ میں اوکول عانتہ سڈیندا ہم تے اوہ کیتھرائن

سڈیندی ہئی۔

میں ہک ڈھاڑے گھر آیاں تے مارگریٹ آکھن لگی میں کلبی بورتھی ویندی

ہاں۔ اوہ عانتہ کول میڈے حوالے کر کے کلب چلی گئی۔

دل تاں ایہ روز دا معمول بن گیا۔

آفس توں تھکیا ہار یا آواں ہاتے عانتہ کول میکول سنبھالٹا پوے ہا۔ پر،

عانتہ میکول بہوں پیاری ہئی، میکول اوندا سنبھالٹن محسوس نہ تھیندا ہا۔

ہک ڈینھ عانتہ بیمار تھی گئی۔

میں دفتر توں چھٹی گھن گھدی شام تھی گئی اوندا بخار نہ تھا۔ میں اپنے بیڈ

روم وچ عانتہ نال پٹھا ہم۔

مارگریٹ بن جٹ تے آ گئی تے آکھن لگی اہ کلب وچ ہک میوزک

کنسرٹ ہے تے میں ویندی پئی ہاں۔

میڈے ہاں تے جیویں پھری لگی۔

میں بے یقینی تے حیرت نال مارگریٹ کول ڈٹھا۔ دھی کول ۱۰۴ دا بخار

ہے، پر، اس کول میوزک کنسرٹ دی پئی ہے۔ اوہ عانتہ دامتھاجم کے ٹاٹا کر بندی لگی

گئی۔ سویرے پنج وچے آکے عانتہ دامتھاجم کے سم گئی۔

ایندے نال نال مارگریٹ وی میڈے دل توں لہر گئی۔

ہفتے بعد پاکستان توں اماں دی شدید بیماری دا ٹیلیگرام آ گیا تے میڈے

سارے سٹے جذبے تے رشتے جاگ پئے۔

اپنی دھرتی، اپنا دیس، اپنے لوگ، اپنی خوشبو، اپنا وسیب، اس شدت نال

یاد آئے جو میں اوں ویلے بس آوٹن دا فیصلہ کر گھدا۔

مارگریٹ کول میں پاکستان چلن دا آکھیا تے اوہ آکھن لگی میں نہیں وچ

سگدی۔

”او، نو ہاشمی! میں اپنا کنٹری (Country)، اپنے لوگ چھوڑ کے نہیں جا

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
ٹاہکدے	خوشگوار	کھیسہ	جیب
اکھر	لفظ، حروف	پنے	کاغذ
ٹلیا کھڑے	تیار کھڑے	پت جھڑ	موسم خزاں
گڈ مڈ تھیوٹ	مکس تھیوٹ	چیتا چٹ تھیوٹ	پاگل تھیوٹ
ڈہاڑا	ڈینھ	بے ساختہ	فطری
کینے ٹیریا	چھوٹا ہوٹل	وسر گیا	بھل گیا
جلترنگ	ہک واجا (باجا)	پروپوزل	پیش کش
مندرے	انگوٹھی	اجنبی	غیر ملکی
مشرقت	اسلامی مزاج	بٹ جٹن تے	میک اپ کر کے
ٹیلیگرام	تار دے ذریعے	چلن	چلن
کٹری	مُلک	روٹس	پاڑاں

۴۔ خلاصہ:

ایہ افسانہ ڈاکٹر اسلم عزیز دُرانی نے لکھیا ہے اتے ایندے وچ اپنے وطن نال محبت داسبق ملدا ہے۔ اتھاں پاڑاں کنوں مراد اوہ جڑاں ہن، جیرہیاں ہر انسان کوں اپنے وطن اتے وسیب نال جڑیندیاں ہن۔ افسانہ نگار نے لکھیا ہے جو ہک شخص پاگلن دی طرح ٹردارہ ویندا ہا اتے

سگدی۔“

میں اوکوں ول مجبور کیتا تے اوہ پو لی:

”نہیں ہاشمی! توں وچن چاہندیں تے وچ، میں نہیں وچ سگدی۔“

اپٹا دیس، اپٹا وطن کون چھوڑ سگدے؟ اتھاں تاں میڈیاں روٹس (Roots) ہن، جڑاں ہن۔ میں تیکوں چھوڑ سگدی ہاں، اپٹا وطن نہیں چھوڑ

سگدی۔

تے میڈے اکھیں توں جیویں پردہ ہٹ گیا۔

میکوں ایویں لگیا جو میں اپنے آپ کوں لہ گدے۔

جیرہی شے دی میکوں تلاش ہی اوہ لہ پئی ہے۔

میڈے سارے رشتے ہکی منزل دوویندن۔

ہن میں ہوائی جہاز دی سیٹ تے ٹیک لگا پٹھاں، میڈی جھولی وچ عانتہ

ہے تے میں ہمیشہ کیتے پاکستان ویندیاں۔

جتھاں میڈا سبھو گجھ ہے۔

جتھاں میڈی سُنچاٹ ہے۔

جتھاں میڈیاں جڑاں ہن

جتھاں میڈیاں پاڑاں ہن۔

۳۔ مشکل الفاظ دے معانی:

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
وطن فروش	مُلک وچکٹی والا	ولدا	جواب

۱۔ ابن الامام شفتھر

(۱۹۳۴ء - تا ۲۰۱۳ء)

ابن الامام شفتھر اصل ناں سید امام علی رضا ہا۔ اوہ معروف سرانیکسی دانشور سید نور علی ضامن حسینی دے سوتر (پچا زاد) ہن۔ اوہ شکاری محلہ احمد پور شرقیہ وچ تھیے۔ اُنھاں دے والد دا ناں سید امام علی شاہ ہا۔ ابن الامام شفتھر نے میٹرک دا امتحان صادق عباس ہائی سکول احمد پور شرقیہ وچوں پاس کیتا ہا اتے ول گورنمنٹ ٹیکنکل کالج بہاول پور وچوں سول انجینئرنگ دا ڈپلومہ کر کے محکمہ انہار وچ بطور ادر سیر بھرتی تھی پگئے ہن۔ اُنھاں دی ابتدائی سروس بلوچستان وچ گزری ہئی اتے ۱۹۷۲ء وچ جڈاں ”بلوچستان بلوچوں کا ہے“ والی تحریک چلی تاں او اپنے وسیب وچ واپس آگئے۔ اٹی سرکاری ملازمت دے نال نال اوہ ادب وی تخلیق کریندے رہ ویندے ہن۔ اُنھاں سرانیکسی اتے اردو نثر دے علاوہ شاعری وی تخلیق کیتی ہے۔ طنز و مزاح دے حوالے نال اُنھاں دے مضامین دی کتاب ”ڈسکیاں تے ٹہکارے“ شائع تھی چکی ہے۔ ایندے علاوہ اُنھاں دیاں ترانے اردو کتاباں وی شائع تھی چکیاں ہن۔ جڈاں جو، اُنھاں دی سرانیکسی شاعری اجاں تک غیر مطبوعہ ہے۔

”مچھر کا نفرنس“ ابن الامام شفتھر دا ہک اتجھا مضمون ہے، جیڑھا اُنھاں دی مذکورہ کتاب ”ڈسکیاں تے ٹہکارے“ وچوں منتخب کیتا گیا ہے۔ ایس مضمون وچ اساطیر دے سماج دے منفی رویے کوں علامتی طور تے بیان کیتا گیا ہے۔

۲۔ مچھر کا نفرنس:

بعضے منصوبے اتجھے ہونداں جو اُنھاں دے وقت ویلے کنوں پہلے ظاہر تھی

اتجھے شخص دا حال بیان کیتا گیا ہے، جیندے دماغ کجھ وطن فروشاں نے نفرت پیدا کر ڈتی ہے۔ ایس کالھوں اوہ اپنے وطن دی ہر چیز کوں کم تر سمجھدا ہے اتے غیر ملکی چیزاں کوں اچھا سمجھدا ہے۔ لیکن جس وقت اوہ شخص اپنے وطن کوں چھوڑ کے غیر ملکی پہنچ ویندا ہے اتے مارگریٹ نال شادی کر گھندا ہے تاں اوندیاں اکھیں کھل ویندیاں ہن اتے اوندے اندر اپنے وطن دی محبت جاگ پوندی ہے۔ چنانچہ اونکوں معلوم تھی ویندا ہے جو، میڈی اصل سُنچاں میڈا وطن ہے، جتھاں میڈیاں پاڑاں ہن، جتھاں میڈے اپنے لوک ہن۔

تشریح:

ایس اقتباس وچ لکھاری نے ہک اتجھے شخص دا حال بیان کیتا ہے، جیندا حافظہ کجھ ملک دشمن لوکاں نے کھس گھدا ہے۔ چنانچہ اونکوں نفرت ہے اوں ٹھیکیدار نال جیڑھا سکول دی عمارت بناوٹ ویلے گھٹیا میٹرل استعمال کریندا ہے اتے جھی مہینے بعد سکول دی عمارت زمین تے ڈھہ پوندی ہے۔ ایس حادثے وچ کئی معصوم ہال فوت تھی ویندے ہن، لیکن اوں ظالم ٹھیکیدار کوں کوئی سزا ہی نہیں ملدی۔ ایس طرح ایس شخص دا حافظہ اوں ملک دشمن نے کھس گھدا ہے، جیڑھا ہسدے وسدے اتے پُرونق بازار وچ بم چھپا کے رکھ ڈیندا ہے اتے ایندے نال دھماکہ کر کے کئی بے گناہ لوکاں کوں موت دا لقمہ بنا ڈیندا ہے۔ دراصل اتجھے بے ضمیر لوک اپنے وطن اتے قوم دے وپاری ہن۔

وَجُنَّ نال گھاٹا ای گھاٹا پئے ویندے۔ خاص طور اوہ منصوبے جیڑھے کہیں کول مار مکاوٹ کیتے بٹائے وُجَن۔ اتجھے منصوبے تاں راز وچ رکھے ویندن، ناتاں ساری کیتی کرتی لڑھ ویندی ہے، جیویں جو پچھلے ڈینھاں تھئے۔ تھیا ایں جو ہک وڈے شہر دی کارپوریشن اپٹے علاقے دے مچھراں کول مار مکاوٹ دا ہک وڈا منصوبہ بٹایا، ول ایں منصوبے تے پروگرام دیاں خبراں اخباریں وچ لواڈتیاں۔ مچھراں دی طرفوں جو کجھ تھیا اوہ ہک لمبا قصہ ہے جیڑھانہ کائیں لگدے تے نہ سٹائیں کجھ بٹدے۔

ہک ڈینھہ باہرا اگواڑ وچ پٹھا اخبار پڑھدا اپیا ہم جو میڈی کنڈ پچھوں اتجھی آواز آئی جیویں کوئی ہیلی کاپٹر پیا لہندا ہووے۔ پچھوں ڈٹھم تاں منہ وچ پائپ، اکھیں تے عینک، سر تے سولا ہیٹ، انکل ٹال والی کار، دھاری دار سوٹ پاتا ہو یا، سکیاں پتلیاں لتاں والا ہک ٹھلا موٹا مچھر مُجکدا اکھڑاھا۔ میں خوف کنوں بے ہوش تھیوٹ والا ہم جواوں ناساں پھنڈاتے میں کنوں پچھیا:

”کیوں سائیں ایں گھر وچ رہن والے اخبار دے لکھاری تہاں ہیوے؟“
 ”نہ سائیں میں صرف اخبار ڈیکھن والا ہاں۔“ میں ہت ہت کریندیں
 ہونیں ولدی ڈتی۔

پر، اساڈی انٹیلی جنس دا اکھن ہے جو تہاں پڑھن دے نال نال کجھ لکھدے وی رہندو، تہاڈیاں تصویراں وی اخباراں وچ ڈٹھیاں گن۔“ مچھر گالھ اگول تے ٹوریندیں ہونیں آکھیا۔

”جیا! کڈا ہن کڈا ہن لکھی وی گھنداں پر، اوہ کہیں اخبار کیتے تاں نہیں ہوندا، اہوتاں بس میں اپنا شوق پورا کرکٹ کیتے لکھ گھنداں۔“ میں وضاحت کریندے ہوئے آکھیا۔

”بہر حال ایں ویلے ساکوں تیڈی لوڑھے، اساں ہک مچھر کانفرنس پے کریندوں، اساں چاہندوں جو ایں کانفرنس دا حال احوال اخبار وچ چھپے، تاں جو ساڈے دشمنوں کول ساڈی جواہی کاروائی دا پتا لگ ونجے۔“ مچھر آکھن لگا۔
 میں عرض کیتا:

”ڈیکھو مچھر صاحب! میں کہیں اخبار شخبار وچ کئے نہیں لکھدا جیکر تہاں اہٹی کاروائی اخبار وچ چھپواوٹ چاہندو تاں کہیں پریس رپورٹ یا اخباری نمائندے کول ملو۔“

”ڈیکھو میاں! فضول گالھیں نال میڈا وقت برباد نہ کر، ایں ویلے تہاں لوکاں دی جان کڈھ تے پیتا ہو یا خون میڈے سر تے چڑھیا کھڑے تے توں چائڈیں جو انسانی خون جیندے سر تے چڑھ ونجے، کچھ کیا تھیندے؟ میکوں ٹرخا نہ پیا تے سدھے طریقے نال میڈے نال ٹر پئے، میڈے اگول لگ، اتھاں اجلاس شروع تھیوٹ والا ہے، سبھے لوک میڈی تانگھ تنگھیندے پین۔ اٹھی چل، چیٹ کر۔“
 کیا کراں ہا پھس جو گیم۔ ڈردیں ڈردیں اوندے نال ٹر پیم۔ ساڈی وتی دے ہک ڈپے دے نال ہک شاندار جلسہ گاہ ہٹی ہوئی ہئی، جنتے دیدھنواؤ مچھرای مچھر نظر دے ہن۔ مچھریں دی اتنی وڈی تعداد ڈیکھن دا موقع پہلی واری ملیا تے اوہ وی ایں حال وچ جو میں ڈرکنوں وسمیا ترسمیا ہو یا ہم تے مچھر، مچھریے ہوئے ہن۔ انھاں وچوں کئی تاں رتیاں لال اکھیں کڈھ تے میکوں کاوڑ نال ڈھدے پئے ہن، جنھاں بندیاں دا خون کجھ ودھ پی گھداھا۔ اوہ ٹھلپ دے پاروں ہل چل نہ سگدے ہن تے مشک والی کار پھوکیے پئے ہن۔ کجھ مستی وچ آتے نعرے پئے لیندے ہن، کجھ پونگدے پئے ہن۔ کجھ رونگدے پئے ہن۔

میں اچن ایہ ڈہدا ای کھڑا ہم جو مائیک تے آواز آئی: ”خاموش، خاموش، سامعین! مچھریگ دا جنرل سیکرٹری تہاڈے نال الیندا پئے۔ میڈی تقریر غور نال سٹو، ول اٹھی رائے ڈسائے، کیوں جو ایہ ساڈی حیاتی موتی داسوال ہے۔ جیکرائیں اسماں ویلے سر کجھ نہ کیتا تاں ساڈی نسل مک ویسے۔ ایہ ویلا آپت دیاں رنجشاں کوں مکاتے پوری طرح ہک مُٹھ تھیون دا ہے۔ اسماں چاہندوں جو سلھ دا جواب پتھر نال ڈیوں تاں جو انسانیں کوں لگ پتا ونجے، اسماں اصلوں سٹے نہیں پئے بلکہ ہر طرح مقابلے کیتے تیار پئے۔“ (شورتے نعرے شروع تھی ویندن۔)

میں ڈوڈ بکھو! ایہ ہک اخبار دا ٹوٹا میڈے ہتھ وچ ہے۔ ویندے وچ لکھیا ہوئے جو شہر دی کارپوریشن دے ناظم ساکوں مار مکاؤن دا وڈا منصوبہ تیار کیتے، جیندے اُتے جلدی عمل شروع تھیون والا ہے۔ اسماں ایں ویلے کون پہلے ای جو ابی کاروائی کرتے ایں منصوبے کوں بھن بھروٹسٹن چاہندوں۔ (ہک واری ول تاڈیاں تے نعرے۔)

ایں کون پہلے وی کئی واری ساکوں مار مکاؤن دے پروگرام سترے بگن پر، اوہ ناکام تھین۔ میں کارپوریشن والیاں کوں کھول پاڑتے ڈس ڈیوٹاں چاہنداں جو:

اسماں ڈھیر ٹالا کیتے پر، ہنٹ پاٹی سر کنوں تارتھی گئے۔ اسماں کون ہنٹ بیا صبر نہیں تھیندا۔ اصل وچ انساناں ساڈی شرافت کوں ساڈی کمزوری سمجھے۔ اسماں ہنٹ تیں جھیرا جھگڑا نہیں کیتا۔ اسماں چاہندوں جو اسماں تے انسان چنگے ہمسایاں والی کاررل مل گزاروں۔ لگ چھپادی حد تیں چھیڑ چھاڑ دی تاں خیر ہے، کڈا ہن اسماں انسان دی کجھ رت پی گھدی، کڈا ہن انسان ساڈے کہیں سنگتی پھہمہ گھتیا، پر،

ایہ تاں نہیں تھی سگدا جو ساڈے قلام کیتے باقاعدہ منصوبے بٹائے وچن۔ اسماں ایں ہک طرفی کاروائی دے خلاف دھاڑ پٹ کریندوں۔ تہا کوں ایہ جان تے خوش تھیں جو تحریک کھٹلاں، مکھی لیگ، انجمن خون چوساں وی ساڈا اساتھ ڈیوٹ دا وعدہ کیتے۔ (ہک واری ول شور مچ ویندے، نینگر مچھرز ونگن پئے ویندن۔)

مائیک توں ہک واری آواز آئی: ”ہا! تاں ایں بارے تجویزاں تہاڈی خدمت وچ پیش کیتیاں ویندن، ایں بارے اپٹیاں صلاحیں ڈیسو۔

پہلی تجویز ایہ ہے جو کارپوریشن والیں کوں بے وقوف بٹایا ونجے تے وقتی طور تے انھاں علاقیاں کوں چھوڑ ڈتا ونجے جتھاں سپرے دا پروگرام بٹایا گئے۔

ڈو جھی تجویز ایہ ہے جو جیکر تساں لوک اٹھی طاقت ڈکھاؤن چاہندوں، تاں ول قربانی ڈیوٹی پوسی تے کجھ مچھریں کوں رضا کارانہ طور تے مرٹا پوسی پر، تھیوے ایں جو جتنے مچھرمَن انھاں کنوں ڈوڑے انھاں دی جاہ تے آونج، ایہ تیں جو کارپوریشن والے پچی تے اک نک تھی وچن تے اپنے پروگرام کوں چھوڑ چھاڑ تے بچ وچن۔

ترتجھی تجویز ایہ ہے جو انساناں دے کول وچ تے جیرھی خواخواہ بے سری زوں زوں شروع کر ڈیندوں اینکوں چھوڑ ڈیوں، ایندی بجائے نویں قسم دی ڈسکو موسیقی شروع کر ڈیوں۔ سٹیٹے جو ڈسکو گاؤن سُن تے نینگر تاں نینگر، ہڈھڑے وی سر مار مارتے جھوٹ پئے ویندن۔ ایں حالت وچ اسماں جتناں وس لگے رت پی گھنوں، انھاں کوں پتا وی نہ لگے۔

چوتھی تے سب کنوں اہم تجویز ایہ ہے جو اسماں اوں سپرے دی دوائی بٹاؤن والے کوں ملوں، جیرھا اسماں کون منہ منگے پیسے گھنے تے اکتھی گھٹائی دوا

ڈیوے جیڑھی ساڈے اُتے اصلوں اثر نہ کرے۔ (چارے پاسوں شور، سیٹیاں تے نعرے شروع تھی ویندن۔) شور شرابا مگیا تاں سیکرٹری جنرل ولدا الاوتھیا: ”تے ہنٹ پنچویں تے چھیکڑی تجویز ایہ ہے جو کارپوریشن دے انھاں بندیاں کول مل گھدا ونچے جیڑھے سپرے کرن دی ڈیوٹی تے ہوسن۔ انھاں کول راضی کیتا ونچے جو کارپوریشن دی طرفوں ڈٹی ہوئی دو اکول کہیں سٹور تے پیچ ڈیون تے خانہ پری کرن کیتے چھڑے پاٹی داسپرے کرتے لوکیں کول خوش کر ڈیون، ایں طرح ناگ وی مر ونچے تے دگاوی پنچ ونچے۔

بس ہنٹ سارے مچھر چودھاروں کھنڈونجن، پہلے تاں اوہ کوشش کرن جو دو وچن والیاں کمپنیاں ساڈے داء وچ پھس ونجن تے اوہ گھٹائی تے پرائی دو اسپلائی کرن۔ جیکر اوہ قابو وچ نہ آون تاں ول کارپوریشن دے بندیاں کول اپٹے نال رلایا ونچے تے اپٹا مطلب کڈھن کیتے ہر حیلہ کیتا ونچے۔ میکیوں کئی ٹھکی اُمید ہے جو اسان اپٹے مشن وچ ضرور کامیاب تھی ویسوں کیوں جو اسان ہنٹ تیں جھاں کارکنان تے دوئی سپلائی کرن والیاں نال گالھ کیتی ہے انھاں ساکوں بے مہتا نہیں کیتا۔ اسان اپٹیں نیک ارادیں وچ ضرور کامیاب تھی ویسوں۔ ہزاراں لکھاں انساناں وچوں کجھ داضمیر مل گھن گھن کوئی اوکھا کم کوئی نہیں۔ ایہ بے ضمیرے انسان تاں ملک تے قوم دا وی سودا کر ڈیندن، اساڈا کیس تاں اصلوں معمولی ہے۔ ایندے نال ای جلسہ ختم کرن دا اعلان کرینداں۔

ہا.....! چھیکڑ وچ ایں اخباری نمائندے کول خبردار کرینداں جو ساڈے ایں جلسے دی کاروائی اخبار وچ ضرور چھپواوے، نا تاں اسان اوندے پتال بھنواں ڈیوں۔

ہنٹ میں سوچیندا پیاں جو ایہ کاروائی اخبار والے کول بھیجاں یا نہ، اچھا ایں کرینداں جو ”جھوک“ اخبار پچھنڈاں، اگھوں تے اوہ چاٹن تے انھاں داکم۔ نال ای مچھر لیگ دے سیکرٹری جنرل کول اطلاع کر ڈینداں جو میں ایہ کاروائی چھاپٹن کیتے ”ڈینھ وار جھوک سرانیکی ملتان“ کول بھیج ڈتی ہے۔ جیکر ایڈیٹر ایڈے اڈے کرے تاں ول ایہ انھاں نال آپ نہن، میڈی کوئی ذمے واری کئے نہ ہوسی.....

۳۔ مشکل الفاظ دے معنی:

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
گھاٹا ای گھاٹا	نقصان ہی نقصان	وسمیا ترسمیا	خوف زدہ
مچھریے ہوئے	جو شیلے انداز وچ	مارمکا وٹ	ختم کرن
تاہ وچ	غصے وچ	ناتاں	نہیں تو
ٹھلپ پاروں	موٹا پے دی وجہ کنوں	ساری کیتی کرتی	ساری محنت
پھوکیے ہوئے	پھولے ہوئے	لڑھ ویندی	ضائع تھیندی
پونگدے زونگدے	زون زوں کریندے	اگواڑ	صحن
اچن	حالی (ابھی تک)	کنڈ	پیٹھ
حیاتی مواتی	زندگی اتے موت	سولا ہیبت	خاص ٹوپی
جیکرائیں	اگر	لتاں	جنگھاں (ٹانگیں)
ویلے سر	بروقت	ٹھلا	موٹا
رنجشاں	ناراضگیاں	مچکدا	کھلدا، ہسدا

معانی	الفاظ	معانی	الفاظ
مشکل	اوکھا	مخاطب تھیا	اللاؤ تھیا
بے غیرت، لالچی	بے ضمیر	ڈکھالہ، خالی کاروائی	خانہ پُری
منہ پھیر ڈیوٹ	پتال بھنوا ڈیوٹ	صرف پاٹی دا	چھڑے پاٹی دا
سراسیکی اخبار	جھوک اخبار	چارے پاسے	چودھاروں
گم کرن، ضائع کرن	ایڈے اوڈے کرن	سوٹا	دگا
کالھ منواوٹ، لڑائی کرن	نبرٹن	حر بے	داء

۴۔ خلاصہ:

ایہ مضمون ابن الامام شفتہ نے لکھیا ہے۔ اینوں ادبی لحاظ نال ہک انشائیہ وی آکھیا وچ سگھدا ہے، کیوں جو ایندے وچ ہلکا پھلکا انداز ورتیا گیا ہے۔ ایں مضمون دے ذریعے لکھاری نے اساڈے سماج دے مننی کرداراں کوں وی بے نقاب کیتا ہے۔ اپنے مضمون کوں زیادہ دلچسپ بناوٹ کیتے لکھاری نے مزاحیہ انداز وچ بیان کیتا ہے جو، ہک دفعہ ہک شہری کارپوریشن نے مچھر مکاؤ مہم چلائی ہوئی ہئی۔ ایں مہم کوں کامیاب کرن کیتے اخباراں وچ اشتہار وی شائع کروایا ہو یاھا۔ ایں اشتہاراں کوں ڈیکھ کے مچھراں کوں علم تھی گیا ہاتے انھاں دی کاوڑ (غصہ) ودھ گئی ہئی۔ مچھراں نے اپنی زندگی اتے نسل بچاؤ کیتے ہک وڈی کانفرنس دا اہتمام کیتا۔ اوہ چاہندے ہن جو، ایں کانفرنس دی کاروائی اخباراں وچ وی شائع کروائی ونجے اتے مچھراں دے خلاف مہم چلاوٹ والیاں کوں منہ توڑ جواب ڈتا ونجے۔ ایں مقصد

معانی	الفاظ	معانی	الفاظ
غصے دی حالت وچ	ناساں پھنڈاتے	ختم کرتے	مُکاتے
اینٹ	سِلھ	اتفاق کرن	ہک مُٹھ تھیوٹ
ختم کرن	بھن بھروٹ	اڑاڑتے بولن	ہت ہت کرن
بٹائے پگنے	ستیرے پگنے	جواب ڈتا	ولدی ڈتی
کنراکشی کرن	ٹالا کرن	خفیہ ایجنسی	انٹیلی جنس
فساد	جھیرا	ہاں جی	جیا
ہلکی پھلکی جھڑپ	چھیڑ چھاڑ	ضرورت	لوڑ
خون پیوٹ	رت پیوٹ	اگر	جیکر
ساتھی	سنگتی	اخباری نمائندہ	پریس رپورٹر
مارڈتا	پھمہ گھتیا	خالی پچھن	ٹرخاوٹ
خون ریزی	قتلام	انتظار کریندے	تا نگھ تنگھیندے
احتجاج	دھاڑ پٹ	جلدی کر	چیٹ کر
رضامندی نال	رضا کارانہ	گندراتالاب	دُبہ
ہرکوشش	ہرحیلہ	تنگ اتے ذلیل	پچی تے اک نک
پوری پوری اُمید	پکی ٹھکی اُمید	نوجوان	نینگر
مقصد، نظریہ	مشن	سرہلاوٹ	جھو جھوٹ
بے قدر	بے مہتا	بے کاردوائی	گھٹائی دوا

دی خاطر ہک موٹا مچھر لکھاری دے گھر آیا اتے آکھن لگا جو، تہاں اخبار وچ لکھدے پڑھدے رہ ویندے ہو، اچ اساڈی ”مچھر کانفرنس“ ہے۔ تہاں اساڈے نال جُلو اتے ایں کانفرنس دی رپورٹنگ کر کے اخبار وچ شائع کرواڈیو۔ لکھاری نے مچھر کوں جواب ڈتا جو، تہاں ایں کم کیتے کہیں پئے نمائندے کوں ملو۔ مچھر غصے نال گالھ کیتی جو میاں میکوں ٹر خانہ۔ اٹھی جلدی کر، اساڈا اجلاس شروع تھی چکا ہے۔ اتے میڈی ساری برادری انتظار کریندی پئی ہے۔ لکھاری لکھدا ہے جو، میں اوندے نال ٹر پیا اتے اوہ میکوں شہر کنوں باہر ہک وڈے دُپے (جو ہڑ) دے قریب گھن گیا، جتھاں مچھر ہی مچھر نظر آندے ہن اتے اُنھاں دی کانفرنس شروع تھی چکی ہئی۔ اساڈے پہنچن دے بعد سٹیج سیکرٹری نے اپٹے مچھراں کوں مخاطب کریندے ہوئے بیان کیتا جو اگر اساں کارپوریشن والیاں دے خلاف کوئی قدم نہ چاتا تاں ول اساڈی بقا اتے نسل کوں شدید خطرہ ہے۔ دوستو شہر دی کارپوریشن نے اسا کوں مکاؤں دا منصوبہ بٹایا ہے، اوہ جلدی شروع تھیوون والا ہے اول منصوبے کوں ناکام بٹاؤن کیتے اساں پہلے اپٹے بچاؤ دیاں تدبیراں سوچ گھنوں۔

اساں چاہندے تاں ایہ نہیں جو انسانیں نال اچھے ہمسائیں دی طرح رہوں، لیکن اوہ تاں اساڈے قتل عام دے منصوبے تیار کریندے پئے ہن، تاں ول اساں اُنھاں اتے رعایت کیوں کروں۔ ایہ تقریر سُن تے مچھر جذباتی اتے جوشیلے تھی ویندے ہن اتے زور زور دے نعرے مریندے ہن۔ سٹیج سیکرٹری اُنھاں کوں ہکواری ولا چپ کروا کے آکھیا جو ایں بارے کجھ تجویزاں تہاڈی خدمت وچ پیش کریندا ہاں۔

۱۔ اوہ علاقہ وقتی طور تے خالی کر ڈتا ونجے جتھاں کارپوریشن نے سپرے دا ارادہ بٹایا ہے۔

۲۔ اچھی جان دی قربانی ڈے کے کارپوریشن والیں اتے اچانک حملہ کر ڈتا ونجے۔

۳۔ سارے مچھر اچھی پڑاٹی زوں زوں والی آواز ترک کر ڈیوں اتے نویں ڈسکوسٹا کے خون چوسن دانواں پروگرام بٹاؤن۔

۴۔ سب کنوں اہم تجویز ایہ ہے جو اساں مچھر مار سپرے بٹاؤن والیں کوں رشوت ڈے کے گھٹیا دوائی بٹوا گھنوں، جیڑھی اساڈے اتے اثر وی نہ کرے۔ بس میکوں اُمید ہے، جو، اگر اساں اتکھے دواساز کوں مل گھنوں تاں اوہ اسا کوں خالی نہ ولیسی اتے اساں اپٹے مشن وچ کامیاب تھی ویسوں۔ کیوں جو، اتکھے لوکاں کوں پیسے ڈے کے اُنھاں دافن گھنن گئی مشکل کم کئے نہیں۔ ایندے نال ہی جلسہ ختم تھی ویندا ہے اتے چھیکو اچ سختی نال آکھیا ویندا ہے، جو، اساں ایں اخباری نمائندے کوں خبردار کریندے نہیں جو اوہ اساڈے جلسے دی کاروائی اخبار وچ ضرور شائع کرے۔ اتے لکھاری اُنھاں مچھراں کوں آگاہ کریندا ہے، جو، سائیں، میں تہاڈی کاروائی ”جھوک سرائیکی“ ملتان کوں بھیج ڈیاں اگر شائع نہ تھیوے تاں ول ایندا پیرا گھرا آپ چیسو۔

۵۔ سیاق و سباق اتے تشریح:

پیرا گراف:

اساں ڈھیر ٹالا کیتے، پرہنٹ پاٹی سر کنوں تار تھی گئے۔ اساں کنوں ہنٹ پیا صبر نہیں تھیندا۔ اصل وچ انساناں اساڈی شرافت کوں اساڈی کمزوری سمجھا ہے۔ اساں ہنٹ تیں جھیرا جھگڑا نہیں کیتا اساں چاہندوں جو، اساں تے انسان چنگے

ہمسایاں والی کارزل مل گزروں۔ لگ چھپا دی حدتیں چھیڑ چھاڑ دی تاں خیر ہے، کڈا ہیں اساں انسان دی رت پی گھدی، کڈا ہیں انسان ساڈے سنگتی کوں پھہہ گھتیا۔ ایہ تاں نہیں تھی سگھدا جو ساڈے قتلہام کیتے باقاعدہ منصوبے بٹائے وُجَن۔

سبق دا عنوان : مچھر کانفرنس

لکھاری دانان : ابن الامام شفقتر

سیاق و سباق:

ایہ پیرا گراف اساڈے سبق، ”مچھر کانفرنس“ وچوں گھدا گیا ہے۔ اگرچہ ایہ ہک مزاحیہ مضمون ہے، لیکن ایندے وچ اساڈے سماج دے منفی کرداراں کوں وی بے نقاب کیتا گیا ہے۔ بیانیہ انداز وچ لکھاری نے لکھیا ہے جو گزشتہ ڈیڑھ شہری کارپوریشن نے مچھر مار منصوبہ بٹایا اتے ایس منصوبے دا اشتہار ڈیکھ کے مچھراں نے ہک وڈی کانفرنس (جلسہ) دا اہتمام کیتا اتے ایندے وچ اپنی نسل دے بچاؤ دیاں تجویزاں پیش کیتیاں۔ اُنھاں وچوں اہم تجویز ایہ ہئی جو، مچھر مار سپرے بٹاؤن والیاں کوں رشوت ڈے کے ناقص دوائی بٹاؤن دا آکھیا ونجے، تا کہ مچھراں دی نسل باقی رہے اتے کارپوریشن والیاں دا منصوبہ ناکام تھی ونجے۔ ایس کانفرنس وچ مچھر کافی غصے وچ نظر آندے پئے ہن۔

تشریح:

ایس اقتباس وچ لکھاری نے لکھیا ہے جو ہک شہری کارپوریشن نے مچھراں کوں مارن دا ہک منصوبہ بٹایا ہا اتے ایس منصوبے دا اشتہار اخبار وچ وی شائع کروا

ڈتا تھا۔ ایہ اشتہار ڈیکھ کے مچھراں کوں غصہ آ گیا اتے اُنھاں آکھیا جو، ہن تک اساں انساناں نال ڈھیر رعایت کیتی ہے، مگر ایس منصوبے کوں ڈیکھ تے ایویں لگدا ہے جو، پاٹی سر کنوں تار تھی گیا ہے۔ اساں مزید صبر نہیں کر سگھدے۔ اصل وچ انساناں نے اساڈی شرافت کوں اساڈی کمزوری سمجھ گھدا ہے۔ اساں ہن تک اُنھاں نال کوئی جھگڑا اتے فساد نہیں کیتا۔ اساں چاہندے وی ایہو ہیں جو انساناں نال رل مل کے اچھے ہمسائیں دی طرح زندگی گزاروں۔ ایہ ٹھیک ہے جو اساں کڈا ہیں کڈا ہیں لگ چھپ کر کے ہلکی پھلکی چھیڑ چھاڑ کریندے رہ ویندے ہنیں اتے انسان وی اساڈے نال کہیں نہ کہیں سنگتی مچھراں مار سٹیندے ہن۔ ایس طرح دا نقصان تاں اساں برداشت کریندے آندے ہنیں، لیکن ایہ کیوں تھی سگھدا ہے جو انسان اساڈی نسل کوں مکاؤن کیتے قتل عام دے منصوبے بٹاؤن اتے اساں چپ رہوں۔ ایویں ہرگز نہیں تھی سگھدا۔ اساں کارپوریشن والیاں دے ایس منصوبے کوں ہر حال وچ ناکام اتے اپنی نسل دی بقا کیتے ہر قسم دی قربانی ڈیویں۔

اُتے بیان تھیون والے امضامین دے علاوہ ایس نصابی عمل وچ کجھ پئے نثری پارے وی شامل ہن۔ امتحانی ضرورت کوں پورا کرڻ کیتے اُنھاں دے خلاصے درج ذیل ہن:

(i) سرانیکلی جھمر (خلاصہ)

ایس مضمون دا لکھاری ظہور دھریجہ ہے، اُنھاں دا تعلق خان پور، ضلع رحیم یار خان نال ہے۔ اوہ ڈیڑھ وار ”جھوک سرانیکلی“ دے چیف ایڈیٹر ہن۔ ظہور دھریجہ

نے اپنی ماہولی دی خدمت کوں عبادت سمجھا ہے اتے ایں کم وچ اپنی زندگی وقف کر
ڈتی ہے۔ ”سرائیکی وسیب“ اُنھاں دی مشہور کتاب ہے، جیندے وچ ایں خطے دی
تاریخ اتے جغرافیے کوں بیان کیتا گیا ہے۔ ایندے علاوہ اُنھاں دے بے شمار
مضامین اتے کئی کتابچے وی شائع تھی چکے ہن۔

”سرائیکی جھمر“ ہک ایجھا مضمون ہے جیندے وچ سرائیکی وسیب دے
مختلف علاقائی رقص اتے اُنھاں دے انداز کوں بیان کیتا گیا ہے۔ مضمون نگار نے
لکھیا ہے جو جھمر دنیا دی ہر قوم کھیڈ دی ہے۔ سرائیکی خطے وچ وی جھمر ہک خوبصورت
ناچ ہے۔ ایہ ناچ مرداں اتے عورتاں وچ الگ الگ کھیڈیا ويندا ہے۔ عام طور تے
اینڈیاں چار قسماں سامٹے آندیاں ہن، یعنی دھریس، پچھ، دھمال اتے جھمر۔
پچھ دار وچ ایں علاقے دی ہندو قوم وچ زیادہ پاتا ويندا ہا۔ پچھ کنوں
مراد ڈاکے والی جھمر ہے۔ یعنی چھوٹیاں چھوٹیاں سوٹیاں چا کے ہک خاص انداز نا
ایہ جھمر کھیڈی ويندی ہے۔ ایندے علاوہ سرائیکی وسیب دی جھمر دے خاص انداز ایہ
ہن۔

بہاول پوری جھمر:

بہاول پور دے بعض علاقیاں وچ ایہ کافی گاتے جھمر کھیڈی ويندی ہے۔

دل دم دم دردوں ماندی ہے
سک ڈھڑیں باجھ نہ لہندی ہے
دیرے وال جھمر دے پور:

اللہ جاٹے تے یار نہ جاٹے
میڈا ڈھول جوانیاں ماٹے

اُبھے دی جھمر دا کاؤٹ:

ڈھولا لے نہ وچ وو

ڈھولا لے نہ وچ وو

پتہ منارے دا جھومری سہرا:

چاچے دے نال پیا آ

وے سدا جیویں

چاچے دے نال پیا آ

ملتان جھمر دا گیت:

انھاں سوہٹیاں کوں دل ڈے بہندے

دل ڈے کے سچاں ارمان تھیندے

مظفر گڑھی جھمر دے پور:

یاری نہ لاوٹی تھئی لوکی کھلاوٹی تھئی

مُد ساوٹی گزر گئی ہک ڈینھ نہ ساوٹی تھئی

جھنگوی جھمر دا انداز:

میڈی لکھاں تے تک نہ پوندی ہے

باجھوں یار ڈاڈھی دل ماندی ہے

دماں جھمر دا سہرا:

جیوے بنرا سہریاں والا

مہندی لاوٹ آئی ہاں

چن کتھاں گزاری ہے رات وے
میڈا جی دلیلاں دے وات وے
تھلوچڑ جھمر دے بول:

بے درد ڈھولا، ایویں نہیں کریندا
ڈکھیاں کول پُتل آ بگل چا لویندا
سرائیکی جھمر دا خاص انداز:

اللہ اللہ بول سرائیکی
وس دلاں دے کول سرائیکی

ایہ خاص انداز زیادہ تر ڈیرہ اسماعیل خان وچ ورتیا گیا ہے:

غرض، سرائیکی جھمر دے بے شمار گاؤں ہن، اتھاں لکھاری نے صرف
نمونے دے طور تے کجھ لوک گیت اتے لوک سہرے پیش کیتے ہن۔ ہُن ضرورت
ایں گالھ دی ہے جو اچٹی نویں نسل کول مغربی طرز دے فحش ڈانس کنوں بچایا ونجے
اتے مہذب انداز دی سرائیکی جھمر سکھائی ونجے۔

(ii) معصوم (خلاصہ):

معصوم ہک اتجھا افسانہ ہے جیر ہا سید نصیر شاہ نے لکھیا ہے اتے ایہ اُنھاں
دی کتاب ”کمر دے پھل“ وچ موجود ہے۔ سید نصیر شاہ دا تعلق میانوالی شہر دے نال
ہے۔ اگرچہ ہُن او اسٹاڈے وچ موجود کئے نہیں، لیکن او اپٹے افسانے راہیں امرتھی
گئے ہن۔

جیویں جو ایں افسانے دے عنوان کنوں لفظ ”معصوم“ ظاہر تھیندا ہے۔

ایویں، ایں پوری کہانی وچ معصوم ہالاں دی نفسیات اتے نقل کاری کول علامتی طور
تے بیان کیتا گیا ہے۔ چنانچہ افسانہ نگار لکھدا کہ، سردیاں دی لمبی رات ہوں مشکل
نال گزری، میں کولے نال چلٹن والی ریل گاڑی اُتے سفر کریندا پیا ہم۔ رات لنگھ گئی
ہئی اتے میڈا سارا خون میڈیاں رگاں وچ جم گیا ہا۔ گڈی راول پنڈی دے اسٹیشن
اُتے رکی تاں میں گیٹ کنوں باہر لہہ کے چاہ دی پیا لی پیتی۔ میڈی ابگلی منزل علی احمد
دی دکان ہئی۔ اوہ میڈا پُر اٹا دوست اتے کلاس فیلو ہا۔ اول صدر دے علاقے وچ
پینڈ بیگ اتے اٹپی کیس وغیرہ دی دکان بٹا گھدی ہئی۔ میں کافی عرصہ پہلے ایں
دکان تے آیا ہم اتے ہُن اچٹی یادداشت دے سہارے نال ویندا پیا ہم۔ سردی اتے
دُھند دی وجہ کنوں میں گویڑ کیتا جو علی احمد اچا سٹاپیا ہوسی، لیکن دکان گھلی ہئی اتے
ہک ست اٹھ سال دا بچہ صفائی تے لگیا ہویا ہا۔ میں سلام کیتا اتے پچھا جو، علی احمد
کتھاں ہوسن؟ او بال وڈے بندے دی طرح بولیا میں حاضر ہاں، کیا چاہیدا ہے؟
سمجھ گیا جو ابھو علی احمد دا پتر شاہد احمد ہی ہے۔ میں آکھیا جو میں تیڈے والد داد دوست
ہاں اتے اُنھاں کول ملن آیا ہاں، ایہ سُن کے بچے دے متھے اُتے وٹ آ گیا، کیوں جو
اوہ سمجھ چکا ہا جو ایہ بوہٹی والا گاہک نہیں۔ اوہ بولیا جو اباجی دیر نال آسن۔ دراصل
اوندا مقصد ایہ ہا جو ہک مفت خورہ سویل نال دکان تے کیوں آ گیا ہے۔ اتنی دیر وچ
ہک گاہک آ گیا اتے شاہد احمد اول گاہک نال مصروف تھی گیا۔ گاہک نے ہک بیگ
پسند کیتا اتے قیمت پچھی، شاہد احمد نے وڈیاں ریت گالھ کیتی جو سویلے سویلے اللہ
رسول دے نال گھنن دا وقت ہے، غلط گالھ نہ ہوسی، اسٹاڈی اچٹی خرید سٹھ (۶۰)
روپے ہے تَساں وی ایہی سٹھ روپے ڈیوچا۔ گاہک بولیا جو میں تاں ایہو پہلے چالہی
(۴۰) روپے دا گھن گیا ہم۔ شاہد احمد اول رعب نال گالھ کیتی جو، کیا کروں سائیں

مہنگائی روز و دھو ویندی ہے۔ روز نویاں قیمتاں ہوندیاں ہن۔ ایہ تاں پوہٹی دا وقت ہے، میں تہا کوں پوری قیمت وچ ڈیندا پیا ہاں۔ آکھوتاں میں تہا کوں بل ڈکھا ڈیواں۔ گاہک بولیا: اچھا پتر میکوں جلدی ہے، توں پنجھاہ (۵۰) روپے گھن تے بیگ ڈے ڈے۔ ایہ گالھ سُن تے شاہد احمد دامنہ پھکا تھی گیا اتے ایوں معلوم تھیندا ہا جیویں اوہ یتیم تھی گیا ہووے۔ گاہک اوکوں پنجھاہ روپے دانوٹ پکڑا ڈتا اتے بیگ چاتے چلیا گیا۔

ہُن ول شاہد میڈے نال مخاطب تھیا، جو، چا چاجی میں تہا کوں آکھیے، ابا جی دیر نال آسن، تَساں ہور کوئی کم کرٹا ہووے تاں کر گھنوں۔ میں ڈھیٹ بن گیا اتے آکھیم جو، پتر میں بہوں دُور کنوں آیا ہاں اتے صرف تہا ڈے والد صاحب کوں ملٹا ہے۔ شاہد احمد چُپ تھی گیا اتے میکوں باہر بہن دی اجازت ڈے ڈتس۔ میں گُرسی باہر کڈھ گھدی اتے شاہد احمد دیاں چالاکیاں ڈہدار ہیا۔ ہک ہیا گاہک آیا، شاہد احمد اوندے نال وی پہلے والے الفاظ دُھرائے۔ اوہ گاہک پو لیا، کملا کیا تھی گئے، کل تاں اساں ڈاڑھی والے کنوں اساں تر یہہ (۳۰) روپے دا بیگ گھن گئے ہئیں اتے ہُن توں اوندی قیمت سٹھ (۶۰) منگدا پیا ہئیں۔ شاہد احمد جواب ڈتا، جیا چا چا اوہ ڈاڑھی میڈا والد ہے، تَساں بھلدے ہو ۳۰ والا مال وی ہا، جیر ہا جو، ہُن او ختم ہو گیا ہے، سویل دانا تم ہے، تَساں پنجھاہ (۵۰) روپے ڈے تے چا گھنوں۔ گاہک ایہ گالھ سُن کے ٹر پیا، اتے جیر ہا ویلے شاہد کوں یقین تھیا جو ایہ ہُن واپس نہ آسی، تاں اوہ آکھن لگا جو، چا چا کھلو وور، گالھ تاں سٹو، پوہٹی دانا تم ہے، تَساں پینتالی (۲۵) روپے ڈیو چا۔ گاہک نے کافی تکرار دے بعد چھیکڑی گالھ کیتی جو پینتری (۳۵) روپے ڈیساں۔ شاہد احمد دی شکل وہ یتیمیاں والی تھی گئی اتے اوہ پینتری روپے گھن

تے بیگ ڈتے ڈتا۔

اتنی دیر بعد علی احمد وی آ گیا اتے اوہ ہُن پہلے والا علی احمد نہ ہا بلکہ اوندے ہتھ وچ تسبیح، سر تے حاجیاں والا رومال اتے چہرے اُتے وڈی ڈاڑھی موجود ہئی۔ اوہ ملیا اتے میں تبدیلی دا حال پنجھا۔ اوہ آکھن لگا بس ایں عمر وچ اللہ راضی تھی پووے تاں ایں کنوں ہئی وڈی کھٹی کیا ہوسی۔ میں آکھیا جو، سائیں! شاہد احمد ہو لائق اتے ہوشیار بچہ ہے۔ اوہ بولیا، جو، جیر ہا بچہ ایں عمر وچ دُکان سنبھال گھنے اوہ وڈا تھی کے کنتالائق اتے محنتی ہوسی۔ ایہ ساری اللہ دی مہربانی ہے۔

آخر وچ لکھاری لکھدا ہے جو، ماء پو چھوٹی عمر وچ ای معصوم پالاں کوں ٹھگی داماہر بٹا ڈیندے ہن۔ شاہد احمد دا واقعہ بہوں مدت دے بعد، اوں ویلے یاد آیا ہا جڈاں لکھاری اپنے پتر کوں ایہ سکھیندا پیا ہا، جو، پتر! اگر کوئی پو ہا کھڑکا وے اتے میڈا ناں پکھے تاں، ایہ نہ ڈسایا کر، جو ابا جی گھر وچ موجود ہن۔ القصہ ہک دفعہ فرضہ گھنٹن والے نے پو ہا کھڑکا یا تاں ایں بچے نے وی اوہ کجھ ڈسایا جیر ہا اوندے والد نے سکھایا ہا۔ بعد وچ ایہ بچہ اپنے والد کنوں معصومیت نال سوال کریندا ہے جو ابا جی تَساں تاں آکھیا ہا، کوڑھیوں پو لٹا چا ہیدا، اوند والا دل ٹھگی لیندا ہے جو ایہ کوڑھیوں ہا تئیں پو لیا ہے ایہ دروغ مصلحت آمیز ہے۔ ایہ فارسی والا موٹا جملہ سُن تے اوہ معصوم بچہ چُپ تھی گیا۔

(iii) سنجھ صبا حیں (خلاصہ):

ایہ ہک ڈراما جیر ہا مسرت کلا نچوی نے لکھیا ہے، مسرت کلا نچوی معروف سرانیکسی دانشور اتے ادیب، دلشاد کلا نچوی دی دھی ہے۔ انھاں دا آبائی علاقہ کلا نچ

والا ہے۔ اس نسبت نال انہاں دے قلمی نال کلا نچوی لکھیا ہو یا نظر آندا ہے۔ مسرت کلا نچوی ادبی طور تے ہک افسانہ نگار تے ڈراما نگار خاتون ہے۔ انہاں دے تراے افسانوی مجموعے، اُچی دھرتی جھکا آسمان، ڈکھن کتاں دیاں والیاں اتے تھل مارو دا پینڈا، شائع تھی چکے ہن۔ اس طرح انہاں دے ہک سرانیکی ڈرامیاں دی کتاباں ”سنجھ صباحیں“ دے نال شائع تھی چکی ہے جیندا اوچ مذکورہ ڈراما وی شامل ہے۔ مسرت کلا نچوی دیاں تحریراں وچ سرانیکی وسیب دا پورا پورا نقشہ نظر آندا ہے۔

”سنجھ صباحیں“ ہک اتجھا ڈراما ہے جیندا وچ ہک دیہاتی سکول دے تعلیمی گراف دا نقش ڈکھایا گیا ہے۔ اس ڈرامے دے اندر ایہ مقصد وی ظاہر تھیندا ہے جو اپنے وطن اتے وسیب وچ تعلیم دے معیار کوں اُچا کرٹ بہوں ضروری ہے۔ اس ڈرامائی تشکیل کوں ہک فچر داناں وی ڈتا ونج سگھدا ہے۔ نسیم ایندے وچ ہک مرکزی کردار ہے۔ ایندے پئے اہم کرداراں وچ اشرف، زینب، جمال، صفیہ اتے منیر شامل ہن۔ ایہ ڈراما تیرھاں مناظر تے مشتمل ہے۔ ایہ پہلے منظر وچ ہک دیہاتی حویلی دا نقشہ اس طرح ڈکھایا گیا ہے۔ کہ اس حویلی وچ ہال پڑھدے پٹھے ہن، نال انہاں دی استانی نسیم پٹھی ہے۔ گلگی وچ ڈھول وچڑ دی آواز آندی ہے۔ ہال شور مچا پیندے ہن جو، جج آگئی، جج آگئی، اتے اوہ جج کوں ڈیکھن کیتے بھج ویندے ہن۔ نسیم غصے وچ آویندی ہے اتے ہال واپس آندے ہن تاں انہاں کوں مریندی ہے۔ دراصل نسیم کوں غصہ اس گلگھ دا ہے، کیوں جو اوہندی شادی دا اجاں تک کوئی سنجوک نہیں تھیا۔

ڈو جھے منظر وچ لالاں اتے فضلاں ڈو ہمسایاں ہن۔ اوہ نسیم دی ماء زینب

کنوں لی گھنٹن آندیاں ہن اتے ول نسیم دے رشتے دی گلگھ ٹر پوندی ہے۔ اوہ نسیم دی ماء کوں تاکید کریندیاں ہن جو دھیاں اپٹے گھراں وچ چنگیاں لگدیاں ہن۔ زینب جواب ڈیندی ہے، جو، اگر برادری وچ چنگا رشتہ مل ونجے ہا، تاں میں ضرور ایہ فرض ادا کر ڈیواں ہا۔

ترتجھے منظر وچ نسیم اتے ہک بھنیری والے دے درمیان مکالمہ سامٹے آیا ہے۔ اس منظر وچ ڈو کنواریاں لڑکیاں دی سوچ اتے نفسیات کوں فطری انداز وچ ڈکھایا گیا ہے۔ نسیم اتے بھنیری والی اس مٹینگ کوں ڈیکھتے زینب ناراض تھیندی ہے اتے بھنیری والی کوں اپٹے گھر وچوں کڈھ چھوڑیندی ہے۔

چوتھے منظر وچ اشرف اتے اوندے والدین دا ذکر ہے۔ صفیہ اشرف دی ماء ہے اتے منیر اشرف دا بیوہ ہے۔ اشرف ہوریں دا گھر شہر وچ ہے اتے ہن اوہ سکول ٹیچر بھرتی تھی کے دیہات وچ ویندا پیا ہے۔ اوہندی نوکری اوں وستی وچ لگی ہے جتھاں نسیم دا گھر ہے۔

پنجویں منظر وچ ایہ ڈیکھایا گیا ہے، کہ اشرف وستی دے سکول وچ آ گیا ہے اتے نسیم کول پڑھن والے سارے ہال سکول چلے گئے ہن۔ نسیم ہوں مایوس ہے اتے اوہ سوچیندی پئی ہے، جو، شاید میں کلہی ہی رہساں۔

چھیویں منظر وچ اشرف اپنی رہائش دی خاطر نسیم دے گھر آویندا ہے کیوں جو نسیم دے والدین اتے اشرف دے والدین آپس وچ رشتے داروی ہن۔

ستویں منظر وچ نسیم اپٹے گھر دی چھت اتے چڑھ کے اشرف اتے سکول دے ہالاں کوں ڈیکھدی کھڑی ہے۔

اٹھویں منظر وچ اشرف نسیم کوں باور کریندا ہے جو، تیں انہاں ہالاں دی

بُنیا درکھی ہے، میں انہاں دامعیا رُچا کر یساں اتے اساں ڈُ ویاں انہاں اُتے فخر کر یساں۔

ناویں منظر وچ اشرف اتے نسیم دے درمیاں محبت بھریا مکالمہ ہے۔ ایں مکالمے وچ نسیم اپنئے خاندانی وقار اتے اچٹی گزشتہ زندگی دا تذکرہ کریندی پئی ہے۔ علاوہ ازیں، ایں منظر وچ نسیم کول اشرف دی محبت اتے خواہاں دی دنیاوی نظر آندی پئی ہے۔

ڈُ اہویں منظر وچ نسیم دے والدین اشرف اتے نسیم دی شادی دی خواہش ظاہر کریندے پئے ہن۔

یارھویں منظر وچ ایہ ڈُ کھایا گیا ہے جو سکول بند پیا ہے اتے ہال بگلی وچ کھیڈ دے ودے ہن۔ نسیم ایہ منظر ڈُ کیکھ کے پریشان ہے۔

بارھویں منظر وچ نسیم دے گھر اشرف دے والدین آئے ہوئے ہن۔ اشرف دا تبادلہ شہر وچ تھی گیا ہے اتے اوندے والدین نسیم دا رشتہ منکٹن آئے ہن۔ نسیم دے والدین ایں رشتے کول قبول کر گھندے ہن۔

تیرھویں منظر وچ ایہ ڈُ کھایا گیا ہے، جو، اجاں اشرف اتے نسیم دی شادی کئے نہیں تھی۔ سکول خالی پیا ہے۔ نسیم اپنئے گھر دی چھت اُتے چڑھ کے سکول کول ڈُ یکھدی کھڑی ہے، بھنیریا والی وی نال کھڑی ہے۔ اونسیم کول آکھدی ہے، جو، ہُن ایہ سکول وی اُچھو گیا، کیوں جو ماسٹر صاحب شہر تبادلہ کروا گیا ہے اتے توں وی تاں اچٹی شادی دے بعد شہر چلی ویسیں۔ بھنیریا والی دی ایہ گالھ سُن کے نسیم جذباتی تھی ویندی ہے اتے بھنیریا والی کول آکھدی ہے، جو میں اپنا گھر وساؤں کیتے انہاں ہالاں دی زندگی نہیں اُچاڑ سگدی۔ ایہ سکول بند کئے نہ تھیسے۔ اوہ چادر پا

کے سکول وچ پہنچ ویندی ہے۔ سکول دی گھنٹی وچدی ہے سارے ہال سکول وچ آ ویندے ہن اتے انہاں دی پڑھائی شروع تھی ویندی ہے۔

(iv) حاضر حاضر، سوہٹا حاضر..... (خلاصہ):

ایہ ہک اتجھا انتخاب ہے جیڑھا معروف صحافی نذیر لغاری دے ہک سفر نامہ وچوں گھدا گیا ہے۔ ایں سفر نامے دا عنوان ہے ”سینے جھوکاں دیدیں دیرے۔“ ایں انتخاب وچ اللہ دی واحدانیت، حج دی کیفیت اتے خانہ کعبہ دی تاریخی حیثیت کول اچھوتے انداز نال بیان کیتا گیا ہے۔ سفر نامہ نگار نے لکھیا ہے جو، عزتیں والے شہر دے وسنیکو! اساں آگئے ہیں، اللہ سائیں جو فرمائے گھر کول چھوڑو، سفر دے تکلیفیں کنوں نہ ڈُ رو، میڈے گھر دی زیارت کیتے تڑ پوو۔ اللہ دے لکھ شکرانے ہن، جنیں اپنئے گھر آؤں دی توفیق ڈُتی ہے۔ ایہ اوہ گھر ہے جیندی اُساری حضرت ابراہیم اتے انہاں دے پتر حضرت اسماعیل نے کیتی تھی۔ حضرت ابراہیم اوہ پیغمبر ہن، جھہاں کول نمبر ودنے بھاہ دے وڈے چچے وچ سٹیا ہا اتے اوہ اللہ دی رحمت نال محفوظ ریہے ہن۔

اویں تاں ہر جا اللہ دی ہے، لیکن! اچ اساں اوں شہر وچ ہا سے جیکوں اللہ دا شہر اتے بیت اللہ آکھیا ویندا ہے۔ میڈے دوست مسرت خلیل کول خانہ کعبہ دے نزدیک پارکنگ نہیں پئی ملدی۔ ہک سڑک کنوں، ہی سڑک تک گاڈی کھڑاؤں دی جاہ کئے نہیں۔ جڈاں ۱۹۹۱ء وچ ایں شائیں والے شہر وچ آیا ہم، تاں اوں ڈُ سنھہ اساں سرکاری پروٹوکول دے نال آئے ہا سے۔ شاہی محل وچ اساڈی رہائش تھی۔ ایں محل وچوں نکل تے بیت اللہ وچ داخل تھئے ہا سے کالے غلیف (غلاف) اُتے دید

پہنی تاں اکھیں وچ ہنوں آگئے۔ اساڈے نال مصر دا مفتی اعظم، جامعہ الازہر دا وی ہئی۔ سوڈان دا مفتی اعظم اتے پئے کئی ملکیں دے وزیر موجود ہن۔ ایں گروپ وچ ۳۵ بندے ہاسے، سرکاری گارڈ اتے فوج اساڈے نال ہئی۔ اساں بیت اللہ دے پھیرے پاتے اتے ایہ منظر ایویں لگدا اھا جیویں کونجاں سخی سرور دے پھیرے پنیدیاں ہن۔ فوج دے پہرے وچ اساڈے کیتے لوکاں کول ہٹایا گیا ہا اتے اساں رچ رچ کے حجر اسود کول بو سے ڈتے ہن۔

اساں بیت اللہ دے ست پھیرے پورے کر کے پٹھے ہاسے اتے اساڈے چودھار روٹ دیاں آوازاں آندیاں پیاں ہن۔ تھوڑی دیر بعد پوڑی (سیڑھی) آ گئی اتے اوہ بیت اللہ دی چوکھٹ نال کھڑی کیتی گئی، کیوں جو بیت اللہ دا دروازہ اُچائی نال لاتا گیا ہے۔ ہن خوشی اتے محبت وچ اساڈیاں وی لوکاں نکل گیاں ہن۔ اساں ایں پوڑی کنوں چڑھتے بیت اللہ دے اندر داخل تھی گئے ہاسے۔ اتھاں لکڑی دے ترائے گول تھبے ہن، اتھاں دے ادھ وچ ہک صندوق پیا ہے، جیند اکوٹھ اتے جنڈرا کئے نہیں، ایہ صندوق سنگ مرمر دا ہے، پتہ نہیں جو ایندے اندر کیا رکھیا گیا ہے، بیت اللہ دے اُتے ہک شہیر وی ہے جیندے نال ۶۰، ۶۵ لگھی نما برتن ٹنگے ہوئے ہن۔ جڈاں جو کجھ ساتھیاں دا ایہ گویڑھا، جو، اتھاں برتناں وچ پھلاں دا عرق پا کے خانہ کعبہ کول دھوایا ویندا ہے۔ اتھاں دیواریں اُتے سورتاں اتے آیتاں لکھیاں ہوئیاں ہن۔ اساں ۳۵ ساتھیاں وچ ہک مصری عورت وی شامل ہئی۔

میں خانہ کعبہ دے اندر داساں کیتیاں اتے دعائیں منگیاں، جو، یا اللہ! اساں وانج (امتیازی سلوک) دے مارے لوک ہیں، پیڈی زمین دے ظالم لوک ہر شے اُتے قابض ہن، اساں روٹی دے بھورے کیتے وی سکدے رہ ویندے ہیں،

اساڈے ہال پیور ہٹے، اساں بگلو ننگے، اساں کئی نسلاں کنوں غلامی دا طوق پاتی و دوں۔ اساں پورھیے کر کرتے ڈڈھ کول بھرو، بت کول کچوں، ساڈا حق، ساڈا حصہ وزبر کھا ویندا ہے۔ اساں پنٹن ہارے، اساں بگھ دے ماریے، میڈا سوہٹا اللہ! میڈے وسیب دے نمائے لوکاں کول طاقت ڈے۔ اوہ اپنے حق دے وارث تھیون۔ اتھاں دے جذبے سچل تھیون۔ اوہ ول ابھونعرہ مارن جو، گھن تے رہسوں، گھن تے رہسوں..... اپٹا حق گھن تے رہسوں۔

دراصل ایہ ہک اتجھی تندھے جیڑھی لکھاری دے ماضی نال بگنڈھی ہوئی ہے۔ ہن اوہ ڈو جھی دفعہ بیت اللہ دی زیارت کریندا پیا ہے اتے اوندے اندر ماضی دی یاد تازہ تھی گئی ہے۔

(۷) اللہ لہیسی مونجھاں (ناول، پہلا پگھا):

”اللہ لہیسی مونجھاں“ پروفیسر حبیب موہاٹہ دا ناول ہے۔ حبیب موہاٹہ دا تعلق ڈیرہ اسماعیل خان دے دمانی علاقے نال ہے۔ اوہ انگریز لٹریچر دے لیکچرار ہن اتے سرائیکی کہانیاں لکھن وچ وی اپٹا انج ادبی حوالہ رکھیندے ہن۔

یارھویں جماعت دے سرائیکی نصاب وچ اتھاں دے مذکورہ ناول دا پہلا باب شامل کیتا گیا ہے۔ ایں ناول دی کہانی دا آغاز ۱۹۶۵ء کنوں تھیندا ہے۔ ایں کہانی دا ہیرو ہک سکول ٹیچر ہے اتے اوندا ناں لقمان ہے۔ اوندی نوکری دمان دی ہک سستی کوڑی ہوت وچ ونج لگدی ہے۔ اوہ اپنے آرڈر چاکے ایں سستی والے پاسے سائیکل اُتے ویندا پیا ہے۔ رستے وچ اوکوں ہک حسین لڑکی ملدی ہے، جیڑھی اپنے مامے دھمرو دے نال کہیں شادی دی تقریب کنوں واپس آندی پئی ہئی۔ دھمرو اتے

پیش کیتا گیا ہے۔ اس ناول دی سب کنوں وڈی خامی ایہ ہے، جو، ایندے زبان و بیان کوں شعوری طور تے انتشارِ لفظی داشکار بٹایا گیا ہے۔ کیوں جو ناول نگار دی سوچ ایہ ہے، جو، جیویں دمانی لوک پولینڈے ہن، لفظیں دی شکل وی اونویں رکھی ونجے۔ حالانکہ ایہ املائی وگاڑ ہک دیہاتی مکالمے وچ تاں ٹھیک ہے لیکن لکھاری دے بیانیہ انداز وچ اتجھے غلط اتے وگاڑیے ہوئے الماء دی کوئی گنجائش کئے نہیں۔ اس خامی دے باوجود ایہ ہک اہم ناول ہے، جیڑھا دمان دے کلچر اتے فطری ماحول کوں بیان کریندا ہو یا سامنے آندا ہے۔

ایہ چھوہروی سائیکل اُتے اچٹی وستی کوڑی ہوت ویندے پئے ہن۔ لقمان اس لڑکی دی محبت وچ پٹ ویندا ہے۔ ویندے وگدے، انت اوہ وستی پہنچ ویندے ہن اتے دھم و لقمان کوں سکول وچ چھوڑ آندا ہے۔ سکول دی حالت بہوں ہی بُری ہے۔ چھتاں ڈھہہ گیاں ہن، پورا سکول مٹی نال اٹیا پیا ہے۔ چار دیواری دا کوئی ناں نشاں کئے نہیں۔ سکول وچ چوکیدار ہک کھٹ اُتے سُتاپیا ہا، لقمان اوندی کھٹ دے قریب پہنچتا تاں اوہ اُٹھی پٹھا اتے ماسٹر صاحب کوں جی آئیں کوں آکھیا۔ اینداناں سربو ہے اتے اس اپٹے نویں ماسٹر کوں سکول دے حالات کنوں آگاہ کیتا۔ لقمان نے اس سکول وچ دیرہ لاڈ تا اتے سربو اوندی خدمت کریندا رہیا۔

ہک ڈینھ سربو نے اپٹے مکان دی چھت مرمت کرن کیتے اپٹے دوستاں دی ونگار کیتی اتے اس پروگرام وچ ماسٹر صاحب کوں وی دعوت ڈتی گئی۔ ماسٹر صاحب سربو دے دکان دی چھت اُتے اوکوں پوری وستی کوں ڈیکھن دا موقع مل گیا۔ اس دوران اوں نال والے گھر وچ جھاتی پاتی تاں اوسوٹھی چھوہروی اوکوں نظر آ گئی، جیڑھی اوکوں رستے وچ ملی ہئی۔ اینداناں شی ہا کیوں جواہ اوندی مامی اوکوں اس ناں نال سڈیندی پئی ہئی۔ لقمان اتے شی دیاں اکھیں چارتھیاں تاں محبت سمندر دے چھولیاں وانگوں ڈسن پئے گئی۔ دراصل اس دیہاتی علاقے وچ لقمان اتے شی اچٹی محبت کوں ڈک ڈک کے جیندے پئے ہن۔

بہر حال ناول دے اس حصے دا تجزیاتی مطالعہ کیتا ونجے تاں ایندے وچ محبت دے مناظر گھٹ اتے اس خطے دی نویکلگی ریت دا بیان بہوں زیادہ ہے۔ دراصل ایہ پورا باب دمان دی لوک ریت دا غماز ہے۔ چنانچہ ایندے وچ لوکیں دا رہن سہن، تعلیمی پسمنانگی، معاشی حالات اتے دمانی جزوئیات کوں فنکارانہ انداز وچ

اصنافِ نظم

۱- حمد:

حمد دے معنی ہن اللہ تعالیٰ دی تعریف۔ اصطلاحی طور تے حمد اتجھی نظم کوں آکھیا ویندا ہے، جیندے وچ اللہ تعالیٰ دیاں صفتاں دا ذکر ہووے اتے اللہ دی قدرت تے عظمت کوں بیان کیتا گیا ہووے۔

۲- نعت:

نعت اتجھی نظم ہوندی ہے، جیندے وچ نبی کریم ﷺ دی صفت اتے اخلاق دا ذکر ہوندا ہے۔ سرائیکی زبان دے اکثر شاعراں نے حمد اتے نعت کوں موضوع بٹایا ہے۔

۳- مرثیہ:

مرثیہ دے لفظی معنی مرثیہ والے دی تعریف تے توصیف دے ہن۔ اصطلاحی اعتبار نال مرثیہ اتجھی نظم ہے جیندے وچ حسرت بھرے انداز نال مرثیہ والے دیاں خوبیاں بیان کیتیاں ویندیاں ہن۔

۴- مثنوی:

مثنوی ہک اتجھی طویل نظم ہوندی ہے، جیندے وچ صرف ڈوڈ و مصرعیاں داہم قافیہ اتے ہم ردیف ہووے ضروری ہوندا ہے۔ ایندے علاوہ ایس صنف وچ کئی کئی مصرعیاں داہم قافیہ اتے ہم ردیف ہووے وی معیوب نہیں سمجھا ویندا۔ مثال دے طور تے جیویں لطف علی دی مثنوی وچ موجودہ حمد دے اشعار ہن۔ سرائیکی وچ مثنوی دی روایت فارسی ادب کوں آئی ہے اتے مولوی لطف علی سمیت کئی شاعراں نے سرائیکی مثنوی کوں ترقی ڈٹی ہے۔

بہر حال ربط، تسلسل، روانی، واقعہ نگاری، جذبات نگاری، کردار نگاری، منظر کشی، طوالت اتے بے ساختگی مثنوی دیاں اہم خوبیاں ہن۔

۵- کافی:

کافی ہک اتجھی صنف ہے، جیکوں سرائیکی ادب دی جان سمجھا ویندا ہے۔ بعض محققین دا خیال ہے جو، ”کافی“ اوہ صنف ہے، جیڑھی گاؤں دے طور تے تخلیق تھیندی ہے۔ ایس گاڑھوں اینکوں موسیقی دا ہک راگ وی آکھیا گیا ہے۔ کلاسیکی سرائیکی ادب وچ شاہ حسین دیاں جیڑھیاں کافیاں مہل دیاں ہن، اوہ گاؤں اتے گیت دے طور تے نظر آندیاں ہن۔ بعد وچ خواجہ فرید نے سرائیکی کافی کوں عروج ڈتا ہے۔ سچل سرمست، رحل فقیر اتے کئی پئے شاعراں دیاں کافیاں وی اچھے عہد دیاں عکاس ہن۔

۶- ڈوہڑا:

ڈوہڑا، ڈوہ کنوں مشتق ہے، جیندے لغوی معانی دوش یا الزام دے ہن۔ دراصل ایہ ہک اتجھی صنف ہے، جیندے وچ شاعر اچھے محبوب دی بے وفائی اتے وچھوڑے دا ذکر کریندے ہوئے، اوکوں دوش ڈیندا ہے۔ سرائیکی ڈوہڑے دی تاریخ ہزاراں سالوں اتے مشتمل ہے اتے ایس صنف وچ اکثر شعراء نے طبع آزمائی کیتی ہے۔ ایہ صنف عام طور تے چار مصرعیاں اتے مشتمل ہوندی ہے اتے ایہ چارے مصرعے ہم قافیہ اتے ہم ردیف ہوندے ہن۔ فی عہد احمد خان طارق، شاکر شجاعبادی اتے امان اللہ ارشد دے ڈوہڑے کافی مشہور ہن۔

۷- سی حرفی:

سی حرفی دے لفظی معنی ہن، ۳۰ حروف نال لکھی ہوئی شاعری، اصطلاحی طور

تے سی حرفی وی ہک ڈوہڑا ہی ہے، لیکن ایں ڈوہڑے دا آغاز عربی والے حروف تہجی دے کہیں حرف نال تھیندا ہے۔ سرائیکی شاعری وچ کئی شاعراں نے سی حرفیاں لکھیاں ہن۔ انھاں وچ سچل سرمست، جمل لغاری اتے علی حیدر ملتانی وغیرہ دیاں سی حرفیاں زیادہ مشہور ہن۔ انھاں سی حرفیاں کوں ابیات داناناں وی ڈتا ویندے۔

۸۔ غزل:

غزل جمالیاتی احساس دے اظہار دا وڈا ذریعہ سمجھی ویندی ہے اتے ادب دی ہک مقبول ترین صنف ہے۔ ابتدا وچ غزل واردات عشق اتے حُسن دے بیان تک محدود رہی۔ ایندے وچ درد، غم، ہجر، فراق، سِک، مونجھاتے وین نمایاں ہن۔ ہن غزل دادا رزہ موضوعاتی طور تے کافی وسیع تھی چکا ہے اتے فی عہد ہر موضوع اُتے غزلاں لکھیاں گیاں ہن۔ جدید سرائیکی غزل اردو غزل کنوں زیادہ متاثر ہے ایندے اہم شعراء وچ اُمید ملتانی، اقبال سوکڑی، شاکر شجاعبادی، مصطفیٰ خادم اتے عزیز شاہد دانان گھداونج سگھدا ہے۔

۹۔ بیت:

بیت دی جمع ابیات ہے۔ عام طور تے ڈومصرعیں دی ہک نظم کوں بیت آکھیا ویندا ہے۔ بعد وچ چار یا ایں کنوں زیادہ مصرعیاں دے ڈوہڑیں کوں وی ابیات دا ناں ڈتا گیا ہے۔ مثال دے طور تے علی حیدر ملتانی دیاں سی حرفیاں کوں ”ابیات علی حیدر ملتانی“ وی آکھیا گیا ہے۔

۱۰۔ نظم:

بُنیادی طور تے لفظ ”نظم“ ہر قسم دی شاعری کیتے استعمال کیتا ویندا ہے۔ اصطلاح وچ نظم موزوں کلام داناناں ہے۔ ادبی لحاظ نال نظم کوں ڈو حصیں وچ تقسیم کیتا

گیا ہے۔

(i) موضوع دے لحاظ نال نظم (ii) ہیئت دے لحاظ نال نظم

ایں طرح حمد، نعت، مرثیہ، قصیدہ، ٹہر، وار (ایک)، وین، پیر وڈی، گیت، اتے گاؤں وغیرہ نظم دے موضوعات ہن۔ جڈاں جو غزل، مثنوی، ڈوہڑا، رباعی، قطعہ، کافی، سی حرفی، بیت، ہائیکو اتے سرائیکو وغیرہ نظم دی ہیئت وچ شامل ہن۔ علاوہ ازیں جدید نظم ترانے صورتاں وچ زیادہ معروف ہے۔ یعنی پابند نظم، معری نظم، آزاد نظم۔

(i) پابند نظم:

پابند نظم، دراصل بحر، وزن، قافیہ اتے ردیف دی پابند ہوندی ہے۔ ایں کارٹا اینکوں پابند نظم آکھیا ویندا ہے۔ مثلاً قصیدہ، مرثیہ، مثنوی، ڈوہڑا، کافی، گیت اتے سی حرفی پابند نظماں ہن۔

(ii) معری نظم:

معری نظم انگریزی ادب کنوں اردو وچ اتے اردو کنوں سرائیکی وچ داخل تھئی ہے۔ ایں قسم دی نظم وچ بحر اتے وزن تاں موجود ہوندا ہے، لیکن قافیہ دی پابندی نہیں کیتی ویندی علاوہ ازیں ایندے سارے مصرعے برابر نظر آندے ہن۔

(iii) آزاد نظم:

آزاد نظم دراصل قافیہ اتے وزن کنوں آزاد ہوندی ہے۔ ایندے وچ صرف ہک بحر نظر آندی ہے۔ ایندے مصرعے ترتیب وچ چھوٹے وڈے ہوندے ہن۔

لطف علی بہاول پوری

(۱۷۱۴ء تا ۱۷۹۴ء)

مولوی لطف علی مہان سرائیکی شاعر علی حیدر ملتانی (۱۶۹۰ء تا ۱۷۸۵ء) دے ہم عصر ہن۔ بعض لکھاریاں دا آکھن ہے جو، اوہ علی حیدر ملتانی دے شاگردوی ہن۔ مولوی لطف علی دی شہرت دا سبب انھاں دی مثنوی سیف الملوک (سیفل نامہ) ہے۔ ایس مثنوی وچ سیف الملوک اتے بدیع الجمال دا عشقیہ قصہ بیان کیتا گیا ہے۔ ایس مثنوی دے علاوہ مولوی لطف علی نے سرائیکی ڈوہڑے اتے پیاں نظماں وی تخلیق کیتیاں ہن۔ موجودہ ”حمد“ انھاں دی مذکورہ مثنوی ”سیف الملوک“ وچوں منتخب کیتی گئی ہے۔ اگرچہ مولوی لطف علی دا انداز جڈاگانہ اتے تخیل بلند ہے، لیکن انھاں دے ڈکشن وچ فارسی لغات دی بھر ماروی ہے۔ مولوی لطف علی دی آخری آرام گاہ مؤ مبارک، ضلع رحیم یار خان وچ ہے۔

۲۔ حمد:

۳۔ مشکل الفاظ دے معانی:

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
ہردم	ہر وقت	لاٹانی	بے مثال
صفت	خوبی	حاضر ناظر	موجود

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
ثنا سبحانی	اللہ تعالیٰ دی تعریف	ہر آنی	ہر گھڑی، ہر آن
صدق سیتی	سچے دل نال	داؤر	عادل بادشاہ (اللہ)
صدر	سینہ	خاکی	زمینی مخلوق
ذکرِ یزدانی	اللہ دا ذکر	آبی	پانی والی مخلوق
رموزِ ربانی	رازِ الہی	بادی	ہوا والی مخلوق
غیور	تکبر والا	ناری	جنات وغیرہ
یگانہ	واحد، کلھا	نورانی	فرشتے
کیفیتِ رحمانی	اللہ دی کیفیت	بے غم	بے فکر
کرسیِ قدسی	پاک کرسی	خلقیا	پیدا کیتا
فلک	آسمان	شہ زور	طاقت و زبایدہ قوت والا
ملک	فرشتے	مشغول	مصروف
تاجِ شہانی	شاہی تاج	گاہے	کپڑا ہن (کبھی)
جے چاہے	اگر چاہے	گرد	قریب
بے واہے	غریب، بے چارے	گیرانی	ناگواری
تختِ ڈیوے	حکومتِ ڈیوے	امر تھیوے	حکم تھیوے
جوڑ لیس	اوں بٹایا ہے، جوڑیا ہے	بارانی	بارش
بھوگ وچے	پورا کروچے، گزاروچے	دائم	ہمیشہ

الفاظ	معانی	الفاظ	معانی
لا ریب	بے عیب	سرگردانی	گردش
گوہر گنج معانی	لفظیں دا قیمتی خزانہ		

تشریح، شعر نمبر ۱:

آکھ ادا کر بندہ ہر دم.....

اس شعر وچ مولوی لطف علی نے آکھیا ہے جو، انسان اپٹے سینے کوں گناہ کوں پاک صاف رکھے اتے ہر پل اللہ تعالیٰ دا ذکر کریندا رہ ونچے۔

درحقیقت قرآن مجید اتے حدیث پاک وچ ذکر الہی دی وڈی اہمیت بیان کیتی گئی ہے۔ سورۃ الجمعہ وچ ارشاد باری تعالیٰ ہے جو، اللہ کوں پہوں یاد کرو، تاں جو تئساں کامیاب تھی ونچو۔ ایویں حدیث وچ نبی کریم ﷺ نے فرمایا ہے جو جیڑھا شخص اللہ دا ذکر کریندا ہے، اوندی مثال زندہ وانگوں ہے اتے جیڑھا شخص اللہ دا ذکر نہیں کریندا، اوندی مثال مردہ وانگوں۔

ذکر، اسلامی عبادت دا حصہ ہے۔ ایندے ذریعے انسان دے باطن دی اصلاح تھیندی ہے اتے دل کوں اطمینان ملدا ہے۔ ذکر کرن والا اللہ تعالیٰ دا قرب حاصل کر گھندا ہے اتے افضل الذکر ہے، لا الہ الا اللہ محمد الرسول اللہ۔

تشریح، شعر نمبر ۲:

فا ذکر وئی.....

اس شعر دے پہلے مصرعہ وچ شاعر نے قرآن مجید دی ہک آیت دا حوالہ ڈتا ہے، جیندے وچ اللہ تعالیٰ نے فرمایا ہے جو تئساں میکوں یاد کریو تاں میں وی

تہا کوں یاد کریساں۔ یعنی ذکر ہک اتجھی خوبی ہے، جیندے نال اللہ اتے انسان دا تعلق جڑو یا رہندا ہے۔ ہک حدیث پاک دیوچ ذکر الہی کوں دنیا دی ہر چیز کوں زیادہ قیمتی چیز آکھیا گیا ہے۔

اس شعر دے ڈوجھے مصرعے وچ اللہ تعالیٰ دی توحید بیان کیتی گئی ہے اتے شاعر نے لکھیا ہے جو رب سائیں تکبر والا ہے، ہک ہے، کھلا ہے اتے بے مثل ہے۔ سورۃ الاخلاص وچ وی اللہ تعالیٰ دی توحید دے ایھے حوالے ملدے ہن۔ یعنی آکھ ڈیو، جو، اللہ واحد ہے، اوند اکوئی برابری والا کئے نہیں، ناتاں کوئی اوندی اولاد ہے اتے نہ ہی کوئی اوندی پو ماں ہے۔ اوہ کھلا ہے، اوند اکوئی شریک کئے نہیں۔

تشریح، شعر نمبر ۳:

ہے ہر شے تے حاضر ناظر.....

اس شعر وچ شاعر نے لکھیا ہے، اللہ تعالیٰ دی ذات اتجھی عظمت والی ہے جو، اس ذات کوں کائنات دی کوئی شے وی اوڈھراتے چھپی ہوئی کئے نہیں۔ بلکہ ایہ ذات باری تعالیٰ ہر آن اتے ہر جگہ حاضر ناظر ہے۔ اس شعر دے ڈوجھے مصرعے وچ شاعر نے اللہ تعالیٰ دی ہی صفت اتے عظمت دا ذکر کریندے ہوئے آکھیا ہے جو ایہ ہک اتجھا بادشاہ ہے، جیندے دفتر وچ ریگستاناں دے گل ذرات دی گنتی وی موجود ہے۔ یعنی اللہ تعالیٰ ہر شے اُتے قادر ہے اتے کئی شے اوندی قدرت کوں باہر کئے نہیں۔

تشریح، شعر نمبر ۴:

جن، انسان دلوں دا وردا.....

اس شعر وچ شاعر نے لکھیا ہے جو، جن اتے انسان اوں عادل بادشاہ دا ذکر

کریندے ہن، جیکوں رب تعالیٰ آکھیا ویندا ہے۔ دراصل زبانی ذکر کرن وی عبادت ہے، لیکن ایندے باوجود اللہ تعالیٰ دی صفات کوں سمجھن اتے سُجائٹن وی ذکر خداوندی ہی ہے۔

چنانچہ کائنات دیاں چیزاں اُتے غور کرن نال خالق دی عظمت اتے شان دا احساس تھیندا ہے۔ اس طرح دا تفکر اتے چنتا ہک سال دی عبادت دے برابر ہے۔

تشریح، شعر نمبر ۵:

کیا خاکی، کیا آبی، کیا بادی.....

اس شعر وچ شاعر نے آکھیا ہے جو، کائنات دی ہر شے، چاہے اوہ خاکی انسان ہووے، آبی جانور ہوون، ہوا وچ اڈن والے پکھی ہوون یا نوری مخلوق ہووے سب اللہ تعالیٰ دا ذکر تاں کریندے ہن، لیکن اللہ تعالیٰ دی ذات اتکھی اعلیٰ اتے اُچی ہے جو، اوندی کیفیت دا علم کہیں کوں وی کئے نہیں، کیوں جو اللہ تعالیٰ بے مثال اتے لامحیط ہے۔

تشریح، شعر نمبر ۶:

عرش عظیم تے کرسی قدسی.....

اس شعر وچ شاعر لکھدا ہے جو، عرش عظیم اُتے اللہ تعالیٰ دی مقدس کرسی ہے اتے اسماناں اُتے ہی اللہ تعالیٰ دے فرشتے روحانی طور تے ذکر الہی وچ مشغول ہن۔ ایہ اتکھی مخلوق ہے جیرہی کڈاہیں وی نہیں تھکدی اتے نہ ہی انھاں دے قریب کوئی مشکل آندی ہے۔ جیرہی انھاں کوں ذکر الہی کنوں غافل کر ڈیوے۔

تشریح، شعر نمبر ۷:

امر تھیوے جھڑ بادل تے.....

اس شعر وچ شاعر نے لکھیا ہے جو دنیا دی ہر چیز اللہ تعالیٰ دے تابع ہے۔ جھڑ، بادل کوں اللہ تعالیٰ ہی حکم ڈیندا ہے اتے ول ایہ بادل مل کے بارش و سیندے ہن۔ ایویں، اللہ تعالیٰ دریا ویں کوں موج ڈیندا ہے اتے ہر پاسے پاٹی ہی پاٹی تھی ویندا ہے، یعنی دریا ویں وچ طغیانی پیدا تھیوٹ نال سیلاب آویندا ہے۔

اس شعر وچ اللہ تعالیٰ دی حاکمیت کوں بیان کیتا گیا ہے اتے ایہ تصور وی پیش کیتا گیا ہے جو، اللہ تعالیٰ ہر چیز دا خالق اتے مالک ہے۔

تشریح، شعر نمبر ۸:

کار رکھیں افلاکاں تے.....

اس شعر وچ شاعر نے لکھیا ہے جو، اللہ تعالیٰ نے اس کائنات وچ کوئی شے وی بے کار تے بے فکر پیدا نہیں کیتی، بلکہ ہر شے دی اجٹی اجٹی ڈیوٹی اتے ذمہ داری ہے۔ اللہ دی تخلیقات دا باغور مشاہدہ کیتا ونچے تاں عقل حیران تھی ویندی ہے۔ مثال دے طور تے اللہ تعالیٰ نے آسمان بٹائے ہن اتے انھاں دے ذمہ وی ایہ کم لایا ہے جو، اوہ ہر وقت گھمدے رہن اتے گردش کریندے رہن۔

تشریح، شعر نمبر ۹:

جے بوڑے شہ زور ہے.....

ایہ شعر، دراصل قرآن مجید دی اس آیت دا ترجمہ ہے جیہندے وچ اللہ تعالیٰ نے فرمایا ہے جو، میں جیکوں چاہواں عزت ڈیندا ہاں، اتے جیکوں چاہواں ذلت ڈیندا ہاں۔ اللہ تعالیٰ وڈی قوت والا ہے اتے سب کنوں ڈاڈھا ہے۔ اگر، اوہ چاہے

تاں بادشاہاں کنوں اقتدار کھس گھندا ہے اتے اگر، اوہ چاہے تاں کہیں غریب کوں
وی بادشاہ بٹا سگھدا ہے۔ چنانچہ کائنات داسارا نظام اللہ تعالیٰ دے احکامات دے
مطابق چلدا ہے۔

تشریح، شعر نمبر ۱۰:

وچ جگ دے ہے جیون تھوڑا.....

ایں شعر وچ شاعر نے فرمایا ہے جو، اللہ تعالیٰ نے ایں جہان کوں فانی بٹایا
ہے اتے تھوں دی ہر شے عارضی ہے۔ ایں عارضی دنیا وچ جتنے لوک وی آئے ہن،
چنانچہ اللہ تعالیٰ نے ہر ہک دی قسمت لکھ ڈتی ہے۔ ہر انسان ایں دنیا وچ اللہ تعالیٰ دی
طرفوں مقرر کیتی ہوئی ہک معیاد تک رہ سگھدا ہے۔ ڈکھ سکھ اللہ دی طرفوں لکھیے
ہوئے ہن اتے ہر امیر غریب دارزق وی اللہ تعالیٰ نے لکھ ڈتا ہے۔

تشریح، شعر نمبر ۱۱:

ہے فارغ ہر عیب کنوں.....

ایں آخری شعر دے پہلے مصرعے وچ شاعر نے اللہ تعالیٰ کوں ہر عیب کنوں
پاک اتے سوہٹا آکھیا ہے۔ ڈوجھے مصرعے وچ شاعر نے اپنا تخلص پیش کیتا ہے
اتے علم و معانی دے خزانے وچ لفظیں دے موتی ڈیکھن دی التجا کیتی ہے۔ بے
شک اللہ تعالیٰ لاریب ہے اتے اپٹے حقانی جمال داما لک ہے۔ شاعر نے ایں سوہٹی
ذات کنوں اتجھے سوہٹے لفظاں دی خیرات منگی ہے، جیڑھے اوندی شاعری کوں پُر
تا شیر اتے سوہٹا بٹا یون۔

خلاصہ..... (حمد):

حمد دے معانی ہن اللہ تعالیٰ دی تعریف۔ ایہ حمدیہ نظم، مثنوی دی صنف وچ

لکھی ہوئی ہے۔ اتے ایندا شاعر، مولوی لطف علی بہاول پوری ہے۔ لطف علی دا شمار،
سرائیکی ادب دے مہان شاعراں وچ تھیندا ہے۔ ایہ نظم اوندی مثنوی سیف الملوک
وچوں گھدی گئی ہے۔ ایندے وچ شاعر نے بیان کیتا ہے، جو، بندہ ہر گھڑی اللہ
تعالیٰ دا ذکر کریندا رہ ونچے اتے اپٹے سینے کوں سچے دل نال یاد الہی دامرکز بٹا گھنے۔
چنانچہ ذکر ہک عبادت ہے اتے اللہ تعالیٰ دا فرمان ہے جو، تئساں میکوں یاد کریسو، تاں
میں تہا کوں یاد رکھیاں۔

اللہ تعالیٰ لکھا ہے، تکبر والا ہے اتے اوندی برابری والا کوئی وی کئے نہیں۔
اوہ اتجھی ذات ہے، جیڑھی ہر گھڑی اتے ہر جگہ موجود ہے۔ دنیا دی چھوٹی کنوں چھوٹی
چیز وی اللہ تعالیٰ دی ذات کنوں اوڈھر کئے نہیں۔ جن اتے انسان صفات الہی دی
سُجائ رکھیندے ہن اتے اُنھاں دیاں زباناں ہر وقت، ایں عادل بادشاہ دی
تعریف وچ مصروف رہندیاں ہن۔ علاوہ ازیں ہر قسم دی مخلوق، اللہ تعالیٰ دا ذکر تاں
کریندی ہے، لیکن اوندی پوری کیفیت دا علم کہیں کول وی کئے نہیں۔ بس اتنا معلوم
ہے، جو، اللہ تعالیٰ دی مقدس کرسی آسماناں دے اوں حصے وچ موجود ہے، جیکوں
عرش عظیم آکھیا ویندا ہے اتے نوری مخلوق، یعنی اللہ تعالیٰ دے فرشتے ہر وقت حاضر
ہن۔ اُنھاں فرشتیاں دے علاوہ، دنیا دی ہر شے اللہ تعالیٰ دے تابع ہے۔ مثال دے
طور تے اللہ تعالیٰ بادل کوں حکم ڈیندا اتے اوہ بارش وساواں شروع کر ڈیندا ہے۔ ایں
طرح اللہ تعالیٰ موج کوں حکم ڈیندا ہے اتے دریاواں وچ طغیانی آویندی ہے۔

اللہ تعالیٰ نے اپٹی تخلیق وچ کوئی شے وی بے کار اتے فضول پیدا نہیں
کیتی۔ اوہ وڈی قوت والا ہے اتے سب کنوں ڈاڈھا ہے۔ اگر اوہ چاہے تاں
بادشاہاں کوں غریب کر ڈیوے اتے غریب کوں بادشاہ بٹا یوے۔ اللہ تعالیٰ نے ایں

۱۔ مولانا نور محمد کہتر

(۱۸۷۴ء تا ۱۹۴۱ء)

مولانا نور محمد کہتر وستی سبائے والا، ضلع مظفر گڑھ وچ پیدا تھئے، اوہ عالم دین اتے سچے عاشق رسول ہن۔ مولانا موصوف داناں اُنھاں دے والدین نے نور محمد رکھیا ہا، لیکن اُنھاں شاعری اتے نعت گوئی کیے اپنا تخلص کہتر کر گھدا ہا۔ کہتر دراصل ہک عاجزی اتے انکساری والا اسم ہے، جیندا مفہوم ہے مکتہ، ادنیٰ، چھوٹے درجے والا۔

مولانا نور محمد کہتر اپنے عہد وچ چوٹی دے نعت گو شاعر ہن اتے اپنے وسیب وچ نعتیہ محفل دی جان سمجھے ویندے ہن۔ اُنھاں کنوں پہلے منشی تیغ علی کتر (۱۸۴۸ء تا ۱۹۲۶ء) جیڑو ہئے تحصیل شجاع آباد دے نال تعلق رکھیندے ہن، بہوں شہرت حاصل کر چکے ہن۔ شاید کتر کنوں متاثر تھی کے کہتر دا تخلص سامٹے آیا ہا۔ بہر حال مولانا نور محمد کہتر دی وجہ شہرت نعت گوئی ہی ہے۔ اُنھاں دا انداز سادہ اتے عام فہم ہے۔

۲۔ نعت:

۳۔ مشکل الفاظ دے معنی، مفہوم:

معنی، مفہوم	الفاظ
دل کوں پسند آوٹی والا	من بھاوٹی والا
راہنما	راہبر
رسول، نبی	مُرسل

دنیا کوں فانی بٹایا ہے ایندے وچ آوٹی والے ہر بندے دا مقدر اتے نصیب لکھ ڈتا ہے۔ ایں دنیا دی ہر شے عارضی ہے، لیکن اللہ تعالیٰ دی ذات ہمیشہ رہن والی ہے۔ اوہ بے عیب اتے لاریب ہے، اوندے خزانے لامحدود ہن۔

سمجھدے ہن۔ ایں کالھ دے وچ کوئی شک کئے نہیں، جو: ہے نام محمد من موہٹا، اینوں گھندے ہوئے ہاں ٹھردے ٹھرتے تیج تھیندے۔

تشریح، شعر نمبر ۲:

پئے کہیں مُرسل کوں.....

ایں شعر وچ شاعر نے واقعہ معراج دا ذکر کیتا ہے۔ اتے اوندے آکھن دا مطلب ایہ ہے جو اللہ تعالیٰ نے حضور گوں عرش اُتے دعوت ڈے کے وڈا اعزاز بخشا ہے اتے ایہ اعزاز کہیں پئے نبی دے حصے وچ نہیں آیا۔ حضرت محمد ﷺ اللہ تعالیٰ دے پیارے نبی ہن۔ جیڑھے ویلے حضور عرش بریں اُتے پہنچے ہن، تاں اللہ تعالیٰ نے اُنھاں کوں اپٹے نال پہنایا ہاتے فرمایا ہا جو، اے محبوب! ’’اُدن ہنی یعنی میڈے قریب آونجو۔ دراصل ایہ بہوں وڈا خطاب ہے۔ جیڑھا صرف حضور کوں اللہ تعالیٰ نے ڈتا ہا۔

تشریح، شعر نمبر ۳:

یاد کیتا تیکوں اہج.....

ایں شعر وچ وی واقعہ معراج دی منظر کشی کیتی گئی ہے۔ اتے شاعر نے لکھیا ہے جو، جس وقت جبرائیل علیہ السلام، اللہ تعالیٰ دا پیغام گھن کے حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام دی خدمت وچ حاضر تھے تاں، آپ اپنی پھپھی اُم ہانی دے گھرستے پئے ہن، جبرائیل علیہ السلام نے حضور دے قدماں اُتے بوسے ڈے تے آپ کوں جگوا کے ایہ پیغام ڈتا، جو، اللہ تعالیٰ تہا کوں لامکاں دی سیر کرک کیتے یاد فرمایا ہے۔ جبرائیل علیہ السلام دے نال اللہ تعالیٰ نے ہک تیز براق وی بھیجا ہا، جیندے اُتے نبی کریم سوار تھی کے آسماناں دی سیر کیتے روانہ تھے ہن اتے اللہ تعالیٰ نال ملاقات وی

الفاظ	معانی، مفہوم
اُدن ہنی	حضور دے معراج نال تعلق رکھن والا کلمہ، جیندا مفہوم ہے، اے محبوب میڈے قریب آونجو
حکم تھیاں ماکاں کوں	یعنی فرشتیاں کوں اللہ تعالیٰ نے حکم ڈتا
فرش	زمین
عرش	آسمان
بر ماون والا	دلاسہ ڈیون والا
بے کس	لاچار، بے سہارا
بشر	انسان
ضامن	ضمانت ڈیون والا
صفت	خوبی، تعریف
ثناء خواں	تعریف کرک والا

تشریح شعر نمبر ۱:

کیا مٹھا ہے نام احمد.....

ایں شعر وچ شاعر نے لکھیا ہے، جو، اسم احمد، بہوں مٹھا اتے پیارا نام ہے۔ کیوں جو ایہ حضرت محمد ﷺ داناں ہے اتے ایہ ناسُن کے تمام مسلماناں دے دل خوش تھی ویندے ہن آپ اللہ تعالیٰ دے محبوب ہن اتے اپنی اُمت دی بہوں فکر کرک ولے ہن۔ تمام گناہگار اتے مجرم وی آپ حضور گوں اپٹا رہبر راہنما

کیتی ہی۔

تشریح، شعر نمبر ۴:

حکم تھیما مکاں کوں.....

اس شعر وچ شاعر نے آکھیا ہے، جو، جس وقت نبی کریم ﷺ آسماناں اتے تشریف گھن گئے، تاں، اللہ تعالیٰ نے تمام فرشتیاں کوں حکم ڈتا، جو، میڈے محبوب دی تعظیم کیتے سجدہ ریز تھی ونجو، کیوں جو میڈا پیارا نبی زمین کنوں عرش اتے اساڈا امہمان بن کے آیا ہے۔ اللہ تعالیٰ دا ایہ حکم سُن کے تمام فرشتیاں نے نبی کریم ﷺ کوں سجدے کیتے اتے دُرد و سلام دے تحفے وی پیش کیتے۔

تشریح، شعر نمبر ۵:

ایہ شعراں واقعہ معراج نال تعلق رکھیندا ہے اتے ایندے وچ شاعر نے ڈسایا ہے، جو، جیڑھے ویلے حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام آسماناں دی سیر کر کے واپس زمین والے پاسے آندے پئے ہن، تاں عرش عظیم نے نبی کریم دی محبت اتے جدائی وچ رووٹ شروع کر ڈتا۔ ایندے نال عرش بریں نے ایہ ارداس دی کیتی، جو، روندے دل کوں رهاوٹ اتے دلاسه ڈیوٹ والے نبی آوس ویڑھے میڈے، ہوون قدم تپدے، یعنی عرش وی نبی کریم ﷺ نال محبت کریندا ہاتے رورو کے آپ کوں الوداع کریندا پیاھا۔

تشریح، شعر نمبر ۶:

نیک ہن منظور رب کوں.....

اس شعر وچ شاعر نے نیک لوکاں اتے گناہگاراں دا موازانہ کریندے

ہوئے آکھیا ہے، جو، نیک لوکاں تاں اللہ تعالیٰ دے دُرسٹ اتے پسندیدہ لوک ہن، لیکن گناہگاراں اتے بے سہارا لوک وی نا اُمید نہ تھیون کیوں جو بے کس اتے لاچار لوکاں دا سہارا حضرت محمد ﷺ دی ذات ہے۔ یعنی حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام اپنی اُمت دی ہوں فکر کریندے رہیے ہن اتے اوہ اپنی اُمت دی سفارش وی ضرور کر لیں۔ اس طرح اُنھاں دی سفارش اتے شفاعت نال ڈھیر سارے گناہگاراں وی جنت وچ داخل تھی ویں۔

تشریح، شعر نمبر ۷:

بشرکیا، حیواناں دارہبر.....

اس شعر وچ شاعر نے نبی کریم ﷺ دے ہک معجزے دا قصہ بیان کیتا ہے۔ جو اوہ قصہ گجھ اس طرح ہے، کہ ہک دفعہ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام ہک جنگل دی وچ تشریف فرما ہن اتے ہک ہرنی کوں کہیں شکاری نے اپٹے چال وچ پھسایا ہو یا ہا، ہرنی نبی کریم کوں ڈٹھا، تاں عرض کیتی، یا رسول اللہ تساں میڈی ضمانت ڈیو، میں اپٹے ہکاں (بالاں) کوں کھیر پلا کے واپس آویساں، آپ نے شکاری کوں ضمانت ڈتی اتے اوہ ہرنی قید وچوں چھٹ کے اپٹے ہکاں کوں کھیر پلاوٹ چلی گئی۔ تھوڑی دیر بعد اوہ واپس آگئی اتے شکاری ایہ معجزہ ڈیکھ کے مسلمان تھی گیا۔ اس گالھوں شاعر نے لکھیا ہے، جو حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام صرف انساناں دے رہبر نہیں بلکہ حیواناں دے وی رہنما ہن۔ جیویں جواوں ہرنی دی ضمانت ڈے کے آپ نے پھڑپا پیاھا۔

تشریح، شعر نمبر ۸:

کیا صفت کہتر کرے.....

مولانا نور محمد کہتر دی لکھی ہوئی نعت شریف دا ایہ آخری شعر ہے۔ ہر شاعر

دی نظم وغیرہ وچ جیڑھا آخری شعر ہوندا ہے، اوکوں مقطع آکھیا ویندا ہے۔ اس مقطع والے شعر وچ شاعر نے لکھیا ہے، جو انسان دا علم محدود ہے اتے اوندی طاقت وی محدود ہے ایہا وجہ ہے جو کوئی انسان وی حضور ﷺ دی صفت اتے شان کوں پوری طرح بیان نہیں کر سگھدا۔ حقیقت وچ ڈٹھا ونچے تاں اللہ تعالیٰ نے خود اپنے محبوب دی شان بیان کیتی ہے۔ اتجھے شانناں والے نبی دا رتبہ بہوں اچا ہے اتے انھاں دا ثناء خواں خود خدا ہے۔

خلاصہ..... (نعت شریف):

نعت دے معانی ہن نبی کریم حضرت محمد ﷺ دی تعریف، ایہ نعت شریف مولانا نور محمد کہتر نے لکھی ہے۔ سرائیکی نعت گوئی وچ کہتر صاحب نے اپنی انج سُنجاٹ بٹائی ہے۔ اس نعت شریف وچ اوہ لکھدے ہن، جو نبی کریم داناں احمد ہے۔ ایہناں بہوں سوہٹا اتے من موہٹا ہے۔ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام کوں اپنی اُمت دی بہوں فکر رہی۔ آپ گناہگار اتے مجرم لوکاں دے رہبر ہن، آپ دا رتبہ بہوں اچا ہے۔ اللہ تعالیٰ نے حضور ﷺ کوں عرش اُتے سڈ وایا اتے اپنٹے نال ملاقات دا شرف بخشا۔ ایہ وڈے اعزاز دی گالھ ہے اتے اتجھا رتبہ کہیں پئے نبی کوں نہیں ملیا۔ جبرائیل علیہ السلام اللہ دا پیغام گھن کے حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام دے کول آئے ہن۔ آپ آرام کریندے پئے ہن، جبرائیل نے نبی کریم دے قدماں کوں بوسے ڈے کے جگایا ہاتے آپ بُراق اُتے سوار تھی کے آسماناں دی سیر کیتے روانہ تھئے ہن۔ جس وقت آپ عرش اُتے پہنچے تاں اللہ تعالیٰ نے تمام ملائکہ کوں حکم ڈتا، جو میڈے محبوب نبی گوں سجدہ کرو اتے درود و سلام پیش کرو۔ آسماناں دی سیر دے بعد، آپ

واپس آوٹ لگے تاں، عرش وی جو ردے وچھوڑے وچ روند اکھڑاھا۔ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام بے کس اتے لاچار لوکاں دا آخری سہارا ہن، انسان کیا، حیوان وی آپ کوں اپٹا رہبر سمجھدے ہن۔ جیویں جو آپ نے ہرٹی دی ضمانت ڈے کے اوکوں ظالم شکاری کنوں پھڑ واگھداھا، شاعر آکھدا ہے جو میں تاں کہتر اتے ادنیٰ غلام ہاں، میں حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام دی صفت اتے شان کیوں بیان کر سگھداھاں، درحقیقت کہیں انسان دی ایہ طاقت وی کئے نہیں، جو، اوہ وڈی عظمت والے نبی دی مکمل شان بیان کر سگھے۔ غرض جیڑھا ہے محبوب نبی دی ثناء خوانی خود خدا کریندا ہے۔ اوندی شان دا پورا ادراک ہک انسان کروی نہیں سگدا۔

غلام سکندر غلام

(۱۸۰۲ء تا ۱۹۰۳ء)

مرثیہ ہک اتجھی صنف ہے، جنیں سرانیکئی شاعری وچ اہٹی نو یکلے سُنجان بٹا تے، اردو سمیت ڈوجھیاں پاکستانی زبانوں کوں وی متاثر کیتا ہے۔ حضرت امام حسین علیہ الصلوٰۃ والسلام دی شہادت اتے کر بلا دے واقعات سرانیکئی مرثیے دا مرکزی موضوع ہن۔ سرانیکئی مرثیے دی تاریخ دا مطالعہ کیتا ونجے تاں ایندے وچ کئی ناں اتجھے ہن، جیڑھے سرانیکئی مرثیے دے نال امرتھی گئے ہن۔ انھاں وچ ہک اہم ناں غلام سکندر غلام داوی ہے۔

انھاں دا آبائی علاقہ موضع سیال ضلع بھکر ہے۔ اوہ ہک بلوچ قبیلے نال تعلق رکھیندے ہن۔ غلام سکندر غلام نے سرانیکئی مرثیے کوں عروج ڈٹا تے۔ انھاں دے کلام دے ۳۰ کنوں زیادہ مجموعے شائع تھی چکے ہن۔

۲۔ مرثیہ.....متن (Text):

تشریح، پہلا بند:

واہ سخی حسین دے یار ڈٹھے.....

غلام سکندر غلام ایں مرثیے وچ ہر بند چار مصرعیں اُتے مشتمل ہے۔ ایں پہلے بند وچ شاعر نے بیان کیتا ہے جو، حضرت امام حسین علیہ السلام اہٹی ہک چھوٹی جھٹی جماعت نال میدان کر بلا وچ موجود ہن اتے ڈوجھے پاسے دشمن ہک وڈی فوج نال سامنے کھرا ہے۔ جس وقت دشمن دا حملہ شروع تھی ویندا ہے تاں، حضرت امام

حسین دی اوہ چھوٹی جھٹی جماعت دشمن دا مقابلہ کریندی ہوئی شہید تھی ویندی ہے۔

دراصل ایں بند وچ شاعر نے ایہ منظر پیش کیتا ہے کہ، حضرت امام حسین دے ساتھی اگرچہ تعداد وچ ہوں تھوڑے ہن، لیکن اوہ اپنے محبوب امام دی محبت اتے عشق دے متوالے ہن۔ انھاں کر بلا دی جنگ وچ دشمن دا بہادری نال مقابلہ کیتا اتے اہٹی جان قربان کر ڈتی۔

تشریح، ڈوجھا بند:

کھڑا بند تیراں دا وسدا.....

ایں بند دے پہلے مصرعے وچ شاعر نے میدان کر بلا دی منظر کشی کیتی ہے اتے اگلے مصرعیں وچ عہد نبوی اتے مدینہ منورہ دا منظر بیان کیتا ہے۔ یعنی، شاعر نے لکھیا ہے جو میدان کر بلا وچ حضرت امام حسین اُتے تیراں دا بند وسدا کھڑا ہا، لیکن ہک اوہ وقت وی ہا جڈاں اللہ دے حبیب، حضور ﷺ اپنے نواسے کوں نال رکھیندے ہن، پیار کریندے ہن، لیکن اہ اوہ پیار کرن والی ہستی اتے مدینہ ہوں دور ہے۔

تشریح، تریجھا بند:

جاں عابد مقتل دو بھالے.....

ایں بند وچ شاعر نے میدان کر بلا وچ شہید تھیون والے جوانوں دی منظر کشی کیتی ہے اتے لکھیا ہے جو، حضرت امام حسین سمیت سارے جوان شہید تھی چکے ہن۔ انھاں جوانوں وچوں صرف حضرت امام زلعا بدین لکھے بچ گئے ہن۔ اوہ اگرچہ صبر دا پہاڑ بن چکے ہن، لیکن جس وقت انھاں علی اکبر دی لاش کوں زمین اُتے ڈٹھا تاں انھاں دیاں اکھیاں وچوں ہنجوں دے پرنا لے واہن پئے گئے۔ یعنی امام زین

العابدین زار و قطار روٹ پے پگئے اتے اوہ اپنے ڈکھ کول روک نہ سگے۔
تشریح، چوتھا بند:

غلام غریب ہے تیڈا بردا.....

ایہ مرثیے دا آخری بند ہے، ایندے وچ شاعر نے اپنا تخلص پیش کریندے
ہوئے لکھیا ہے جو غلام سکندر حضرت امام حسینؑ دا غلام (نوکر) ہے۔ آپ نواسہ
رسول بن اتے بی بی فاطمہ الزہراء دے اکھیاں دا نور بن۔ آپ جنت دے جواناں
دے سردار بن اتے دنیا دے عظیم بادشاہ بن۔

۱۔ یتیم جتوئی

(۱۸۹۸ء تا ۱۹۷۲ء)

یتیم جتوئی دا اصل ناں غلام حیدر خان ہے۔ جڈاں جو یتیم انھاں دا تخلص ہے۔
انھاں دا آبائی علاقہ تحصیل جتوئی، ضلع مظفر گڑھ ہے۔ قیام پاکستان کنوں پہلے اوہ
جبری طور تے انگریزاں دی فوج اچ بھرتی کیتے گئے اتے بعد وچ انھاں سکول ٹیچر دا
پیشہ اختیار کر گھدا۔ یتیم جتوئی دی شاعری وچ عشق و عاشقی دے مضامین دے علاوہ
معاشرتی حالات اتے زیادہ توجہ کیتی گئی ہے۔ انھاں دا شعری مجموعہ ”در یتیم“ دے
عنوان نال شائع تھی چکا ہے۔ ”چیڑی دا گھر“ یتیم جتوئی دی ہک نمائندہ نظم ہے۔

۲۔ چیڑی دا گھر (نظم):

ہیئت دے اعتبار نال ایہ ہک ترجیع بند نظم ہے، ایندے وچ ہک مصرعے
کوں ہر بند دے آخر وچ ول ول ڈھرایا گیا ہے، تاں جو، شاعر اول تاثر کول گہرا کر
سگھے، جیرہا اوہ قاری دے ذہن نشین کرٹا چاہندا ہے۔
متن اتے تشریح:

میڈا وطن پیار وطن

قصہ نذر ہے مختصر	دریا دی بھرھا پوٹا سر
ہک سرتے ہا چیڑی دا گھر	گھر پے پناہ ننگا مگر
دریا دی سیڑھ آئی زور کر	ساوٹ مہینے دی لہر
پوٹے کوں سٹیا سر دے بھر	چھولی توں چھولی پیا بھنور
خونی چکر تحت النہر	کڈی پڈ ونچے کڈی آوے تر

دریا دا ریلا شور شر نہ جاڈی تر !!
 مُشت پر زبر چیتے چکر صدقے وںجاں آکھے مر
 اپنی نظم دا آغاز کریندے ہوئے شاعر نے لکھیا ہے جو، ہک دفعہ دا ذکر
 ہے، ہک چیڑی تے چیڑا دریا دی منڈ دے نال رہندے ہن۔ اُنھاں ہک سردے
 پوئے اُتے اپٹا گھر بنا یاھا۔ پکھیاں دے گھر کول سرائیکی زبان وچ آکھٹہ آکھیا ویندا
 ہے۔ بس اوہ لکھاں دے بٹائے ہوئے اپنے گھر وچ ہوں خوش پئے و سدا ہن۔
 دریا اُتوں پاٹی پیندے ہن اتے جنگل وچوں چرچگ تے گزر بسر کریندے ہن۔
 دراصل گھر اوہ مقام ہے جتھاں آرام اتے سکون ملدا ہے۔ انساناں وانگوں پکھی
 پرندے وی اپنے گھر، وطن تے وسیب نال محبت کریندے ہن۔ ایں نظم وچ شاعر نے
 چیڑی دے گھر کول علامتی طور تے اپنے وطن اتے وسیب دی محبت داروپ ڈتا ہے۔
 چیڑی دی اپنے وطن اتے گھر نال محبت دا ذکر کریندے ہوئے شاعر نے لکھیا
 ہے جو، ساوٹ دا مہینہ آیا تاں دریا وچ سیلاب آگیا، موسمی حالات دے مطابق ڈٹھا
 ونچے تاں سرائیکی وسیب وچ ساوٹ دے مہینے وچ بارشاں آندیاں ہن اتے ایہ
 بارشاں سیلاب دا سبب وی بڈیاں ہن۔ ایں مہینے وچ دریا پورے جو بن نال
 وہندے ہن اتے پاٹی دی چلت وچ شدت آویندی ہے۔ ایں طوفانی موسم وچ
 دریاواں دے اندر جتھاں کئی چھولیاں (لہراں) اُٹھدیاں ہن اُتھاں پاٹی دا بھنوروی
 جا جاتے نظر آندا ہے۔ ایں ڈراکے موسم وچ چیڑی شادی دا گھر ہک ریلے دی زد وچ
 آگیا ہے اتے پاٹی وچ ہڈا تے تر دا ویندا ہے۔ چیڑی اتے چیڑا تیرا کی تاں نہیں
 چاڈے، لیکن ول وی اوہ اپنے لُٹھدے ہوئے گھر نال اُڈے ودے ہن اتے چیں
 چیں کر کے دُعائیں منگدے ودے ہن۔

چیڑے شکستے دی صدا آ اُڈ کے آ جندڑی بچا
 پئے چار لکھ ڈیسی خدا لکھاں دا گھنسون گھر بٹا
 جنگل نہ خالی از خطر ڈینھ رات خطرہ بیشتر
 بازاں دے جھٹ شکرے لغر تاژن تلوں نیلے نہر
 وجلی دا ڈکھ وا مینہ دا ڈر ہتھ با دعا اللہ دے در
 میڈا وطن پیارا وطن

ایں بند وچ چیڑی دی ہمت اتے چیڑے دی شکست دا حال بیان کیتا گیا
 ہے۔ ایں بند کول ایہ وی معلوم تھیندا ہے جو، چیڑی کول اپنے گھراتے وطن نال زیادہ
 پیار ہے۔ چیڑا چیڑی کول آواز ڈیندا ہے جو، ہن توں واپس آونچ اتے اپنے گھر دی
 بجائے اپنی جان بچاؤں دی فکر کر، کیوں جو جنگل دا ماحول ہے اتے اُتھاں ڈینھ
 رات کئی خطرات لاحق ہن، اُتھاں باز، شکرے، لومبڑا تے ناہروی رہندے ہن،
 چیڑے ہر وقت پکھیاں دا شکار کریندے رہ ویندے ہن۔ علاوہ ازیں موسمی حالات
 وی ڈاڈھے خراب ہن، کیوں جو بجلی اتے مینہ دا خطرہ وی سُد پد ہے۔ بس اللہ تعالیٰ
 کنوں دعا منگدے ہیں، شالا سراسر دی خیر ہووے، اللہ تعالیٰ ہی چار لکھ پئے ڈے
 ڈیسی اتے نواں گھر بنا گھنسون۔

ہک سرتوں اُڈ پئے سرتے کر ناز ناقص پر اُتے
 دریا بری دی بھر اُتے خوش مست جنگل بر اُتے
 قربان اپنے نر اُتے لچال ور شوہر اُتے
 اپنے شہنشاہ ور اُتے سائیں اُتے سرور اُتے
 صدقے ونچے سندر اُتے راضی رضا پرور اُتے

رو کے الٹی راز آشنا آہدے نہیں اینکوں وفا
 رو نہ ودا آویں تاں آ غرقابیاں رل کے نبھا
 کشمیر دی تمثیل کیا جنت کنوں ھے گھر سوا
 میڈا وطن پیارا وطن

ایں بندوچ چیرٹی نے چیرے کوں مخاطب کر کے آکھیا ھے جو میڈا سائیں!
 ہک اوہ ویلا وی ہا، جڈاں میں تیڈے نال خوشی دے ڈنھ گزارے ہن۔ میں دریا
 دے نال دی زمین اُتے تیڈے نال لڑدی رہندی ہم اتے اٹھی پرواز اُتے ناز
 کریندی ہم۔ میں جنگل دیوچ وی خوش رہندی ہم، میں تیڈے نال سچی محبت
 کریندی ہم، کیوں جو، توں میڈا شوہر ہیں اتے میں تیکوں لچال بٹایا ہم، میں تیکوں
 اپٹا سائیں، سردار اتے بادشاہ سمجھدی ہم۔ میڈا گھر برباد تھی گیا ھے مگر میں اللہ دی
 رضا اُتے راضی ہاں۔

ایں تمہید دے بعد چیرٹی رو کے مخاطب تھیندی ھے جو، اے میڈے محرم
 راز، تیں میکوں مصیبت دی گھڑی وچ کلھا کر ڈتا ھے۔ اینکوں وفا نہیں آہدے۔ میں
 بس اتنا آکھساں جو، ہن رو نہ ودا، بلکہ میڈے نال رل کے غرقابیاں نبھا۔ کیوں جو،
 وطن اتے گھر ہی جنت ہوندا ھے۔ جیویں جو، مثل مشہور ھے، وطن کشمیر وطن کشمیر۔

چیرٹی دی پچوں پچوں چشم تر کندھی نہ آوس کوئی نظر
 آ پھر تے غش آبی سفر لوہلی تے شل تھی بے بصر
 نظرے نہ ورا اوہ تاں مگر وچ آلھٹے ہن ڈو پسر
 پڈے وچن لخت جگر لخت جگر نور نظر
 نور نظر میڈے پسر میڈا وطن پیارا وطن

ایں بندوچ شاعر نے چیرٹی دی ودھدی ہوئی پریشانی کوں ایں طرح بیان
 کیتا ھے، چیرٹی اپنے آلھٹے (گھر) کوں بچاؤں دی پوری پوری کوشش کریندی رہی۔
 دراصل اول لڑھدے ہوئے آلھٹے وچ اوندے ڈو بچے دی موجود ہن۔ شودی چیرٹی
 نا صرف اپنے گھر کوں بچیندی ودی ہی، بلکہ اوہ اپنے بالوں دی خاطر وی سردی بازی
 لائی ودی ہی۔ بلکہ دھاڑاں مار مار کے روندی ودی ہی۔ پریشانی دی ایں حالت وچ
 اوکوں دریا دا کنارہ وی نظر نہ آدا ہا۔ ایں آبی پینڈے اتے درد دی وجہ کنوں اوندا جسم
 چور چورتھی چکا ہا۔ اوندیوں اکھیں بے نور تھیندیاں ویندیاں ہن۔ اتے تراونکوں کھیا
 چھوڑ گیا ہا۔ اوندا گھر اتے لخت جگر سیلاب دیاں ظالم لہراں وچ پڈدے اتے
 تردے ویندے ہن۔ چیرٹی رورو کے اپنے بچیاں دی سلامتی منگدی ودی ہی۔

پٹ وات ویرھ سسار آئے باغوں پلیرتے اور سے
 ملیاں تے گوجاں ڈند کلائے چروڑ بگ لم ڈھینگ ہائے
 پٹ وات پینیں پر ہلائے ہلیں کڑل نیزے وسائے
 جلمہاں لوانکاں ساہ سکائے ڈنہرے تے چترے منہ وٹائے
 کیاں کچھوں کچھ تر پئے میڈا وطن پیارا وطن

ایں بندوچ شاعر نے لکھیا ھے جو، چیرٹی دے بچے پاٹی وچ لڑھدے
 ہوئے ڈکھ کے دریاویاں کئی بلانیں انھاں کوں کھاؤں کیتے حملے کیتے۔ انھاں وچ
 سسار، باغوں، پلیر، ملیاں مچھیاں، لوانکاں، ڈنہرے، بگلے، ہلیں، کچھوں اتے
 گمیاں وغیرہ وات پٹی بیھیاں ہن۔ دراصل اُتے تھیوٹ والے سارے آبی جانور
 ہن اتے پاٹی دے اندر شکار کریندے رہ ویندے ہن۔

رب دو عالم من دہائی حاجت روا حاجت روائی

مراد مل چکی ہی۔ اللہ تعالیٰ نے اوندے گھراتے بالوں کوں بچا گھداھا۔

مشکل کشاء مشکل کشائی کرٹی ہے تیں، کیوں دیر لائی
حضرت حسینا، آمد تپڈے سوا ہی واہ نہ کئی
جیکر گھتیندی مار دائی ہے نہ تھیندی اچ بنھائی
تندی بحر جوں جوں سوئی میڈا وطن پیارا وطن

ایں بندوچ چیرئی ایں طرح دی ارداس کریندی پئی ہے: اے ڈو جہاناں
دے رب میڈی حاجت روائی فرما۔ اے مشکل کشاء میڈی مشکل کشائی وچ دیر نہ کر،
اے امام حسین میڈی مدد فرماؤ، میکوں ہی کوئی راہ نظر نہیں آندی۔ کاش! کہ میکوں
پالٹ والی پہلے ڈینھ ہی مار گھتیندی تاں اچ میں ایں مصیبت وچ نہ ہوندی۔ بہر حال
سیلاب دیاں تیز لہراں وچ چیرئی استدعا کریندی ہوئی نظر آندی ہے۔

غل آسمان کوں کٹ گیا نقشہ تمام پلٹ گیا
بھنڈے دی صورت ہو گیا ڈو حصے دریا بٹ گیا
رُخ زور بحر اُلٹ گیا گچھ ہٹ گیا گچھ گھٹ گیا
پوٹا با ساحل اُٹ گیا تیکھا بٹا سٹ مٹ گیا
چھٹ عاشقاں دا پھٹ گیا میڈا وطن پیارا وطن

ایں بندوچ شاعر نے بیان کیتا ہے جو، انت چیرئی دی ارداس اتے استدعا
آسمان ولے سُن گھدی۔ دریا داسارا نقشہ تبدیل تھی گیا۔ دریا دے ڈو حصے بن گئے
ایں طرح دریا داور تے شور کم تھی گیا۔ کیوں جو دریا داپاٹی تقسیم تھی چکاھا اتے پاٹی
دی مقدار وی کجھ کم تھی چکی ہی۔ جیڑھے سردے پوٹے چیرئی دا گھرھا اوہ پوٹا دریا
دے کنارے وںچ لگا۔ چیرئی کوں اپٹا گھراتے بچے باحفاظت مل گئے، ہُن چیرئی دا
ڈاڈھی خوش ہی اتے اوہ اللہ تعالیٰ دا شکر ادا کریندی پئی ہی۔ اوکوں اپنی منزل اتے

چیڑی کوں خطرہ ہا جو دریا دیاں بلائیں، مثلاً کچھوں، گمیاں اتے سسار وغیرہ اوندے بچے کھانہ و بچن۔ اوہ اللہ تعالیٰ کنوں اپنے گھراتے اولاد دی امان منگدی رہی۔ آخر کار اللہ تعالیٰ نے اوندی فریاد سُن گھدی ہک اتجھا سبب بن گیا جو دریا ڈو حصے تھی گیا اتے طغیانی وی گھٹ تھی گئی۔ جیڑھے بوٹے اُتے چیڑی دا گھر ہا اوہ پوٹا دریا دے کنارے نال خشک جگہ اُتے نکل آیا ہا اتے چیڑی دا گھر اوکوں مل گیا ہا۔

۳۔ خلاصہ : (چیڑی دا گھر)

چیڑی دا گھر ہک اتجھی نظم ہے، جیندے وچ شاعر نے اپنے وطن اتے گھر دی محبت کوں بیان کیتا ہے۔ ایہ نظم ہک ڈرامائی انداز وچ لکھی گئی ہے اتے ایندے وچ ہک چیڑی اپنے گھر کوں طوفانی موجاں وچوں باہر کڈھن دے پورے پورے جتن کریندی ہوئی نظر آندی ہے۔ دراصل وطن اتے گھر ہک اتجھا مقام ہے جیڑھا انسان سمیت پکھیاں اتے جانوراں کوں وی بہوں پیارا لگدا ہے۔ یتیم جتوئی نے چیڑی دے گھر دا قصہ ایں طرح بیان کیتا ہے کہ، ہک دریا دے کنارے دے اُتے ہک چیڑی نے اپنا آلہ یعنی گھر بٹایا ہو یا ہا۔ سانوٹ دا مینہ آیا تاں دریا وچ چھل (فلڈ) آ گئی اتے چیڑی شادی دا گھر پاٹی وچ لٹھ گیا۔ چیڑی اتے چیڑا اپنے گھر دے نال نال پاٹی اُتے اُڈ دے گئے اتے چیں چیں کر کے فریاد کریندے رہیے، لیکن دریا دیاں ظالم لہراں چیڑی دے گھر کوں مسلسل اگاں ٹوری رکھیا۔ چیڑی دا گھر دریا دیاں طوفانی لہراں وچ پٹ دا اتے تر دا ویندا ہا۔ ڈھیر ساری کوشش دے بعد چیڑے نے چیڑی کوں آکھیا جو، ہن واپس ول آؤ، ایں ظالم دریا دا مقابلہ نہ کرو اللہ تعالیٰ ڈو چار لکھ پئے ڈے ڈیسی، نواں گھر بٹا گھنسو، انھاں طوفانی لہراں دے علاوہ جنگل وچ شکرے اتے بازاں دا خوف وی ہے اپٹی جان بچاؤں دی فکر کرو۔ چیڑی نے اپنے نر کوں روکے آکھیا جو، اینکوں وفا نہیں آہدے۔ تو، ایویں رونہ ودا آ، اتے میڈا پورا پورا ساتھ ڈے، کیوں جو ضرب المثل مشہور ہے کہ ”وطن کشمیر ہے“ بہر حال اپنے گھر کوں بچاؤں کیتے چیڑی روندی رہی، کیوں جو اوندے وچ اوندے ڈو بچے وی ہن۔

۱۔ حسن رضا گردیزی

(۱۹۱۴ء تا.....)

حسن رضا گردیزی ملتان شہر وچ پیدا تھئے ہن۔ اوہ سرکاری طور تے تحصیل دار دے عہدے اُتے رہیے ہن اتے اُردو زبان دے شاعر مجید امجد دے ہم عصر ہن۔ اوہ خوش مزاج اتے مزاحیہ طبیعت دے مالک ہن۔ اُنھاں کول اُردو، فارسی، اتے انگریزی ادب نال ہوں دلچسپی رہی ہے۔ علاوہ ازیں اوہ سرائیکی ادب وچ جدید رجحانات دے شاعر ہن۔ ”دھاپے دھوڑے“ تے ”سُنجاں سا لھیں“ اُنھاں دے ڈوشعری مجموعے ہن، جنھاں وچ جدید سرائیکی شاعری اپنٹے گُوڑھے رنگاں نال نظر آندی ہے۔ ”نوکر دا بچہ“ حسن رضا گردیزی دی ہک نمائندہ نظم ہے۔ ایہ نظم اُنھاں دی کتاب ”دھاپے دھوڑے“ وچوں منتخب کیتی گئی ہے۔

۲۔ نوکر دا بچہ (نظم):

ہک بیوہ نوکر دا بچہ، بھولا بھالا ترس و رہیاں دا
منہ تے مٹیاں ننگ دھڑنگا سر توں ننگا، پیروں ننگا
جمد یوں روندنا، جمد یوں ڈکھا، چھوٹی عمراں پیار دا بگھا
ماء دے پچھوں اُردار ہوے، سہا یہ تھی کے پھر دار ہوے
ماء دی جھولی کول سدھرا نندا، ڈھاندا پوندا، تھڈے کھاندا
ماء نلکے تے کپڑے دھوے، ایہہ وی پچھوں آن کھڑوے
مامتا دا پر چھانواں گولے، دُھپ اچ تھڈیاں چھانواں گولے

گھراج ماء جے جھاڑ و پھیرے، ایہہ وی پچھوں چاوے پیرے
بھانویں ماء لکھ واری کھپے، پچھوں آوے دُھوڑاں چھپے
بچے دا دل پیار تے مگنے، ماء نمائی بول نہ سگے
بگھی مامتا جھو بلا کھا کے، پکاں تے دُھوڑاں کول چا کے
روندے ہال کول بگل چالاوے، اوں ویلے ڈوڑا گر لاوے
اچل چیت ہک بجلی ڈھہوے، بیگم گھر کول سرتے چاوے
چھو ہرا، تیکوں شرم نی آندی، ان ڈھلکاندی، اُن پسلا ندی
شام نہ تھیوے جھاڑ و ڈیندیں، ہال کھڈیندیں، لاڈ کریندیں
روز دا مرنا نہیں بھگیندا، تیڈے کولوں کم نی تھیندا
رکھ گھنسون کہیں پئے نوکر کول، چھوڑ ڈے نوکری بچ و نچ گھر کول
بی بی میڈا کوئی گھر کئے نہیں، خیر اتھاں وی لنگر کئے نہیں
روٹی کھاویں، کپڑے پاویں، کم دے ویلے ہال کھڈاویں
ایں منزل تے مامتا ہارے، ماء بچڑے کول چاٹاں مارے
جیڑھے ویلے مار کھڑوے، ماء وی رووے ہال وی رووے
جھٹکاں کھاندا، نیر ہیندا، جے ایہ بچہ رہ گیا جیندا
اینڈے دل وچ رحم نہ ہوسی، ایہہ سڑکاں تے بندے کوہسی
پئے ملکاں تے و نچ و چھسی، ایہہ لوکاں دے بچے چھسی
اپٹا بچپن یاد کر لسی، ایہہ ماڑیاں کول بھاپیں لسی
جے کجھ اینڈے ہتھ وچ آیا، ایہہ بٹسی عزرائیل داسا یہ

حسن رضا گردیزی جدید سرائیکی شاعری دا ہک معتبر حوالہ ہن۔ انہاں دی شاعری سرائیکی وسیب دا ہک منظر نامہ ہے۔ انہاں دی شاعرانہ فکر اتھوں دے معاشی، سماجی، مسائل کول عہدگی نال پڑھن والے دے سامنے گھن آندی ہے۔ اوہ اہٹی شاعری دے ذریعے معاشرے وچ تھیوٹ والے جبر، استحصال، تے منافقانہ رویاں کول بے نقاب کریندے ہن۔ اوہ سادہ لفظاں وچ بہوں پُر اثر گالھ کریندے ہن۔ ایندی بہوں خوبصورت مثال انہاں دی ہک نظم ”نوکر دا پچ“ ہے۔ ایہ نظم... ہک واقعہ ہے، جیڑھا امیری تے غریبی دے فرق کول واضح کریندا ہے۔ ایہ نظم سادہ اتے بیانیہ انداز وچ لکھی گئی ہے اتے ایندے وچ انہاں ڈسیا ہے جو، ہک بیوہ نوکرائی دا ترائے سال دا ہال، جیڑھا ننگ دھڑنگا، پیروں راہٹا، منہ مٹی دھوڑا، اہٹی ماء دے پچھوں پچھوں روند اودا ہے۔ اوندی ماء پرانے گھر دے کم کار وچ بہوں رُجھی راہندی ہے تے اوکوں ایڈی فرصت نہیں ملدی جو اوہ اپنٹے ایں ننگ دھڑنگے، لُگھے ہال دھر توجہ کر سگھے۔ اتے اوہ نکلے لاتوں ہی مامتا دے پیار توں محروم ڈسدا ہے۔ حالانکہ جو ایہ عمر بالاں کیتے شفقت، مہر محبت دی چھاں پٹھ پلٹ دی ہوندی ہے، مگر حالات دی ستم ظریفی اتے ہال دی بد نصیبی جو اوہ نکلے لاکنوں ماء دے ہوندیں اوندے پیار توں محروم تھی ویندا ہے۔

ماء دے پچھوں ٹر دارا ہوے، سایہ تھی کے پھر دارا ہوے

ماء دی جھولی کول سدھرا نندا، ڈھاندا پوندا تھڈے کھاندا

ماء تے ہال دی محبت ایں جگ جہان وچ بے مثل ہے، کوئی وی ماء اپنٹے ہال دی تکلیف نہیں برداشت کر سگدی۔ آپ ہر طرح دا ڈکھ تکلیف برداشت کر گھندی

ہے، پر اپنٹے بالاں توں صد تے واری تھیندی ہے۔ مگر اتھ ہک اتجھی مجبور، لاچار ماء ہے جیڑھی رزق روزی دے ترے کیتے محنت و مشقت دی چکی وچ ایں طرحاں پسدی پئی ہے جو اپنٹے ہاں تے پتھر رکھی وڈی ہے۔ اونکوں اپنٹے ہال دی بکھ، اوندے کچرے ہووٹ، اوندے رووٹ دا احساس تاں ہے مگر کم کار دی سختی اوکوں ہر شے بھلا ڈتی ہے۔

نظم دی ہر سطر متحرک منظر نامے کول ساڈیاں اکھیں دے سامنے گھن آندی ہے۔ ماء بے کپڑے دھوے، گھر دے صحن وچ جھاڑ و پھیرے تاں نکا معصوم ہال ماء دے پچھوں پچھوں رڑھدار راہندا ہے۔ ماء جیکر ہک لُٹھے پہر کیتے ہال دھر متوجہ تھیندی ہے اونکوں دلا سہ ڈیوٹ کیتے گل لیندی ہے گھر دی مالکہ (بیگم) کول ایہ گالھ بالکل نہیں بھاندی۔ اوہ بجلی بٹن تے کڑکار مریندی ہے ایں سطر وچ بیگم دے غصے کاوڑ کول اسمانی بجلی نال تشبیہ ڈتی گئی ہے۔

”اچل چیت ہک بجلی ڈھوے، بیگم گھر کول برتے چاوے“

نظم آپنٹے ردھم، آہنگ تے لفظاں دی روانی وچ کہانی وانگوں ہے تے نکا، ہک منظری ڈرامہ ہے۔ جیندے وچ جذبات نگاری، منظر نگاری، تے مکالمہ نگاری خوب ہے تے مکالمہ نگاری کرداراں دی نفسیات دے مطابق ہے۔ ایں نظم وچ ڈ ڈھپ تے نمائندگی جھلک واضح نظر آندی ہے۔

”روٹی کھانویں کپڑے پانویں، کم دے ویلے ہال کھڈانویں“

ہم صوت الفاظ، ڈیندیں، کھڈیندیں، کریندیں، کھانویں پانویں، کھڈانویں نظم وچ غزل دے قافیے وانگوں خوبصورتی پیدا کر ڈتی ہے تے ایہ مندرجہ بالا الفاظ حرکت تے عمل کول کفایت لفظی نال بیان کریندے ہن۔

نظم چھیکڑی جسے وچ مطالبہ لہجہ اختیار کر ویندی ہے جیندے وچ شاعر
آہدے

”ایں منزل تے مانتا ہارے، ماء پچڑے کوں چاٹاں مارے
جیڑھے ویلے مار کھڑوے، ماء وی رووے ہال وی رووے“

ایہ سطراں، ایں نظم دا نقطہء عروج ہن۔ غربت، ماء دی مانتا دی بے ہوشی دا
عمدگی نال بیان ہن۔ نظم دیاں چھیکڑی سطراں ایں گالھ کوں واضح کریندین جو غربت
انتہا کوں پہنچے تے تمام قانونی، اخلاقی ضابطے توڑ ڈیندی ہے۔ محرومی تے
غربت جرائم پیدا کریندی ہے۔ نظم دا چھیکڑی حصہ بہوں وڈا سوالیہ نشان ہے
ساڈے ایں امیر، غریب دے طبقاتی جاگیر دارانہ تے سرمایہ دارانہ نظام دے بارے
جو امیر غریب وچکار فرق بہوں ودھ ونچے تے ول معاشرتی خرابیاں پیدا تھی ویندیاں
ہن۔ ہک بیبا پہلوا یہ وی نثر کے سامنے آندا ہے جو، اتجھے ہال جیڑھے ایں طرح دے
ماحول وچ پلدے یا وڈے تھیندے ہن اووڈے تھی کے نفرت، کاوڑتے تشدد درستہ
اختیار کر سگھدے ہن۔

۴۔ نظم دا خلاصہ:

نوکر دا بچہ حسن رضا گردیزی دی ہک اتجھی نظم ہے، جیندے وچ اساڈے
سماج دا ہک منفی پہلو نظر آندا ہے۔ ایں نظم وچ شاعر نے بیان کیتا ہے جو، اگر سماجی
طبقات کوں بیبا دی حقوق نہ ڈتے وچن تے، ایندا نتیجہ اچھا نہیں نکلا۔ شاعر نے
اپنی نظم وچ ہک نوکرانی دے بچے دا واقعہ ایں طرح پیش کیتا ہے جو، ہک بیوہ عورت،
ہک گھر وچ نوکری کریندی ہئی۔ اوندے نال ہک ترانے سال دا بچہ وی ہا، ایہ

نوکرانی جیڑھے پاسے ویندی ہئی ہال وی نال نال بھچدا رہندا ہاتے ماء دے پیار
کیتے روندرا رہندا ہا۔ اوندی ماء ہر وقت کم وچ رُجھی راہندی ہئی ہک دفعہ او نوکرانی
اپنے کم دے دوران بچے کوں پیار کریندی پئی ہئی، اوندی مالکین (مالکہ) نے ایہ ڈکھ
کے غصہ کیتا تے اپنی نوکرانی کوں سختی نال آکھیا جو، تو کم دے ویلے اپنے ہال
کھڈیندی راہندی ہیں۔ تیڈے کنوں کم نہیں تھی سگھدا، بس تو، ایں گھر وچوں نکل
وچ، میں کوئی ہئی نوکرانی لہجہ گھنساں۔ نوکرانی اپنی مالکین دے غصے کوں ڈکھ تے
رووٹ پئے ویندی ہے اتے ہال کوں تھپڑاں مریندی ہے۔ ول اوہ خودوی روندی ہے
اتے ہال وی روند اھے۔

دراصل شاعر نے ایہ نظم ہک ڈرامائی انداز وچ لکھی ہے۔ ایندے وچ
ترانے کردار ہن، یعنی گھردی مالکین، نوکرانی اتے اوند ا بچہ۔ مالکین دے منفی رویے
کوں ڈکھ کے شاعر نے آخر وچ بیان کیتا ہے جو، جیڑھے سماج وچ معصوم ہالاں نال
اتجھا رویہ رکھیا ویندا ہے اتے اُنھاں کوں پیار دی بجائے نفرت یا وانج دے ماحول
وچ پالیا ویندا ہے تاں، وال ایندا نتیجہ اچھا نکلا اھے جو، اوہ ہال ڈاکو، چور، قاتل اتے
انسانیت دے دشمن بن ویندے ہن۔

۱۔ ارشاد تونسوی

(۱۹۴۶ء-تاحال)

ارشاد تونسوی دا تعلق تونسہ شریف دی ہک وستی نیکاٹی نال ہے۔ اوہ اپنی سرکاری ملازمت دے سلسلے وچ کافی عرصے تک بہاول پور شہر وچ وی رہ گئے ہن۔ اُنھاں دا شمار اہم سرائیکی دانشوراں وچ تھیندا ہے۔ اُنھاں دا ہک شعری مجموعہ ”ندی ناں سبک“ دے عنوان نال شائع تھی چکا ہے۔ ایں مجموعے وچ ارشاد تونسوی نے وسیب دے استحصال اتے مظلوم طبقات دا نوحہ بیان کیتا ہے۔ ایں حوالے نال ”چوڑھیں دا گاؤں“ ارشاد تونسوی دی ہک نمائندہ نظم ہے۔ ایہ نظم ”ندی ناں سبک“ وچوں پٹی بگنی ہے۔

۲۔ چوڑھیں دا گاؤں (نظم):

اساں ڈکھ پرچھاویں

نہ کوئی ساڈے چھاں تے باہوے

نہ کوئی ساکوں جاٹے

ساڈی چھاں کنڈیری جاوے

ہر تلی زخماوے

اساں وہندی نیں دی کندھی

جیرھی دھرتی دے لبیاں تک

امرت جام پچاوے

اپنی تریبہ دا حال نہ ڈیوے

کوڑ نہ منہ تے لاوے

اساں بے موسم دے میوے

ہر کوئی ساکوں کھاوے

مل نہ کوئی لاوے

عرشاں اُتے مسیت وڈتجے

جگ ساکوں سمجھاوے

سمجھن والی گالھ نہ ڈے

سمجھیاں ول سمجھاوے

ساڈے ویڑھے بیچ چھٹجے

پئے دے ویڑھے جاوے

سمجھ ساکوں نہ آوے

۳۔ نظم دی تشریح:

سائیں ارشاد تونسوی، جدید سرائیکی نظم دی بنیاد رکھن والے شاعراں وچوں ہن۔ اُنھاں اپنی شاعری راہیں سرائیکی خطے دی وسوں اُتے تھیوٹ والے ظلم، جبر، سماجی ناانصافی تے وسیب دے مسائل کول موضوع بنایا ہے۔

ارشاد تونسوی دی ایہ نظم ”چوڑھیں دا گاؤں“ اُنھاں قدیم عہد کنوں وسدے بندے دا نوحہ ہے۔ ایہ لوک صدیاں کنوں سرائیکی وسیب وچ بیرونی قوماں دی حملہ آوری دی زد وچ رہیے ہن۔ اتے اُنھاں کول قبضہ گیراں نے کئی، کٹاٹے، کیہل، مہاٹے، مور، پکھی واس، داسو، راکشس (راخس) آکھیا ہے، دراصل ایہے لوک

دھرتی دے اصل وارث ہن۔ مگر ہن اوہ سماجی اتے معاشرتی قافلے وچوں انج تھی گئے ہن۔ اچ اولاد وارث ہن۔

اس نظم راہیں ارشاد تو نسوی نے سرائیکی وسوں دے بندے نال تھیوٹ والے ڈ ڈھپ کوں موضوع بٹایا ہے۔ مزاحمتی رویے دی عکاسی کریندی ہوئی اس نظم وچ مقامی بندے دا تزویرانہ اچھوڑتے در، درزلن اتے حالات دے رحم و کرم تے ہووٹ، ہر ٹھوکرا کوں قسمت دا لکھیا سمجھن بارے کئی سوالات ساڈے سامنے آندے ہن۔ حملہ آور قوماں دے پسپا تھی کے و نچن دے بعد نوآبادیاتی نظام وچ وی تے بعد نوآبادیات دے عہد وچ وی اس وسوں دا بندہ طبقاتی روایاں، رواج تے تھک دا شکار ہے۔ اوہ محنت کریندا ہے، پورھیا کریندا ہے، مگر اوندی محنت دا پھل، ڈ اڈھیاں دے ڈ ڈھپ دی نظر تھی ویندا ہے۔ جڈاں جو انھاں کوں ایہو فلسفہ سمجھایا ویندا ہے جو، سیت نصیب، عرشاں اُتے لکھیے ویندے ہن، لہذا آپنے نصیب تے راضی راہو۔ حالانکہ اصل حقیقت ایویں نہیں، جھن والی گالھ کوئی نہیں ڈ سیندا۔ انھاں دی کیتی کرتی دا پھل کوئی بیا چا ویندا ہے اتے انھاں دی محنت دا فائدہ کہیں کوں تھیندا ہے۔

۴۔ نظم دا خلاصہ:

”چوڑھیں دا گاؤں“ دراصل انھاں محقور اتے مجبور لوکاں دا نوحہ ہے، جیڑھے اساڈے سماج وچ صدیاں کنوں آبادتاں ہن، گھر اساڈے وسیبی ماحول اتے معاشرتی رویے نے انھاں کوں نفرت دا نشان بٹاڈتا ہے۔ ارشاد تو نسوی ہک ایجھا شاعر ہے جیڑھا اساڈے وسیب دے کیہل، گٹاٹے اتے چوڑھیں دا نمائندہ بن کے مزاحمت کریندا ہو یا نظر آندا ہے۔ اس نظم وچ اوہ اساڈے وسیب دی قدیم تاریخ

کوں دھریندا پیا ہے اتے باور کرویندا پیا ہے جو، ایہ محروم لوک وادی سندھ دے قدیم باشندے ہن، لیکن ہن ظالم لوک انھاں کنوں نفرت کریندے ہن۔ حالانکہ ایہ اساڈے وسیب دی اوہ ورکنگ کلاس (Working Class) ہے، جیڑھی اپنے سماج کیتے ڈھیر سارے کم کریندی ہے۔ شاعر نے ارمان کریندے ہوئے آکھیا ہے جو، لوک انھاں دی محنت اتے خدمت دی قدر نہیں کریندے، بلکہ انھاں کوں ہر وقت ستیندے رہ ویندے ہن۔

اس نظم وچ شاعر نے اساڈے سماج دے اس منفی رویے کوں وی بے نقاب کیتا ہے، جتھاں بعض لوک مظلوماں اتے غریب طبقات کوں بد نصیبی دے طعنے ڈیندے ہن۔ حالانکہ تاریخ دے سو جھلے وچ ڈ ٹھاوٹے تاں، گجھ جابر اتے غاصب لوکاں نے غریباں دا حق کھس گھدا ہے۔ انھاں کوں اپنی زمین اتے قدرتی وسائل کنوں بے دخل کیتا گیا ہے۔ مکدی گالھ ایہ ہے جو، اس نظم وچ شاعر نے اپنے وسیب دے ہک اہم اتے مظلوم طبقے دی پوری پوری نمائندگی کیتی ہے۔

۱۔ رفعت عباس

(۱۹۵۷ء-تاحال)

غلام عباس المعروف رفعت عباس دا آبائی علاقہ چک والا تحصیل شجاع آباد ہے۔ لیکن ہن اوہ ملتان وچ رہندے ہن۔ اوہ اپنی پیشہ ورانہ زندگی وچ اُردو دے پروفیسر رہیے ہن۔ جدید سرائیکی شاعری وچ اُنھاں دا بہوں اُچا مقام ہے۔ سرائیکی شاعری دے حوالے نال اُنھاں دیاں متعدد کتاباں شائع تھی چکیاں ہن۔ اُنھاں وچ ہک شعری مجموعہ ”جھومری جھم ٹریے“ دی ہے، ایہ ہک طویل نظم ہے اتے اینکوں چار حصیاں وچ ونڈیا گیا ہے۔ اُنھاں ایں نظم دے پہلے حصے وچ چند اشعار منتخب کیتے گئے ہن۔ بلاشبہ، رفعت عباس دی شاعری ہک اتجھا فلسفہ ہے جیڑھا نوں سجھ وانگوں اُبھر دا پیا ہے۔ اُنھاں دی شاعری سرائیکی وسیب دی تہذیبی حیات دا تاریخی بیانہ ہے۔

۲۔ جھومری جھم ٹریے (نظم):

بس نغارے والیا ہتھ نہ اپٹا جھل
کہیں وی سنگتیاں، رَلے آوٹے رَل

سنگتی اپٹے کمیاں وچ رُجھے رُجھے بہوں
اپٹے وسوں کھیڈتوں جنبدے نہیں ہک پل

رستے چٹے شور دے ٹرٹن اوکھا کم
ول وی اگلے ٹول نال پچھلا آندے رَل

کل توٹیں تاں پیر دی اپتی ہئی کوئی دھم
اچ نغارے والیاں میلہ گھدے جھل

سنگتاں نال ہک گالھ وی بہوں ضروری ہے
پہلے رَلے نچ گھنوں گالھ کریسوں ول

۳۔ اشعار دی تشریح:

شعر نمبر ۱: بس نغارے والیا.....

ایں نظم دا پس منظر ایہ ہے جو، سرائیکی وسیب اوں تہذیب داناں ہے جیڑھی وادی سندھ وچ اپنی نویکلی سُنجان رکھیندی ہے۔ ایہ نظم ہک اتجھا لوک بیانہ ہے جیندے وچ سرائیکی کلچر اپنے گُوڑھے رنگ نال نظر آندا ہے۔ ایں شعر وچ رفعت عباس نے اپنے وسیب دی اوں ریت اتے رسم دی تصویر بٹائی ہے جیندے وچ لوکاں کوں کٹھا کرن کیتے نغارہ وچایا ویندا ہا۔ نغارہ دراصل ہک اتجھی علامت ہے جیڑھا وسیب دے لوکاں کوں ملیندا ہے۔ شاعر اُنھاں ایہا گالھ کریندا پیا ہے جو، اے نغارے والیا! تو مسلسل نغارہ وچائی رکھ، کیوں جو وسیب دے لوکاں تک ایہ آواز دُور دُور تک پہنچدی ہے اتے اوہ اپنی سنگت نال آملدے ہن۔ دراصل اُنھاں شاعر نے جیڑھا نغارہ وچایا ہے اوہ ہک میلے دے کٹھ دی دعوت ڈیندا پیا ہے۔ بلاشبہ اسٹڈے وسیب دے میلے اتے جھمر بلا تفریق ہک سانجھ دے نظریے کوں اُجاگر کریندے ہن۔ بس ایں شعر وچ شاعر نے اپنے وسیب دی سانجھ دی عکس بندی کیتی

ہے۔

شعر نمبر ۲: سنگتی اُپٹے کھیں وچ.....

اس شعر وچ شاعر نے آکھیا ہے جو، اگر چہ میڈے وسیب دے لوک اچٹی جاہ تے کماں کاراں وچ مصروف رہندے ہن، لیکن اوہ اپٹیاں لوک کھپڈاں، لوک تماشے تے میلے وچ ہروں بھروں شریک تھیندے ہن۔ ایندی ہک مثال چنٹ پیرا تے سخی سروردے میلے وچ چٹھی ونج سگھدی ہے۔ اہو کے عہد وچ اساڈیاں لوک کھپڈاں اتے لوک سانجھ کوں مٹاؤن کیتے کئی طرح دیاں پابندیاں لائیاں گیاں ہن۔ اس گالھ دی حیرت تھیندی ہے جو دنیا وچ بُل فائٹ (Bull Pight) تاں جائز ہے، مگر اساڈے وسیب وچ ڈانداں دی ہاٹھ اتے اٹھاں دی ملھن اُتے سخت پابندیاں ہن۔

شعر نمبر ۳: رستے چٹے شور دے.....

اس شعر وچ شاعر نے اُپٹے وسیب دے ماضی کوں دُھرایا ہے۔ یعنی شاعر نے آکھیا ہے جو، اہو کیاں پکیاں سرٹکاں کنوں پہلے لوک کچے رستے اُتے سفر کریندے ہن۔ اس طرح کہیں میلے یا جھمراڑی دے پروگرام وچ سانجھ ملاؤن کیتے لوک پیدل ٹر پوندے ہن۔ اگر چہ اوں عہد وچ رستے چٹے چٹے شور نال اُٹھے ہوئے ہوندے ہن اتے اُنھاں اُتے ٹرن مُشکل ہوندا ہا، لیکن ول وی لوک ٹولیاں درٹولیاں میلے وچ آن ملدے ہن۔ دراصل میلہ اتے جھمراڑی لوک سانجھ دیاں ڈول وڈیاں علامتاں ہن۔ اُنھاں وچ اتنا کشش ہے جو اتھاں ہر طبقے دے لوک کٹھے آن تھیندے ہن۔

شعر نمبر ۴: کل توٹیں تاں پیر دی.....

اس شعر وچ شاعر نے اُپٹے وسیب دے پیراں اتے اُنھاں دیاں مزاراں دا ذکر کریندے ہوئے لکھیا ہے جو، اگر چہ پیراں دیاں مزاراں اتے منوتیاں لہاؤن دی ریت وی اساڈی لوک سانجھ دی علامت ہے، لیکن ہُن لوک تماشے اتے ناک کوں جیڑھا رواج ملیا ہے اوہ ہک بہوں وڈے اجتماع دی صورت وچ نظر آندا ہا۔ دراصل اس شعر وچ وی شاعر نے اُپٹے ماضی دے اندر جھاتی پاتی ہے اتے اُپٹے وسیب وچ ”سانجھ“ دی ہک نویکلی تصویر ڈکھائی ہے۔

شعر نمبر ۵: سنگتیاں نال ہک گالھ وی.....

اس شعر وچ شاعر نے اُپٹے وسیب دی جھمراڑی وڈی اہمیت ڈتی ہے اتے اس ایونٹ (Event) کوں اچٹی تہذیب تے ثقافت دی سُنچاؤن دے طور تے پیش کیتا ہے۔ دراصل حقیقت وی ایہا ہے جو جھمراڑی کیجھی کیفیت ہے، جیڑھی ہر شخص کوں اُپٹے اندر جذب کر گھندی ہے، ناچ یا جھمراڑی ناچ دے نال ملن دا ہک کسب ہے، لیکن جیڑھے لوک ظاہری طور تے ایہ کسب اختیار نہیں کر سگھدے، اوہ اُپٹے باطن وچ نچدے ہوئے ضرور ملدے ہن۔ جھمراڑی اتجھا اجتماع ہے جتھاں ہر طبقے اتے ہر مسلک دے لوک موجود ہوندے ہن۔ اتھاں جھمراڑی مُٹھ تھیوٹ اتے رلے رل تے جیوٹ دی علامت ہے۔

۴۔ نظم دا خلاصہ:

”جھومری جھمراڑی“ رفعت عباس دی ہک طویل نظم ہے۔ اتھاں اوں نظم دا ہک ٹکڑا پیش کیتا گیا ہے۔ اس نظم دے نال رفعت عباس دی ہک کتاب وی شائع تھی چکی ہے۔ کتاب وچ اس نظم کوں چار حصیاں وچ ونڈیا گیا ہے۔ موجودہ

۱۔ محمد حسین شاد

(۱۹۰۴ء تا ۱۹۷۷ء)

محمد حسین شاد داتعلق وستی رسول پور، تحصیل جام پور نال ہے۔ اوہ پیشے دے اعتبار نال معلم ہن۔ اُنھاں عوامی انداز نال شاعری کیتی ہے۔ اس لحاظ نال اُنھاں کوں عوامی شاعری آکھیا گیا ہے۔ اُنھاں داسرائیکی مجموعہ ”بیٹ دی سک“ دے عنوان نال شائع تھی چکا ہے۔ موجود نظم ”نظارہ جج“ اُنھاں دے اس مجموعے وچوں گھدی گئی ہے۔

۲۔ نظارہ جج (نظم):

پولیس دی اہج جج چڑھی قربان تھیواں اس آوٹ تے
شُتر اں جوڑ قطار کیتی جوں بدخاں ٹریاں دھاوٹ تے
دل، دھک سے تُو تُو وچدے چھینے ہن چھٹکا وٹ تے
سازیں دی تاثیر ڈیکھو، ہن تارے عرش دے آوٹ تے
نازک ہتھ مراسٹ چاتا سوز دا ٹٹکا لاوٹ تے
گل وچ گہرہ ساڈے پئے گیا، گل وچ ڈھولک پاوٹ تے
ناسیں تار کچا وے کیتے صدقے ہاں میں ماوٹ تے
رنگ برنگے ولس ڈٹھوسے پریاں ہن شرماوٹ تے
کئی ڈھاک اُتے ہن پاک بچے کئی وُجن نال ویاوٹ تے
چمکن دل نہ کیوں کہیں پڑیں دے چکاوٹ تے
کوئی ناز چنجل ناز کرے کوئی پڑھی ڈینڈی راوٹ تے

اشعار اس نظم دے پہلے حصے وچوں گھدے گئے ہن۔ ایہ نظم سرائیکی وسیب دی تاریخ اتے ثقافت دی آئینہ دار ہے۔ اس نظم دا مجموعی تاثر ہک ڈرامے وانگوں ہے۔ ایندے وچ ڈرامے دے عناصر، کردار، مکالمے، ایکشن، جذبات اتے احساسات دا عکس نظر آندا ہے۔ اس نظم دے وسیلے نال شاعر نے اپٹے وسیب دی اجتماعیت اتے سانجھ دا درشن کروایا ہے۔ سانجھ کوں ہک نظریے دے طور تے پیش کیتا ہے۔

اس نظم وچ شاعر دا انداز خطابیہ ہے۔ اوہ اپٹے قاری کوں ماضی وچ گھن ویندا ہے اتے باور کرویندا ہے جو، سرائیکی وسیب اپٹی نوکیلی تہذیب اتے ثقافت دے حوالے نال ہک امیر خطہ ہے۔ ہک اوہ عہد وی ہاچڈاں لوک نغارے دی آواز سُن کے کٹھے تھیندے ہن۔ نغارہ ہک اچھی علامت ہوندا ہا، جیڑھا پٹے وسیب دے لوکاں کوں خوشی یا پریشانی دے عالم وچ کٹھا تھیوٹ دا اعلان ہوندا ہا۔ اس نظم وچ نغارہ ہک میلے دے کٹھ واسطے وچایا ویندا پیا ہے۔ وسیب دے لوک اس نغارے دی آواز سُن کے اپٹے سنگتیاں رلے ٹولیاں بٹا کے آندے پئے ہن۔ اگرچہ وسیب دے محنت کش لوک اپٹے کماں کاراں وچ مصروف رہندے ہن، لیکن ہٹ نغارا وچدا پیا ہے اتے اُنھاں دیاں ٹولیاں چٹے شور دے رستے اُتے ٹردیاں آندیاں ہن۔ شاعر آکھدا ہے جو پیراں دیاں درباراں اتے مزاراں اُتے منوتیاں ڈیوٹ دی رسم وی اساڈے وسیب وچ سانجھ دی ہک وڈی علامت رہی ہے۔ مگر منوتی کنوں وڈا اجتماع سرائیکی میلے دی صورت وچ ڈٹھاوٹ سگھدا ہے۔ اس طرح سرائیکی ثقافت دی ہک وڈی پہچان لوک جھمروی ہے۔ مگدی گالھ ایہ ہے، سرائیکی وسیب وچ جھمر، میلہ، ناٹک اتے لوک کھڈاں امن، محبت اتے سانجھ کوں تقویت ڈیندیاں ہن۔

کوئی بلبل وانگ چغول کرے کوئی گجھ پٹھی ہے کھاؤں تے
مردے لوک ہزار ڈیکھو، پولا بینسر پاؤں تے
ٹھڈھڑے ساہ بھریندے ڈیکھو کجے دید بھواؤں تے
چھوٹا قد، ہے کہیں دالمبا، چھت توں ہال لہاؤں تے

۳۔ نظم دی تشریح:

ایہ نظم اساڈے وسیب دے شاعر محمد حسین شاد نے لکھی ہے۔ ایہ نظم مثنوی دی فارم وچ لکھی ہوئی ہے۔ ایہ نظم دے عنوان کنوں ہی معلوم تھی ویندا ہے جو، شاعر اساکوں ہک جنچ (برات) دا نظارہ کرویندا پیا ہے۔ ایہ ہک مزاحیہ نظم ہے اتے ایندے وچ پولیاں دی ہک بے رنگی برات دا نقشہ ڈکھایا گیا ہے۔ دراصل ایہ نظم وچ شاعر نے پولیاں دا مذاق اڈایا ہے۔

شاعر لکھدا ہے جو، پولیں دی جنچ چڑھی تاں اُنھاں دے اُنھاں دی قطار ایویں نظر آندی پئی ہئی، جیویں بدخاں دھاؤں ویندیاں پیاں ہون۔ جنچ وچ ساز ایویں وچدے پئے ہن، جنھاں دی گئی سُر تال کئے نہیں۔ حتیٰ کہ اُنھاں دی مراسن وی بے سُرئی اتے باری آواز والی ہے۔ اوندے سہریاں وچ کوئی اثر کئے نہیں۔ ایہ طرح مراسن دے بگل وچ جیرھی ڈھولک ہے اوہ وی بے کار ہے۔

شاعر آکھدا ہے جو پولیاں دے اُنھاں دے کچا دے کچا کھچ بھریے ہوئے ہن اتے اُنھاں دے براتیاں نے عجیب تے زرا لے رنگ دے کپڑے پاتے ہوئے ہن۔ ایہ جنچ وچ عورتاں وی طرح طرح دیاں نظریاں آندیاں ہن۔ یعنی گجھ عورتاں نے اپنے ہالاں کول ڈھاک اُتے چاتا ہویا ہے اتے گجھ ہال جھاؤں کیستے تیار

نظر آندیاں ہن۔ شاعر طنز کریندے ہوئے آکھدا ہے جو، گجھ لڑکیاں نے بگل وچ پٹریاں (ٹکڑیاں) پاتیاں ہویاں ہن اتے وڈے ناز انداز نال نظر آندیاں ہن، جڈاں جو ایں برات وچ گجھ ہڈھیاں عورتاں ایویں نظر آندیاں ہن جیویں کوئی ہڈھی ڈیٹن۔ انھاں عورتاں وچ گجھ بلبل وانگوں سُرلی آواز والیاں ہن اتے گجھ جھیں وانگوں نظر آندیاں ہن۔

آخری اشعار وچ شاعر نے اُنھاں دے میک اپ اُتے وی طنز کیتی ہے اتے اُنھاں دے زیورات دا وی مذاق اڈایا ہے۔ ایہ طرح انھاں براتیاں دے چھوٹے، وڈے قد کول وی عجیب نظراں نال ڈٹھا گیا ہے۔

۴۔ نظم دا خلاصہ:

ایہ نظم دا شاعر محمد حسین شاد ہے۔ ایہ نظم دے عنوان کنوں ہی گالھ واضح تھی ویندی ہے جو، ایندے وچ ہک جنچ (برات) دی تصویر ڈکھائی گئی ہے۔ ایہ نظم وچ شاعر نے اساڈے وسیب دے ہک اتجھے طبقے کول طنز اتے مزاح دا نشانہ بٹایا ہے، جیکوں عام طور تے اسان پولی یا پولی آکھدے ہن۔ پولی اساڈے وسیب دی ہک معروف برادری ہے، جیرھی قدیم عہدے وچ کپڑے بٹاؤں دے ہنر نال سُنجاتی ویندی رہی ہے۔ اگرچہ پولیں کول کم عقل آکھن اتے کم سمجھ آکھیا گیا ہے۔ ایہ نظم وچ شاعر نے پولیں دی برات کول مزاح دے طور تے پیش کیتا ہے اتے لکھیا ہے جو، پولیاں دی جنچ چڑھی تاں ایندے وچ اُنھاں دی قطار ایویں نظر آندی ہئی جیویں بدخاں دریا اُتے دھاؤں ویندیاں پیاں ہون۔ اُنھاں اُنھاں اُتے رکھے ہوئے کچا دے عورتاں اتے ہالاں نال پُہن۔ اُنھاں براتیاں دے کپڑے سجاوٹ

کنوں خالی خالی ہن اُنھاں دیاں توتیاں اتے ساز بے تاثیر ہن۔ ایں طرح برات وچ سہرے گاؤں والی مراسم دی آواز وی سُر اتے سوز کنوں خالی ہئی۔

دراصل شاعر دے آکھن دا مقصد ایہ ہے جو، پولیاں دی جج وچ کوئی ڈھنگ تے رنگ نظر نہ آنداھا۔ بلکہ پورے ہر دیاں چھوٹیاں وڈیاں عورتاں گھروں ٹر پیاں ہن۔ ایندے وچ حمل والیاں، پالیں والیاں، چھوٹے قد والیاں، وڈے قد والیاں، ہڈھیاں اتے سوہٹیاں، کوچھیاں ساریاں موجود ہن۔

۱۔ شفقت بُردار

( )

شفقت بُردار داتعلق لیہ شہرنال ہے۔ پیشے دے لحاظ نال اوہ اردو زبان تے ادب دے پروفیسر ہن، لیکن سرانیکی زبان تے ادب دی خدمت کوں وی اپنا فرض سمجھدے ہن۔ شفقت بُردار نے سرانیکی ڈوہڑے، گیت اتے جدید نظم کوں اپنا موضوع بٹایا ہے۔ اُنھاں دا ہک شعری مجموعہ ”گرہہ دا قرض“ شائع تھی چکا ہے۔ ”یاداں“ شفقت بُردار دی ہک جدید نظم ہے اتے ایندے وچ محبوب دی یاد دا ہک نویکلارنگ نظر آندا ہے۔

۲۔ یاداں (نظم):

اوکوں آکھیں

راہ بھلیندڑ اہداہادی

بھلے لوک، بھلیندے ہوندن

ایڈے ظلم کریندے ہوندن

وت میں سوچے

ہن میں، اوندا گجھ نہیں لگدا

میڈی خاطر کوئی کیوں رووے

میڈا اوکوں گجھ نہ آکھیں

کہیں کوں اتنی فرصت کئے نہیں

بے اعتبار موسم دے وچ

سر دا بوجھن نہیں سنھلیندا
کہیں دیاں یاداں کون سنھالے

۱۔ سعید اختر سیال
(۱۹۶۴ء۔ تاحال)

سعید اختر سیال سرانیکسی وسیب دے علاقہ ڈیرہ اسماعیل خان نال تعلق رکھیندے ہن، اوہ ہک بنک آفیسر ہن، لیکن سرانیکسی زبان دی محبت انھاں دی گھٹی وچ شامل ہے۔ انھاں دے ڈو شعری مجموعے ”ڈیرہ سندھ کنارے“ اتے ”وساکھ“ شائع تھی چکے ہن۔ موجودہ نظم ”ملھار“ وساکھ وچوں چٹی گئی ہے۔ اس نظم وچ اپنے وسیب دی پسمنانگی اتے پاٹی دی سک نظر آندی ہے۔

۲۔ ملھار (نظم):

مٹھڑا ماہی ہنن تاں کھم پو

نہ وسدیں، نہ لسکدیں، گج دیں

میشھل ہاٹھ کپڈ وکٹاں بن کے

جھوک غریب دیں اکھیاں کولوں

سبھ اسمان لکائی کھڑیں

سچ کوں کوڑ بٹائی کھڑیں

ایہا تپڈے ناں دی رت ء

ایہوسا وٹ.....

کھم پونیں تاں

کیرھ گریہیں سپی آس کوں

موجھ دے ہتھوں و تر آ و نچٹے

۳۔ نظم دا خلاصہ:

ایہ نظم شفقت بڑا دی لکھی ہوئی ہے اتے ڈو حصیں وچ نظر آندی ہے۔ پہلے حصے وچ شاعر نے اپنے قاصد کوں سنہیا (پیغام) ڈتا ہے جو، اے قاصد! میڈے بچپن دے دوست کوں نوح آکھیں جو، تو تاں وڈ اتھی کے اساکوں بھل گیا ہیں، مگر اسماں اچ وی تیڈی راہ اتے آکھیں وچھائی پٹھے ہیں۔ اے دوست تیکوں ایویں ٹھانڈی نہ ہئی۔ اچھے دوست تاں اپنے بچپن کوں یاد رکھیندے ہن، لیکن تئساں سب کجھ بھل گئے ہو۔

اس نظم دے ڈو حصے وچ شاعر اپنی سوچ کوں تبدیل کر ڈیندا ہے اتے قاصد کوں منع کریندا ہے جو، اے قاصد توں میڈے بچپن کوں کجھ نہ آکھیں۔ اگرچہ میں اپنے بچپن دی دوستی کوں یاد کریندا ہاں، لیکن ضروری تاں نہیں جو، میڈا دوست وی میکوں یاد کریندا ہوسی۔ بعض انسان اپنی عملی زندگی وچ بچپن دیاں کئی یاداں بھل ویندے ہن۔ جڈاں جو کجھ لوک اپنیاں یاداں کوں اپنا اثاثہ سمجھدے ہن دراصل شاعر دیاں یاداں پیار دا اوہ احساس بٹ گیاں ہن، جیڑھیاں محبوب دی بے وفائی دے باوجود وی سوہنیاں لگدیاں ہن۔

تیڈا وچ ہے مٹھڑا ماہی
ہنٹاں تاں کھم پو

۱۔ خرم بہاول پوری
( )

خرم بہاول پوری دا پورا ناں نصیر الدین خرم بہاول پوری ہے۔ انھاں دا آبائی علاقہ احمد پور شرقیہ ہے۔ اوہ ہک ظریف طبیعت شاعر ہن۔ مزاح اتے محفل آرائی انھاں دی فطرت وچ شامل ہئی۔ انھاں دے کلام وچ سادگی اتے بے تکلفی بہوں زیادہ نظر آندی ہے۔ اس حوالے نال سرانیکی شاعری وچ انھاں دا الگ مقام ہے۔ انھاں دا مجموعہ کلام ”خیابان خرم“ دے عنوان نال شائع تھی چکا ہے۔

۲۔ کافی اتے تشریح: (شاعر: خرم بہاول پوری)

ہن کیکوں ہوش نمازاں دے
گٹھے پئے ہیں یار دے نازاں دے
شاعر لکھدا ہے جو، ہنٹاں تاں بے ہوشی دی کیفیت طاری رہندی ہے۔ کیوں جو، اساکوں محبوب دے نازاں نے مارمکایا ہے۔ دراصل شاعر حساس طبیعت دا مالک ہے اتے اپنے محبوب دے ناز انداز کول ڈیکھ تے مد ہوش تھی ویندا ہے۔

مجھی وانگوں پئے تڑپاندے ہیں
اٹھے ویلے گسڈے رہندے ہیں
رت روندے ہیں جتھ بہندے ہیں
ایھے سکھ ہن محرم رازاں دے
انھاں شعراں وچ شاعر ہک بے وس عاشق دے روپ وچ نظر آندا ہے اتے لکھدا ہے جو، اے محبوب اسان تیڈی محفل وچوں نکل کے مجھی وانگوں تڑپدے رہندے ہیں اتے ہر ویلے زنج تھیندے رہندے ہیں۔ تیڈی یاد دے وچ رورور کے

۳۔ نظم دا خلاصہ:
ایہ نظم ڈیرہ اسماعیل خان دے مہاندرے شاعر سعید اختر سیال نے لکھی ہے۔ سعید اختر سیال دے علاقے کون دمان دا علاقہ وی آکھیا ویندا ہے۔ اس خطے وچ فصلاں دی کاشت کاری کیتے بارشاں دے پاٹی اتے انحصار کیتا ویندا ہے۔ اصل وچ دمان دا گجھ حصہ بارانی ہے اتے اتھاں اگر بارشاں نہ وسن تاں خشک سالی دی کیفیت پیدا تھی ویندی ہے۔ اس نظم وچ شاعر نے اپنے علاقے دی موسمی صورت حال کول بیان کیتا ہے۔ اس علاقے دے لوک بادل وسن دی بہوں تاگتھ رکھدے ہن اتے خاص طور تے ساوٹ دا مہینہ بارشاں دا مہینہ ہوندا ہے۔ اگر اس مہینے وچ بارش نہ وسے تاں لوک بہوں مایوس نظر آندے ہن، حقیقت وچ ڈٹھا ونچے تاں پاٹی ہی ہی جیتی ہے اتے پاٹی دے بغیر خوشحالی ناممکن ہے۔ ایھا وجہ ہے جو، شاعر نے اس نظم وچ بادل کول بارش و ساوٹ دی ارداس (التجا) کیتی ہے۔ بارش وسن نال دمان دے خشک علاقے وچ پاٹی دی قلت دُور تھیندی ہے۔ تسی (پیاسی) دھرتی ساوی پوشاک پیندی ہے اتے لوک خوشحال تھی ویندے ہن۔ اگر ساوٹ اتے گرمیاں دی بارش نہ وسے تاں ول گر بہہ (خشک سالی) اتے مونجھ ودھ ویندی ہے۔ اس طرح مینگھ ملھار دا موسم اگر خالی واپس ول ونچے تاں غریب لوکاں دیاں جھوکاں ساوٹ اتے فصلاں دی ہریالی کنوں محروم تھی ویندیاں ہن۔ ایھا وجہ ہے جو شاعر نے اپنے علاقے وچ بارش اتے ملھار کول زندگی دی علامت آکھیا ہے۔

اکھیاں دا پائی سُنک گیا ہے، بلکہ ہنٹ ہنٹھوں دی بجائے خون دے پرنا لے جاری تھی
پگئے ہن۔ اے محبوب کیا تیڈے نال محبت کرن دا اتے تیکوں اپٹا ہمز بٹا وٹ دا ابھو
صلہ ہے۔

گھر، دَر، زرکوں بھاہیں لائی کھڑی ہاں
گھر والیاں نال وُچائی کھڑی ہاں
چن سارے کوں لچوائی کھڑی ہاں
ڈٹ چائی کھڑی ہاں ڈٹ بازاں دے

ایں بند وچ شاعر نے اپنے اُچوٹ دا حال بیان کیتا ہے اتے لکھیا ہے جو،
اے محبوب! میں گھر کنوں بے گھر تھی گئی ہاں۔ میں مال، دولت کنوں وی خالی ہاں،
میکوں تیڈے بغیر کوئی سُنکھ اتے آرام کئے نہیں۔ میڈے عزیز تے رشتے دار، میں
کنوں رُخ وٹا گئے ہن، میڈا خاندان میڈی وجہ کنوں اپنے وسیب وچ شرمسار ہے
اتے میں تیڈے نال دل لاکے دھوکہ کھادا ہے۔

اساں وانگ لگی تاں کل پووی
ساڈے سولاں دی سُدھ ول پووی
ابھو پتھر ہاں جو ڈل پووی
سُن کوکاں سوز دے سازاں دے

ایں بند وچ خرم بہاول پوری نے اپنے محبوب کوں شکوہ کیتا ہے اتے لکھیا
ہے جو، اگر اساڈی طرح تیکوں وی عشق داروگ لگ وچے تاں ول تیکوں اساڈے
درد اتے سوز دا پتہ چل ویسی۔ دراصل خرم دا محبوب پتھر دل ہے۔ اگر اوہ نرم دل تھی
وچے تاں ول شاعر دے اندر دے سوز کوں سمجھ سکھدا ہے۔

جیڑھے جیوٹ مول نہ ڈیندے ہن
اوھے مویاں کوں جند پیندے ہن
خود باندے تھی گزریندے ہن
محمود وی نال ایازاں دے

ایں بند وچ شاعر نے اُنھاں محبوباں دی کیفیت بیان کیتی ہے، جیڑھے
بعض اوقات خود عشق دی وادی وچ داخل تھی ویندے ہن۔ ول اوہ ظالم لوک رحم دل
اختیار کر کے موئے ہوئے لوکاں کوں وی زندگی عطا کر ڈیندے ہن، بلکہ خود نوکر بن
ویندے ہن جیویں سلطان محمود دا وادار نوکر ایازاں تھی۔

جاں پور تیڈے آ پوندے ہن
اکھیں کیا، ہاں خود روندے ہن
ایہ پور کوئی ڈو نہ ترائے ہوندے ہن
ہوندے لکھ لکھ پور جہازاں دے

اتھاں ”پور“ کنوں مراد محبوب دیاں یاداں ہن۔ شاعر اُنھاں یاداں دا
تذکرہ کریندے ہوئے لکھدا ہے جو، اے محبوب! تیڈیاں یاداں جس وقت میڈے
اُتے حملہ آور تھیندیاں ہن، تاں میڈیاں اکھیں اتے میڈا دل زار و قطار روندے
ہن۔ اے محبوب تیڈیاں یاداں صرف ڈو ترائے یاداں نہیں، بلکہ میڈے دل دے
سمندر وچ تاں تیڈیاں یاداں دے جہاز بھریے ہوئے ہن۔

کوئی اتنا تھورا لاوے ہا
جند سولاں توں چُھڑاواوے ہا
ساڈے سچٹاں کوں سڈ آوے ہا

ہتھ پدھ کے نال نیازاں دے

ایں مقام اُتے شاعر نے درخواست کتی ہے جو، کوئی تاں اتجھا ہووے
جیڑھا میڈے اُتے احسان کرے اتے میڈی جان درداں دی قید کنوں آزاد
کراوے۔ ایہ جان اوں وقت ہی آزاد اتے شاد تھی سگھدی، جس وقت کوئی محسن
میڈے بچٹاں کوں منا کے گھن آسی۔

حقیقت وچ ڈٹھا ونچے تاں دوستاں دارسٹن انسان دی حیاتی دا بہوں وڈا
خلا بن ویندا ہے اتے جس وقت بچٹن نال ہوندے ہن تاں زندگی باغ اتے بہار بن
ویندی ہے۔

خرم سوہٹے رُس چلے ہن
ہاں جھر کے ، سینے ڈلے ہن
سوہٹیاں دے ایھے بھلے ہن
رنگ ڈیکھ خدا دے رازاں دے

ایہ خرم بہاول پوری دی کافی دا آخری بند ہے۔ ایندے وچ شاعر نے آکھیا
ہے جو، رُسیما انسان دی زندگی کوں تباہ کر ڈیندا ہے۔ ایندے نال ہک عاشق صادق دا
دل اتے سینہ ٹلے ٹلے تھی ویندا ہے۔ اصل وچ شاعر دے آکھن دا مقصد ایہ
ہے جو رُسیمایا محبوب دی ناراضگی ہک بہوں وڈا کرب ہے۔ آخر کار شاعر نے بے بسی
دا اظہار کریندے ہوئے رُسیے کوں خدا دے رازاں دا ہک رنگ قرار ڈتا ہے۔

ایں کافی دے اسلوب کنوں واضح تھیندا ہے جو، خرم بہاول پوری ہک
حقیقت پسند شاعر ہے۔ سادگی اوندانویکھا، گن ہے اتے بے تکلفی اوندی ذات دا
عکس ہے۔

۱۔ سچل سرمست

( )

سچل سرمست دا اصل ناں عبدالواہاب ہے۔ بچپن وچ اُنھاں کوں سچل
اتے پتھو سڈیا ویندا ہا۔ ایہا وجہ ہے جو آپ سچل دے ناں نال مشہور تھی گئے ہن۔
اُنھاں دا علاقہ قصبہ درازہ تحصیل رانی پور گمبٹ ہے۔ ایہ علاقہ صوبہ سندھ وچ ہے
اتے سچل سرمست سندھ دے عظیم صوفی شاعر ہن۔ آپ کوں ہفت زبان شاعری آکھیا
ویندا ہے، کیوں جو آپ دا کلام عربی، فارسی، ہندی، اُردو، سندھی، کچھی اتے سرائیکی
وچ ملدا ہے۔ آپ صوفیانہ مٹھ دے شاعر ہن اتے نظریہ وحدت الوجود دے
پرچارک ہن۔ اُنھاں دی سرائیکی شاعری دی کتاب اسلم رسول پوری نے مرتب کیتی
ہے اتے بزم ثقافت ملتان دی طرفوں شائع تھی ہے۔ اِتھاں سچل سرمست دیاں ڈو
سرائیکی کاغذیاں دا متن اتے تشریح درج ہے۔

۲۔ کافی نمبر (سچل سرمست):

راجنھن کوں پرچائیں
کھیڑا رُٹھا تے گھولیا وو
میں راجنھن دی راجنھن میڈا
لوکاں لیکھے چاک منجھیں دا
کھیڑ کون کون بلائی
راجنھن سر دا سائیں
نال راجنھن دے کیوں نہ چراواں
منجھیاں ، کٹیاں ، گائیں
ساہ سچل دا سوہٹل کیتے
منگدے بہوں دعائیں

۳۔ تشریح:

شعر نمبر ۱: رانجھن کوں پرچائیں.....

سچل سرمست ہک صوفی شاعر ہن اتے تمام صوفیانہ شاعری وچ علامتی انداز ورتیا گیا ہے ایس شعر وچ وی رانجھا ہک علامتی شکل وچ سامنے آیا ہے اتے شاعر نے ایس علامتی کردار کوں مخاطب کر کے آکھیا ہے جو، اے قاصد میڈے محبوب کوں وچ آکھیں، تیڈے دشمن میڈے دشمن ہن۔ اُنھاں نال میڈا کوئی وی رشتہ کئے نہیں۔ میڈا کھیڑے نال نبھا کہیں صورت وی نہیں تھی سگھدا۔ میڈی منزل تاں جھوک ماہی دی ہے۔

شعر نمبر ۲: میں رانجھن دی.....

ایس شعر وچ وی شاعر نے رانجھن کوں علامتی کردار دے طور تے پیش کیتا ہے۔ اتے ہیر دے روپ وچ آکھیا ہے جو، رانجھا میڈا حق اتے سچ داسائیں ہے، ایندے برعکس کھیڑا ہک اتجھی بلا ہے، جیڑھی حق اتے سچ دے رستے وچ رُکاوٹ بن گئی ہے۔ ایھا گالھ شاہ حسین نے ایس طرح کیتی ہے:

میں تاں جاٹا جھوک رانجھن دی
نال میڈے کوئی چلے

شعر نمبر ۳: لوکاں لیکھے.....

ایس شعر وچ سچل سرمست نے سماجی تفریق کوں بہوں سوہنے اتے علامتی انداز وچ بیان کیتا ہے۔ ایہ تفریق اصل وچ اساڈے معاشرتی اتے معاشی نظام دی پیدا کیتی ہوئی ہے۔ یعنی آقا اتے غلام یا سرمایہ دار اتے مزدور ڈوا تچھے طبقے ہن جیڑھے دولت اتے غربت دی وجہ کوں ازدواجی تعلقات پیدا نہیں کر سگھدے۔ صوفیانہ شاعری وچ اتجھے امتیازی رویے دی مخالفت کیتی گئی ہے۔ اتے تمام لوکاں

کوں اسلامی عقیدے دی بنیاد اتے سماجی برابری دا حق دار سمجھیا گیا ہے۔ ایس پس منظر وچ سچل سرمست تے ہیر کوں ہک شہزادی اتے رانجھے کوں ہک نوکر دے طور تے پیش کر کے حق اتے سچ دا پرچار کیتا ہے۔ چنانچہ ہیر آکھدی ہے جو، اگرچہ رانجھا لوکاں دی نظر وچ ہک نوکر اتے ادنیٰ درجے والا شخص ہے، لیکن میڈا سردار ہے اتے ایہو حق سچ داسائیں ہے۔

شعر نمبر ۴: نال رانجھن دے.....

ایس شعر دا مطلب ایہ ہے جو، جتھاں کوئی شخص حق اتے سچ دارستہ اختیار کر گھندا ہے، تاں اوندے اندر وچوں سارے خوف اتے خطرے نکل ویندے ہن۔ ایس گالھوں ایس شعر وچ علامت نگاری دا سہارا گھن کے ایہ بیان کیتا گیا ہے، جو ہیر نے رانجھے کوں اپنا سائیں تسلیم کر گھدا ہا اتے اوہ اوندے نال منجھیاں، کٹیاں، چراوٹ وچ کوئی عار محسوس نہ کریندی ہی۔

شعر نمبر ۵: ساہ سچل دا.....

سچل سائیں دی کافی دا ایہ چھیکڑی بند ہے۔ ایس گالھوں ایندے وچ شاعر دا تخلص وی پیش کیتا گیا ہے۔ ایس شعر دا مطلب ایہ ہے جو ہک عاشق کیتے گل اٹاٹھ اوندو محبوب ہوندا ہے اتے ایہو محبوب ہی اوندی نگاہ دا مرکز ہوندا ہے۔ چنانچہ ہک سچے عاشق دامرٹ اتے جیوٹ وی اچھی محبوب ہستی نال ہوندا ہے۔ ایس کارٹ سچل سرمست نے فرمایا ہے جو سچل دا ہک ہک ساہ اپٹے سوہنے سچن کیتے دعا گو ہے۔

۴۔ کافی نمبر ۲ (سچل سرمست):

غیر نہ ہرگز رہندا

ڈیکھن نال سچن دے غیر نہ ہرگز رہندا

روپے وچ ذاتی طور تے داخل کیتی ویندی ہے، جو، اوہ اپنے محبوب کوں کہیں غیر نال
مخاطب تھیندا اڈکھ کے سہہ نہیں سگھدا۔ اتھاں سچل سرمست نے وی روایتی طور تے
مذکورہ انسانی رویے دا ذکر کیتا ہے۔

شعر نمبر ۴: ٹر ٹر ویندا.....

ایں شعر وچ محبوب دی خود غرضی اتے بے پرواہی دا ذکر کریندے ہوئے
شاعر نے لکھیا ہے، جو، اگر محبوب غیر اتے نوازشات کریندا ہے اتے غیراں دے نال
نظر آندا ہے، تاں ایہ اڈکھ تے دل کوں اڈھا ارمان لگدا ہے، بلکہ غیراں دے نال
محبوب دا ٹر ٹر ساڈا دل سہہ وی نہیں سگھدا۔

شعر نمبر ۵: سچل جالے روز.....

ایں شعر وچ وی محبوب دی بے پرواہی دا منظر پیش کریندے ہوئے شاعر
نے آکھیا ہے، جو، سچل تاں اپنے ساجن دا چھوڑا برداشت کر ہی نہیں سگھدا اتے
اوندی مونجھ کنوں غم زدہ ہے۔ مگر ڈو جھے پاسے اوہ ساجن ہے جیڑھا سچل دی تکلیف
اتے مونجھ کنوں بے پرواہ ہے۔

دراصل ایہ ہک روایتی انداز ہے اتے ایں طرح دی شاعری اکثر شعراء
دے کلام وچ نظر آندی ہے۔

دلبر باجھوں نال کہیں دے
ہنھاں نال جو یار آلاوے
ٹر ٹر ویندا غیراں کولوں
سچل جالے روز غماں وچ
ٹھاہ نہ ساڈا ٹھہندا
ساہ نہ ساڈا سہندا
نال ساڈے نہیں ہندا
سوہٹا سدھ نہ لہندا

۵۔ تشریح:

شعر نمبر ۱: پیکھن نال سچن دے.....

عشق ہک اتجھی کیفیت ہے، جیڑھی کہیں عاشق دے ذاتی رویے اتے
روایتی عمل کوں یک سر تبدیل کر ڈیندی ہے۔ ایں شعر وچ ایں کیفیت دا ذکر کیتا گیا
ہے۔ یعنی شاعر دے آکھن دا مطلب ایہ ہے، جو، میڈے محبوب دیاں اکھیاں
سوہٹیاں اتے جادو بھریاں ہن۔ انھاں اکھیاں دی تاثیر اتجھی ہے، جو، انھاں دی
تاب کوئی وی نہیں جھل سگھدا۔ دراصل سچل سرمست دا محبوب اتنا حسین اتے جمیل
ہے، جو، اوندے چمکدے چہرے اتے نظر جماؤں کہیں دے وس دی گالھ کئے نہیں۔

شعر نمبر ۲: دلبر باجھوں.....

ایں شعر وچ شاعر نے لکھیا ہے، جو میکوں اپنے محبوب دے قرب وچ
خوبصورتی نظر آندی ہے۔ جڈاں جو محبوب دے بغیر میں کہیں مقام اتے ٹھاندا وی
نہیں۔ دراصل ایہ انسانی فطرت ہے، جو، اوہ ہر اتجھی شے دے نال خوش رہندا ہے،
جیڑھی اوندے من کوں بھاندی ہے۔

شعر نمبر ۳: ہنھاں نال جو.....

ایں شعر وچ عشق دی ہک اتجھی کیفیت دا ذکر کیتا گیا ہے، جیڈے وچ
”میں اتے تو“ دے بغیر بی ہر شے غیر سمجھی ویندی ہے۔ یعنی ایہ گالھ ہک عاشق دے

۱۔ علی حیدر ملتانی

(۱۶۹۰ء تا ۱۷۸۵ء)

علی حیدر ملتانی کون اچو کے عہد وچ اسماں علی حیدر سرائیکی وی آکھ سگھدے ہیں۔ کیوں جو، علی حیدر ملتانی نے سرائیکی کلاسیکی ادب وچ ناصر علی پایہ دی شاعری کیتی ہے، بلکہ اُنھاں خواجہ فرید سمیت کئی شاعراں کوں متاثر وی کیتا ہے۔ علی حیدر ملتانی نے سی حرفی ڈوہڑے تخلیق کیتے ہن۔ سی حرفی توں مراد اتجھا کلام ہے جیندا پہلا مصرعہ الف، ب، دی پٹی وچوں کہیں حرف نال شروع تھیندا ہووے۔ کلاسیکی سرائیکی ادب وچ سی حرفی ڈوہڑیاں دی ہک مضبوط روایت موجود ہے۔ اتھاں علی حیدر ملتانی دے ڈوہڑے سی حرفی ڈوہڑے درج کیتے گئے ہن۔

۲۔ ڈوہڑا نمبر ۱:

ض، ضلالت کفر کنوں، میں ساتھ بنی دے آپی
کافر نفس شیطان دے اُتے فوج بنی دی ڈھا پی
نعت نبی رسول دی مینوں، شکر وانگ رس آپی
حیدر دے سر فضل الہی تے دشمن ول بلا پی
الف ان بن ان بن ان بن ان بن تھیں اک سمجھ اسا ڈی رمزیاں

تشریح:

اسا ڈے صوفی شاعراں نے ”الف“ دے حوالے نال کئی اسرار تے رموز بیان کیتے ہن۔ علی حیدر ملتانی نے وی ذات واحد کوں ”الف“ دی علامت بٹا کے کائنات کوں الف دی پیداوار ڈسایا ہے۔ ”الف“ دی رمز اساکوں اللہ دے سوہنے نبی حضرت محمد ﷺ نے ڈسی ہے۔ ایں ڈوہڑے وچ شاعر نبی کریم ﷺ دی شان بیان

کریندے ہوئے لکھدا ہے جو نبی کریم ﷺ دی مدحت شکر کنوں وی زیادہ خوش ذائقہ ہے۔ آپ دے سچے دین کوں اختیار کرن نال انسان ڈھیر سارے عذاباں کنوں بچ ویندا ہے، کیوں جو نبی کریم ﷺ ڈسایا ہو یا رستہ صراط مستقیم والے پاسے گھن ویندا ہے اتے اللہ تعالیٰ دی رحمت تھیو کفر اتے شرک دُور تھی ویندا ہے۔ ڈوہڑے لفظیں وچ شاعر ایہ آکھٹا چاہندا ہے جو نبی کریم ﷺ دی محبت اتے اتباع نال دین اتے دُنیا وچ کامیابی حاصل تھیندی ہے۔

ڈوہڑا نمبر ۲:

ع، عنایت رب دی ہووے، ایویں ہی فضل کریندا چا
تخت ہزارے توں رانجھن سڈ کے ہیر سیال دلیندا چا
عشق اسا ڈے دے چھیڑن کارن مہیں دے نال چھڑیندا چا
واہ وا! کم اللہ دے حیدر، آپ جوڑ جھویندا چا
الف اللہ، ان بن ان بن ان بن تھیں، اک سمجھ اسا ڈی رمزیاں
تشریح:

ایں ڈوہڑے وچ شاعر نے اللہ تعالیٰ دی حکمت اتے اسباب داند ذکرہ کریندے ہوئے لکھیا ہے جو، اگر اللہ تعالیٰ اپنی عنایت اتے فضل کرن چاہے تاں اوہ مسبب الاسباب ہے۔ اللہ تعالیٰ نے ہی رانجھے کوں تخت ہزارے وچوں بھیج کے جھنگ سیال دی ہیر تک پُگایا ہا۔ ہیر اتے رانجھے دا عشق ہک جگ مشہور قصہ ہے۔ رانجھا بظاہر ہیر دانو کراتے جھیں چراوٹ والا ہا لیکن سچی محبت پیدا تھیوٹ نال اوہ ہیر دا سر داسائیں بن گیا، اوندے راز اتے نیاز ہوں نولکے اتے وکھرے ہن۔ اوندی پوری کائنات حکمت دا بے انت خزانہ ہے۔

۱۔ احمد خان طارق

(۱۹۲۴ء تا ۲۰۱۷ء)

احمد خان طارق، شاہ صدر دین ضلع ڈیرہ غازی خان وچ پیدا تھئے ہن۔ انھاں دی ذات کھوسہ بلوچ ہے۔ اوہ پیشہ دے لحاظ نال کاشتکاری کریندے ہن۔ سرانیکی ڈوہڑے وچ اتے بیٹ دی شاعری دے حوالے نال احمد خان طارق دا اپنا انج مقام ہے۔ اتھاں انھاں دے ڈوہڑے وچ درج کیتے گئے ہن۔ ایہ ڈوہڑے احمد خان طارق دی کتاب ”عمران دا پورھیا“ وچوں چٹے گئے ہن۔

ڈوہڑا نمبر ۱:

کل شام تیں سکھ دی شاہ ہامی گھر وچ خوشیاں صبح سچ ہم، منہ تے حق سچ ہم
بگل مالا تے ہتھ مہندی ہئی، ہاٹن وچ خچ مچ ہم، بہوں بھڑ مچ ہم
سینگیاں گھنڈ چا منہ ڈھدیاں ہن چوٹرونون خچ مچ ہم، ڈوڑی خچ ہم
میں کوچھی، ورسوہٹا طارق، کتھ پچدا ایہ پچ ہم، پچ تے پچ ہم
تشریح:

ایں ڈوہڑے وچ احمد خان طارق نے آکھیا ہے جو، ایویں گڈریل شام دی
گالھ لگدی ہے، میں اپنے گھر وچ بادشاہیں وانگوں خوش تے نہال ہم۔ میڈے آسوں
پاسوں خوشیاں ہن۔ میڈی گل دی مالا اتے ہتھاں اتے لاتی ہوئی مہندی، میڈی سچی
خوشی وانگوں چمدی ہوئی ڈسدی ہئی۔ میڈیاں سکھیاں اتے سہیلیاں میڈے گھونگھٹ
کوں چا کے میڈے سوہٹپ دی تعریف کریندیاں ہن۔ بعد ازاں میڈی محبت کوں
نظر لگ گئی اتے ہن میں ایہ وسواس کریندی پئی ہاں جو اے طارق تو، کوچھی ہاویں،
لیکن تیڈا ورسوہٹا ہا، شاید ابھادجہ ہے جو تیڈی محبت توڑ نہیں پگ سگھی۔

ڈوہڑا نمبر ۲:

اساں رُل موئیں دے ہن حال کہنیں آئی جال جیویں اونویں جال گھدی
ہیں لوک غریب، غریب جھئے، کڈی وسم گئی کڈی ہال گھدی
ڈٹھا رنج جیکر، انج تھی پٹھا، ڈٹھا کھلدا تے کر گالھ گھدی
رُل گئے ہیں طارق جنیں ڈینھ دی سیں مال دی لکڑ سنجال گھدی
تشریح:

ایں ڈوہڑے وچ شاعر نے اپنے غریب اتے نماٹے لوکاں دا احوال بیان
کیتا ہے اتے لکھیا ہے جو، اساں بیٹ دے لوک بہوں غریب اتے نماٹے ہیں۔
جیویں وقت آندا ہے اویں گزارا کر گھندے ہیں۔ دراصل شاعر نے اتھاں تازی
ڈہاڑی والے غریباں دی سچی تصویر چھکی ہے اتے غریباں دے لہجے وچ گالھ کیتی
ہے۔ شاعر اہدے جو، اساں مزدوری کرتے کھاوٹن والے لوک ہیں، جے اگر کوئی
اساڈے نال کراڑا الیندا ہے تاں اساں سر جھکا گھندے ہیں اتے جیکر کہیں کھلدا
ہسد اڈدے ہیں تاں اپنی غرض پیش کرن کیتے گالھ کر گھندے ہیں۔ طارق اساں
اون ڈینھ دے اُجڑ گئے ہیں، جنیں ڈینھ دا اساڈا مال ڈھانڈا کہیں وبادی ضد اچ
آگیا ہے۔ دراصل بیٹ دے لوکاں کیتے جانور روزی دا اہم وسیلہ ہن، لیکن جس
وقت قحط سالی پیدا تھیندی ہے تاں ول جانور، یا تاں منڈیاں وچ وک ویندے ہن یا
کہیں وبادشاہ تھی ویندے ہن اتے لوک بد حال تھی ویندے ہن۔

۱۔ امان اللہ ارشد

(۱۹۷۲ء-تاحال)

امان اللہ ارشد، حجر عباسیاں، تحصیل خانپور (ضلع رحیم یار خان) وچ پیدا تھئے ہن۔ اوہ اعوان برادری نال تعلق رکھیندے ہن۔ انھاں سرانیکی شاعری وچ اہٹی وکھری سُنڄاں بٹائی ہے اتے انھاں دے معتد شعری مجموعے شائع تھی چکے ہن، تے درج تھیون والے ڈوڈ و ہڑے، امان اللہ ارشد دی کتاب ”اکھیں، خواب، جگارے“ وچوں منتخب کیتے گئے ہن۔

ڈوہڑا نمبر ۱:

اوکوں آکھیں رانجھن رُل گئے ہیں ساڈے پیٹ تے کال گزردا پئے
ساڈی سڑدی جھوک توں پاسہ کر، ہر باکروال گزردا پئے
ایہ یاد وی نہیں، ایں حال دیوچ ایہ کتواں سال گزردا پئے
اساں ارشد پھینگ کوں سکدے پیوں سندرہ سکھڑاں نال گزردا پئے

تشریح:

ڈوہڑا سرانیکی شاعری دی ہک قدیم صنف ہے، جیندے وچ ہر طرح دے موضوعات کوں پیش کیتا ویندا ہے۔ ایں ڈوہڑے وچ خشک سالی اتے دریائے سندھ دے پاٹی دی عدم دستیابی دی ڳالھ کیتی گئی ہے۔ پاٹی زندگی ہے، مگر اساڈیاں فصلاں اتے روہی دی زمین کیتے پاٹی دی قلت پیدا تھی گئی ہے۔ دریائے سندھ دا پاٹی اہٹی جاہ مگر بارش دا پاٹی وی اساڈے وسیب وچ نہ ہووے دے برابر ہے۔ اگر پاٹی نہ ہووے تاں اساڈیاں وستیاں، جھوکاں اتے پیٹ وچ قحط سالی شروع تھی ویندی ہے۔ شاعر نے اپٹے ایں ڈوہڑے دے آخری مصرعے وچ دریائے سندھ

دے پاٹی دی منصفانہ تقسیم دا عندیہ ڈتا ہے۔

ڈوہڑا نمبر ۲:

راہ ریتڑ ہن تو نازک ہیں، میڈے ساہ دے ڈورتے تڑدا چل
تو قدم رکھیں دل دھک تھیوے، دھڑکن دے شور تے تڑدا چل
جے اکھ توں ونچٹے دامن تیں، میڈی ہنجھ دے زورتے تڑدا چل
میں کتھ ڈھہہ پیاں نہ ڈکھ ارشد تو اہٹی ٹورتے تڑدا چل
تشریح:

ایں ڈوہڑے وچ شاعر نے اپٹے محبوب کوں مخاطب کر کے آکھیا ہے جو
اساڈی روہی وچ ریت دے پئے ہن، انھاں اُتے تڑن بہوں اوکھا کم ہے، اتجھے
علاقے وچ تڑن کیتے اپٹے ساہ کوں پکار کھٹا پوندا ہے۔ دل بہوں نازک جھئی شے
ہے۔ ایہ ذرا جھئی آہٹ اُتے تیز تیز دھڑکن پئے ویندا ہے۔ اے محبوب تَساں جڈاں
روہی وچ قدم رکھیندو، تاں دل دھک دھک کریندا ہے۔ میں تہاڈی راہ وچ اکھیاں
وچھیندا ہاں، میں اپٹیاں ہنجھوں نال تہاڈی راہ اُتے چھڑکاؤ کریندا ہاں، اساں روہی
دے سادہ لوک ہیں، اساڈیاں محبتاں سچیاں ہن۔ اساں خود تاں رُل رہ ویندے
ہیں، لیکن دوست کوں کڈاھیں شکوہ نہیں کریندے۔

صاحبزادہ ریاض رحمانی دا علاقہ خیر پور ٹا میوالی ضلع بہاول پور ہے۔ انہاں
دا تعلق خواجہ خدا بخش خیر پوری دے خاندان نال ہے۔ ریاض رحمانی سرائیکی غزل اچ
ہک نویکلے لہجے دا شاعر ہے۔ درج ذیل غزل انہاں دے شعری مجموعہ ”سوچاں
خوشبو، لفظ غلاب“ وچوں چٹی گئی ہے۔

اپٹے لہو نال تیڈا روپ نکھاری ویندوں
تیڈے رُخسار، تیڈی سیندھ سنگھاری ویندوں

ریت دی کندھ ہے جچن، تیڈی وفا دی اُمید
ڈھاندی ویندی ہے، مگر وی اُساری ویندوں

دُورتوں کھرتے تیڈی زلف دے سائے ڈٹھن
ہاں کھڑا ہلدا ہے، اکھیں تاں ٹھاری ویندوں

تیں کنوں نکھڑوں تاں محسوس کریندوں ایویں
جیویں کوئی شے تیڈے کول وِساری ویندوں

بر دے بھرٹے اساں آئے ہیں تیکوں نیوٹ کیتے
آ نہ آ، پر تیڈے رستے تاں پھاری ویندوں

یونٹ دا تعارف:

ایں یونٹ وچ تساں مختلف شاعراں دا تعارف اتے انہاں دیاں منتخب
غزلاں دا مطالعہ کریسو۔

یونٹ دے مقاصد:

ایں یونٹ دے مقاصد ایہ ہن:

- ۱۔ سٹوڈنٹس کول غزل گو شاعراں دی جان سُنجان تھی سگھے۔
- ۲۔ سٹوڈنٹس غزلاں دے مفہوم اتے مضامین کول سمجھ سگھن۔
- ۳۔ سٹوڈنٹس اپٹے امتحانی سوالات کول آسانی نال تیار کر سگھن۔

امتحانی سوالات:

ایں حصے وچوں خاص طور تے ہک سوال حل کرنا لازمی ہے۔ $15=5+3$
سوال دا نمونہ ایہ ہے: تلے ڈتے گئے غزلاں دے شعراں دی تشریح کرو۔

(الف): پھٹ ساوا ہے جے تیں دل دا، کوئی فائدہ نہیں پھکی کھل دا

(ب): توں اشارہ تاں کر محبت دا، ساری دنیا غلام تھی ویسی

(ج): تو نویں نسلیں کول گولن دی نہ کوئی تکلیف کر

ہن حویلیاں ایں اُساریاں گین دَرِملدے نہیں

ایں شعر وچ شاعر نے لکھیا ہے جو، اے محبوب! تیڈی وفادی اُمید ایویں
 ہے جیویں ریت دی دیوار ہووے۔ یعنی شاعر دے آکھن دا مقصد ایہ ہے جو ریت
 دی دیوار کمزور ہوندی ہے، اوکوں اُچا کرنِ فضول کم ہے۔ شاعر نے ایں شعر وچ
 ریت دی دیوار دی مثال پیش کر کے اپنے محبوب دی بے وفائی کوں بیان کیتا ہے۔
 شاعر اہدا ہے جو، اگرچہ میں چاؤدا ہاں جو میڈا دوست بے وفا ہے، لیکن میں ول وی
 اُمید رکھ کے پٹھا ہاں۔

شعر نمبر ۳: دُورتوں کھڑتے.....

شاعر اہدا ہے اے محبوب میں دُور کنوں تیڈیاں زُلفاں دا سایہ ڈٹھا ہے۔
 اے محبوب اگر تو اساکوں اپنے قریب نہیں آوٹ ڈیندا۔ اساڈے دل وچ ایں گالھ دا
 بہوں ڈکھاتے ارمان ہے لیکن ایں ارمان دے باوجود اساڈیاں اکھیں ٹھر گیاں ہن
 کیوں جو اساکوں دُور کنوں تیڈا دیدار کر گھدا ہے۔

شعر نمبر ۴: تیں کنوں نکھڑوں.....

ایں شعر وچ شاعر نے بیان کیتا ہے جو، اے محبوب! تیڈا نکھڑن تیڈی
 جدائی میکوں گوارا کئے نہیں، بلکہ تیں کنوں جد تھیوٹ ویلے میڈے دل وچ ایویں
 محسوس تھیندا ہے جیویں کوئی شے تیڈے کول رہ گئی ہے۔ دراصل شاعر دا دل ہی
 اوندے محبوب کول رہ ویندا ہے۔ اتے کوئی وی عاشق صادق ایں گالھ کوں برداشت
 نہیں کر سگھدا جو اوہ ہک پل کیتے اپنے محبوب کنوں جد اتھی ونجے۔

شعر نمبر ۵: سہر دے بھرٹے.....

ایں شعر وچ شاعر نے لکھیا ہے جو، اے محبوب اساکوں تیڈے نوکراتے غلام
 ہیں۔ تیکوں اپنے نال جوڑن کیتے کئی پریشانیاں اتے تکلیفاں وچوں گزر کے آئے

جیویں جیویں تو، نویں دوست بٹیندا ویندیں
 اوں اوں نویں دشمن اساکوں دھاری ویندوں

بھن تے آلس نہ ڈکھاؤ، میں سمجھدا پٹھاں
 پئے سمجھیندو جو، اساکوں ماری اڈاری ویندوں

لکھاں شہراتاں تے عیدیاں ایندے نالتوں صدتے
 جیڑھی ہک رات تیڈے نال گزاری ویندوں

عشق اول شخص دا پاٹی دی مندھاٹی ہے ریاض
 رڑکی ویندوں تے نتارے وی نتاری ویندوں

اشعار دی تشریح:

شعر نمبر ۱: اپنے لہونال.....

ایں شعر وچ شاعر لکھدا ہے جو، اے محبوب! تیڈے رنگ روپ کوں سوہٹا
 بناوٹ کیتے اساڈا لہوی حاضر ہے۔ اے محبوب اساکوں خود تاں اُچھو گئے ہیں، لیکن
 تیڈی عزت اتے شان کوں ہمیشہ اُچا رکھیا ہے۔ دراصل شاعر اپنے محبوب کوں سوہٹا
 اتے خوش ڈیکھٹا چاہندا ہے۔ کیوں جو اوہ اوندے نال سچی محبت کریندا ہے اتے
 اوندے رنگ روپ کوں نکھارن کیتے ہر قسم دی قربانی ڈیون کیتے تیار ہے۔

شعر نمبر ۲: ریت دی کندھ.....

شعر نمبر ۹: عشق اور شخص دا.....

ایہ شعر ریاض رحمانی دی مذکورہ غزل دے مقطع دے طور تے سامنے آیا ہے۔ ایندے وچ شاعر نے بیان کیتا ہے جو اے ریاض میں ہک اتکھی شخصیت نال محبت کیتی ہے، جنیں میڈی محبت کوں کوئی اہمیت نہیں ڈتی۔ بلکہ ایس شعر وچ ریاض رحمانی نے ایہ مضمون بیان کیتا ہے جو میڈا عشق پاٹی دی مندرھاٹی وانگوں ثابت تھیا اتے ایندا کوئی وی نتیجہ برآمد نہیں تھیا۔

ہیں۔ ہنٹاں اسماں تیڈی راہ دے سارے کنڈے صاف کر ڈتے ہن۔ اے محبوب! تو اسڈے نال ٹرسیں تاں خوشیاں دی بہارا ویسی۔

شعر نمبر ۶: جیویں جیویں تو.....

ایس شعر وچ شاعر اپنے محبوب نال مخاطب تھی کے اہدا ہے جو، اے محبوب! تیڈے نویں نویں دوست ایویں ہن جیویں میڈے رقیباں وچ اضافہ تھیندا پیا ہووے۔ دراصل تو ایہ نویں دوست نہیں بٹیندا پیا، بلکہ میڈے دشمنان دی تعداد ودھیندا پیا نہیں۔ دراصل شاعر اپنے محبوب نال سچی محبت کریندا ہے اتے اوندے نال کہیں پئے دی دوستی کوں اکا برداشت نہیں کریندا۔

شعر نمبر ۷: بھن تے آلس.....

ایس شعر وچ شاعر نے اپنے محبوب دی انگڑائی دا ہک عجیب نقشہ چھکایا ہے۔ اوہ لکھدا ہے جو، اے محبوب! میکوں تیڈی انگڑائی وچ وی ہک نویکلاراز نظر آیا ہے۔ یعنی ایندے کنوں پتہ چلدا ہے جو تہاں پرواز کرکڑی دی تیاری کریندے پئے ہو۔ دراصل شاعر کوں اپنے محبوب دی آلس بھنڈن (انگڑائی گھنڈن) وچ جیرہا حسن نظر آیا ہے اونکو ہک سوہنے اتے من موہنے انداز نال پیش کیتا گیا ہے۔

شعر نمبر ۸: لکھاں شہراتاں.....

ایس شعر وچ شاعر نے اپنے محبوب نال گزاری ہوئی ہک رات دا نقشہ ایس طرح چھکایا ہے جو، اے محبوب میں لکھاں شہراتاں اتے لکھاں عیداں اول ہک رات توں قربان کر ڈیواں، جیرہی رات تیڈی قربت اتے وصال دے وچ گزری ہے۔ دراصل شاعر واسطے ایہ ہک اتکھی رات ہے جیندے اتوں ہر قسم دی خوشی قربان کیتی وچ سگھدی ہے۔

غزل: محسن نقوی

(۱۹۴۷ء تا ۱۹۹۶ء)

محسن نقوی نے بنیادی طور تے اردو شاعری وچ اپنی پہچان بٹائی ہے۔
اوندا گجھ کلام سرائیکی شاعری اُتے وی مشتمل ہے۔ اوہ ڈیرہ غازی خان وچ پیدا تھئے
ہن۔ محسن نقوی نے اردو وانگوں سرائیکی وچ وچ ہنختہ شاعری کہتی ہے۔

جیڑھا تپڈا غلام تھی ویسی
اوہ وفادار امام تھی ویسی

تو میڈے دل تے ہتھ تاں رکھ ساتی
ہولے ہولے آرام تھی ویسی

چندر اوندی بگلی دیوچ ڈیکھوں
ایں بہانے سلام تھی ویسی

خوف محشر دا کیوں کراں محسن
گجھ نہ گجھ انتظام تھی ویسی

اشعار دی تشریح:

شعر نمبر ۱: جیڑھا تپڈا غلام.....

شاعر اہدا ہے، اے محبوب توں محبت دا بادشاہ نہیں۔ تپڈی اطاعت عبادت
دا درجہ رکھیندی ہے، جیڑھا شخص وی تپڈی اطاعت کریندا ہے، او خود کوں تپڈا غلام
سمجھدا ہے، اتے ایں اطاعت گزاری اُتے فخر محسوس کریندا ہے۔ دراصل ہک سچا
اطاعت گزار ہی وفادار ہے اُچے درجے اُتے پہنچ سکھدا ہے۔

شعر نمبر ۲: کیا خبر ہی.....

شاعر لکھدا ہے جو، وفا کرک اُتے قول اقرار نبھاو اُتے دے تاں طور طریقے
خاص ہوندے ہن۔ پتہ نہیں جو وستیاں وچ راہن والے لوک اپنی ریت تے روایت
کوں کیوں بھل گئے ہن۔ اہچ وستیاں وچ پیارا تے محبت دے خاص انداز عام تھی
گئے ہن اتے پیار جھنسی شے نیلام تھیندی ہوئی نظر آندی ہے۔

شعر نمبر ۳: ججھ دا پہلا سلام.....

کیا خبر ہی وفا دی وتی وچ
پیار جھنسی شے وی عام تھی ویسی

ججھ دا پہلا سلام گھن جانی
بڈے جڈو دے تاں شام تھی ویسی

تو اشارہ تاں کر محبت دا
ساری دُنیا غلام تھی ویسی

اوہ تاں خوابیں دی بیچ تے سمسن
ندر ساڈی حرام تھی ویسی

میک اپ کرکھ اتے اپٹے آپ کوں سوہٹا بٹا وٹ، دراصل ہک اتجھا جذبہ
ہے جیڑھا خاص طور تے عورتاں وچ زیادہ پاتا ویندا ہے۔ بعض اوقات تاں میک
اپ کرکھ وچ سارا سارا ڈینھ وی گزرویندا ہے۔ جیویں جو خواجہ فرید نے وی فرمایا
ہے جو:

مُساگ ملیندی دا گز رہ گیا ڈینھ سارا

ایں طرح مذکورہ بالا شعر وچ وی شاعر نے بٹن جڑون وچ وقت ضائع کرکھ
دی بجائے، ایہ گالھ کہتی ہے جو، سادگی نال ہی محبوب کوں سویل دا سلام کر گھنن بہتر
ہے۔

شعر نمبر ۴: توں اشارہ تاں کر.....

اخلاق اتے محبت ہک اتجھا جذبہ ہے، جیڑھا پتھر دل انساناں کوں وی موم
کر ڈیندا ہے۔ ایں شعر وچ شاعر نے بیان کیتا ہے جو محبت، اخلاق اتے پیار دے
نال ہی دنیا کوں رام کیتا وئج سگھدا ہے۔ ایندے سوا جتھاں کرودھ، بغض اتے عناد
ہوندا ہے اُتھاں نفرت جنم گھندی ہے۔ دنیا وچ زندگی گزارن دا بہترین طریقہ
اخلاق اتے پیار والا طریقہ ہے۔ جڈاں جو جھاں لوکاں وچ برداشت اتے
اخلاقیات وچ کمی ہے اوہ کامیاب زندگی بسر کر ہی نہیں سگھدے۔

شعر نمبر ۵: اوہ تاں خوابیں.....

ایں شعر وچ شاعر نے اپٹے محبوب دی بے وفائی دا تذکرہ کیتا ہے اتے لکھیا
ہے جو میڈا محبوب بے وفا ہے۔ اوہ وچھوڑا ڈے کے ٹریا گیا ہے۔ اگرچہ اوہ اچھی
مرضی دا مالک ہے اتے امن و ز زندگی بسر کریندا ہے، لیکن اسان اوندی جدائی
برداشت نہیں کر سگھدے۔ اوہ آرام دی نندر کریندا ہے، لیکن اسان اوندیاں یاداں

کوں بگل لا کے روندے ہیں اتے اساڈیاں نندراں حرام تھی گیاں ہن۔
شعر نمبر ۶: توں میڈے دل تے.....

دراصل وچھوڑا، جدائی اتے بے وفائی عشق اختیار کرکھ والیاں کون تباہ
کر ڈیندی ہے اتے انھاں کوں مریض لا دوا بٹا ڈیندی ہے۔ انھاں دا آرام اتے
سکون برباد تھی ویندا ہے۔ انھاں پریشانی دے باوجود اگر محبوب مہربان تھی پووے
تاں ول عشاق لوکاں دی جان وچ جان آویندی ہے۔ ایں شعر وچ وی کجھ ایں طرح
دا مضمون بیان کیتا گیا ہے۔ یعنی شاعر نے اپٹے محبوب کوں مخاطب کر کے عرض کیتا
ہے جو اے میڈے ساقی، اے میڈے طبیب، اگر تساں میڈے اُداس دل تے محبت
بھریا ہتھ رکھ ڈیو تاں میڈیاں ساریاں تکلیفاں ختم تھی ویں میں سگھ اتے سکون
حاصل کر گھنساں۔

شعر نمبر ۷: چندرا وندی، گلی.....

پہلی دا چندر ڈیکھن اتے خاص طور تے عید دے موقع تے چندر ڈیکھن
دی روایت ہوں قدیم ہے۔ عشاق ہمیشہ موقع دی تلاش وچ رہندے ہن اتے اپٹے
محبوب دے دیدار واسطے کئی بہانے بٹا گھندے ہن۔ ایں شعر وچ وی شاعر نے ایہ
بہانہ بٹایا ہے جو، محبوب دے کوچے وچ وئج کے چندر ڈیکھوں، ایں طرح محبوب دا
دیدار ضرور تھی ویسی۔ دراصل اتھاں شاعر دا محبوب چندر دا استعارہ بٹ گیا ہے اتے
شاعر آسانی چندر دی بجائے اپٹے محبوب دے چہرے دا دیدار کرکھ چاہندا ہے۔

شعر نمبر ۸: خوف محشر دا.....

روزِ محشر دا یقین اساڈے اسلامی عقائد وچ شامل ہے۔ ایہ اوہ ڈینھ ہے
جڈاں اساڈے اعمال دا حساب کتاب تھیوٹا ہے۔ روزِ محشر مجرم لوکاں کوں سزا ملسی

غزل: ارشد ملتانى

(۱۹۲۴ء تا)

ارشد ملتانى، ملتان وچ پيدا تھئے ہن۔ اُنھاں دا شمار اولين غزل گو شعراء وچ
تھيندا ہے۔ اگرچہ اوہ ۱۹۶۰ء تک اردو ميڈيم وچ ہی لکھدے رہيے ہن، ليکن ۱۹۶۰ء
وچ بزم ثقافت ملتان دے پليٹ فارم توں اُنھاں سرائيکي شاعري دا آغاز وی کر ڈتا
ہا۔ اُنھاں دی شاعري دا اپنا ہک نويں کارنگ ہے۔

توں آيوں تاں ہنجھوں رُک گئین
چندر چڑھیا تاں تارے لُک گئین

تیڈے کھل آون توں صدقے
سارے جھیرے جھگڑے مُک گئین

صحراواں دی تریہہ نہ چُکھو
وہندے وہندے دریا سَک گئین

بجھ دے منہ پھیرن دی دیر ہی
سارے منظر شہر دے لُک گئین

سسی، پنوں، ہیر تے رانجھا
سارے قصے میں تے ڈھک گئین

اتے نیک لوکاں کوں اجرِ عظیم ملسی۔ انسان خطا دا پتلا ہے، اوہ ہر وقت دنیا دے کماں
کاراں وچ مصروف رہندا ہے اگرچہ اللہ تعالیٰ دی بندگی کرن فرض ہے، لیکن بعض
اوقات انسان غافل وی تھی ویندا ہے۔ ایس شعر وچ شاعر نے روزِ محشر دے خوف
کنوں نچن دی ڳالھ کہتی ہے اتے ایہ امید ڈیوائی ہے جو اللہ تعالیٰ اسا کوں اپنے محبوب
نبی کریم ﷺ دے صدقے بخش ڈیسی۔ نبی کریم ﷺ اپنی اُمت دی شفاعت ضرور
فرمیں۔

بے شک اساڈے یار ہن ، لیکن
کیڑھے ظلم اندھار توں چُک گنیں

کون زمانے کولوں پُچھے
کیوں لوکاں دیاں کمر اں جُھک گنیں

ارشاد جھوک وصال دی آئی
بجر دے پنڈھ اوڑے مُک گنیں

اشعار دی تشریح:

شعر نمبر ۱: توں آئیوں تاں.....

ایں شعر وچ شاعر نے اپنے محبوب دی آمد دا ذکر کیتا ہے اتے نال چندر دی
مثال ڈتی ہے۔ یعنی شاعر لکھدا ہے جو، اے محبوب! جیویں رات دے اندھارے وچ
چندر دی روشنی تاریاں دی روشنی اُتے غالب آویندی ہے۔ ہو بہو ایویں تہیڈی آمد
دے نال میڈیاں ساریاں مونجھاں اتے ہنجھواں اُتے وصال دی خوشی غالب آگئی
ہے۔

شعر نمبر ۲: تہیڈے کھل آوٹ.....

عاشق تاں ہر وقت اپنے محبوب اُتوں صدقے تے گھولے تھیندا ہے۔
اگرچہ محبوب نال جھیرا جھگڑاوی تھی ویندا ہے، لیکن ایہ سب گُجھ عارضی ہوندا ہے،
محبوب کھل تے اُلا پووے تاں عاشق دے کلیجے وچ ٹھنڈ پئے ویندی ہے۔ ایں
طرح ایں شعر وچ شاعر نے لکھیا ہے جو، اے محبوب! تساں کھل تے گالھ کیتی ہے،

ہُن میڈے اندر دے سارے غصے ختم تھی گئے ہن۔

شعر نمبر ۳: صحراواں دی تریہہ.....

ایں شعر وچ شاعر نے صحرا دی منظر کشی کیتی ہے اتے لکھیا ہے جو، صحرا اوہ
مقام ہے جتھاں ریت دے ٹیلے ہوندے ہن اتے اُتھاں پاٹنی داوی کال ہوندا ہے۔
پاٹنی نہ ہووٹ دی وجہ کنوں اتھاں درخت اتے سبزہ وی ناپید تھی ویندا ہے۔ صحرا دی
ریت بہوں گرم اتے پیاسی ہوندی ہے۔ دراصل جتھاں جتھاں صحرا نظر آندے ہن
کہیں زمانے وچ اتھاں دریا و ہندے ہن۔ ہُن دریا سُنک تے مُک گئے ہن اتے صحرا
پیاسہ تے تسالگدا ہے۔

شعر نمبر ۴: بجھ دے منہ پھیرٹ.....

ایں شعر وچ شاعر نے شہر دی رونق دا ذکر کریندے ہوئے لکھیا ہے جو، بجھ
دے لہندے ہی شہر دا ہر منظر اکھیں کنوں اوڈھرتھی ویندا ہے۔ دراصل سورج دی روشنی
نال ہر منظر سوہٹا تے من بھاوٹا ڈسدا ہے، لیکن شام تھیوٹ نال وستیاں اتے شہراں
دیاں رونقاں رات دے پچھاویں وچ لگ ویندیاں ہن۔

شعر نمبر ۵: سسی پنوں.....

ایں شعر وچ شاعر نے شاعرانہ تعلق بیان کریندے ہوئے آکھیا ہے جو میں
سسی پنوں اتے ہیرا رانجھا کنوں وی وڈا عاشق مزاج ہاں۔ بلکہ ایہ عشقیہ قصے میڈی
محبت دی کہانی کنوں کوتاہ ہن۔

شعر نمبر ۶: بے شک اساڈے یار.....

ایں شعر وچ شاعر نے اپنے دوستاں دی عداوت کول بیان کریندے ہوئے
لکھیا ہے جو، اساں ہمیشہ دوستاں کنوں ہی دھوکہ کھادا ہے۔ ایہ گالھ بڑے المیے والی ہے

جو، شاعر دے دوستان نے ظلم اتے زیادتی کرن وچ کوئی کسروی نہیں چھوڑی۔
شعر نمبر ۷: کون زمانے کولوں.....

ایں شعر وچ شاعر نے ایہ بیان کیتا ہے جو حالات ہر وقت ہکوساویں نہیں
رہندے، بلکہ عروج اتے زوال ہک فطری عمل ہے۔ اوہ لوک جیرھے ہک عہد وچ
خوشحال زندگی بسر کریندے ہن، ہُن زوال دی ضد وچ آکے کمزور ڈس دے ہن۔
دراصل زمانے دے بدلن وچ انسان مجبور اتے لاچار ہے۔
شعر نمبر ۸: ارشد جھوک وصال.....

ایہ ارشد ملتان دی غزل دا مقطع ہے۔ ایندے وچ شاعر نے اپنا تخلص
استعمال کیتا ہے اتے لکھیا ہے جو، اے ارشد انسان ساری زندگی ڈکھاں وچ بسر کر
ڈیندا ہے۔ عشق ہک فطری جذبہ ہے۔ ایندے وچ ہجر اتے فراق نال نال پندھ
کریندا ہے، لیکن جس وقت انسان دا وصال تھی ویندا ہے تاں ول سارے درد وی ختم
تھی ویندے ہن۔ ڈوجھے لفظیں وچ ایں آکھوں جو، شاعر نے اپنی وفات کوں
وصال داناں ڈتا ہے اتے اپنے ہجر فراق دے پندھ مکاؤن دی گالھ کیتی ہے۔

غزل: شمیم عارف قریشی

(تا ۲۰۱۸ء)

شمیم عارف قریشی دا تعلق ملتان شہر نال ہے۔ اوہ انگریزی ادب دے
پروفیسر ہن اتے ڈائریکٹر کالجز وی رہیے ہن۔ علاوہ ازیں اوہ سرائیکی ادبی تنظیم
”سویل“ دے اہم کارکن دے طور تے وی کم کریندے رہیے ہن۔ انھاں دی
سرائیکی شاعری دا مجموعہ ”نیل کتھا“ دے عنوان نال شائع تھی چکا ہے۔ جدید سرائیکی
شاعری وچ شمیم عارف قریشی نے اپنی نویکلی شناخت بٹائی ہے۔

اکھ جتلی ہک دنیا ہے پئی ساہ جتلا ہک جیوٹ
انباں دی کہیں چھاں دے تلے پہہ کے گندی سیوٹ

بھدی ایویں رہ گئی ہ کوئی بھدی ایویں راہی
ساری سِک دا اکھ تھیوٹ ول اکھ دا پاٹی تھیوٹ

دریاویں دے پاٹی لگدن کیویں اپٹے اپٹے
اپٹی اکھ نال اپٹا درشن ہک نال پاٹی پیوٹ

اکھ کھلی تاں ڈیکھن والے باغ اندر کیا ڈہدے
پتراں دا رنگ سوکھا ساوا پھل دا پھٹل تھیوٹ

اشعار دی تشریح:

شعر نمبر ۱: اکھ جتلی ہک دنیا.....

شاعر آہدا ہے جو، دنیا دی ساری خوبصورتی بندے دی اپنی اکھ وچ ہے
 پئی۔ کیوں جو، اگر بندے کول خوبصورت خیال اتے خوبصورت احساس ہے تاں ول
 ہر اکھ وچ فطرت دا ہر نظارہ خوبصورت ہے۔ ساڈی ایہ حیاتی ہوں مختصر ہے، ایندی
 مثال ایویں ہے جیویں اپٹے وسیب وچ انباں دی ڈھلدی ہوئی چھاں (سایہ) ہوندی
 ہے۔ یعنی جیویں انباں دی چھاں ہوں سوٹھی لگدی ہے، زندگی وی ایویں سوٹھی
 لگدی ہے، لیکن جیویں انباں دی چھاں تلے گندی سیوٹ والی کول پتہ وی نہیں چلدا
 اتے چھاں ڈھل ویندی ہے، زندگی وی ایویں مصروفیت وچ پوری تھی ویندی ہے۔
 اتے ول انسان ایں دنیا کول چھوڑ کے اگلی دنیا وچ داخل تھی ویندا ہے۔ دراصل شاعر
 نے اپٹے وسیبی ماحول وچوں زندگی اتے فطرت دے حُسن دی ہک خوبصورت مثال
 بیان کیتی ہے۔

شعر نمبر ۲: بھدی ایویں رہ گئی.....

شاعر لکھدا ہے جو، انسان اپنی زندگی وچ ہوں زیادہ خواہشات رکھیندا
 ہے اتے اُنھاں کول پورا کر ڈے جتن کریندا رہ ویندا ہے۔ اوہ دنیا وچ زیادہ جیوٹ
 دی خواہش وی رکھیندا ہے، لیکن زندگی بے وفا ہے۔ ایہ کہیں موڑتے وی انسان کول
 چھوڑ ڈیندی ہے۔ ایں طرح انسان اپٹے اندر دیاں سکاں اتے محبتاں کول نال گھن
 کے کڑ ویندا ہے۔

شعر نمبر ۳: دریا ویں دے پاٹی.....

شاعر آہدا ہے جو، اساڈے دریا اساڈی زندگی دی وڈی علامت ہن۔
 انھاں دے پاٹی نال اساڈیاں فصلاں تیار تھیندیاں ہن، دریاواں کنوں اسا کول بے
 شمار فائدے حاصل تھیندے ہن دراصل دریا وادی سندھ دی وسوں دا وڈا وسیلہ ہن۔

ایں خطے دے لوک دریاواں نال اپنی زندگی ہنڈھیندے رہیے ہن۔ ہک نال پاٹی
 پیوٹ سرائیکی وسیب دی قدیم ریت رہی ہے اتے پاٹی وچ اپنا چہرہ ڈیکھن وی
 دراصل اپنا درشن کر ڈے ہے۔ بہر حال دریا اتے اوند اپاٹی سرائیکی وسیب کول اپنی
 جھولی وچ پلیندا رہیا ہے۔

شعر نمبر ۴: اکھ کھلی تاں ڈیکھن والے.....

ایں شعر وچ شاعر نے اپٹے خطے کول ہک باغ وانگوں سوہٹا خطہ آکھیا ہے۔
 کیوں جو ایں علاقے وچ ہر قسم دیاں فصلاں تیار تھیندیاں ہن۔ ایندے علاوہ اتھاں
 زیادہ کنوں زیادہ قدرتی وسائل موجود ہن، ڈو جھے مصرعے وچ شاعر نے ارمان
 کریندے ہوئے لکھیا ہے جو، ایں خطے وچ ساؤل اتے سبزہ تاں موجود ہے، لیکن
 اتھاں غربت وی عام ہے۔ لہذا سرائیکی وسیب ہک اتجھا خطہ ہے جتھاں لوک محنت
 نال فصلاں تیار کریندے ہن لیکن انھاں دا پورا پورا پھل اُنھاں کول نہیں ملدا۔

غزل: سرور کربلائی

(۱۹۳۸ء تا ۲۰۰۳ء)

سرور کربلائی دا پورا ناں غلام سرور خان ہے۔ اوہ جھنگ شہر وچ چمے ہن۔ بعد وچ اُنھاں دا خاندان ڈیرہ غازی خان آ گیا ہا۔ پیشے دے لحاظ نال اوہ سکول ٹیچر رہیے ہن۔ سرور کربلائی دے ڈوشتری مجموعے شائع تھی چکے ہن۔ یعنی ”بجھ داسینہ“ اتے ”نغمہ نوک سنان دے“، درج ذیل غزل اُنھاں دی کتاب ”بجھ داسینہ“ وچوں منتخب کیتی گئی۔

دل کیتے برباد جنیں اوں شخص کوں دلبر لکھوں
زندگی تیکوں آ اچ موت توں بہتر لکھوں

ایویں مر سگھدن تاں ماروں یار! در بدری دے خوف
پئے ونچے جتھ رات، اوں وتی کوں اپٹا گھر لکھوں

توڑے سچ ہے، ہر کہیں کوں کر ڈتے جوئے جدا
یار پر کہیں یار کوں خود غرض نہیں نا پھر لکھوں

نچ بغاوت دا ہے جنیں رادھا تپڈی وتی دیوچ
نہ منوں پر، اتجھے کافر کوں پیغمبر لکھوں

اچٹی اچٹی نا پھرائی کوں لکھوں صبر و رضا
جیرہا رہن راہ نہیں ڈیندا اوکوں رہبر لکھوں

وقت چاہندا ہے اسوں جھے سر پھرے لوکیں کنوں
جیرہے زر والے کوں ڈیکھوں خواخواہ بوذر لکھوں

ایویں ڈسدا ہے جیویں ڈس کے وی نہیں ڈسدا پیا
تیکوں ان ڈسٹا لکھوں یا اچٹی اکھ پتھر لکھوں

اشعار دی تشریح:

شعر نمبر ۱: دل کیتے برباد جنیں.....

شاعر اہدا ہے، میں محبوب دے ہتھوں لٹیا گیاں۔ میں اوندی محبت وچ برباد تھی گیا ہاں۔ ایندے باوجود اوہ میڈے دل دا چین تے قرار ہے۔ بھانویں جو محبوب نے بہوں ڈکھ ڈتے ہن، لیکن زندگی بہوں سوہنی لگدی ہے۔ دراصل مشکل لمحات اتے امتحانات تاں انسان دے نال نال رہ ویندے ہن۔ انھاں کنوں گھبراوٹا نہیں چاہندا۔ جیویں جو بعض لوک آزمائش دی گھڑی وچ موت دی خواہش کریندے ہن، ایہ عمل درست کئے نہیں ہوندا، انسان کوں حالات دا مقابلہ کرٹا چاہیدا ہے۔

شعر نمبر ۲: ایویں مر سگھدن تاں.....

شاعر لکھدا ہے جو، در بدری ہک اتجھا بھوگ ہے جیرہا انسان کوں سکھ اتے آرام نہیں ڈیندا۔ شاعر اہدا ہے جو ایں در بدری دے خوف کوں ایں طرح وی ماریا ونچ سگھدا ہے جو، جتھاں وی رات پئے ونچے اوں مقام کوں اپٹا گھر ہی سمجھ

گھنوں، اگرچہ گھر انسان دی جنت ہوندا ہے اتے گھر جھیا سکون کہیں جا مل وی نہیں
سگھدا، لیکن اسماں جیڑھے وسیب وچ رہندے ہیں اوہ وی اسٹاڈے گھر دی مانند ہی
ہے۔ کیوں جو اتھاں جی پریت والے لوک وسدے ہن۔ ہر وستی اتے ہر گوٹھ
اسٹاڈا پٹا ہی ہے۔ اتھاں اجنبیت دا کوئی احساس نہیں تھیندا۔

شعر نمبر ۳: توڑے سچ ہے.....

شاعر اہدا ہے جو، اس دنیا وچ ہر بندے کوں جیڑھی شے ڈوجھے کنوں جدا
کریندی ہے، اوہ طمع لالچ ہے۔ مگر کہیں سنگتی اتے دوست کوں مطلب پرست آکھن
وی نا جائز ہے، کیوں جو دنیا وچ جیوٹ کیتے معاشی طور تے انسان مصروف تھی ویندا
ہے اتے اوندے کول وقت ہی نہیں پچدا جو اوہ اپنٹے ہر دوست کوں پہنچ سکھے۔

شعر نمبر ۴: بچ بغاوت دا ہے.....

اس شعر وچ شاعر نے نویں سوچ دی گالھ کیتی ہے اتے اپنٹے قدیم فرسودہ
رواج کوں ترک کرک دی تلقین کیتی ہے۔ شاعر لکھدا ہے جو، جیس وستی وچ انکار دی
گالھ کیتی ہے، اوں دراصل بغاوت دے نال نویں سوچ دا پیغام ڈتا ہے۔ اس طرح دا
شخص اگرچہ اپنی قدیم سماجی روایت دا منکر ہے، لیکن انقلاب دارستہ پیدا کرک دی
وجہ کنوں شاعر نے اتجھے شخص کوں پیغمبرانہ درجہ ڈتا ہے۔

شعر نمبر ۵: اپنی اپنی نا پھرائی کوں لکھوں.....

شاعر نے انسان دی بے وی اتے طنز کریندے ہوئے لکھیا ہے جو، اسماں
مجبور اتے بے وس تھی کے اینکوں صبر اتے مقدر سمجھ گھندے ہیں۔ اس طرح جیڑھا
غاصب اسٹاڈے اتے حاوی ہوندا ہے، اوکوں اسماں اپنا لیڈراتے رہہر بٹا وٹا اتے
مجبور تھی ویندے ہیں۔ حالانکہ بے وی اتے مجبوری دی حالت وچ اسماں جبر دی زد

وچ ہوندے ہیں۔

شعر نمبر ۶: وقت چاہندا ہے.....

اس شعر وچ شاعر نے زمانے سازی دی گالھ کیتی ہے اتے لکھیا ہے جو دنیا
دا دستور ایہ ہے جو لوک جیندے کول وی پیسے دی ریل پیل ڈہدے ہن اوکوں خواخواہ
ابو ذر دا درجہ ڈے ڈیندے ہن۔ اس شعر دے ذریعے شاعر نے اسٹاڈے سماج دے
اوں روئے کوں بیان کیتا ہے، جتھاں عام اتے غریب لوک پیسے والے شخص کوں
زیادہ اہمیت ڈیندے ہن۔ چڈاں جو لوک اس گالھ کوں نظر انداز کر ڈیندے ہن کہ
پیسے اتے دولت جمع کرک والے دا ذریعہ کیا ہے؟ کیوں جو اکثر لوک کالا دھن کٹھا
کرک کوں معیوب وی نہیں سمجھدے۔

شعر نمبر ۷: ایویں ڈسدا ہے، جیویں.....

اس شعر وچ شاعر نے اپنٹے حالات کوں بیان کریندے ہوئے لکھیا ہے جو
وقت دی گردش نے رول ڈتا ہے۔ وچھوڑے نے مارمکا یا ہے، ڈکھاں اتے درداں
دی ماری دڑی اتنا لیل ہے جو اکھیں وی پتھر بٹن گیاں ہن۔ ہٹن ظاہر ہووٹن دے
باوجود وی کوئی شے نظر نہیں آمدی اتے ہر چیز انڈسٹی بٹن گئی ہے۔

غزل: اقبال سوکڑی

(۱۹۳۸ء-تاحال)

اقبال سوکڑی قصبہ سوکڑ تحصیل تونسہ شریف وچ پیدا تھئے۔ پیشے دے لحاظ نال اوہ سکول ٹیچر ریٹائرڈ ہن۔ سرانیک غزل وچ اقبال سوکڑی نے اپنی انج سُنچاں بٹائی ہے۔ اُنھاں دے معتد شعری مجموعے شائع تھی چکے ہن۔ جہاں وچ کالے روہ چٹی برف، ورقہ ورقہ زخمی اتے اٹھواں آسمان وی شامل ہن۔

بیٹ وچ کھیر کیا کانہیں تے سرِ مِلدے نہیں
شہر دے لوکیں کوں خود اپٹے وی گھرِ مِلدے نہیں

میں تاں اپنی روح دی کتنی کھدائی کر چکاں
میڈے ہووٹ دے مگر ایرے تے اَرِ مِلدے نہیں

تو نویں نسلیں کوں بگولن دی نہ کوئی تکلیف کر
ہن حویلیاں ایں اُساریاں بگین دَرِ مِلدے نہیں

کہیں میڈے احساس دی اجرک لویاں کر ڈٹی
ہنچھ نہیں اکھیں دیوچ دامن وی ترِ مِلدے نہیں

ایں دفعہ ساوٹ دی رُت شدید کراڑی گئی؟؟؟؟
ہن نہ بدلے ہن نہ کھڑیں ہن امرِ مِلدے نہیں

اشعار دی تشریح:

شعر نمبر ۱: بیٹ وچ کھیر کیا.....

ایں شعر وچ شاعر نے اپٹے وسیب وچ سیلاب دی تباہ کاری دا منظر پیش کیتا ہے اتے ڈسایا ہے جو، سیلاب دے آوٹ نال بیٹ دی ساری رونق ختم تھی گئی ہے۔ مال مویشی دا چارہ نہ ہووٹ دے برابر ہے ایں گالھوں ایں خٹے وچ کھیر دا قحط محسوس تھیندا ہے۔ ایندے علاوہ سیلاب نے بیٹ دے نال وسدے شہراں کوں وی متاثر کیتا ہے اتے تمام لوکاں دے گھر بار سیلاب دی زد وچ آکے ختم تھی گئے ہن۔

شعر نمبر ۲: میں تاں اپنی روح دی.....

ایں شعر وچ شاعر نے اپٹے ڈکھاں اتے درداں دا حال بیان کیتا ہے۔ اتے لکھیا ہے جو میں صدمات دی چکی وچ پسدا رہیا ہاں۔ ہن میں اپٹے باطن وچ جھاتی پاتے اپنی روحانیت کوں لبھدا ودا ہاں۔ میڈے اُجڑیے ہوئے حالات کنوں میڈی رول وی متاثر تھی ہے۔ میکیوں اپنی ذات دی کوئی خبر کئے نہیں۔ میکیوں حالات دی گردش نے مکا چھوڑیا ہے۔

شعر نمبر ۳: تو نویں نسلیں کوں بگولن.....

شاعر لکھدا ہے جو اچھو کے عہد دے نویں تقاضے ہن۔ لوک اپنی قدیم ریت تے روایت کنوں دور تھی گئے ہن۔ ہن نویں نسل دے لوک ہک ڈوجھے کنوں انجان تھی گئے ہن۔ کیوں جو انھاں دارا ہن سہن اہنچھا ہے جو اوہ ہک ڈوجھے کنوں بے گانے لگدے ہن۔ اگر اساں اپنی تاریخ دے پس منظر وچ جھاتی پا کے ڈیکھوں تاں ہک اوہ زمانہ وی ہا جو اساڈے وسیب دے لوک مل جُل کے رہندے ہن۔ مگر ہن نویں نسل نے تباہی کوں پسند کر گھدا ہے اتے اساں اجتماعی طور تے ہک پئے کنوں

دُور تھیندے ویندے ہیں۔

شعر نمبر ۴: میڈے احساس دی اجرک.....

اس شعر وچ شاعر لکھدا ہے جو، ہک ڈوجھے دا احساس، ہمدردی اتے خلوص
دا جذبہ مگدا ویندا ہے۔ ہُن تارا ایویں محسوس تھیندا ہے جو دھوکہ ڈیوٹ عام تھی گیا
ہے۔ شاعر نے اپنے سچے جذبات کول احساس دی اجرک داناں ڈتا ہے اتے لوکاں
دی بے حسی ڈکھ کے آکھدا ہے جو اُنھاں احساس کول لیراں لیراں کر ڈتا ہے۔ ہُن
کہیں کول کہیں دی کوئی فکر اتے ارمان کئے نہیں بلکہ بے حسی دے ایں عالم وچ کہیں
کیتے کہیں دی اکھ وچ ہنچھ نظر نہیں آندی۔

شعر نمبر ۵: ایں دفعہ ساوٹ دی رُت.....

سرا نیکی وسیب دی تاریخ وچ ساوٹ ہک اتجھا مہینہ ہے جیرہا گر میاں وچ
ٹھا ڈھل بن کے سامنے آندا ہے، ایں مہینے کول بارشاں دا مہینہ وی آکھیا ویندا ہے۔
بارشاں تھیوٹ نال اساڈے وسیب وچ ڈھیر سارے فائدے تھیندے ہن۔ جیرہے
سال ساوٹ دے مہینے وچ بارشاں نہ تھیون تارا اوہ سال بہوں کراڑا اتے سخت محسوس
تھیندا ہے۔ ساوٹ دی رُت وچ شاعر نے بادل، بارش اتے کھمڑ کول یاد کیتا ہے
اتے ساوٹ وچ بارشاں نہ تھیوٹ دی گالھ کیتی ہے۔

غزل (ویسٹ): عزیز شاہد

(۱۹۴۷ء-تاحال)

عزیز اکبر المعروف عزیز شاہد دا تعلق ڈیرہ غازی خان شہر نال ہے۔ پیشہ
ورانہ زندگی وچ اوہ سکول ٹیچر دے طور تے ملازمت کریندے رہیے ہن۔ اُنھاں
دے معتد شعری مجموعے شائع تھی چکے ہن۔ اُنھاں وچ ”من دریا تے، پھل سری
دے اتے دھی وی شامل ہن۔ عزیز شاہد دا کھرپ ایہ ہے جو اُنھاں غزل دی صنف
کول ”ویسٹ“ داناں ڈتا ہے۔ حقیقت وچ ڈٹھا ونجے تارا لفظ ”ویسٹ“ غزل دا پورا پورا
احاطہ کریندا ہے۔

نکھڑیے ہاسے وقت ویا رول من دریا تے

آ ہک پئے کول ہکلاں مارول من دریا تے

اکھیں نوٹ کے ڈیکھوں خواب اُبھر دے سجھ دے

دل ہک واری شام گزارول من دریا تے

رونڈیں رونڈیں رل کے ڈیکھوں لڑھکیاں سا لھیں

دل کھواری جھوک اُسارول من دریا تے

ڈیکھ تارا ونج جولئی دے پور گمٹے تھی گئیں

آ ہک پئے کول چھمکاں مارول من دریا تے

خواب تاں ڈیکھوں خواب متاں کوئی سچا نکلے
آ کاغذ دیاں پڑیاں تاروں مٹن دریا تے

تریہ اندر دی جیویں تھل وچ اہر ڈوپہرا
چُنئی، چولا، پاند جھپاروں مٹن دریا تے

کوئی مُندری کوئی خوشبو یا کوئی خواب پُراٹا
پئے پلکیں نال بوہاروں مٹن دریا تے

اپنے اپنے مال دے چٹے آپ سُنجاٹوں
جنگل چھوڑ مہاگاں چاروں مٹن دریا تے

اپنے اپنے بچھ دے سیک وچ سڑدے پئے ہیں
توں پاروں تے میں اُرواروں مٹن دریا تے

کوئی پل شاہد شاید ولا مل پووے ساکوں
اچئی واروں تن تان ماروں مٹن دریا تے

اشعار دی تشریح:

شعر نمبر ۱: بکھڑیے ہا سے وقت.....

سرا نیکی وسیب وچ دریا زندگی دی وڈی علامت ہے۔ اس پوری غزل وچ

عزیز شاہد نے دریا تے اپنے دریائی لوکیں دی حیاتی دے مناظر بیان کیتے ہن۔ دریا
دے کنارے کنوں جدائی یا نکھیرا کیوں تھیندا ہے اتے ول ایہ کنارہ میل ملاقات دا
سبب کیوں بندا ہے۔ دراصل اس ڈے وسیب دا دریائی علاقہ ہک اتجھے ماحول کوں
پیش کریندا ہے، جیندے وچ کئی نشیب و فراز آندے رہ ویندے ہن۔ چنانچہ
سیلاب دے موسم وچ دریا دے کنارے نال وسن والے لوک ہک ڈوجھے کنوں جدا
تھی ویندے ہن اتے چھل دے لہہ وچن دے بعد دوبارہ کٹھے آن تھیندے ہن نویں
سراؤں جھوکاں آبا تھیندیاں ہن اتے ول زندگی رنگاں بھری تھی ویندی ہے۔ شاعر
اپنے دوست کنوں دریا دی مٹن اُتے جد تھی گیا ہا۔ ہن بیٹ دیاں رونقاں واپسی آ
گیاں ہن اتے شاعر اپنے دوست کوں یاد کریندا ہے۔

شعر نمبر ۲: اکھیں نوٹ کے ڈیکھوں.....

دریا دے کنارے شام دا منظر بہوں سوہٹا لگدا ہے۔ بلکہ بیٹ وچ تاں
زندگی وی خواہاں دا جزیرہ بن ویندی ہے۔ اتھاں اُبھر دے بچھ کنوں مراد چنگے ویلے
دی اُمید ہے۔ شاعر اپنے محبوب کوں مخاطب تھی کے اُندا ہے جو، اے محبوب! آؤ بیٹ
وچ رل کے زندگی بسر کروں اتے اپنے وسیب دی شان ودھاؤں۔ کیوں جو انسان
اپنے وطن اتے وسیب نال سوہٹا ہے۔

شعر نمبر ۳: روندیں روندیں.....

شاعر اس شعر وچ اپنے بیٹ دے اول منظر کوں بیان کیتا ہے، جڈاں
سیلاب وچ گھر بار اتے سب کچھ دریا دے پاٹی دی نذر تھی ویندا ہے۔ اس ویلے لوک
روندے ہوئے ملدے ہن، کیوں جو اُنھاں دیاں اکھیں دے سامنے اُنھاں دے
مکان لڑھاتے ہڈ ویندے ہن۔ اس نقصان دے باوجود بیٹ دے لوک باہمت اتے

جفاکش ہن اوہ چھل دے اُترن دے بعد اپٹیاں جھوکاں نوں سراؤں آباد کریندے
ہن، شاعر نے سیلاب دی تباہ کاری دے بعد اپنے دوست کون نوں جھوک آباد کرن
دی خواہش ظاہر کیتی ہے۔

شعر نمبر ۴: ڈیکھتاں وچ جو.....

بیٹ دے خطے وچ لئی ہک اتجھا پودا ہے جیندے نال کھارے اتے
ٹوکرے وغیرہ بٹائے ویندے ہن۔ ایس لئی اُتے گلابی اتے چٹے رنگ دا پوروی لگدا
ہے۔ بعض لوک کھل مذاق دے طور تے ایس لئی دیاں چھمکاں کھپ کے ایندا پور
اپنے دوستاں اُتے سٹ ڈیندے ہن۔ شاعر نے اتھاں لئی دے پور دی ہی منظر کشی
کیتی ہے اتے اپنے بیٹ دے ایس خوشگوار موسم کون یاد کیتا ہے۔

شعر نمبر ۵: خواب تاں ڈیکھوں.....

خواب ڈیکھن انسان دی فطری کیفیت ہے، لیکن ایندے باوجود مستقبل
دی اچھی سوچ کون وی خواباں دی تعبیر نال جوڑیا ویندا ہے۔ ایس شعر وچ شاعر نے
اپنے مستقبل دے اچھے خواب ڈیکھن دی خواہش ظاہر کیتی ہے۔ دراصل کہیں کم دے
شروع کرن کون پہلے ہک خواہش اتے خیال ہی سامنے آندا ہے۔ لہذا کاغذ دیاں
پہریاں تارن اگر ہک بچکانہ سوچ ہے، لیکن اتھاں کون ہک خواب داناں ڈتا ونچے تاں
بعض اوقات اتجھے خواب سچے وی تھی سگھدے ہن۔

شعر نمبر ۶: ترہہ اندر دی جیویں.....

ایس شعر وچ شاعر نے اپنے علاقے دے موسم گرما دی کیفیت کون
استعارے دے طور تے پیش کیتا ہے اتے اوندے آکھن دا مقصد ایہ ہے جو محبوب
دی جدائی اتجھی پیاس وانگوں ہے جیویں ہاڑ دے موسم وچ تھل دی ریت پیاسی

ڈسری ہے۔ جدید ٹرنسپورٹ دی سہولت کون پہلے لوک گرمی دی شدت کون چکن
کیتے اپنے چولے، چٹنی اتے پٹکے دے پاند وغیرہ پُسا کے اپنے کول رکھ گھندے ہن۔
شاعر نے اوہ قدیم روایت کون اپنے وچھوڑے دی ترہہ دا استعارہ بٹا ڈتا ہے۔

شعر نمبر ۷: کوئی مُندری، کوئی خوشبو.....

شاعر محبت دیاں نشانیاں دا ذکر کریندے ہوئے لکھدا ہے جو، اے میڈے
محبوب اساں ہک ڈو جھے کون پیار بھریاں نشانیاں وچ کوئی مُندری، کوئی چھلایا کوئی
خوشبو وغیرہ پیش کریندے ہاسے۔ آؤ ول اتھاں پیاریاں پیاریاں چیزاں کون شیمیر
(Share) کروں اتے اپٹیاں اکھیاں دی ٹھاڈھل بٹاؤں۔

شعر نمبر ۸: اپنے اپنے مال دے چٹلے.....

ایس شعر وچ مال مویشی چراؤن والے لوکاں دی ہک قدیم روایت کون بیان
کیتا گیا ہے۔ اوہ روایت ایس طرح ہے جو جانور چراؤن والے لوک اپنے کم وچ اتنا
مہارت رکھیندے ہن جو، اوہ اپنے اپنے مال مویشی دے چٹکیاں دی آواز وی سُنچاٹ
گھندے ہن۔ شاعر لکھدا ہے جو اے میڈے دوست آپاں جنگل کون چھوڑ کے دریا
دے کنارے منجھیاں چراؤں اتے اتھاں دے گل نال بدھیاں ہو یاں سُر یلیاں
گھنڈیاں دی کو (آواز) سُنڈے رہوں۔

شعر نمبر ۹: اپنے اپنے بھدے سیک.....

شاعر اہدا ہے جو اے محبوب پارا تے اُوار دی جدائی بھدے سیک اتے
تاپش وانگوں محسوس تھیندی پئی ہے۔ دراصل شاعر اپنے محبوب کون دُور تھی کے اوندی
کمی محسوس کریندا پیا ہے اتے اوندا خیال ہے جو جیویں میں مونجھا ہاں، میڈا محبوب
وی ایس مونجھ داسیک محسوس کریندا پیا ہے۔

شعر نمبر ۱۰: کوئی پل شاہد.....

اِس شعر وچ شاعر نے اپنے گزریے ہوئے لمحات دے پس منظر کوں بیان
کیتا ہے۔ شاید اوہ فرصت دے ویلے ہن جڈاں شاعر اتے اوند اُمجوب مل جُل تے
رہندے ہن۔ ہُن وقت دی گردش نے ڈُودوستاں کوں جُدا کر ڈُتا ہے۔ چنانچہ شاعر
نے اپنے دوست کوں متحرک کرن دی کوشش کیتی ہے اتے اپنے گزریے ہوئے سوہنے
لمحات یاد ڈُیوائے ہن۔

غزل: مصطفیٰ خادم

(۱۹۵۶ء-تاحال)

مصطفیٰ خادم دا تعلق دائرہ دین پناہ ضلع ڈیرہ غازی خان نال ہے۔ سرانیکی
غزلیات دے نال نال مصطفیٰ خادم سرانیکی ڈُوہڑے وی بہوں خوبصورت لکھیے ہن۔
اساڈے نصاب وچ انھاں دی درج ذیل غزل شامل ہے۔ مصطفیٰ خادم دے متعدد
شعری مجموعے شائع تھی چکے ہن۔ انھاں وچ ”پارت“ تے ”پورہیا“ وی شامل ہے۔

پھٹ ساوا ہے جے تیں دل دا

کوئی فائدہ نہیں پھکی کھل دا

کھنڈ پگے دیدتے پھولا بن کے

عکس اوندے رُخسار دے تل دا

بھل وے بھل انسان غریب آ

ناں شہباز رکھائی اَن ہل دا

تو سرمایہ دار ستم دا

میں مزدور محبت مل دا

ککھ نہیں کڈاں پڈے پوڑے

کوئی بھروسہ نہیں ساحل دا

رَت دے نیر وپندا نکھتے
خنجر خادم دے قاتل دا

غزل: نصیر سرمد سائروی
(۱۹۴۸ء-تاحال)

نصیر سرمد سائروی دا اصل ناں نصیر الدین ہے۔ اوہ ڈیرہ اسماعیل خان نال
تعلق رکھیندے ہن اتے اچھی پیشہ ورا نہ زندگی وچ مدرس رہیے ہن۔ اُنھاں دیاں
ڈوکتاباں دے ناں ”سو جھلا“ اتے ”دماں“ ہے۔ اساڈے نصاب وچ اُنھاں دی
درج ذیل غزل شامل ہے۔

یا تاں اوہ پیغمبر ہے تے یا وت اوہ خدا ہے
جیکوں میڈے جذبات دا احساس تھیا ہے

ڈُکھو تاں ہر ہک آدمی ہے یوسف کنعان
پرکھو تاں ہر ہک آدمی یوسف دا بھرا ہے

ہک درد ہے تیڈا جیکوں احساس ہے میڈا
میں جنتے گیاں ہاں ایہ میڈے نال رہیا ہے

شیطان وی رہندا ہے میڈے دل وچ تے خدا وی
تو آپ ڈسا دل دی صدا کیندی صدا ہے

شدا د بٹیندا ہا بہشتاں کو گلیندا ہئیں
گالھ ہکی ہے فقط سوچ دا انداز جدا ہے

میں تیکوں خدا آکھداں تو میکوں خدا آکھ
جیکر تیڈا دربار مساوات دی جاھے

سرمد تیڈی کہیں گالھ دی قیمت نہیں پوندی
گفتار تیڈی ہی تیڈا کردار پیاھے

یونٹ نمبر ۴

درخواست نویسی، مکالمہ نویسی، اتے محاورات دا استعمال

یونٹ دے تعارف:

ایں یونٹ وچ تئساں درخواست نویسی، مکالمہ نویسی اتے محاورات دے
استعمال دے نمونے ملاحظہ کریسو۔

یونٹ دے مقاصد:

- ۱۔ سٹوڈنٹس سرانیکسی وچ درخواست لکھن کنوں واقف تھی سگھن۔
- ۲۔ سٹوڈنٹس سرانیکسی وچ مکالمہ نویسی دی مہارت حاصل کر سگھن۔
- ۳۔ سٹوڈنٹس کوں محاورات دے استعمال دا پتہ چل ونجے۔
- ۴۔ سٹوڈنٹس اپنے امتحانی سوالات حاصل کرکے دے قابل تھی وئجن۔

امتحانی سوالات:

ایں یونٹ وچوں خاص طور تے ترائے قسم دے سوالات سامنے آندے

ہن۔ مثلاً:

- (i) اپنے پرنسپل کوں فیس معافی دی درخواست لکھو۔ ۱۰ نمبر
- (ii) ڈو دوستاں دے درمیان مہنگائی دے حوالے نال مکالمہ لکھو۔ ۱۰ نمبر
- (iii) ڈتے گئے محاوریاں وچوں پنج کوں اپنے جملیاں وچ استعمال کرو۔ ۵ نمبر

نوٹ:

درخواست کوں درخواستوں یا درخواستوں وغیرہ لکھن غلط املاء ہے۔ اس طرح بعض لوگ وگڑیے ہوئے الفاظ اتے املا کوں لاشعوری طور تے سرائیکی زبان دی اصلیت نال جوڑن دی کوشش کریندے ہن، اس طرح دے املاء کنوں ہر حال وچ کچن دی ضرورت ہے۔

۱۔ درخواست:

درخواست وی اصل وچ خط دی ہک قسم ہے، لیکن ایہ عام خطوط کنوں وکھری چیز ہے۔ امتحانی ضرورت دے مطابق سرائیکی وچ لکھیاں ہویاں کجھ درخواستاں دے نمونے ایہ ہن:

(i) اپن پرنسپل کوں فیس معافی دی درخواست لکھو۔

بخدمت جناب پرنسپل گورنمنٹ ڈگری کالج اب ج

عنوان: درخواست برائے فیس معافی

جناب عالی!

نہایت ادب دے نال گزارش ہے جو، میں کالج لھذا وچ یارھویں کلاس دا طالب علم ہاں۔ میڈے والدین ہوں غریب ہن۔ محنت مزدوری نال گھر دے ضروری اخراجات وی پورے نہیں تھی سگھدے۔ میکیوں تعلیم حاصل کرن دا بہوں شوق اتے فکر ہے، مگر میڈے والدین کالج دی فیس ادا نہیں کر سگھدے۔ میڈے اتے احسان کر کے میڈی فیس معافی دا حکم جاری کیتا ونجے، تاں جو فندوی اپنی تعلیم جاری رکھ سگھے۔ تہاڈی ایس مہربانی دے نال میں زیادہ کنوں زیادہ محنت کر کے اپنا اتے اپن ادارے دا ناں روشن کریساں۔ میں ساری زندگی تہاڈا احسان مند

راہساں۔

تاریخ: ۲۷ جنوری، ۲۰۱۹ء

العارض

عبداللہ حسین

رول نمبر ۱۲، گروپ آرٹس

(ii) اپن کالج دے پرنسپل کوں مضمون تبدیلی دی درخواست لکھو۔
بخدمت جناب پرنسپل، گورنمنٹ ڈگری کالج، گلز، لودھراں
عنوان: درخواست برائے مضمون تبدیلی

جناب عالی!

نہایت ادب دے نال گزارش ہے جو، میں اس سال ایف اے آرٹس وچ داخلہ گھدا ہے اتے اپن اختیاری مضامین وچ تاریخ پاکستان، سوکس اتے پنجابی دا پٹا و کیتا ہے۔ کجھ ڈینھاں دے مطالعے دے بعد میکیوں معلوم تھیا ہے جو، انھاں وچ پنجابی والا مضمون میڈے مزاج دے مطابق کئے نہیں، کیوں جو میڈی مادری زبان سرائیکی ہے اتے میں غلطی نال پنجابی مضمون رکھ گھدا ہاں۔

لہذا التماس ہے جو، میکیوں پنجابی دی بجائے سرائیکی مضمون اختیار کرن دی اجازت ڈتی ونجے۔ اس سلسلے وچ میں سرائیکی دی پروفیسر مس صائمہ لنگاہ صاحبہ دے دستخط وی کروا گھدے ہن۔ براہ مہربانی میکیوں مضمون تبدیل کرن دی اجازت ڈتی ونجے۔ میں تہاڈی شکر گزار رہساں۔

تاریخ: ۲۸ فروری، ۲۰۱۹ء

العارض

فاطمہ وارث

رول نمبر ۰۵، کلاس فرسٹ ایئر

(iv) اپنے پرنسپل دے ناں کریکٹر سرٹیفکیٹ حاصل کرن دی درخواست لکھو۔

بخدمت جناب پرنسپل، گورنمنٹ کالج فار گرلز، لیہ

عنوان: درخواست برائے حصول کریکٹر سرٹیفکیٹ

جناب عالی!

نہایت ادب دے نال گزارش ہے جو، میں کالج ہذا دی سابقہ سٹوڈنٹس

ہاں۔ میں ایف اے دے سالانہ امتحان ۲۰۱۸ء وچ رول نمبر ۱۲۰۵ دے تحت اچھے نمبر اں نال پاس تھی گئی ہاں۔

جناب عالی! میں اپنے کالج دی ریگولر اتے محنتی سٹوڈنٹ رہی ہاں۔ ایں

طرح میں غیر نصابی سرگرمیاں وچ وی بھر پور حصہ گھندی رہی ہاں۔ کالج میگزین

وچ وی میڈے مضامین شائع تھیندے رہیے ہن۔ علاوہ ازیں میں مختلف سطح اُتے

تقریری اتے تحریری مقابلہ جات وچ وی شرکت کریندی رہی ہاں۔ ہُن میں بی ایس

انگلش وچ داخلہ لیاں، براہ مہربانی میکوں کریکٹر سرٹیفکیٹ جاری کیتا ونجے، تاکہ میں

اپنی تعلیم کوں جاری رکھن کیتے بی ایس انگلش وچ درخواست پیش کر سگھاں۔ میں

تھاڈی احسان مند ہوساں۔

تاریخ: ۰۳ مارچ، ۲۰۱۹ء

العارض

رخشندہ ملک

سابقہ سٹوڈنٹ ایف اے

(v) اپنے پرنسپل کوں چھٹی دی درخواست لکھو۔

(iii) اپنے کالج دے پرنسپل کوں دوبارہ داخلے دی درخواست لکھو۔

بخدمت جناب پرنسپل، گورنمنٹ کالج علی پور

عنوان: درخواست برائے دوبارہ داخلہ

جناب عالی!

مؤدبانہ گزارش ہے جو، میں ہک غریب طالب علم ہاں۔ میں گرمیاں دیاں

چھٹیاں کنوں ہک مہینہ پہلے مزدوری کرن لاہور چلیا گیا ہم، کیوں جو میڈے والد

صاحب ہک مزدور آدمی ہن۔ اُنھاں دے بیمار تھیوٹ نال گھر دے ضروری اخراجات

پورے کرن مشکل تھی گیا ہا۔ ہُن گرمی دیاں چھٹیاں دے بعد میں کالج آیا ہاں، تاں

معلوم تھیا ہے جو، میڈا ناں خارج تھی چکا ہے۔ براہ مہربانی میکوں دوبارہ داخلے دی

اجازت ڈتی ونجے تاکہ میں اپنی تعلیم کوں جاری رکھ سگھاں۔ میں ساری زندگی تھاڈا

احسان مند رہساں۔

تاریخ: ۰۳ مارچ، ۲۰۱۹ء

العارض

سچل فرید

کلاس فرسٹ ایئر

رول نمبر ۰۷

بخدمت جناب پرنسپل، گورنمنٹ خواجہ فرید کالج رحیم یار خاں
عنوان: درخواست برائے رخصت بیماری

جناب عالی!

مؤدبانہ گزارش ہے جو، فدوی کالج لڈا وچ یارھوں جماعت دا طالب علم ہے۔ موسم سرما دی بارش دی وجہ کنوں فدوی کول زکام اتے بخار تھی گیا ہے۔ میں کالج حاضر نہیں تھی سگھدا۔ براہ مہربانی میکوں ڈوڈینھ دی رخصت ڈتی ونجے۔ چنانچہ ڈاکٹر صاحب نے وی ڈوڈینھ دے ریست دی ہدایت کیتی ہے۔ ڈوڈینھ دی چھٹی دے بعد میں انشاء اللہ یکم مارچ ۲۰۱۹ء کول دوبارہ حاضر تھی ویساں۔ اُمید ہے تہاں میڈی درخواست اُتے ہمدردانہ غور فرمیسو۔ اتے میکوں ۲۸،۲۷ فروری ۲۰۱۹ء دی رخصت عنایت کریسو۔

تاریخ: ۲۷ فروری ۲۰۱۹ء

العارض

محمد حسین

کلاس فرسٹ ایئر

رول نمبر ۱۸

۲۔ مکالمہ نویسی

مکالمہ عربی زبان دا لفظ ہے۔ ایندے معانی ہن گفتگو یا زبانی سوال و جواب۔ عام طور تے ڈوڈیا ڈوکنوں زیادہ افراد دے درمیان جیڑھے سوال و جواب تھیندے ہن، اوکوں مکالمہ آکھیا ویندا ہے۔ امتحانی پرچے وچ ایہ سوال ۱۰ نمبراں دا امداد ہے۔ مکالمہ نویسی وچ ایس گالھ دا خاص خیال رکھیا ونجے جو، اوہ ہر طرح اصلی گفتگو معلوم تھیوے اتے مصنوعی نہ لگے۔ امتحانی ضرورت کول پورا کرٹ کیتے گجھ سرائیکی مکالمے پٹھ ڈتے پگئے ہن۔

(i) استاد اتے شاگرد دے درمیان تعلیمی اہمیت تے گالھ مہاڑ (مکالمہ) لکھو۔

سرائیکی وسیب وچ تعلیمی پسماندگی کول دُور کرٹ کیتے لٹریسی سنٹر کھولٹ دا اشتہار اخبار وچ شائع تھیا ہے۔ زیر لائبریری وچ اخبار پڑھ اپٹھا ہے۔ ایس ویلھے اوند سرائیکی دا استاد پروفیسر الطاف ڈاہروی لائبریری وچ آندا ہے۔ استاد اتے شاگرد دے درمیان تعلیمی اہمیت دا مکالمہ ایس طرح شروع تھیندا ہے۔

استاد: السلام علیکم زیر!

شاگرد: (کھڑا تھی کے) وعلیکم السلام سر!

استاد: زیر، تو اخبار وچ کافی مصروف نظر آندا پئیں، کیا کوئی خاص خبر ہے؟

شاگرد: جیاسر! میں دراصل سرائیکی وسیب وچ تعلیمی پسماندگی دی خبر پڑھ اپیا ہم ایہ ڈیکھو، نال لٹریسی سنٹر کھولٹ دا اشتہار وی ڈتا گیا ہے۔

استاد: زیر! اساڈے وسیب وچ تعلیم دی بہوں کمی ہے۔ اتھاں اخبار وچ تعلیم یافتہ لوکاں دی جیڑھی تعداد لکھی ہوئی ہے اوندے وچ صرف اپٹاڈنگا پھڈاناں لکھن والے وی شامل ہن۔

شاگرد: سر اخبار دی خبر دے مطابق اساڈے وسب وچ صرف ۴۵ فیصد لوک پڑھیے لکھیے ہن۔ اتھوں اندازہ لاتاؤنچ سگھدا ہے جو انھاں وچ تقریباً ۵ فیصد لوک صرف اپٹے دستخط تک ہی محدود ہن۔

استاد: میڈامشاہدہ وی تقریباً ایہو ہے جو انھاں وچ ۵ فیصد لوک صرف اپٹاناں لکھن جو گئے ہن۔

شاگرد: سر! اتنا وڈی تعداد وچ لوکاں دا اٹ پڑھ ہووٹ اساڈے وسیب دی پسماندگی دا باعث بن گیا ہے۔

استاد: زیر! تیں سچ آکھیا ہے، دراصل اہو کے عہد وچ تعلیم دی اہمیت کنوں انکار نہیں کیتاؤنچ سگھدا۔

شاگرد: سر! حیرت دی گالھ ایہ ہے جو، اساڈے وسیب دے دیہاتی سکولوں وچ استانیاں شہر وچوں ویندیاں ہن۔

استاد: یعنی تیڈے آکھن دا مقصد ایہ ہے جو اساڈے وسیب وچ عورتاں دی تعلیم دی شرح بہوں گھٹ ہے۔

شاگرد: جی سر! اساڈے دیہاتاں وچ تاں مقامی استانیاں نہ ہووٹ دے برابر ہن۔

استاد: زیر! اساڈی حکومت کول چاہیدا ہے جو اوہ دیہات دیاں مقامی استانیاں بھرتی کرن واسطے الگ پالیسی بٹاوے، تاکہ کم از کم پرائمری سکولوں وچ تاں مقامی استانیاں کول بھرتی تھیوٹ دا حق مل ونجے۔

شاگرد: سر! تساں ٹھیک فرمایا ہے، کیوں جو مقامی طور تے پڑھیاں لکھیاں لڑکیاں کول بھرتی کرن تعلیم دی شرح وچ اضافہ تھی ویسی۔

استاد: اہچ دا انسان تاں علم دی طاقت نال چندر اُتے پُچ گیا ہے، مگر اساڈے وسیب وچ تعلیمی پسماندگی اہو کے ویلے تک موجود ہے۔

شاگرد: سر! حکومت لڑیسی سنٹر کھول کے ایں پسماندگی کول دور کرن دی کوشش کریندی پئی ہے۔

استاد: اساڈے ملک اتے وسیب دے لوکاں کول چاہیدا ہے جو اوہ اپنی نسل واسطے تعلیم دے حصول کول لازمی امر سمجھ گھنن۔

شاگرد: سر! تساں بجا فرمایا ہے۔ کیوں جو تعلیم دے نور نال ہی اساں دنیا وچ ترقی کر سگھدے ہن۔

استاد: زیر! تیں اچھی گفتگو کیتی ہے۔ اللہ تعالیٰ تیکوں اپٹے مقاصد وچ کامیابی عطا فرماوے۔

شاگرد: آمین ثناء آمین! استاد اتے شاگرد اپنی کلاس دی طرف روانہ تھی ویندے ہن۔

(ii) ڈو دوستاں / سہیلیاں دے درمیان ودھدی ہوئی مہنگائی بارے مکالمہ لکھو۔

فاطمہ اتے زوہاڈ و سہیلیاں ہن اتے یکے محلے وچ رہندیاں ہن زوہا، فاطمہ کول ملن کیتے اوندے گھر آمدی ہے اتے ڈوہاں دے درمیان گالھ مہاڑ (مکالمہ) شروع تھی ویندی ہے۔

زوہا: السلام علیکم! فاطمہ کیا حال ہے؟

فاطمہ: وعلیکم السلام! بس ٹھیک ہاں۔
 زوہا: خیریت تاں ہے بی بی؟ پریشان کیوں لگدے ہو؟
 فاطمہ: ایہ ڈیکھو، اچ ہی بجلی داہل آیا ہے اتے اوہ وی پنج ہزار روپے۔
 زوہا: اچھا، تساں بجلی دا استعمال گھٹ کرو تاں۔
 فاطمہ: اساں بجلی دا استعمال گھٹ ہی کریندے ہیں۔
 زوہا: دراصل اچ کل بجلی دی قیمت آسان اُتے پہنچ گئی ہے۔ ہر مہینہ فی یونٹ قیمت ودھ ویندی ہے۔ ہک غریب گھر دا اتنا زیادہ بل نہیں ہووٹا چاہیدا۔
 فاطمہ: ایہ صرف بجلی داہل ہے۔ ایندے علاوہ گھی، چینی اتے سبزیاں وی ہوں مہنگیاں تھی گیاں ہن۔
 زوہا: مہنگائی کنوں صرف تساں ہی پریشان نہیں، بلکہ پورا ملک پریشان ہے۔
 فاطمہ: جیا! مہنگائی تاں ہن عوام دے منہ وچوں سکے ٹکرو وی کھس گھدے ہن۔
 زوہا: تساں ٹھیک آکھیا ہے۔ دراصل اساڈی حکومت نے کئی ٹیکس لاگو کر ڈتے ہن، جیندی وجہ کنوں مہنگائی وچ بے پناہ اضافہ تھی گیا ہے۔
 فاطمہ: حکمراناں کوں عوام دے مسائل دی کوئی فکر وی کئے نہیں۔ ایہ لوک تاں خود عیش اتے مزے دی زندگی بسر کریندے ہن۔
 زوہا: حکمراناں دے علاوہ منافع خور اتے ذخیرہ کرن والے وی مہنگائی وچ اضافے دا باعث بٹدے ہن۔
 فاطمہ: اصل وچ ہر شخص راتی رات امیر بٹن دے چکر وچ ہے، جیندی وجہ کنوں کئی طرح دے مسائل پیدا تھیندے پئے ہن۔
 زوہا: اساں وی تاں شادی یا کہیں پئے فنکشن کیتے فضول خرچیاں کریندے ہیں۔

فاطمہ: تہاڈی ایہ گالھ ٹھیک ہے، لیکن جیڑھے لوک اپٹے اخراجات وچ احتیاط کریندے ہن، اوہ وی تاں مہنگائی دی زد وچ ہن۔
 زوہا: بہر حال اسا کوں چاہیدا ہے جو، اساں اپنی زندگی وچ سادگی کوں رواج ڈیوں، فضول خرچی کنوں بچن دی پوری پوری کوشش کروں۔
 فاطمہ: ایندے نال حکومت دا وی فرض بٹدا ہے جو، اوہ اپنی عوام کوں مہنگائی دے عذاب کنوں بچاؤن کیتے اتکھے اقدامات کرے جیندے نال چیزاں دا ریٹ گھٹ کنوں گھٹ ہووے۔
 زوہا: میڈی دعا ہے جو، اللہ سائیں اساڈے حکمراناں کوں عوام دے مسائل حل کرن دی فکر عطا کرے۔
 فاطمہ: آمین ثمہ آمین۔
 ایندے بعد زوہا اپٹے گھر چلی ویندی ہے اتے اُنھاں ڈوسہیلیاں دے درمیان تھیون والی گالھ مہا ٹمک ویندی ہے۔

(iii) استاد تے شاگرد دے درمیان موبائل فون دے فائدے اتے نقصان بارے مکالمہ لکھو:

سرا نیکی زبان دا پرو فیسر اپنا پریڈ پڑھاؤن کیتے کلاس روم والے پاسے ویندا پیا ہے۔ کلاس روم کنوں باہر اوکوں ہک اتجھا سٹوڈنٹ ملدا ہے جنیں اپٹے کن وچ ”ہینڈ فری“ لایا ہویا ہے اتے اوہ کوئی گاؤن سٹوڈنٹ ادا ہے۔ استاد اتے شاگرد دے درمیان ایں طرح دا مکالمہ شروع تھی ویندا ہے۔
 استاد: السلام علیکم! کیا حال ہے پُتر؟

فاطمہ: وعلیکم السلام! بس ٹھیک ہاں۔
 زوہا: خیریت تاں ہے بی بی؟ پریشان کیوں لگدے ہو؟
 فاطمہ: ایہ ڈیکھو، اچ ہی بجلی داہل آیا ہے اتے اوہ وی پنج ہزار روپے۔
 زوہا: اچھا، تساں بجلی دا استعمال گھٹ کرو تاں۔
 فاطمہ: اساں بجلی دا استعمال گھٹ ہی کریندے ہیں۔
 زوہا: دراصل اچ کل بجلی دی قیمت آسان اُتے پہنچ گئی ہے۔ ہر مہینہ فی یونٹ قیمت ودھ ویندی ہے۔ ہک غریب گھر دا اتنا زیادہ بل نہیں ہووٹا چاہیدا۔
 فاطمہ: ایہ صرف بجلی داہل ہے۔ ایندے علاوہ گھی، چینی اتے سبزیاں وی ہوں مہنگیاں تھی گیاں ہن۔
 زوہا: مہنگائی کنوں صرف تساں ہی پریشان نہیں، بلکہ پورا ملک پریشان ہے۔
 فاطمہ: جیا! مہنگائی تاں ہن عوام دے منہ وچوں سکے ٹکرو وی کھس گھدے ہن۔
 زوہا: تساں ٹھیک آکھیا ہے۔ دراصل اساڈی حکومت نے کئی ٹیکس لاگو کر ڈتے ہن، جیندی وجہ کنوں مہنگائی وچ بے پناہ اضافہ تھی گیا ہے۔
 فاطمہ: حکمراناں کوں عوام دے مسائل دی کوئی فکر وی کئے نہیں۔ ایہ لوک تاں خود عیش اتے مزے دی زندگی بسر کریندے ہن۔
 زوہا: حکمراناں دے علاوہ منافع خور اتے ذخیرہ کرن والے وی مہنگائی وچ اضافے دا باعث بٹدے ہن۔
 فاطمہ: اصل وچ ہر شخص راتی رات امیر بٹن دے چکر وچ ہے، جیندی وجہ کنوں کئی طرح دے مسائل پیدا تھیندے پئے ہن۔
 زوہا: اساں وی تاں شادی یا کہیں پئے فنکشن کیتے فضول خرچیاں کریندے ہیں۔

شاگرد: سر! علیکم السلام، ٹھیک ہاں۔

استاد: (شاگرد دے کناں دی طرف اشارہ کریندے ہوئے) بیٹا ایہ کیا ہے؟

شاگرد: سر! میں موبائل فون استعمال کریندا اپنا ہم۔

استاد: اوہ تاں میکوں وی نظر آندا اپنا ہا، ہن ایہ ڈسا جو، تئساں کالج وچ وی موبائل فون اُتے گا وٹ سٹڈے رہ ویندے ہو؟

شاگرد: جی سر! پیڑ خالی ہا، ایں گالھوں گا وٹ سٹڈ اپنا ہم۔

استاد: ایندا مطلب ایہ ہے جو تئساں اپنا فری ٹائم موبائل فون کون ڈیندے ہو۔

شاگرد: سر! کہیں کہیں ویلے میڈا فری ٹائم موبائل فون نال ہی گزر دا ہے۔

استاد: اچھا! تئساں ڈرائیونگ دے دوران وی ایندا استعمال جاری رکھدے ہو؟

شاگرد: جی سر! ڈرائیونگ دے دوران وی اکثر لوک اپنا فون استعمال کریندے

رہ ویندے ہن۔

استاد: لیکن ایں طرح دے عمل نال کوئی حادثہ پیش آسگھدا ہے۔ کیوں فون دے

دوران تہاڈی توجہ وٹ توج ویندی ہے۔ اتے تئساں ڈرائیونگ دی پوری پوری احتیاط نہیں کر سگھدے۔

شاگرد: ہاں سر! تئساں ٹھیک فرمایا ہے۔

استاد: میکوں سمجھ نہیں آمدی جو اچ کل موبائل فون اسٹڈی نو جوان نسل وچ اتنا مقبول کیوں تھی گیا ہے؟

شاگرد: سر! موبائل فون بوریٹ دور کرن دا بہترین ذریعہ بن گیا ہے۔ کیوں جو

اینڈے وچ ہر قسم دی معلومات ملدیاں ہن اتے گیمر وی موجود ہن۔

استاد: پتہ! پیڈی گالھ ٹھیک ہے، لیکن موبائل فون دے جتھاں بے شمار فائدے

ہن اُتھاں بے جا استعمال دے نقصانات وی ہن۔

شاگرد: سر! ایہ تاں اسٹڈ کم ہے جو اسماں ایندے استعمال کون مثبت بٹاؤں۔

استاد: ہا! پتہ موبائل فون ہک نعمت ہے اتے ایندے منفی استعمال کنوں بچٹی دی لوڑ ہے

شاگرد: سر! میں وعدہ کریندا ہاں جو آئندہ کلاس روم اتے ڈرائیونگ دے دوران موبائل فون استعمال نہ کریں۔

استاد: ایندے علاوہ موبائل فون کون صرف ضرورت دے وقت استعمال کرو اتے خواجواہ ایندے نال اپنا وقت ضائع نہ کرو۔

(iv) استاد اتے شاگرد دے درمیان وقت دی پابندی اُتے مکالمہ لکھو:

ہک طالبہ کلاس روم وچ اپٹے موبائل اُتے ہک ٹی وی ڈرامے دی ریکارڈنگ ڈیکھدی پٹھی ہے۔ ایں دوران سرائیکی زبان دی لیکچرار کلاس روم وچ داخل تھیندی ہے اتے اوہ اپٹے سٹوڈنٹ نال ایں طرح گالھ مہاڑ کریندی ہے۔

استانی: السلام علیکم:

شاگرد: علیکم السلام میڈم

استانی: عائشہ! تو کھسی کیوں پٹھی نہیں؟ باقی سٹوڈنٹس کتھاں ہن؟

شاگرد: میڈم باقی سٹوڈنٹس آوٹ والے ہن۔

استانی: عائشہ! تو اپٹے موبائل فون اُتے کیا ڈیکھدی پئی ہاویں؟

شاگرد: میڈم! میں ہک ٹی وی ڈرامے دی ریکارڈنگ ڈیکھدی پئی ہم۔

ہک مریض ڈاکٹر دے کلینک والے کمرے وچ داخل تھیندا ہے اتے مکالمہ شروع تھی ویندا ہے۔

مریض: السلام علیکم: ڈاکٹر صاحب

ڈاکٹر: وعلیکم السلام! جی سائیں، کیا تھی گیا ہے؟

مریض: ڈاکٹر صاحب، پتا نہیں جو کیا تھی گیا ہے۔

ڈاکٹر: اچھا، کیڑھی جا، تکلیف محسوس تھیدی ہے؟

مریض: میڈے سینے وچ درد محسوس تھیندا ہے۔

ڈاکٹر: (ڈاکٹر سٹیٹھو سکوپ نال مریض کوں چیک کریندا ہے اتے پچھدا ہے۔)

تہا کوں کھنگھ (کھانسی) وی ہے؟

مریض: میکوں کھانسی کئے نہیں۔

ڈاکٹر: اچھا، تہاڈ ابلڈ پریشر دامستل رہندا ہے؟

مریض: سائیں میکوں ایندے بارے کوئی علم کئے نہیں۔

ڈاکٹر: (بلڈ پریشر چیک کر کے) بھائی تہاڈ ابلڈ پریشر تاں کافی تیز ہے۔

مریض: ایندے وچ کوئی پریشانی والی گلھ تاں کئے نہیں؟

ڈاکٹر: بھائی، ایندے وچ تاں نری پریشانی ہے، کیوں جو ایندے نال ہارٹ

اٹیک تھی سگھدا ہے یا دماغ دی کوئی رگ پھٹ سگھدی ہے اتے انسان

دی موت واقع تھی سگھدی ہے۔

مریض: ڈاکٹر صاحب! مہربانی فرماتے ایندے واسطے کوئی اچھی دوائی تجویز کرو چا

ڈاکٹر: نسخہ میں لکھدا اپنا ہاں، لیکن ایندے کیسے تہا کوں احتیاط دی ضرورت ہے۔

مریض: سائیں میں کیا احتیاط کراں؟

استانی: کیا تیڈے کول ڈرامہ ڈیکھن دا وقت ہے؟

شاگرد: میڈم! وقت تاں کئے نہیں، مگر.....

استانی: مگر کیا؟ تیڈے آکھن دا مقصد ہے جو شوق داوی کوئی مل کئے نہیں۔

شاگرد: (کھل پوندی ہے) جی میڈم! بس دل کریندا اپنا ہا۔

استانی: لیکن بیٹا! تہاڈے امتحان سر اُتے آگئے ہن تہا کوں تاں پڑھنا چاہیدا ہے۔

شاگرد: جی میڈم میں امتحان دی تیاری کریندی پئی ہاں۔

استانی: تو تیاری خاک کریندی پئی ہیں، تیکوں ڈرامہ ڈیکھن دا زیادہ شوق ہے۔

شاگرد: میڈم! ڈرامے وغیرہ ڈیکھن نال وی تاں انسان دے نال وچ اضافہ

تھیندا ہے۔

استانی: عانتہ! تیڈی گلھ ٹھیک ہے، لیکن اساکوں وقت دی پابندی دا پورا پورا

خیال رکھنا چاہیدا ہے۔ کیوں جو جیڑھے لوک وقت دی قدر نہیں کریندے

اوبعد وچ پچھتا ندے رہ ویندے ہن۔

شاگرد: میڈم تساں ٹھیک فرمایا ہے۔

استانی: ہاں میڈی دھی! اپنا قیمتی وقت ضائع نہ کرو۔ امتحان وچ کامیابی حاصل

کرٹن کیسے وقت دی پابندی بہوں ضروری ہے۔

شاگرد: میڈم! میں وقت دی ضرور پابندی کریساں۔

استانی: ٹھیک ہے میڈی دھی، اللہ سائیں تہا کوں کامیاب کرے۔

شاگرد: آمین ثمة آمین۔

(v) ڈاکٹر تے مریض دے درمیان مکالمہ لکھو:

ڈاکٹر: سب کنوں وڈی احتیاط ایہ ہے جو، کوئی ٹینشن نہ گھنوں۔ صبح سویرے سیر کرو،

چٹ پٹی چیزاں کنوں پرے رہو اتے سگریٹ نوشی وی ترک کر ڈیو۔

مریض: ڈاکٹر صاحب! ٹینشن تاں خود بخود آویندی ہے۔ ایندے کنوں کیویں بچوں؟

ڈاکٹر: بہر حال صبر اتے تحمل کنوں مدد گھنوں، پنج وقت نماز ادا کرو۔ اللہ تعالیٰ کنوں دعا منگو۔ اللہ تعالیٰ ہی اساڈا مددگار ہے۔

مریض: تئساں دُرست فرمایا ہے۔ اچھا جیر دھی دوائی تئساں تجویز کیتی ہے، اوہ کتنے ڈیبنھ استعمال کرٹی ہے؟

ڈاکٹر: ایہ دوائی ہک ہفتہ استعمال کریسو اتے ایندے بعد دوبار تشریف گھن آسو۔

مریض: ٹھیک ہے ڈاکٹر صاحب، اللہ حافظ

ڈاکٹر: اللہ حافظ۔

(vi) ڈو دوستاں دے درمیان سرانیکسی زبان دی اہمیت دے موضوع اُتے مکالمہ لکھو۔

حسن اتے اکبر ڈوہیں ہکے کالج وچ پڑھدے ہن۔ اکبر خالی پیریڈ دے دوران صحن وچ پڈھا ہے اتے کہیں کتاب دے مطالعے وچ مصروف ہے۔ حسن اوندے کول آندا ہے اتے مکالمہ شروع تھی ویندا ہے۔

حسن: السلام علیکم سائیں!

اکبر: وعلیکم السلام، آئے وے سائیں!

حسن: جی سائیں! کیا مطالعہ تھیندا اپنا ہے؟

اکبر: میں سرانیکسی زبان تے ادب دی اہمیت دے موضوع اُتے ہک کتاب دا مطالعہ کریندا اپنا ہاں۔

حسن: سائیں ہن تاں انگلش دی اہمیت دی گالھ کرو۔ تئساں کیڑھی سرانیکسی دے چکر وچ پئے گئے ہو۔

اکبر: بھائی صاحب! ایہ تہاڈی غلط فہمی ہے، میکوں معلوم تھیندا ہے جو تئساں احساس کمتری دا شکار تھی گئے ہو۔ مادری زبان نال تاں انسان کون فطری طور تے محبت ہوندی ہے۔

حسن: لالہ: میڈے آکھن دا مقصد ایہ ہا جو، انگلش ہک انٹرنیشنل زبان بن چکی ہے۔ ایندے بغیر اساں دنیا دے نال نہیں چل سگھدے۔

اکبر: تئساں ٹھیک آکھیا ہے، لیکن ایہ کیویں تھی سگھدا ہے جو اساں اپنی ماہولی کول بالکل نظر انداز کر کے صرف انگلش دی اندھی تقلید کروں۔

حسن: اکبر بھائی! اساڈے ملکہ وچ ہک وڈا طبقہ انگلش زبان دا دل دادہ ہے اتے اساڈے حکمران تاں اپنٹے ہالاں کول انگریزی پڑھاؤں کیتے یورپ بھیج ڈیندے ہن۔

اکبر: جیا! اساڈے ملکہ وچ تعلیم دا یکساں نظام رائج کئے نہیں۔ امیر اتے غریب لوکاں دے تعلیمی ادارے وی مختلف ہن۔ انھاں دا تعلیمی نصاب وی مختلف ہے۔

حسن: جیا لالہ! اساڈے بعض شہری سکولاں وچ تاں صرف سرانیکسی زبان پوڑن وی گناہ سمجھا ویندا ہے۔ میں تہا کول ہک سچا واقعہ سٹیندا اھاں، اوہ واقعہ ایہ ہے جو میڈے وڈے بھرا دے ہال نویں نویں دیہات وچوں آئے

ہن۔ اسان اُنھاں کوں ہک پبلک سکول وچ داخل کروایا ہے۔ ایہ پال سکول وچ سرانیکئی پولینڈے ہن۔ ہک ڈینھ انھاں دی ٹیچر نے انھاں کوں سختی نال منع کیتا ہے اتے نال ایہ وی آکھیا ہے جو آئندہ تئساں سکول وچ سرانیکئی پو لی تاں میں تہاڈی زبان چھک گھنساں۔ حالانکہ اوں ٹیچر دی مادری زبان وی سرانیکئی ہے۔

اکبر: دراصل اسان احساس کمتری دا شکار تھی گئے ہیں۔ اگر اس اڈی حکومت نے پاکستان دیاں علاقائی زبانان کوں نصاب سازی دا لازمی حصہ نہ بٹایا تاں ول ہک ڈینھ اسان سرانیکئی جھئی وڈی زبان کنوں وی محروم تھی ویسوں۔

حسن: اچھا بھائی! سندھ وچ تاں سندھی لازمی مضمون دے طور تے پڑھائی ویندی ہے اتے خیبر پختون خواہ وچ وی پشتو دے نال نال سرانیکئی اتے ہندکو وی سکولاں وچ پڑھائی ویندی ہے۔

اکبر: جیا! تئساں درست آکھیا ہے۔ پنجاب وچ نہ پنجابی سکولاں وچ لازمی طور تے پڑھائی ویندی ہے اتے نہ سرانیکئی۔

حسن: بھائی جان! بھاجہ ہے جو اس اڈے سکول ٹیچر وی ہن سرانیکئی اتے پنجابی کوں کوئی اہمیت نہیں ڈیندے۔

اکبر: دراصل ایہ حکومت داکم ہے جو، اوہ لوکاں کوں احساس محرومی وچوں کڈھے اپنے ملک دیاں علاقائی زبانان کوں ترقی ڈیوے اتے ایہ سارا عمل پرائمری سطح کنوں ہی شروع کیتا ونجے۔

حسن: حقیقت وچ ڈٹھا ونجے تاں سرانیکئی زبان اس اڈے ایشی اتے ورثہ ہے۔ ایہ ہک اچھی امانت ہے جیڑھی اسان اپنی اگلی نسل تک پہنچاؤٹی ہے۔

اکبر: بہوں سوہٹی اتے تاریخی گالھ کیتی وے۔ واقعی مادری زبان اس اڈے قیمتی اثاثہ ہے اتے اس اڈے ثقافت اس اڈے اقدیم لوک ورثہ ہے۔

حسن: بھائی جان! اگرچہ انگلش اتے اردو وی اس اڈے ضرورت ہے، لیکن میکوں سرانیکئی زبان نال وی محبت ہے۔

اکبر: بہوں اچھی سوچ ہے تہاڈی۔ میں تاں ایہ سمجھا ہاں جو، جیکوں اپنی مادری زبان نال نفرت ہے دراصل اوکوں اپنی ماء نال نفرت ہے۔

حسن: سائیں تئساں بہوں سوہٹیاں گالھیں کیتیاں ہن، اچھا! میکوں ہن اجازت ڈیوے اللہ حافظ

اکبر: اللہ حافظ

۳۔ محاورات و اُجملیاں و ج استعمال:

محاورہ	جملے
رت رُو واوٹ	گر میاں و ج بچکی دی بندش، لوکاں کوں رت رو واوٹ والی گالھ ہے
عید دا چند تھیوٹ	طارق اپنے دوست کوں کافی مُدت بعد ملیا تاں اوہ آکھن لگا، جو، تو تاں یار عید دا چند تھی گیا ہیں۔
ڈینھ پھرٹ	اللہ بخش دا خاندان ہوں غریب ہے، لیکن جڈاں دا اوں دا پتر دئی گیا ہے، ایس خاندان دے ڈینھ پھر گئے ہن۔
بے ایمان تھیوٹ	وعدہ کر کے مکرٹ بے ایمان تھیوٹ والی گالھ ہے۔
کن بھرٹ	کلثوم اپنی ماء دے کن بھر بندی رہی ہے جیندی وجہ کنوں اوہ کلثوم دے ساہوریں کوں اچھا نہیں سمجھدی۔
اکھ نہ ملاوٹ	پتا نہیں جاوید دے کنیں کن بھر یے ہن، اوہ تاں ہنٹ میڈے نال اکھ دی نہیں ملیندا۔
اکھ نوٹٹ	ابے سائیں دے اکھ نوٹٹ دے بعد جائیداد دا ہٹوارہ شروع تھی گیا ہے۔
منہ تے مارٹ	مہمان گھر و ج آون اتے بندہ اُنھاں دی پرواہ نہ کرے تاں ایہ تاں ول منہ تے مارٹ والی گالھ ہے۔
تھہ ڈکھاوٹ	اساں تاں اوکوں چنگا سمجھا ہا، مگر میڈا بھائیوال اپنا تھہ ڈکھا گیا ہے۔
پھوت مارٹ	اسلم دے پلے تاں کجھ کئے نہیں، مگر دوستاں و ج پھوتیاں وڈیاں مریندا ہے۔

محاورہ	جملے
بندہ بٹن	اوہ کئی دفعہ چوریاں کریندا ہویا پکڑیا گیا ہے، لیکن بندہ نہیں بٹدا۔
ساہ پیوٹ	استانی بالائ کوں دڑکا جوڈ پندی ہے، ایویں محسوس تھیندے جو اُنھاں دا ساہ پندی ہے۔
سوکھا تھیوٹ	فصل چنگی تھیوٹ دے نال اللہ ڈتہ ڈھیر سارا سوکھا تھی گیا ہے۔
تھہ سنگوڑٹ	اللہ دی راہ و ج ڈیوٹ کیسے تھہ سنگوڑٹ چنگا نہیں ہوندا۔
رضا تھیوٹ	شکلیہ دی ماء ڈوڈ پھیلے بیمار تھی ہے، اہ اوہ شودی رضا تھی گئی ہے
بٹھا بہاوٹ	میڈے بھائیوال نے تاں میڈا بٹھا بہا ڈتا ہے۔
اکھیں پھیرٹ	اساں تاں اپنے وڈے بھر ادی ہوں عزت کریندے ہیں، مگر سمجھ نہیں ادی جو، اوہ اساڈے کنوں کیوں اکھیں پھیر گیا ہے۔
پوتھی (منہ) سچاوٹ	جیلہ دا کم ڈیکھو، مہمان گھر جو آئے ہن اوں پوتھی چا سچائی ہے۔
وٹا مارٹ	ہنٹے ہنٹے آئے ہواتے ویندے وی پئے ہو، ایہ تاں ول وٹہ مارٹ والی گالھ تھی گئی۔
بھاہ لاوٹ	اساں جھکڑا کرٹ والیاں دے درمیان صلح کروا چکے ہاسے، لیکن ہک شرارتی نے آکے ولا بھاہ لاڈتی ہے۔
کنڈ کر و بچٹ	ابراہیم اپنے پتراں کنوں ناراض تھی کے کنڈ کر گیا ہے۔
تھہ ہولا رکھٹ	تیڈی خوشامد کوں سارے سمجھدے پٹھے ہن، ذرا تھہ ہولا رکھ۔
اکھیں متھے تے رکھٹ	وڈے بھر اکنوں میں اپنے حصے دا مطالبہ جو کیتا ہے، اوں اکھیں متھے تے چارکھیاں ہن۔

مجاورہ	جملے
شیر تھیوٹ	آصف کول جڈاں دا پیسہ آیا ہے، اوہ شیر تھی گیا ہے۔
ویریکماوٹ	ہندوستان پاکستان نال ویریکماندا پیا ہے۔
کنڈسٹنچاٹن	لالہ سائیں! تئساں بے پروہ ہو، لیکن اسماں تہاڈی کنڈسٹنچاٹنڈے ہیں۔

مجاورہ	جملے
اک نک کرٹ	اسماں اُدھارتاں چاتی ہے، مگر ڈکاندار اک نک کیتی کھڑے۔
زبان مارٹ	کمینہ بندہ زبان مارٹ کونوں نہیں رُکدا۔
اوکھا تھیوٹ	میڈے ہمسائے داروہیا چھانکے نہیں، اوہ خواخواہ اوکھا تھیوٹ پئے ویندا ہے۔
منہ نہ لاوٹ	کلثوم، زینب دی شادی تے کئے نہیں آئی، ہنٹ اوہ اوکوں منہ وی نہیں لیندی۔
بانہہ پیلی تھیوٹ	اولاد ہی ہمیشہ اپنے بزرگاں دی بانہہ پیلی تھیندی ہے۔
مندرہ کڈھن	مندرہ کڈھن فساد مچاوٹ دے مترادف ہے۔
پر لکٹ	جڈاں دی نسیم دی نوکری لگی ہے، ایویں لگدا ہے جیویں اوکوں پر لگ گئے ہوون۔
ڈنڈ تیلے کراڈیوٹ	میاں ہوش داہول اتے ذراڈنڈ تیلے کراڈے۔
میں مارٹ	بزرگاں دے اگہوں اپنی میں کوں مارتے رہو۔
لیک لکٹ	چورنال یاری لاوٹ اپنے پچھوں لیک لاوٹ ہے۔
تانگھ لہاوٹ	نسرین دی تانگھ لہا چھوڑو، اوکے نہیں آمدی پئی۔
تھڈے کھاوٹ	جڈاں دا اُنھاں اپنی وستی وچوں کوچ کیتا ہے، اوں ڈنڈ تیلے کھاوٹ تھڈے کھاندے ودے ہن۔
تن مارٹ	امتحان وچ کامیابی حاصل کرٹ کیتے پورا تن مارٹا پوندا ہے۔
نتھ پاوٹ	پاکستان نے دفاع دے حوالے نال بھارت کوں نتھ پاتی ہوئی ہے۔

شعری اصطلاحات

۱- نظم: نظم دے اصل معانی ہن موتیاں داہار، موتیاں دی مالا۔ کیوں جو نظم وچ لفظیں کوں علامتی طور تے موتی اتے نظم دے ہر مصرعے کوں موتیاں دی لڑی یا مالا آکھیا ویندا ہے۔

۲- مطلع: غزل دے پہلے شعر کوں مطلع آکھیا گیا ہے۔

۳- مقطع: غزل دے آخری شعر کوں مقطع آکھیا ویندا ہے۔ شاعر اپنا تخلص وی مقطع وچ پیش کریندا ہے۔

۴- تخلص: اپنے اصل نام دے علاوہ اگر کوئی شاعر اپنے کلام وچ اپنی شناخت دے طور تے بیاناں استعمال کریندا ہے تاں اوہ تخلص ہے۔ مثال دے طور تے جیویں اسد اللہ خان غالب وچ اسد اللہ خان اصل نام ہے اتے غالب تخلص ہے۔ یا جیویں امان اللہ ارشد وچ ”ارشد“ تخلص ہے۔

۵- ردیف: ہر مصرعے دے آخر وچ بار بار آوٹ والے لفظ کوں ردیف آکھیا ویندا ہے۔ مثال دے طور تے ایہ مصرعے ڈیکھو:

پھٹ ساوا ہے جے تیں دل دا
کوئی فائدہ نہیں پھکی کھل دا
کھنڈ پگئے دید تے پھولا بٹن کے
عکس اوندے رُخسار دے تل دا

انہاں مصرعیاں دے آخر وچ بار بار آوٹ والا لفظ ”دا“ ہے اتے ایہو ردیف

ہے۔

۶- قافیہ: اشعار وچ ہم وزن الفاظ کوں قافیہ آکھیا ویندا ہے۔ مثال دے طور

تے جیویں اُتلے اشعار وچ دل، کھل اتے تل ہم وزن الفاظ ہن۔ ایہھے قافیے ہن۔

۷- تشبیہ: ڈو چیزاں وچ مشابہت تلاش کرن کرن دا ناں تشبیہ ہے۔ تشبیہ وچ ہک

چیز مشترک خصوصیات دی بنا اُتے ڈو جھی چیز وانگوں آکھیا ویندا ہے۔ ایس طرح پہلی چیز دی اہمیت کوں واضح کیتا ویندا ہے۔ (i) مشبہ، (ii) مشبہ بہ، (iii) وجہ شبہ، (vi) غرض تشبیہ،

(v) حرف تشبیہ، تشبیہ دے ارکان ہن۔

۸- استعارہ: استعارہ عربی زبان دا لفظ ہے، جیہدا مطلب ہے اُدھار گھنٹی ہے۔

اگر کوئی لفظ اپنے حقیقی معنی دی بجائے مجازی معنی وچ استعمال کیتا ونجے تاں، اوہ استعارہ

ہے۔ مثال دے طور تے شیر حقیقی معنی وچ جنگل دا بہادر جانور ہے، لیکن اگر ایہ لفظ ایس

طرح بیان کیتا ونجے جو ”اکرم ساڈا شیر ہے“ تاں اتھاں مجازی معنی وچ اکرم کوں شیر آکھیا

گیا ہے۔ تشبیہ اتے استعارے وچ فرق ایہ ہے جو تشبیہ وچ کہیں ہک چیز کوں ڈو جھی وانگوں

قرار ڈتا ویندا ہے، جڈاں جو استعارے وچ ہک چیز کوں ہو بہو اوہا چیز آکھیا ویندا

ہے۔ مثلاً:

(i) میڈا بھر اچندر وانگوں چٹا ہے۔ ایہ تشبیہ ہے

(ii) میڈا بھر اچندر ہے۔ ایہ استعارہ ہے۔

استعارہ عام طور تے ترائے ارکان اُتے مشتمل ہوندا ہے۔

(i) مستعادلہ، (ii) مستعار منہ، (iii) وجہ جامع

۹- تلمیح: تلمیح دے لفظی معنی ہن حوالہ دینا یا اشارہ کرنا۔ علم بیان دی اصطلاح

وچ کہیں تاریخی واقعہ یا قصہ کوں اشارتاً بیان کرنا تلمیح آکھیا ویندا ہے۔

۱۔ حصہ معروضی (سوالیہ پیپر دانمونہ)

نوٹ: ہر سوال دے چار ممکنہ جوابات A, B, C اتے D ڈتے گئے ہن۔
جوابی کاپی اُتے ہر سوال دے سامنے ڈتے گئے دائریاں وچوں دُرست جواب دا دائرہ مار کر
یا پین نال بھر ڈیو۔

سوال	دُرست جواب
۱۔ مائی خدیجہ اہٹی سنگتائی..... کوں حضور کریم کول بھیجا (A) فوزیہ، (B) سلمیٰ، (C) نفیسہ، (D) آمنہ	(C)
۲۔ شاہ لطیف دے ڈاڈے دانان..... ہئی (A) شاہ کریم، (B) عبدالکریم، (C) غوث بخش، (D) کریم بخش	(A)
۳۔ نواب مظفر خان..... دا حکمران ہئی (A) سندھ، (B) مکران، (C) دہلی، (D) ملتان	(D)
۴۔ فورٹ منرودا پراگانا..... ہے (A) دمان، (B) روہی، (C) اناری مول، (D) انارکلی	(C)
۵۔ پنوں دا تعلق..... شہر نال ہئی (A) مکران، (B) گلگت، (C) آگرہ، (D) بھٹہ واہن	(A)
۶۔ حضرت خواجہ نور محمد مہاروی کوں حضرت فخر جہاں نے..... دا لقب ڈتا تھا۔ (A) قبلہ عالم، (B) بہل، (C) شیر پنجاب، (D) مرد مجاہد	(A)

ڈیکھو تاں ہر آدمی ہے ، یوسف کنعان

پرکھو تاں ہر ہک آدمی یوسف دا بھرا ہے

ایں شعروچ یوسف کنعان تلمیح دے طور تے سامنے آیا ہے۔ کیوں جو ایں شعروچ

حضرت یوسف علیہ السلام دے مشہور قصے کوں اشارتاً بیان کیتا گیا ہے۔

سوال	دُرست جواب
۱۵۔ غزل دے پہلے شعر کوں..... آہدے ہن۔ (A) قافیہ، (B) ردیف، (C) مقطع، (D) مطلع	(D)
۱۶۔ استعارہ دا..... معنی ہے۔ (A) اشارہ کرک، (B) اُدھار کرک، (C) ادا کرک، (D) واپس کرک	(B)
۱۷۔ حضرت امام حسینؑ بارے لکھی گئی شاعری..... صنف ہے (A) رباعی، (B) غزل، (C) کافی، (D) مرثیہ	(D)
۱۸۔ کنوارا مذکر..... ہے (A) بیو، (B) گھوٹ، (C) بھرا، (D) سوتر	(B)
۱۹۔ طوطے دی مونث..... ہے (A) چیرٹی، (B) کبوتری، (C) لالی، (D) طوطی	(D)
۲۰۔ مجھ دا مذکر..... ہے (A) ڈانڈ، (B) لیلیا، (C) گھٹا، (D) جھوٹا	(D)
۲۱۔ شامل نصاب مضمون سسی پنوں دے لکھاری دا..... ناں ہے۔ (A) شوکت مغل، (B) عصمت اللہ شاہ، (C) حمید الفت ملغانی، (D) ڈاکٹر مقبول گیلانی	(A)
۲۲۔ سید نصیر شاہ دے شامل افسانے دا عنوان..... ہے۔ (A) سنجھ صبا حیں، (B) معصوم، (C) پاڑاں، (D) اللہ لہیسی مونجھاں	(B)

سوال	دُرست جواب
۷۔ اسلم شیر ہے، ایہ جملہ..... ہے (A) کنایہ، (B) تلمیح، (C) تشبیہ، (D) استعارہ	(D)
۸۔ شعر دے ہم آواز لفظاں کوں..... آکھیا ویندا ہے (A) ہم قافیہ، (B) ردیف، (C) مقطع، (D) مطلع	(A)
۹۔ غزل دی تعریف دے مطابق (A) عرفان ذات، (B) بادشاہ دی تعریف، (C) عورت نال گالھ مہاڑ، (D) کوئی تاریخی حوالہ	(C)
۱۰۔ ابن مریم، چاہ یوسف، آتش نمرود ایہ مثالیں..... ہن۔ (A) استعارہ، (B) تشبیہ، (C) تلمیح، (D) کنایہ	(C)
۱۱۔..... خالصتاً سرائیکی دی اپٹی صنف ہے۔ (A) نظم، (B) غزل، (C) رباعی، (D) کافی	(D)
۱۲۔ خواجہ غلام فرید..... دے شاعر ہن (A) ڈوہڑہ، (B) غزل، (C) کافی، (D) گیت	(C)
۱۳۔ کوں جھئے با معنی الفاظ کوں..... آہدے ہن۔ (A) ہم آواز، (B) متضاد، (C) مترادف، (D) مذکر مونث	(C)
۱۴۔ متضاد دا مطلب..... ہے (A) اُلٹ، (B) کوجھئے، (C) سد ہے، (D) جھوٹ	(A)

سوال	دُرست جواب
۲۹۔ میڈیٹریٹر شیرھے۔ اس مثال وچ شیر.....ھے۔ (A) تشبیہ، (B) استعارہ، (C) ردیف، (D) مطلع	(B)
۳۰.....تشبیہ دی مثال ہے۔ (A) ماکھی طرح مٹھا، (B) چندر، (C) شیر، (D) گھوڑا	(A)
۳۱۔ ”کھوتے دی طرح ضدی“.....گرا نردی رونال ہے۔ (A) تشبیہ، (B) استعارہ، (C) مطلع، (D) مقطع	(A)
۳۲۔ گھونٹ دی موٹھ.....ھے۔ (A) سس، (B) بھر جائی، (C) نونہ، (D) کنوار	(D)
۳۳۔ پُودا مند کر.....ھے۔ (A) ماما، (B) ماسٹر، (C) پھکھڑ، (D) سورھا	(C)
۳۴۔ ڈانڈ دی موٹھ.....ھے۔ (A) وچھی، (B) منجھ، (C) گپاں، (D) بکری	(C)
۳۵۔ ڈاچی داند کر.....ھے۔ (A) اُٹھ، (B) گھوڑا، (C) چھیلا، (D) سنڈھا	(A)
۳۶۔ میراٹی دی موٹھ.....ھے۔ (A) چڑھوئی، (B) نواٹی، (C) میراٹن، (D) مملوٹی	(C)
۳۷۔ ابن الامام شفتہ دے شامل نصاب انشائیے دا عنوان.....ھے۔ (A) سنجھ صباحیں، (B) معصوم، (C) مچھر کانفرنس، (D) دمان	(C)

سوال	دُرست جواب
۲۳۔ دمان وچ سرائیکی وسیب دے چار ضلعے شامل ہن۔ ٹانک، ڈیرہ اسماعیل خان، ڈیرہ غازی خان تے..... (A) ملتان، (B) وھاڑی، (C) لودھراں، (D) راجن پور	(D)
۲۴۔ حضرت نور محمد مہاروی دامزار.....شہر وچ ہے۔ (A) اوچ شریف، (B) ملتان، (C) چشتیاں، (D) احمد پور	(C)
۲۵۔ کہیں تاریخی، مذہبی یا سیاسی واقعے والے پاسے اشارہ کرکے والے لفظ.....ہوندے ہن۔ (A) قافیہ، (B) ردیف، (C) مطلع، (D) تلمیح	(D)
۲۶۔ غزل دا چھیکڑی شعر جیندے وچ شاعر اپنا تخلص استعمال کریندا ھے اونکوں.....اہدے ہن۔ (A) تلمیح، (B) مقطع، (C) مطلع، (D) قافیہ	(B)
۲۷۔ غزل دے ہر شعر دے چھیکڑ وچ آوٹے والے ہوساویں لفظ کوں.....اہدے ہن۔ (A) تلمیح، (B) قافیہ، (C) ردیف، (D) مطلع	(C)
۲۸۔ غزل دے ہر شعر وچ آوٹے والے ہم وزن ہم آواز الفاظ کوں .....اہدے ہن۔ (A) قافیہ، (B) ردیف، (C) مطلع، (D) مقطع	(A)

سوال	دُرست جواب
۴۷۔ کہیں شے کوں ہو سنویاں خصوصیات دی وجہ کنوں کہیں پئے شے جھیا آکھن..... ہے	(A)
(A) تشبیہ، (B) استعارہ، (C) ردیف، (D) قافیہ	
۴۸۔ استعارہ دی مثال..... ہے۔؟؟؟؟؟؟	(A)
(A) اوئے کھوتا ایہ کیا کیتی؟، (B) ماکھی طرح مٹھا، (C) ہیر سیالٹ، (D) چندرتارے	
۴۹۔ ”اچ پیڈاز رستم جنگ ہار آیا ہے“ ایں فقرے وچ رستم کیندی مثال ہے	(C)
(A) قافیہ، (B) ردیف، (C) استعارہ، (D) تشبیہ	
۵۰۔ سسی کتھاں جھی ہئی؟	(D)
(A) کچھ، (B) بھنخور، (C) سیون شریف، (D) بھٹہ واہنٹ	
۵۱۔ ”یوسف کنعان“ علم بیان دی رونال..... ہے	(A)
(A) تلمیح، (B) مطلع، (C) ردیف، (D) قافیہ	
۵۲۔ جیڑھے شعر وچ شاعر اپنا تخلص استعمال کرے اوکوں اہدے ہن	(D)
(A) قافیہ، (B) ردیف، (C) مطلع، (D) مقطع	
۵۳۔ تشبیہ دی مثال..... ہے۔	(D)
(A) اچ چندر کپڑوں نکلیا ہے، (B) میڈا شیر آگیا ہے، (C) اوئے کھوتا! ایہ کیا کیتا ہئی، (D) مکھنٹ واٹلوں چٹا	

سوال	دُرست جواب
۳۸۔ مضمون دمان دے لکھاری داناناں..... ہے	(A)
(A) حمید الفت ملغانی، (B) عصمت اللہ شاہ، (C) ڈاکٹر جاوید چانڈیو، (D) شوکت مغل	
۳۹۔ سرانیکھی جھمردیاں قسماں..... ہن	(C)
(A) ۲، (B) ۳، (C) ۴، (D) ۵	
۴۰۔ تخت ہزارہ..... دی مثال ہے۔	(A)
(A) تلمیح، (B) مقطع، (C) مطلع، (D) ردیف	
۴۱۔ کھیر واٹلوں چٹا..... دی مثال ہے۔	(A)
(A) تشبیہ، (B) استعارہ، (C) مطلع، (D) مقطع	
۴۲۔ سورہادی مونسٹ..... ہے۔	(C)
(A) ماسی، (B) پُوا، (C) سس، (D) نونہہ	
۴۳۔ فورٹ منرو کیندا لکھیا ہو یا مضمون ہے؟	(B)
(A) شوکت مغل، (B) ڈاکٹر سجاد حیدر پرویز، (C) طاہر غنی، (D) دلشاد کلانچوی	
۴۵۔ طاہر غنی دی شامل کہانی دا عنوان..... ہے	(D)
(A) دمان، (B) سسی پنوں، (C) پاڑاں، (D) بک بابا دشاہ	
۴۶۔ نواب مظفر کپڑاں چھیاھا؟	(B)
(A) ۱۷۵۶ء، (B) ۱۷۵۷ء، (C) ۱۷۵۸ء، (D) ۱۷۵۹ء	

سوال	دُرست جواب
۶۲۔ ”سندھا“ دی مَوْنِث..... ہے۔	(B)
(A) گُاں، (B) منجھ، (C) ڈُ اچی، (D) کھوتی،	
۶۳۔ وچھی دانڈ کر..... ہے۔	(D)
(A) لیلیا، (B) کٹا، (C) ڈُ اند، (D) وچھا	
۶۴۔ ”گیرا“ دی مَوْنِث..... ہے۔	(C)
(A) لالی، (B) چیرٹی، (C) گیری، (D) کاوٹی	
۶۵۔ بھر جانی دانڈ کر..... ہے۔	(C)
(A) ماما، (B) ماسٹر، (C) بھرا، (D) مسات	
۶۶۔ نبی کریمؐ دا پہلا نکاح..... نال تھیا۔	(B)
(A) حضرت بی بی عائشہؓ، (B) حضرت بی بی خدیجہؓ،	
(C) حضرت بی بی ماریہؓ، (D) حضرت بی بی زینبؓ	
۶۷۔ شاہ لطیف ہک معتبر زبان..... دے شاعر ہن۔	(B)
(A) سرائیکی، (B) سندھی، (C) پشتو، (D) پنجابی	
۶۸۔ حضرت خواجہ نور محمد مہاروی دامزار ضلع..... وچ ہے۔	(C)
(A) جھنگ، (B) ٹانک، (C) بہاول نگر، (D) راجن پور	
۶۹۔ سبق سرائیکی جھمر..... دی لکھت ہے۔	(D)
(A) رفعت عباس، (B) شمیم عارف قریشی،	
(C) ریاض خان سندھڑ، (D) ظہور دھریجہ	

سوال	دُرست جواب
۵۴۔ ”بھڈورا“ دی مَوْنِث..... ہے۔	(A)
(A) بھڈی، (B) ہکری، (C) بھیریا، (D) منجھ	
۵۵۔ ”مائی“ دانڈ کر..... ہے۔	(A)
(A) ماسٹر، (B) پچھڑ، (C) ماما، (D) مسات	
۵۶۔ افسانہ ”پاڑاں“ دے لکھاری داناں..... ہے۔	(D)
(A) جاوید چانڈیو، (B) عصمت اللہ شاہ، (C) شوکت مغل،	
(D) اسلم عزیز ڈرانی	
۵۷۔ فورٹ منرو ضلع..... وچ ہے۔	(C)
(A) بہاول پور، (B) ملتان، (C) ڈیرہ غازی خان، (D) لاہور	
۵۸۔ تشبیہ دا مطلب..... ہے۔	(A)
(A) ہئی شے وانگوں، (B) ہئی شے دا اُلٹ، (C) مترادف	
(D) استعارہ	
۵۹۔ ”ایہ چند رکھوں نکل آیا ہے“ کیندی مثال ہے۔	(C)
(A) تشبیہ، (B) تلمیح، (C) استعارہ، (D) قافیہ	
۶۰۔ شعر وچ ڈُ و ہاں مصرعیاں وچ کھوسنوں لفظیں کوں... آہدے ہن	(A)
(A) قافیہ، (B) ردیف، (C) تلمیح، (D) مقطع	
۶۱۔ ”واقعہ کر بلا“ علم بیان دی روئال..... ہے۔	(A)
(A) تلمیح، (B) مطلع، (C) مقطع، (D) ردیف	

سوال	دُرست جواب
۷۸۔ پال دی مَوْنٹ..... ہے۔	(A)
(A) پالڑی، (B) نینگر، (C) پڈھڑی، (D) عورت	
۷۹۔ پڈھڑی دانڈ کر..... ہے۔	(C)
(A) کاکا، (B) بچہ، (C) پڈھڑا، (D) نینگر	
۸۰۔ بادشاہ دی مَوْنٹ..... ہے۔	(A)
(A) ملکہ، (B) ہمسائی، (C) نوکراٹی، (D) اُستانی	
۸۱۔ لنگڑی دانڈ کر..... ہے۔	(D)
(A) کاٹا، (B) سچا کا، (C) اندھا، (D) لنگڑا	
۸۲۔ توڈا دی مادی..... ہے۔	(C)
(A) پکری، (B) گال، (C) توڈی، (D) بھپڈ	
۸۳۔ کہیں تاریخی واقعہ کون شعر وچ درتڑن کول..... آہدے ہن۔	(C)
(A) علامت، (B) پہا کہ، (C) تلج، (D) استعارہ	
۸۴۔ چڈاں حضور دابی بی خدیجہ نال نکاح تھیا تاں آپ دی عمر ہئی۔	(C)
(A) ۴۰، (B) ۳۰، (C) ۲۵، (D) ۲۰	
۸۵۔ مُسرت کلا نچوی دے ڈرامے دا عنوان..... ہے۔	(C)
(A) وسوں ویڑھے، (B) سُنیاں سالیہیں، (C) سنج صباہیں، (D) گھر پار	
۸۶۔ حبیب موہاٹھ دے ناول دانان..... ہے۔	(B)
(A) مونجھاں، (B) گھاٹ، (C) اللہ بیسی مونجھاں، (D) اللہ کرہی خیر	

سوال	دُرست جواب
۷۰۔ نواب مظفر شہید سرائیکی دھرتی دے شہر..... شہید تھے۔	(A)
(A) ملتان، (B) ساہیوال، (C) بہاول پور، (D) لیہ	
۷۱۔ کافی ادب دی..... صنف ہے۔	(A)
(A) شعری، (B) نثری، (C) تنقیدی، (D) تحقیقی	
۷۲۔ متضاد دا مطلب..... ہے۔	(A)
(A) اُلٹ، (B) صحیح، (C) سچ، (D) جھوٹ	
۷۳۔ شعراں وچ ہم وزن لفظیں دی جھل رل ول کول..... آہدے ہن	(D)
(A) کنایہ، (B) محاورہ، (C) ردیف، (D) ہم قافیہ	
۷۴۔ مطلع غزل دا..... شعر ہوندا ہے۔	(A)
(A) پہلا، (B) چھیکری، (C) ڈوچھا، (D) تریجھا	
۷۵۔ غزل اتے قصیدہ وچ بار بار آوٹ والے کوسا نوں لفظیں کول..... آہدے ہن	(C)
(A) علامت، (B) استعارہ، (C) ردیف، (D) قافیہ	
۷۶۔ ”سچل ساڈا چنڈر ہے“ ایہ جملہ ہے۔	(D)
(A) مطلع، (B) اکھاٹ، (C) تشبیہ، (D) استعارہ	
۷۷۔ سبق مائی خدیجہ نال حضور کریم دا نکاح، کیندی لکھت ہے۔	(B)
(A) پروفیسر شوکت مغل، (B) پروفیسر دلشاد کلا نچوی، (C) پروفیسر رفعت عباس، (D) ڈاکٹر ممتاز خان	

سوال	دُرست جواب
۹۳۔ ”چوڑھیس داگاواٹ“ کیندی نظم ہے۔ (A) یتیم جتوئی (B) خرم بہاول پوری، (C) ارشاد تونسوی، (D) عزیز شاہد	(C)
۹۴۔ یتیم جتوئی دی نظم داناں..... ہے۔ (A) پالیس داگھر، (B) چیری داگھر، (C) میڈاگھر، (D) سیڈاگھر	(B)

نوٹ: ہک ادا سوال ڈبل ہا، اتے درمیان وچ گجھہ مس وی ہن۔ ایس سانگے سو دی بجائے تہن اتے تہادی ترتیب توں وی اگاں پچھاں نمبر ایس سانگوں کیتے گن جو ٹیبل دا فنی مسئلہ ہے۔ (صفحہ تلے ڈھیر خالی رهندا ہا)۔ ایندے علاوہ انہاں وچ ہکو جھپس کئی سوال ملدن، مزید نگاہ مارو چا۔۔۔۔ ہکواری تسلی نال پروف چیک کر گھنو۔۔۔۔

سوال	دُرست جواب
۸۷۔ سبق ”نواب مظفر شہید“ کیندی لکھت ہے۔ (A) شوکت مغل، (B) مختیار علی شاہ، (C) ڈاکٹر مقبول گیلانی، (D) ظہور دھر بیچہ	(C)
۸۸۔ سی حرنی دا شاعر..... ہے (A) رفعت عباس، (B) سرور کر بلائی، (C) علی حیدر ملتانئی، (D) خواجہ فرید	(C)
۸۹۔ مرثیے دا شاعر..... ہے۔ (A) مولوی لطف علی، (B) غلام سکندر سکندر، (C) علی حیدر، (D) امید ملتانئی	(B)
۹۰۔ ڈوہڑے دا معروف شاعر..... ہے۔ (A) احمد خان طارق، (B) سعید اختر سیال، (C) اشولال، (D) ریاض رحمانی	(A)
۹۱۔ نوکر دا بچہ، کیندی نظم ہے۔ (A) مصطفیٰ خادم، (B) عزیز شاہد، (C) اقبال سوکڑی، (D) حسن رضا گردیزی	(D)
۹۲۔ غزل دا معروف شاعر ہے۔ (A) شفقت بزار، (B) محمد حسین شاد، (C) اقبال سوکڑی، (D) ارشاد تونسوی	(C)

۲۔ سوالیہ پیپر دامنونہ (حصہ انشائیہ)

(بہاول پور بورڈ) Inter-A-2017

سراٹکی انشائیہ inter(part-1)

وقت 2:30 گھنٹے کل نمبرات 80

سوال نمبر ۲: تلے ڈتے ہوئے پیریاں وچوں کہیں ہک دی سیاق و سباق دے حوالے نال تشریح کرو۔ سبق دا عنوان تے لکھاری دانان وی لکھو۔

$$15=10+3+1+1$$

(۱) اسان ڈھیر ٹالا کیتے پر، ہٹ پائی سر کنوں تارتھی گیا ہے۔ اسان کنوں ہٹن پیا صبر نہیں تھیندا اصل وج انساناں ساڈی شرافت کول ساڈی کمزوری سمجھا ہے۔ اسان ہٹن تیں جھیرا جھگڑا نہیں کیتا۔ اسان چاہندوں جو اسان تے انسان چنگے ہمسائیاں والی کاراری رل مل گزروں۔ لگ چھپادی حد تیں چھیڑ چھاڑ دی تاں خیر ہے۔ کڈا ہن اسان انسان دی رت پی گھدی۔ کڈا ہن انسان اسان تے سنگتی کول پھیمہ گھتیا۔ ایہ تاں نہیں تھی سگدا جو ساڈے قتلما کیتے باقاعدہ منصوبے بٹائے وچن۔

(ب) ولی اللہ جیندے جی ہک خوشبو تچ والی کار ہوندا ہے، جیڑھا آپ دے زمانے کول اپٹے روحانی فیض نال معطر کریندا ہے تے فوت تھی کراہیں دھرتی وچ پرتج ویندا ہے اتے ول ہک وٹ وانگوں نسر دا ہے تے اُسردا ہے۔ ولا صدی بہ صدی ڈھیر تے گھانا تھیندا رہندا ہے۔ پچھے صدیاں تیں پیڑھی در پیڑھی لوک اول گھائے وٹ دی چھاں تلے پاندے رہندے ہن۔ اپٹے ڈکھ سکھ انھاں دی چھاں تلے منیندے ہن اپٹے کماں کاراں کیتے انھاں کول سریندے ہن۔

سوال نمبر ۳۔ تلے ڈتے ہوئے شعراں دی تشریح کرو، نظم دا عنوان تے شاعر دانان

وی لکھو۔

$$10=4+4+1+1$$

امر تھیوے جھڑ بادل تے مل ابر کرن بارانی
موج ڈیوے دریا ویں کول چو طرف تھیوے طغیانی
کار رکھیں افلاکاں تے نت دائم ہر گردانی
کوئی نہ بنیم خلقیا خالق، ہے ہر کول حیرانی
تلے ڈتے ہوئے شعراں دی تشریح کرو تے ہر شعر دے شاعر دانان

سوال نمبر ۴:

وی لکھو۔

$$15=4+4+4+1+1$$

ریت دی کندھ ہے سچن تپڈی وفا دی اُمید
دھاندی ویندی ہے، مگروں وی اُساری ویندوں

توں اشارہ تاں کر محبت دا
ساری دُنیا غلام تھی ویسی

پھٹ ساوا ہے جے تیں دل دا
کُئی فائدہ نہیں پھکی کھل دا

سوال نمبر ۵: کہیں ہک سبق دا خلاصہ لکھو، شاعر دانان وی لکھو۔ 10

معصوم ، پاڑاں

سوال نمبر ۶۔ کہیں ہک نظم دا خلاصہ لکھو، شاعر دانان وی لکھو۔ 5

چوڑھیں داگا وٹ ، نوکر دا پچ

سوال نمبر ۷۔ اپٹے کالج دے پرنسپل دے ناں فیس معافی دی درخواست لکھو۔ 10

inter-A-2016 (بہاول پور بورڈ)

inter (part-1) سرانیکی انشائیہ

کل نمبرات: 80 وقت 2:30 گھنٹے

سوال نمبر ۸۔ استاد اتے شاگرد دے درمیان تعلیم دی اہمیت تے مکالمہ لکھو۔ 10

سوال نمبر ۹۔ کوئی پنج محاوریاں کول اپنے جملیاں وچ استعمال کرو۔ 10

رضاتھیوٹ، بٹھاپہاؤٹ، اکھیں پھیرٹ، ہتھ ڈکھاؤٹ، پوتھی سجاؤٹ، وٹا مارٹ، بھاء لاؤٹ

سوال نمبر ۲: تلے ڈتے ہوئے پیریاں وچوں کہیں ہک دی سیاق و سباق دے حوالے نال تشریح کرو، سبق دا عنوان تے لکھاری دانان وی لکھو۔

$$15=10+3+1+1$$

(i) آخر سپودھے شہزادے دے علاج تے مجبور تھی گئے۔ اُنھاں ڈنگ والی جاء تے مٹکا رکھیا۔ مٹکا زہر نال پھل گیا۔ پوٹی سنگھار یونین، دوائی کھوایونین، ماندری منتر آکھیا۔ چڈاں ہتھ پیر مسلیونین تاں شہزادے اکھ بھالی۔ سپودھے تے سپودھن خوش تھئی۔ کجھ دیر توں بعد شہزادہ اٹھی پٹھا۔ سپودھے آکھیا ہن خدا دے فضل نال پنج گیا ہیں۔ قسمت چنگی ہی۔ اٹھی تے کند وکھا۔

(ii) فورٹ منرو کول اللہ سائیں ہوں زیادہ قدرتی حُسن ڈتا ہے تریوں آبشار اللہ سائیں دا ہک انمول تے حیران کر ڈیوٹ والا شاہکار ہے۔ جتھاں آسمان کول گل لیندے پہاڑی چٹانان توں ٹھڈا نچ پائی نکلیاں پھینگاں دی شکل وچ ڈینھ رات ڈھاندا ہے۔ اتھاں پتھر دا ہک سوہٹا تے وڈا اپیالا لاتھا ہویا ہے، پھینگاں ایندے وچ ڈھاندا ہن ایہ سوہٹا تے دل چھیکواں منظر ڈیکھن والا ہے۔

سوال نمبر ۳۔ تلے ڈتے ہوئے شعراں دی تشریح کرو، شاعر دانان تے نظم دا عنوان وی لکھو۔

$$10=8+1+1$$

بس نغارے والیا ہتھ نہ اپٹا جھل

سوال نمبر ۹۔ تیلے ڈتے ہوئے محاوریاں وچوں کوئی پنج اپٹے جملیاں وچ استعمال
کرو۔

5

کنڈ کرو، جھٹ، ہتھ ہولار کھٹ، اکھیں متھتے رکھٹ
اک تک کرٹ، رضا تھیوٹ، زبان مارٹ

کہیں ویلے وی سنگتیاں رلے آوٹے رل
سنگتی اپٹے کماں وچ رُجھے رُجھے ہوں
اپٹے وسوں کھپڈ توں جیندے نہیں ہک پل
تیلے ڈتے ہوئے شعراں دی تشریح کرو اتے شاعر داناں وی لکھو۔

$$15=4+4+4+1+1$$

نکھڑیے ہاسے وقت ویا روں منڈ دریا تے
آ ہک پئے کوں ہکلاں ماروں منڈ دریا تے

ڈیکھو تاں ہر ہک آدمی ہے یوسف کنعان
پرکھو تاں ہر ہک آدمی یوسف دا بھرا ہے

توڑے سچ ہے ہر کہیں کوں کر ڈتے جو نے جدا
یار پر کہیں یار کوں خود غرض نہیں نا پھر لکھوں

سوال نمبر ۵۔ تیلے ڈتے ہوئے سبقاں وچوں کہیں ہک دا خلاصہ لکھواتے لکھاری دا
ناں وی لکھو۔

$$10=9+1$$

پاڑاں ، نواب مظفر شہید

سوال نمبر ۶۔ کہیں ہک نظم دا خلاصہ لکھو۔ شاعر داناں وی لکھو۔

$$5=4+1$$

سوال نمبر ۷۔ اپٹے پرنسپل کوں فیس معافی دی درخواست لکھو۔

10

سوال نمبر ۸۔ استاد اتے شاگرد دے درمیان موبائل فون دے فائدے اتے

10

نقصان دا مکالمہ لکھو۔

شُتران جوڑ قطار کبیتی جوں بدخاں ٹریاں دھاوٹ تے

(ب): نہ کوئی ساڈی چھاں تے پہوے

نہ کوئی ساکوں جاٹے

(ب): حصہ غزل: ڈتے گئے غزلاں دے شعراں دی تشریح کرو۔

(الف): اپٹے لہو نال تیڈا روپ نکھاری ویندوں

تیڈے رُخسار تیڈی سیندھ سنگاری ویندوں

(ب): اکھ جتلی ہک دنیا ہے پئی ساہ جتلا ہک جیوٹ

انہاں دی کہیں چھاں دے تلے پہہ کے گندی سیوٹ

(ج): دل کیتے برباد جیں اوں شخص کوں دلبر لکھوں

زندگی! تیکوں وی آہ موت توں بہتر لکھوں

۴۔ تلے ڈتے گئے سبقاں وچوں ہک دا خلاصہ تے لکھاری داناں وی ڈساؤ۔

$$10=1+9$$

(الف): مچھر کا نفرنس ، (ب): معصوم

۵۔ ڈتیاں گیاں نظماں وچوں ہک دا خلاصہ لکھو۔

(الف): حمد (ب): نوکر دا بچہ

۶۔ اپٹے پرنسپل کوں فیس معافی دی درخواست لکھو 10

۷۔ ڈو دوستاں دے درمیان ودھدی مہنگائی بارے گالھ مہاڑ (مکالمہ) کرو۔

(ملتان بورڈ) (A) 2018ء

انٹرمیڈیٹ امتحان پارٹ۔۱ (کلاس یارہویں)

سراسنکی: پرچہ پہلا وقت: 2:40 گھنٹے

کل نمبر: 80

انشائیہ:

نوٹ: جوابی کاپی اُتے وی اوہو سوال نمبر تے جزو نمبر درج کرو جیڑھا سوالیہ

پرچے وچ درج ہے۔

حصہ اول:

۲۔ تلے ڈتے گئے پیریاں وچ ہک دی سیاق و سباق دے حوالے نال تشریح کرو

$$15=1+1+3+10$$

سبق تے لکھاری داناں وی ڈساؤ۔

(الف): دمان ہک زرعی خطہ ہے، اتھاں رڑھ واہی دا اہم ذریعہ پہاڑ توں آوٹ والا پانی

ہوندا ہے، جیکوں مقامی طور تے ”نیں“ آکھیا ویندا ہے۔ ایہ نیں اوں ویلے آبادی دا بھوک

کریندی ہے، جیں ویلے ایندی کلھ کبیتی ونجے تے ایندے کیتے خاص رستے بٹائے وُجُن،

نھیں تاں ایہناں آبادی دی بجائے بربادی دالم کریندی ہے۔

(ب): گرمی ودھن پئے گئی، لقمان جھکٹن پئے گیا۔ دھم ودے سائیکل دی چال تیز

ہئی۔ لقمان وڈے اوکھاں نال اوندے رلے وداھا۔

حصہ دوم:

۳۔ (الف): حصہ نظم: تلے ڈتے گئے جواں وچوں ہک دی تشریح کرو۔ شاعر دا

$$10=1+1+8$$

ناں تے نظم دا عنوان وی لکھو۔

(الف): پولیس دی آہ جچ چڑھی قربان تھیواں ایں آوٹ تے

(ملتان بورڈ) (A) 2015ء

انٹرمیڈیٹ امتحان پارٹ۔۱ (کلاس یارہویں)

سرائیکی: پرچہ پہلا وقت: 2:40 گھنٹے

کل نمبر: 80

انشائیہ:

نوٹ: جوابی کاپی اُتے اوہو سوال نمبر اتے جزو نمبر درج کرو، جیڑھا

سوالیہ پرچے اُتے درج ہے۔

حصہ اول:

۲۔ تلے ڈتے گئے نثری پیریاں وچوں ہک دی اگاڑی پچھاڑی (سیاق و

سباق) دے حوالے نال تشریح کرو۔ سبق تے لکھاری داناں وی ڈساؤ۔

15=1+1+3+10

(الف): اوندی شاعری وچوں کائنات دی پیار بھری تصویر نظر دی ہے۔ فراق وچوں
لنگھدی ہوئی کائنات دامرکز انسان دی دل ہے۔ جیڑھی تجلیات دامرکز ہے۔ ایہ اوہ
جلوہ گاہ ہے، جیڑھی جتنی صاف، سبلانم (Sublime) تے لطیف ہوسی اُتنا ہی رب
سوہنے دے جلوے ڈیکھسی۔

(ب): چوتھی تے سب توں اہم تجویز ایہ ہے جو، اساں اوں سپرے دی دوائی
بٹاؤن والے کول ملوں، جیڑھا اساں کون منہ منگے پیسے گھنے تے اتجھی گھٹائی دوا
ڈیوے، جیڑھی اساڈے اُتے اصلوں اثر نہ کرے۔

حصہ دوم:

۳۔ (الف)، حصہ نظم: تلے ڈتے گئے جواں وچوں ہک دی تشریح کرو۔

10

۸۔ ڈتے گئے محاوریاں وچوں کہیں پنج کول اپنے جملیاں وچ استعمال کرو۔ 5

(i) رت رو داؤن (ii) عید دا چند تھیوٹ

(iii) ڈینھ پھرٹ (iv) بے ایمان تھیوٹ

(v) کن بھرٹ (vi) اکھ نہ ملاؤن

(vii) اکھ نوٹن

۴۔ تلے ڈتے پگئے سبقاں وچوں ہک دا خلاصہ تے لکھاری داناناں وی ڈساؤ۔

10+1+9

(الف): سرانیکی جھمر ، (ب): پاڑاں

۵۔ تلویاں نظماں وچوں ہک دا خلاصہ لکھو۔

۶۔ پرنسپل کول کریکٹر ٹیٹھ کھنڈن دی درخواست لکھو۔

۷۔ استاد، شاگرد دے درمیان تعلیمی اہمیت تے گالھ مہاڑ (مکالمہ) لکھو۔

۸۔ ڈتے پگئے محاوریاں وچوں اپنی مرضی دے پنج کول جملیاں وچ استعمال

کرو۔

(i) کن بھرٹ (ii) زبان مارٹ

(iii) رت روواوٹ (iv) اک تک کرٹ

(v) پاٹی پاٹی تھیوٹ (vi) ڈینھ پھرٹ

(vii) اکھ نوٹٹ

شاعر داناناں تے نظم دا عنوان وی لکھو۔

10=1+1++8

(الف): کہیں کول اتنی فرصت کئے نہیں

بے اعتبارے موسم دے وچ

سر دا بوچھٹن نہیں سنھلیندا

کہیں دیاں یاداں کون سنجالے

(ب) بس نغارے والیا ہتھ نہ اپٹا جھل

کہیں ویلے وی سنگتیاں، رلے آوٹے رل

سنگتیاں نال ہک گالھ وی ہوں ضروری ہے

پہلے رلے نچ گھنوں گالھ کریسوں ول

(ب): حصہ غزل: تلے ڈتے پگئے غزلاں دے شعراں دی تشریح کرو۔

15=5+3

(الف): بھدی ایویں رہ گئی ہے کوئی بھدی ایویں رہسی

ساری سیک دا اکھ تھیوٹ ول اکھ دا پاٹی تھیوٹ

(ب): تیڈے کھل آوٹ توں صدقے

سارے جھگڑے جھیرے مک گین

(ج) توں سرمایا دار ستم دا

میں مزدور محبت مل دا